

תיק תיעוד

גן הברון פליקס דה מנשה ("גן מנשה")
והמבנה בתוך הגן (בית מגורי מרים וחיים יפה)
כפר סבא

מתכנני הגן: אדריכל זאב רכטר | אדריכל גנים יצחק קוטנר | אדריכל נוף ליפא יהלום | הקמה: 1936 – 1945

מתכנן המבנה: אדריכל זאב רכטר | 1937/1955

עורכי תיעוד: אדריכל נוף דוד ערן | אדריכלית ענת ברלוביץ'

הוכן עבור: סנה טרסט אינק | אוגוסט 2014

גן הברון דה־מנשה בכפר סבא כיום. צילום: יובל נדל ודויד סילברמן, הצילום לקוח מתוך כתבה שהתפרסה בעיתון הארץ בתאריך 13.11.2013 מאת עירית עמית כהן וירדנה וייסבורג

סיפורו של גן מנשה, מראשית הקמתו ועד היום, הוא הסיפור שאותו אנו מבקשים להציג כאן. מטרת המשפחה היא לשחזר את הגן ולשקמו, לבנות בתחום הגן מרכז פעילות להורים וילדים, אשר ישרת את תושבי השכונות הירוקות וכלל הציבור. שחזור ושימור הגן הקסום יעשו תוך שמירה על אלמנטים סביבתיים נכונים, תורמים תומכים. המשפחה רואה לנכון לשתף את הציבור בחוויית הגן תוך מציאת אטרקציות עכשוויות ומודרניות שיהוו מוקד משיכה לקהל הרחב. גן מנשה, שהיווה בעבר מוקד התכנסות משפחתית, אחזקתו, שימורו וטיפוחו, עומדים בראש סדרי העדיפות.

המשפחה מודה לעיריית כפר סבא וראש העיר על כך שהזמינו את הכנת המסמך ועל התמיכה, העזרה והנכונות לשיתוף פעולה בפרויקט זה.

עמוד 2	תאריך אוגוסט 2014	הפרק הקדמה	תיעוד הגן דוד ערן – אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רבטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום		
-----------	----------------------	---------------	---	--	---	---	---

גן מנשה, ששטחו 201.619 דונם, נטוע ביחידת קרקע שנרכשה בשנת 1935 בידי הברון פליקס דה מנשה מאלכסנדריה שבמצרים, שבה ניטעו עצי הדר ועצי פרי סוב טרופיים, ובתוכה הוקם מבנה. זהו גן פרטי רחב הקף ושמור היטב שגילו, בקירוב, אינו ניכר בו. העצים שניטעו בו נשמרו במצב טוב ואף טוב מאוד. שלד הפיתוח הדומם נשמר בחלקו, ומצבו מאפשר המשך שימור ואף שחזור. על הקרקע שרכש הברון ניטעו גם פרדסים, שהפכו לימים לשכונה הירוקה של כפר סבא, שהוקמה בשנות התשעים של המאה הקודמת.

בעת הקמתו היה השטח מחוץ לגבולות כפר סבא, והיה למעשה מבודד ומנותק מסביבה מיושבת. בשנת 1946 סופח לכפר סבא, עם התרחבות העיר צפונה ומערבה.

מבחינה היסטורית מהווים הגן והמבנה שבו עדות מוחשית ביותר לפעילותם המשותפת של מנהיגי היישוב עם יהודים אמידים בעלי הון וקשרים, שחיו מחוץ לגבולות א"י בשנות השלושים של המאה הקודמת. פעילות זו, שעיקרה הקמת גופים ומנגנונים שונים להתיישבות, לחקלאות ולרכישת קרקעות, אפשרה את הרחבתם של יישובים קטנים קיימים והקמתם של יישובים חדשים. גופים כאלה הם "אגודת בני בנימין" ו"בנק בני בנימין", שהברון פליקס דה מנשה היה בין הדמויות המרכזיות בפעילותם.

מאז הקמת הגן בשנות ה-30 המאוחרות של המאה הקודמת ועד שנמכר בשנת 1969, היה הנכס בשלמותו בבעלות הברון פליקס דה מנשה ויורשו, הברון ג'ורג' דה מנשה, ולתקופה קצרה בידיו של פייר דה מנשה. בעת מכירת הנכס לשאול אייזנברג היה הגן בשיא פריחתו, ולאחר הרכישה המשיכו בעליו החדשים באחזקת הגן.

מעורבותה של משפחת מרים וחיים יפה, אשר נשכרו בידי נציגיו של הברון פליקס דה מנשה כדי להקים ולנהל את הפרדס והגן, הינה יוצאת-דופן. המשפחה טיפחה את הגן במהלך תקופה ממושכת (כ-30 שנה). המקצועיות והמסירות שבהן בוצעו כל העבודות בגן ניכרות במראהו גם כיום. הודות למצבו הייחודי של הגן בעת העברתו לבעלות שאול אייזנברג, נמשכה אחזקתו שנים רבות נוספות.

מסמך זה מתעד את ההיבטים ההיסטוריים, הנופיים, האדריכליים והטכנולוגיים של הגן ההיסטורי והמיועד לשימור כחלק מתוכנית מפורטת (תב"ע) כס/180 א'. התיעוד ההיסטורי מספר את תולדות הקמת הגן, וכולל תיעוד צילומי של המצב הקיים, תיעוד אדריכלי בתכניות ובפרטים שנמצאו והשוואת מצבו המקורי של הגן למצבו דהיום.

העיר המואץ במרכז הארץ מאיים לבלוע את מרבית השטחים החקלאיים אשר נרכשו, ניטעו ועובדו במחצית הראשונה של המאה העשרים. בהיותו שטח פרטי מבודד יחסית, מטופח בידיים מסורות ומקצועיות לאורך עשרות שנים, זכה גן מנשה להגיע עד לימינו כשהוא מפואר ומרשים, העצים וחלקים נרחבים מן הצמחייה הנמוכה שרדו אף את צמצום מכסות המים של שנות האלפיים. והודות למצבו הייחודי, ניתן להמשיך ולאפשר את קיומו ושגשוגו תוך פתיחתו המוגבלת לציבור.

ברצוני להודות לחברת סנה סטרס אינק. לאדית ולשרונה רוזנפלד על הזמנת העבודה ולליאור סימינוביץ, מנכ"ל החברה, על עזרתו באיסוף החומרים שנדרשו להכנת התיק.

ברצוני להודות לאדריכלית ענת ברלוביץ על שיתוף הפעולה בהכנת עבודה זו, וכן לשירלי ניב וליבי גלבר על תרומתן הרבה.

תודתי נתונה לאדריכל אמנון רכטר, נכדו של אדריכל זאב רכטר מתכנן הגן והווילה ולצוות משרדו, על נכונותם להציג בפני את התוכניות המקוריות מתוך ארכיונו של רכטר, ולאפשר את העתקתן. יודגש, כי השימוש בצילומי התוכניות מוגבל במפורש להצגתו בתיק תיעוד זה, וכי כל שימוש אחר מחייב את קבלת הסכמתו המוקדמת והמפורשת של אדריכל אמנון רכטר.

הערכתי והוקרתי נתונות לשיתוף הפעולה של בנות ובני משפחת יפה המסועפת, במאמצים לתעד את קורות הגן ואיתו את קורות משפחתם.

דוד ערן, אדריכל נוף
נובמבר 2013

תצלום אוויר של הגן וסביבתו. שנת 2012 מקור: GIS עיריית כפר סבא

עמוד 3	תאריך אוגוסט 2014	הפרק הקדמה	תיעוד הגן דוד ערן – אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-----------	----------------------	---------------	---	--	---	--

"בית הנהג" הוקם בשנת 1938 על קרקע ששטחה 201.619 דונם שנרכשה שלוש שנים קודם לכן, במטרה לבנות וילה מודרניסטית במרכז גן מפואר, שכונה לימים גן מנשה. בגן, שהיה מוקף פרדסים, ניטעו עצי הדר ועצי פרי סוב-טרופיים.

המבנה בן 96 מ"ר בנוי ו 12 מ"ר שטח מקורה פתוח. הוא ממוקם על גבעה בחלקו המרכזי של הגן, הנקראת במחקר זה "גבעת הבמה" ויועדה לבניית הווילה של הברון דה מנשה. מצבו הבריאותי של דה מנשה באלכסנדריה עיכב את המשך הבניה על פי תכנונו המדוקדק של זאב רכטר, והוא מעולם לא הושלם, פרט לבית הנהג, ה"גראג", ששימש מתחילתו כמעונם של חיים ומרים יפה. מתכנן המבנה היה האדריכל זאב רכטר, מחשובי המתכננים שפעלו בארץ באותן שנים, והוא שתכנן את הווילה, את בית הנהג ואת ההרחבה המאוחרת.

בפועל, נותר הבית הקטן כמבנה יחידי בגן. הווילה, שמעולם לא נבנתה, אמורה הייתה לתפוס מקום מרכזי, ולהיות לבו הפועם של הגן, והקרקע שיועדה לבנייתה נשמרה גם כשמבנה בית הנהג הורחב כדי להתאים לצורכי משפחת יפה בשנת 1955. משפחת חיים ומרים יפה התגוררה במבנה במשך כ-30 שנה, מעת הקמת הגן ועד עזיבתה של מרים יפה בשנת 1969.

מאז הקמתו ועד שנרכש הנכס בשלמותו בשנת 1969 על ידי שאול אייזנברג היה הגן בבעלות משפחת דה מנשה, שהאחרון בבניה שהחזיק בגן היה פייר, נכדו של הברון פליקס דה מנשה. לאחר רכישת הנכס המשיכה משפחת שאול אייזנברג באחזקת הגן, ולאחר מכן המשיכה בכך משפחת רוזנפלד

עבודה זו מהווה מסמך המתעד את ההיבטים ההיסטוריים, האדריכליים והטכנולוגיים של המבנה הקטן והמיועד לשימור, הממוקם במרכז גן מנשה. התיעוד ההיסטורי מספר את תולדות הקמת הגן והמבנה ואת הקשרם בזמנם ובמקומם, התיעוד האדריכלי כולל תיעוד צילומי של המצב הקיים כפי שנמצא בשטח במהלך השנה האחרונה, וכולל גם סט תכניות ופרטים של שחזור מצבו המקורי של המבנה משנת 1938 ו-1955.

ברצוני להודות לשרונה רוזנפלד ולליאור סימינוביץ, מנכ"ל חברת סנה טרסט אינק, למשפחת רוזנפלד על הזמנת העבודה, לאדריכל נוף דוד ערן על שיתוף הפעולה בהכנת עבודה זו, לליעד מלכי על חלקה בהכנת המסמכים. ולליבי גלבר על תרומתה הגדולה לעבודה.

אדר' ענת ברלוביץ'
אוגוסט 2014

בית משפחת יפה

עמוד 4	תאריך אוגוסט 2014	הפרק הקדמה	תיעוד הגן דוד ערן – אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-----------	----------------------	---------------	---	--	---	---

1. נתונים כלליים – גן מנשה		
1.1. שכונה, רחוב, מס' הבית, רחובות גובלים	הגן	6
1.2. מס' גוש, מס' חלקה, נ.צ.	הגן	6
1.3. גבולות התוכנית מארבעה כיוונים	הגן	6
1.4. סוג בעלות	הגן	6
1.5. תיאור הגן	הגן	6
1.6. מפת הסביבה	הגן	6
1.1. שכונה, רחוב, מס' הבית, רחובות גובלים	המבנה	7
1.2. מס' גוש, מס' חלקה, נ.צ.	המבנה	7
1.3. גבולות התוכנית מארבעה כיוונים	המבנה	7
1.4. סוג בעלות	המבנה	7
1.5. תיאור הגן	המבנה	7
1.6. מפת הסביבה	המבנה	7
2. נתונים סטטוטוריים		
2.1. תוכניות בניין עיר תקפות על השטח		8
2.2. שטח התוכנית		9
2.3. שטח בנוי קיים		9
2.4. זכויות בניה		9
2.5. יעוד		10
2.6. פירוט תוכנית לשימור		11
2.7. מעמד האתר שימור		11
2.8. מעמד האתר עתיקות		11
3. רקע היסטורי ותרבותי		
3.1. שמות היסטוריים		12
3.2. התפתחות האזור - הפרדסים בצפון כפר סבא		13
3.2. התפתחות האזור - כפר סבא והגן		14
3.2. התפתחות האזור - כפר סבא (ציר זמן)		15
3.2. התפתחות האזור - הפרדס, המבנה והגן (ציר זמן)		16
3.3. מפות היסטוריות		17-24
3.4. תצלומי אוויר היסטוריים		25-27
3.5. בעלות לאורך השנים		28-29
3.6. תולדות המשפחה הבונה		30-39
3.6.1. משפחת דה מנשה		30-31
3.6.2. משפחת מרים וחיים יפה		32-36
3.6.3. תולדות הבעלים משנת 1969		37-39
3.7. אודות מתכנני הגן והמבנה		40-42
3.8. היסטוריית הגן - אישים ואירועים		43
3.8. מקורות והתפתחות	הצמחייה	44-45

4. שחזור היסטורי		
4.1. השתנו האתר לאורך השנים	הגן	46
4.1. השתנו האתר לאורך השנים	המבנה	47-49
4.2. סט שרטוטים מקורי	הגן	50-54
4.2. סט שרטוטים מקורי	המבנה	55-59
4.3. מסמכים היסטוריים		60
4.4. שרטוטים, מצב מקורי משוחזר	הגן	61
4.4.1. שחזור מפה מהשנים 1965-1969		62-63
4.4. תוכניות מצב מקורי משוחזר	המבנה	64-75
4.4.1. תוכניות שלב בנייה ראשון	המבנה	64-65
4.4.1. חזיתות שלב בנייה ראשון	המבנה	66-69
4.4.2. תוכניות שלב בנייה שני	המבנה	70-71
4.4.2. חזיתות שלב בנייה שני	המבנה	72-75
5. תיאור מצב קיים		
5.0. תיאור וניתוח הגן והאלמנטים הבנויים בו	הגן	76
5.0. תיאור מילולי	הגן	77
5.0. תיאור מילולי	המבנה	78
5.1. מפה טופוגרפית	הגן	79
5.1. מפה טופוגרפית	המבנה	80
5.2. צילום אוויר	הגן	81
5.2. צילום אוויר	המבנה	82
5.3. תיעוד צילומי של סביבת האתר	הגן	83-84
5.3. תיעוד צילומי של סביבת האתר	המבנה	84-87
5.4. מראה כללי	הגן	88-93
5.4. מראה כללי	המבנה	94
5.5. תוכניות	הגן	95-98
5.5.1. מיפוי אלמנטים בנויים	הגן	95
5.5.2. מיפוי צמחייה	הגן	96
5.5.3. חתכים	הגן	97-98
5.5. תוכניות	הצמחייה	99
5.5. תוכניות	המבנה	100-107
5.5.1. קומת קרקע	המבנה	100
5.5.2. גג	המבנה	101
5.5.3. חתך א-א	המבנה	102
5.5.3. חתך ב-ב	המבנה	103
5.5.4. חזיתות	המבנה	104-107

6. סקר עצים אגרונומי, מצב העצים והמלצות לטיפול		
130-136		
7. סקר מפגעים		
137		
8. סיכום		
138-145		
8.1. הערכת האתר		
8.2. סיכום כללי	הגן	139
8.2. סיכום כללי	הצמחייה	140
8.2. סיכום כללי	הגן	141-143
8.2. סיכום כללי	המבנה	144
8.2. סיכום כללי	הגן	145
9. עורכי התיק		
146		
10. מקורות		
147		
11. נספחים 1-9		
1-9		

הסבר לתוכן העניינים:

מחקר זה אודות המתחם הנקרא "גן מנשה" מחולק למעשה לשלושה חלקים: הגן, המבנה והצמחייה. בתוכן העניינים ישנם פרקים כלליים ופרקים הנוגעים רק לאחד משלושת החלקים. את ההבדלה ניתן לזהות ע"פ הסימון המילולי בעמודה מימין לעמודת מספרי העמודים, וגם על ידי סימון בצבע ע"פ המקרא הבא (פרקים כלליים אינם מסומנים בצבע):

הגן
הצמחייה
המבנה

פרק 1 – נתונים כלליים

הגן מידע כללי על מיקום

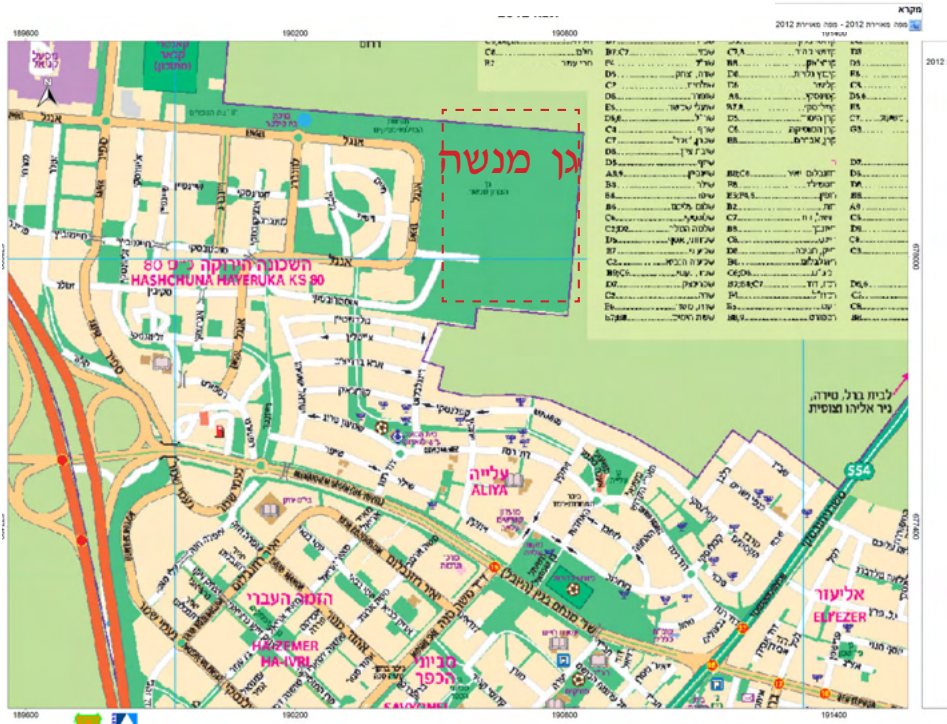
1.1. גן מנשה נמצא בשכונה כ-80 בחלקה הצפון-מערבי של העיר כפר סבא.

1.2. גוש 7621 (חלקה ישנה 134) מגרש 506.

1.3. גבולות התוכנית: מדרום שטח ובו בתים צמודי קרקע ופארק, ובעברם שכונת עליה. ממערב - שכונה כ-80, ממזרח ומצפון - פארק עירוני, ומעברו מושב גן חיים.

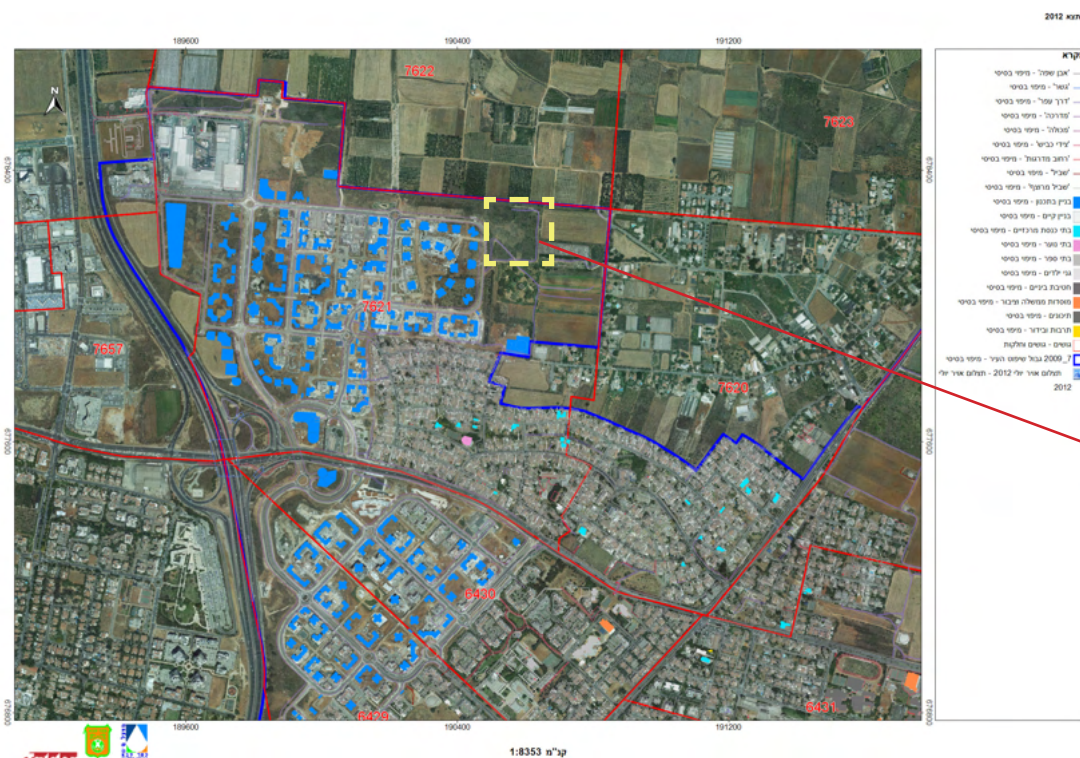
1.4. הגן בבעלות פרטית.

1.5. תיאור הגן: גן מנשה דהיום תוכנן בכללותו על ידי אדריכל זאב רכטר כגן פרטי גדול, שמיקומו נקבע ברום יחידת הקרקע, שנרכשה בידי הברון פליקס דה מנשה בשנת 1936. הגבעה, שפאותיה הדרומיות והמזרחיות הוגבהו באמצעות קירות תמך, צופה לארבע רוחות השמיים וסביבה נטועים פרדסים.

1.6. מפות סביבה

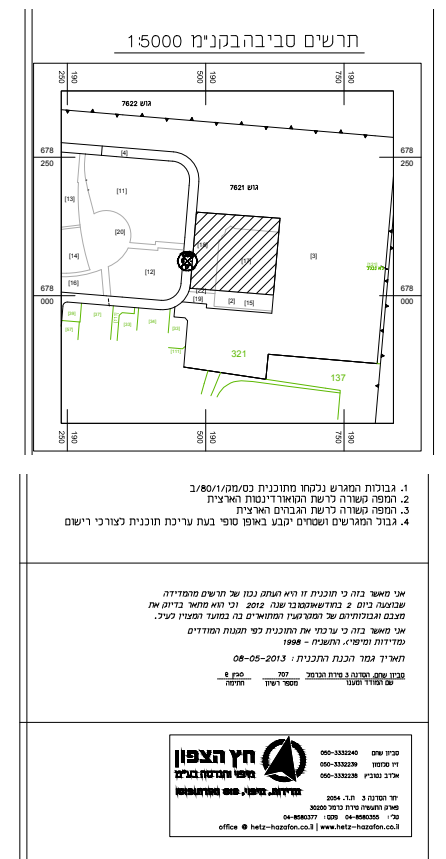
מפה מאוירת: סימון רחובות. שנה: 2012 מקור: GIS עיריית כפר סבא

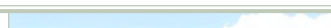

מיקום גן מנשה
בתחומו כיום

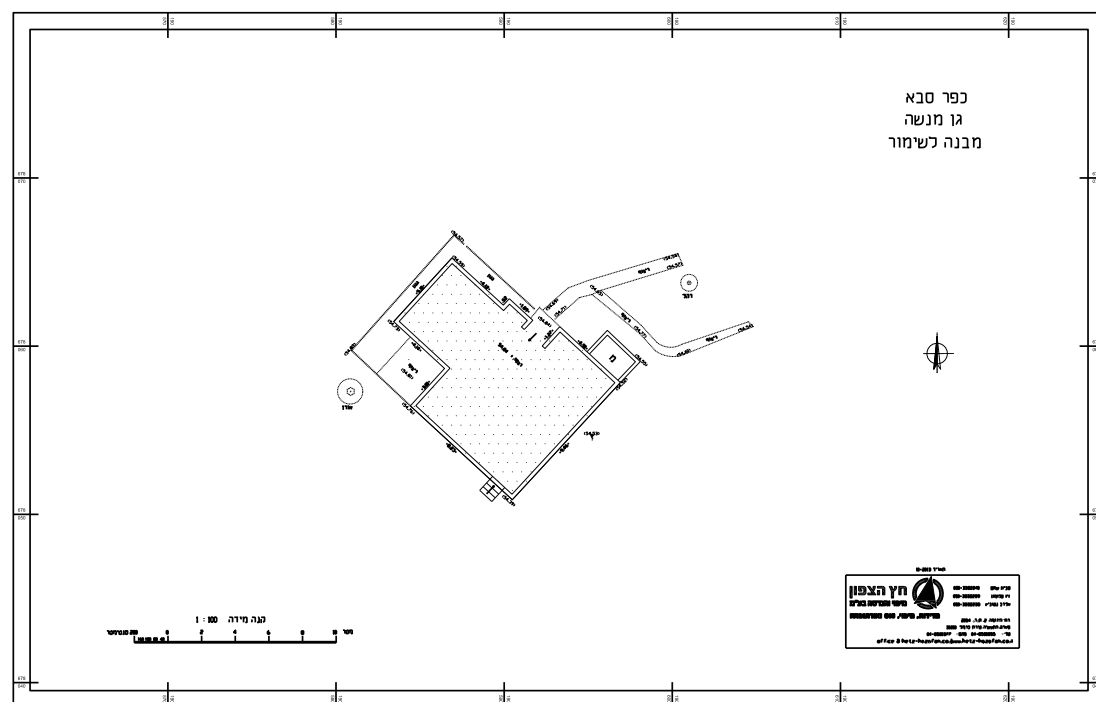
גן מנשה וסביבתו. תצלום אוויר 2012 מקור: GIS עיריית כפר סבא

עמוד 6	תאריך אוגוסט 2014	הפרק נתונים כלליים	תיעוד הגן דוד ערן – אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-----------	----------------------	-----------------------	--	---	--	---

המבנה בתוך גן מנשה צילום: דוד ערן 2013

המבנה במפת מדידה הנעשתה על ידי חץ הצפון בשנת 2013

גן מנשה וסביבתו. תצלום אוויר 2012 מקור: GIS עיריית כפר סבא

1.1. המבנה הבודד בגן מנשה נמצא ממזרח לרחוב אנגל שבשכונה כ- 80.

1.2. גוש 7621 (חלקה ישנה 134) מגרש 517.

1.3. גבולות התוכנית: מדרום - שכונת עליה. ממערב - שכונה כ-80, ממזרח ומצפון - מושב גן חיים.

1.4. הגן והמבנה נמצאים בבעלות פרטית.

1.5. תיאור המבנה: במכלול שטח הגן - יחידת קרקע בשטח של 202 דונם - תכנן אדריכל זאב רכטר וילה עבור הברון זה מנשה. הווילה מעולם לא נבנתה, אך כן נבנה מבנה קטן שיועד במקור כמוסד ("גראג") וחדר נהגים, כחלק מקומפלקס הווילה. המבנה הקטן תוכנן מדרום-מזרח לווילה והתאים לתכנון התנועה בגן. המבנה, שהורחב ב- 1955 על ידי אדריכל רכטר, שימש למגורי משפחת מנהל הנכס ורעייתו, חיים ומרים יפה, במשך כ 30 שנה, מעת הקמת הגן ועד שעזבה מרים יפה את המקום בשנת 1969.

1.6. מפות סביבה

עמוד
7

תאריך
אוגוסט 2014

הפרק
נתונים כלליים

תיעוד הגן
דוד ערן - אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

תיעוד המבנה
אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

"גן מנשה"
אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

2.1 תוכניות בניין עיר התקפות על השטח

2.1 גן מנשה נכלל בתב"ע כס/80/1 א, אשר קיבלה תוקף בתאריך 24/12/2006. גן מנשה יושב בגוש 7621 חלקה 506 (חלקה 134 היסטורית).

תוכניות בניין עיר החלות על מתחם הגן:

1. כס/80/1 א.

שטח התכנית: 810.117 דונם.
זכויות הבניה : (סעיף 21ט לתקנון) "גן מנשה" יהיה פארק מיוחד פרטי בשטח של 12 דונם.
גבולות הגן יוגדרו בנספח מדידה של התכנית.
בתחום הפארק המיוחד "גן מנשה" ניתן יהיה להקים מבנה למוזיאון או אתר הנצחה בשטח בנוי עיקרי שלא עולה על 400 מ"ר הכולל שימוש מסחרי המתאים לדעת הוועדה המקומית לתכניות הפארק המיוחד. שימוש כגן אירועים יהווה סטיה ניכרת.
יעוד עפ"י תכנית תקפה ושימוש בפועל: פארק פרטי גן מנשה.
התכנית פורסמה למתן תוקף מיום 24/12/2006.

2. כס/מק/80/1 ב.

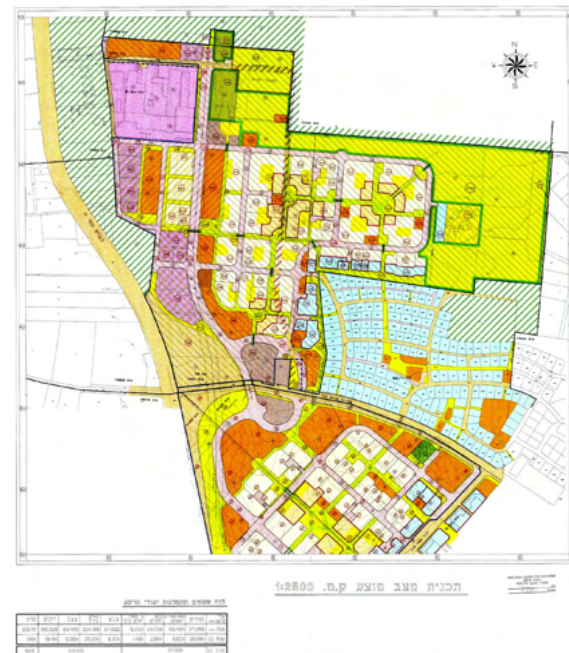
שטח התכנית: 92.5 דונם.
זכויות הבניה: 400 מ"ר בהתאם לתכנית כס/80 א.
התכנית פורסמה למתן תוקף מיום 14/02/2008.

3. כס/1/1 מ.

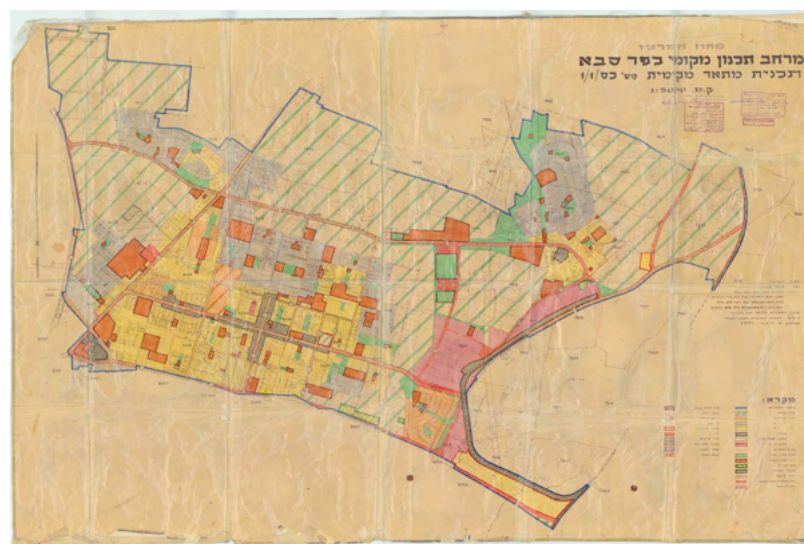
שטח התכנית: כל תחום תכנית המתאר כס/1/1.
התוכנית מתירה הקמת מרתפים.
התכנית פורסמה למתן תוקף מיום 29/03/1990.

4. כס/1/1 גל.

שטח התכנית: כל תחום השיפוט של העיר כפר סבא.
זכויות הבניה: התוכנית מתירה הקמת גלריות.
התכנית פורסמה למתן תוקף מיום 18/6/1970.

התכנית התקפה החשובה שחלה על הגן היא תכנית כס/80/1 א משנת 2006. התוכנית משנה את ייעוד שטח הגן מאזור חקלאי לייעוד שטח ציבורי פתוח מיוחד מגרש 2080 א ובצד המערבי הקצו (רצועה בצבע תכלת) לייעוד מגורים ב' מגרש 2049.

עמוד 8	תאריך אוגוסט 2014	הפרק נתונים סטטוטוריים	תיעוד הגן דוד ערן – אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-----------	----------------------	---------------------------	---	--	---	---

חלקה 506 - "פארק מיוחד פרטי"

אורטופוטו 2012 עם גבולות הגושים. מקור: מפ"י

מפת יעודי קרקע, מקור: GIS עיריית כפר סבא, על רקע תצ"א 2012

עמוד 10	תאריך אוגוסט 2014	הפרק נתונים סטטוטוריים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	---------------------------	--	--	---	---

2.6 הגן נכלל ברשימת מבנים ואתרים לשימור בעיר כפר סבא- רשימה שאושרה בידי עיריית כפר סבא בינואר 2013.

2.7 נתונים מרשימת השימור המקומית:

2.8 האתר לא נכלל בשטח עתיקות מוכרז

אתה נמצא כאן
עמוד הבית < חדשות

רשימת 50 מבנים לשימור

12/02/2013

יריית הפתיחה לקראת חגיגות 110 לעיר כפר סבא נפתחה באישור רשימת 50 מבנים לשימור ברחבי העיר

מליאת הוועדה לתכנון ובנייה החליטה להפקיד בועדת התכנון המחוזית את רשימת המבנים ההיסטוריים להכרזה

מליאת הוועדה לתכנון ובנייה בכפר סבא קיבלה החלטה היסטורית ואישרה את רשימת 50 המבנים ההיסטוריים לשימור ברחבי העיר, וזאת למעשה היא יריית הפתיחה לכבוד חגיגות 110 שנים לעיר.

המליאה אישרה את המלצות ועדת השימור העירונית שהורכבה מאנשי מקצוע, גורמי העירייה ואנשי ציבור וביניהם: הנהלת העיר, מנכ"ל העירייה אשל ארמוני, אדריכל העיר יאיר גרול, מהנדס העיר ארז אייזנר, מנהלת המוזיאון ירדנה ויזנברג, חבר המועצה וסגן ראש העיר עמירם מילר, חברי המועצה עו"ד שלי עמרמי, אמיר גבע ויאיר אברהם. ליוו את התהליך, המוזיאון הארכיאולוגי, נציגי ועדת התכנון המחוזית ולווי צמוד של יועץ השימור פרופ אדריכל אמנון בראור.

מליאת הוועדה לתכנון ובנייה החליטה להפקיד בועדת התכנון המחוזית את רשימת המבנים ההיסטוריים להכרזה להכנת תוכנית שימור כלל עירונית וקביעת תנאים להיתרי בניה במגרשים בהם קיימים מבנים לשימור.

מדובר בהחלטה היסטורית לה חיכתה העיר כפר סבא מאמצע שנות ה-70 והיא הכרזה רשמית והבטחת מעמדם של 50 מבנים ההיסטוריים בעיר. בין המבנים לשימור שהוכרזו -קולנוע עמל השוק, בית אהרוני, הארמון, בית קפה פידלר, בית המוכתר, בניין הקיבוצים ועוד.

בעקבות ההחלטה תופקד רשימת המבנים ההיסטוריים להכרזה התוכנית בועדת התכנון המחוזית, וכאשר יתקבל אישורה תשלחנה הודעה סופית לבעלי המגרשים.

שרון שפר אדריכלית העיר: " בשנה האחרונה בוצע סקר היסטורי ופיזי מפורט הכולל עיון ספרותי, סקירת תצלומים ומפות היסטוריות ועבודת שטח מקיפה. כלל החומר רוכז בדוח מפורט וכרטיסיות אתרים על פי הנחיות משרד הפנים לתיעוד מקדים. במסגרת עבודת התחקיר נמצאו ערכי השימור הבאים: ראשית התבססותה של המושבה כפר סבא - מפעל התיישבות ציונית הראשון בהתיישבות העברית בשרון הדרומי. המושבה כמקום מקלט לגולי מלחמת העולם הראשונה. "אם" של גרעיני קיבוצים וחוות מטעים בשנות העשרים שהיוותה משענת עירונית. עדות לקשר החזק בין ההצלחה החקלאית בענף הפרדסנות והתפתחות הישוב היהודי בין שתי מלחמות העולם."

רשימת המבנים:

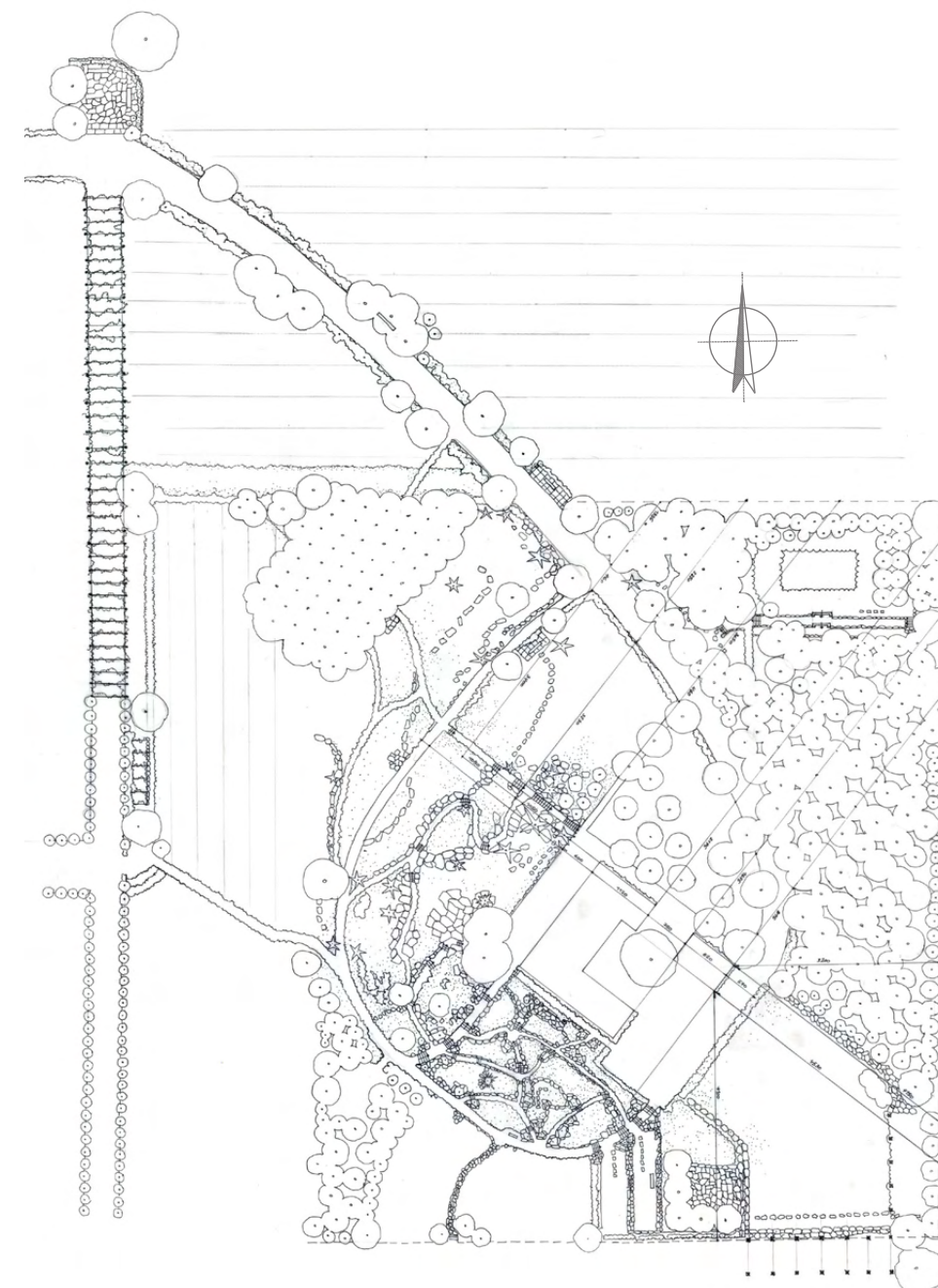
- ח'אן
- זוג אקליפטוסים
- הבאר במתחם החאן
- בית הכנסת הגדול
- צריף הסנדלר
- שוק
- בית הומינר (וילונות הנרי)
- בית אפשטין
- בית המוכתר
- קפה פידלר
- בית נחום שושני
- וייצמן 97 (יפת)
- בית אהרוני
- ויצמן 104 בית שלמה כהן אשר (פינת רוטשילד)
- בי"ס אוסישקין
- בית בתכנון רכטר
- בית אשר פירס, רוטשילד 42/עמרמי 2
- ביכנ"ס אוהל משה
- גן הזכרון - חלקת מגורשי יפו
- קולנוע עמל
- בית שוגם, אברהם קרן 18
- בית מורדשטין
- אתר קיבוץ הכובש ברחוב תל חי
- פנימית עלומים
- ברכת מים אזר
- מגדל המים החדש
- אונים
- מגדל מים אגרון (הישן)
- מתחם בית היולדות (חלק מזרחי)
- משטרת כפר סבא
- גן מנשה
- בית אריזה גן השרון
- גן השרון - בית ליינס
- גן השרון - מבנה הבאר ומשאבות
- גן השרון - חקלאי/ בית אריזה
- בנין הקיבוצים , בן יהודה
- בית האבן
- בית קברות ערבי
- משק האוצר
- היכל התרבות - שימור חזיתות ומבואה
- הקפה של שרף
- בית הספר גורדון
- בית הספר ברנר
- קבר סוורכה
- עמרמי 4

פרק	נתונים סטטוטוריים	תאריך	אוגוסט 2014	עמוד	11
תיעוד הגן	דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה	אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה"	אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום
					

3.1 שמות היסטוריים

שמות הגן

1938 ועד היום: "גן הברון דה מנשה", ובלשון שגורה גן מנשה, משנות ה-50 נקרא על ידי ילדי שכונת עליה "הגן הנעלם".

גן מנשה לפי תוכנית רכטר 1938

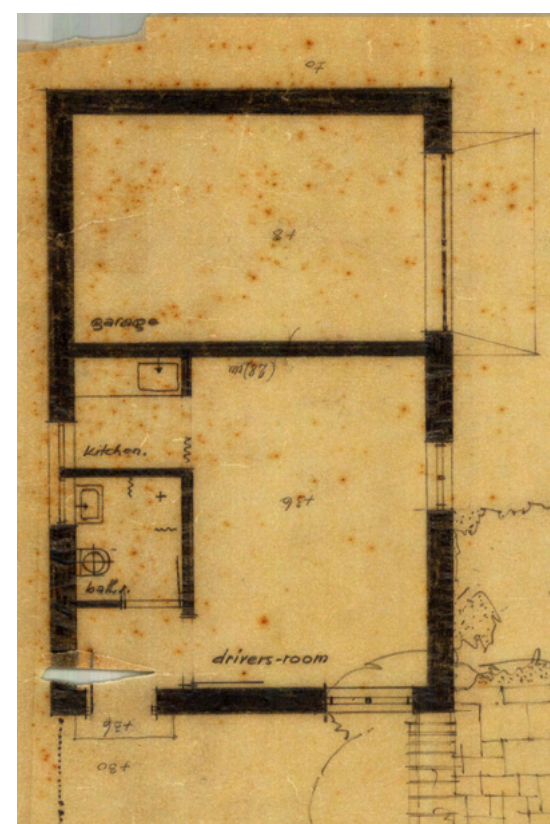
שמות המבנה

(משתנים עם השימושים שלו)

1938-1939: בתוכנית המקורית תוכנן המבנה כ"חדר הנהג" או ה"גראג", כחלק מווילת הברון דה מנשה, שמעולם לא נבנתה.

1940-1967: בית מגורי משפחת יפה.

1967 - היום: ללא שם רשמי.

קטע מתוכנית רכטר לוילה המראה את בית הנהג (מקור: ארכיון רכטר, באדיבות אמנון רכטר)

בית משפחת יפה, שנות ה-60 למאה הקודמת (אוסף פרטי - באדיבות משפחת יפה)

הבית עומד נטוש משנת 1967. צילום: דוד ערן

עמוד 12	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	---	--	---	---

3.2 התפתחות האזור - הפרדסים בצפון כפר סבא

עד תום מלחמת העולם הראשונה בשנת 1918 היה היישוב היהודי באזור השרון הדרומי דליל למדי, ובו הוקמו כפר סבא והמושב כפר מל"ל. באותו אזור שכנו מספר יישובים ערבים- קלקיליה במזרח, מיסקי ובית עדס במרכז תא השטח, בית עזון במערב ופג'ה בדרום.

הפרדסנות הייתה ענף מרכזי בפעילותם החקלאית של יהודים וערבים בעשורים הראשונים של המאה ה-20. היבולים הטובים והפרי האיכותי יוצאו לאירופה ותומחרו במחירים משתלמים, עד שהיצוא פסק לחלוטין בתקופת מלחמת העולם השנייה. בתום המלחמה חודש יצוא ההדרים, ועימו חודשה תנופת הנטיעות.

הקרקע ברוב שטחי האזור הינה קרקע חולית אדומה ("חמרה")- קרקע המגבילה סוגי גידולי בעל בשל תכולת רטיבות נמוכה, והיא מתאימה מאוד לעצי הדר, הרגישים לקרקעות כבדות ורטובות. בהשוואה לגידולי שדה ומקשה, ובהשוואה למרבית עצי הפרי הנשירים ולגידולי מטע רב-שנתיים אחרים (בעיקר גפנים ועצים נשירים (ממשפחת הוורדיים) היו לעצי ההדר מספר יתרונות ברורים, וביניהם ניתן למנות כושר השתמרות (חיי מדף) ארוך יחסית, ביקוש יציב ומתרחב לפרי איכותי באירופה ותמורה כספית הולמת. כמו כן, התאמתם המצויינת לתכונות הקרקעיות של אדמות השרון, שנות התנובה הארוכות, הדרישות המוגבלות להגנת הצומח מפני מחלות ומזיקים, משך עונת הקטיף והצורך בכוח אדם מועט יחסית בעת הגידול הפכו את ההדרים לענף משתלם ומתאים במיוחד לתנאים השוררים באזור.

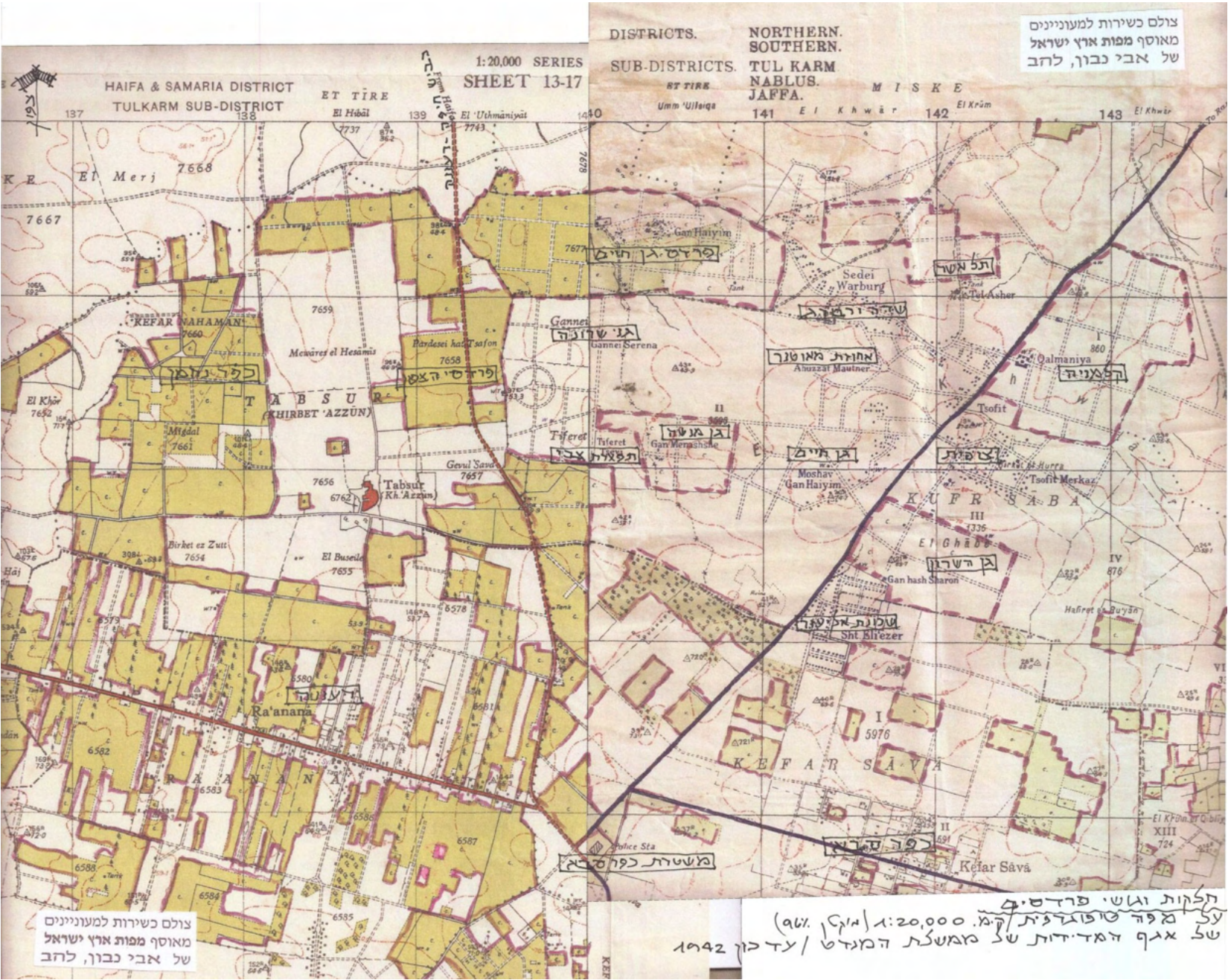
יחד עם זאת, חסרונו הגדול של ענף הפרדסנות היה הדרישה להון רב לשם הקמת הפרדס, תשתית אספקת המים ואחזקת הפרדס הצעיר עד שתנובתו תהיה סדירה.

רכישת קרקעות והקמת פרדסים הלמו היטב את נטיותיהם וחלומותיהם של משקיעים בארץ ישראל, יחידים ומוסדיים כאחד - השקעה שתניב תשואה נאה ותשתלב היטב בחזון יישוב הארץ והפריחתה. גם מתיישבים אשר כבר ניסו את מזלם בגידול גפנים ונשירים ולא זכו להצלחה כלכלית נטו לפרדסנות, לאור יתרונותיה הניכרים. ואכן, מעיון במפות ובתצלומי אוויר של השרון הדרומי בשנות השלושים והארבעים עולה תמונה רחבת הקף של גושי פרדסים, ששטחו של כל אחד מהם הוא עשרות ואף מאות דונמים. הקרן הקיימת לישראל ניהלה את רכישת הקרקעות באזורים רבים, אך באזור זה בוצע עיקר הפעילות בידי גופים/התאגדויות פרטיות ויחידים.

*ראו מפה טופוגרפית שהוכנה בידי ממשלת המנדט הבריטית בשנת 1937 ועודכנה (חלקית) בשנת 1941.

בקרבת המושבות פתח תקוה, כפר סבא, רעננה והרצליה היו מרבית הפרדסים בבעלות פרטית. לעומת זאת, הקרקעות לנטיעת גושי הפרדסים הגדולים (ששטחם הגיע למאות דונמים בכל גוש) נרכשו בידי אגודות וגופים. גופים אלה היו בעלי יכולת פיננסית שאפשרה להם להשקיע בהקמת הפרדס, טיפוחו ואחזקתו עד הניבה, קידוח באר ומערכת הובלת

מים לחלקות הפרדס והקמת בית אריזה. כל גוש פרדסים היה מוקף בשורות ברושים, ששימשו כשוברי-רוח. שורות ברושים נוספות ניטעו בתוך הגושים הגדולים במרחקים של 100-200 מטרים, כדי להיטיב עוד את ההגנה מפני נזקי הרוח.

פרק רקע היסטורי ותרבותי	תאריך אוגוסט 2014	עמוד 13	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	אדריכל זאב רבטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------------------------	----------------------	------------	--	--	--	--

כפר סבא הייתה המושבה הראשונה שנוסדה בשרון המרכזי, והיא ידעה קשיים רבים עד התבססותה ושגשוגה בשנות העשרים. המושבה נוסדה בשנת 1892, כאשר רכש נח קרלינסקי את אדמותיה מאפנדי תושב כפר סבא הערבית. באותה עת, היו אלה האדמות היחידות באזור שהיו בבעלות יהודית. בשנת תרס"ג (1903) החל עיבוד הקרקעות, ואיתו ראשית ההתיישבות ע"י מספר עולים חדשים. בשנת 6-1905 נחפרה הבאר הראשונה, הוקם מבנה הח'אן – מבנה האבן הראשון בכפר סבא ששימש אכסניה לפועלים ואורווה לבהמות גם יחד, ולידו באר ועצי אקליפטוס, ששניים מביניהם שרדו עד היום. חקלאי המושבה החלו בנטיעת שקדים. בראשית דרכה של המושבה, היו האיכרים עובדים בשטחה במשך השבוע, אוכלים ולנים במבנה הח'אן, ובסוף השבוע נהגו לצעוד בחזרה לביתם במושבה פתח תקווה, למעט מספר שומרים אשר נשארו במקום. ב-1910 נחרבה המושבה כליל, בעקבות עימות בין עוזר ערבי של איכר לבין פלח ערבי. כנקמה, ערביי קלקיליה הרסו ושדדו את המושבה.

בשנת 1912 ייסדו את המושבה בשנית, תחילה בבניית 12 הבתים הראשונים ברחוב הרצל (שמו המקורי) לצד מבנה הח'אן. בשנת 1915 התרחש החורבן השני של המושבה, כשמכת ארבה חיסלה גידולים רבים. מלחמת העולם הראשונה הייתה חוויה הרסנית בהיסטוריה של כפר סבא, כאשר עם פרוץ המלחמה הוכרחו התושבים להתעתמן וכאלף וחמש מאות מגורשים מיפו ותל אביב הגיעו אל המושבה הקטנה. המגורשים מצאו מקלט בחורשת האיקליפטוסים בחלקה הדרומי של כפר סבא וסבלו ממחסור וממחלת הטיפוס, אשר גרמה לפטירתם של כ-220 פליטים. בשנת 1917 הגיעה המלחמה לכפר סבא, והצבא הטורקי התבצר בה לאחר שנסוג מפתח תקווה אשר נכבשה על ידי הבריטים. המקום הופצץ ונפלו חללים במושבה. הטורקים נכנסו לשטח המושבה, השתמשו בבתי התושבים וברכושם ולאחר מכן גרשו אותם ואת פליטי יפו ות"א לצפון הארץ. הטורקים החריבו את המקום והשתמשו בחומרי הבניין ובעצי האיקליפטוס והמטעים להסקת הקטרים. כפר סבא נכבשה על ידי הבריטים ב-1918.19.9.

בשנת 1919 החלו התושבים לחזור לכפר סבא החרבה, אולם כבר בשנת 1921 הגיע העימות עם המתקוממים הערבים למושבה, שהותקפה על ידי ערבים מהישובים השכנים. הבתים הועלו באש ונבזזו, וכפר סבא נחרבה בשלישית. בשנת 1922 חזרו תושבים בודדים למקום: אלכסנדר נורדשטיין ומשפחתו בת שש הנפשות, וידידו אייזמן שהיה ערירי. אלה

סבלו מבידודות, עד שהיישוב חודש בשלישית בשנת 1924. משלב זה המושבה החלה לשגשג, ותושבים רבים הגיעו למקום. באמצע שנות העשרים החלו נטיעות הפרדסים והיו להצלחה כלכלית. בשנת 1930 הוקמה אגודת "מפעל המים", על מנת לייעל ולהוזיל את מערך אספקת המים המקומי, ומספר התושבים גדל לכ-1500 איש, ומאות מביניהם עסקו בחקלאות. עדות להתבססותה של המושבה היא בכך שהוקמו בה מחנות הכשרה לקיבוצים רבים אשר החלו בה את דרכם טרם עלייתם לקרקע. כמו כן, סביב כפר סבא הוקמו חוות מטעים פרטיות שהמושבה שימשה להם כמרכז המספק שירותים שונים.

בשנת 1936 פרץ המרד הערבי, ו-13 מתושבי המושבה נהרגו במהלכו. שלא כמו בעבר, בעת ההיא היישוב כבר היה איתן ועמד במשבר. בעקבות המרד הפועלים הערבים נעדרו מהעבודה בחקלאות ופועלים יהודים החליפו אותם. בשנת 1939 נבחרה המועצה המקומית הראשונה אשר החליפה את ועד המושבה. כמו כן הוקמה מועצת ההסתדרות והמועצה החקלאית. ביישוב היו אז 3300 תושבים.

ב-1937 הוגדרה כפר סבא לראשונה כמועצה, ובראשה עמד אליהו אוסטשינסקי. במושבה היו אז 3300 תושבים, 1800 פועלים ו-500 בתים, ושטחה עמד על 7200 דונם. הוקם בית הפועלים הראשון, שנקרא לימים "קולנוע עמל". בשנת 1939 נבחרה מועצה מקומית ראשונה בהנהגת מועצת הפועלים כפר סבא, נסלל הכביש הראשון ונבנה בית הכנסת הראשון במושבה. מלחמת העולם השנייה הסבה למושבה נזק כבד, בעיקר בתחום החקלאות. חוסר היכולת ליצא תוצרת חקלאית גרם לפגיעה כלכלית קשה ורבים משטחי הפרדסים נמכרו.

במלחמת העצמאות ניצבה כפר סבא בחזית המלחמה מול שכנותיה כפר סבא הערבית וקלקיליה. כפר סבא הערבית נכבשה ותושביה פונו מביתהם. בתי הכפר חרבו, ואדמותיו סופחו לשטחה המוניציפאלי של כפר סבא. במקום נבנו שכונות שאליהן הופנו עולים רבים בשנותיה הראשונות של המדינה. ב-1950 גדלה המושבה בשיעור גבוה במיוחד, שכונות רבות נבנו בעיר והיא הפכה ליישוב של חקלאות ותעשייה כאחת. החלה תנופת בניה אדירה בה נבנו רבות משכונות העיר. בתקופה זו

11/04/2018

הוקמה שכונת עליה, הגובלת עם הגן בצידו הדרום מזרחי, ושטח הגן והפרדסים סופחו לשטחי העיר (ראה מפה 1946).

בשנת 1962 מנתה כפר סבא 19 אלף תושבים והוכרזה כעיר. בשנים 1962-1982 התבטאה עיקר התפתחותה בתחרות על הקרקע – עיקר פרנסתם של תושביה התבסס, כאמור, על תעשייה וחקלאות, שני ענפים שהתחרו ביניהם על משאבי הקרקע. מנהל מקרקעי ישראל אפשר, במסגרת השטחים שאושרו לכ"ס עם קום המדינה, להרחיב את אזור התעשייה המזרחי, ואף הועברו לשם מפעלי מלאכה קטנים שהתמקמו בעיר והפכו למטרד עם השנים (מתוך הספר 200 שנה בכ"ס, עמ' 311-296). במקביל, החקלאות בכ"ס החלה להיעלם. ריבוי מתקני החקלאות, כגון חממות ולולים, היה מטרד בשכונות המגורים והעיר ביקשה להוציאם. באמצע שנות ה-70 ירד מאוד מספר המועסקים בחקלאות (שם, עמ' 274). בנוסף, הממשלה צמצמה את מכסות הייצור של תוצרת הלולים והרפתות ביישובים כגון כ"ס לטובת ישובים חקלאיים בפריפריה. בתחילת שנות ה-60 גדלה התעשייה בקצב איטי, אך מספר העובדים בתחומיה כבר עלה על אלה המועסקים בחקלאות, בעקבות מדיניותו של פנחס ספיר.

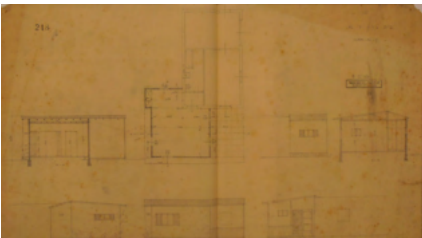
באמצע שנות ה-90 של המאה הקודמת (1995) הייתה כפר סבא חלק מהמטרופולין של תל אביב. רשויות העיר כפר סבא בחרו בהרחבת הבנייה העירונית בחלקה הצפוני של העיר, המאפשר הוספת עיור ללא פגיעה ברקמה קיימת וכן, שמירה על ציפוף האוכלוסיה בהתאם לחזון העיר. ההתרחבות הביאה לתכנון השכונות הירוקות (כ-80 ו-60) ולהקמתן. שכונת כ-80 כללה שטחים מנכסי הברון דה מנשה, ובעת תכנון נלקחו בחשבון שטחים ירוקים נרחבים, שהפארק שבמרכזו גן מנשה הוא המרכז הירוק שלהן. הקמת השכונות הירוקות והגדרת חזון השכונה הירוקה נעשו בשיתוף עם בעלי הקרקעות, והובילו לגידול של כ-20% באוכלוסיית העיר, שהורכב ברובו ממשפחות צעירות שבהן 2.5 ילדים (בממוצע), בנות המעמד הבינוני הגבוה. יש לציין כי החזון המקורי של בעלי הקרקע יוצר הגן היה לבודד את הווילה מהמרחב הבנוי. במעמדו של גן מנשה כמוקד היסטורי לשימור ישנה פגיעה באותנטיות של הגן, בכך שכיום הוא מוקד של סביבה בנויה.

תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תאריך אוגוסט 2014	עמוד 14
"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום				

3.2 התפתחות האתר - הפרדס, המבנה והגן (ציר זמן)

2008-2013 אחזקת הגן בידי שי יפה, גנן מטעם הבעלים הנוכחיים (סנה טרסט אינק. בע"מ)

1955 המבנה הקטן מורחב לצורכי משפחת יפה, ע"פ תוכניתו של רכטר

1939-1945 - בעבודות הקמת הגן מועסקים גם חברי הכשרות הקיבוצים גת, דן והעוגן, אשר שכנו זמנית בגבעת השומר במושב גן חיים הסמוך

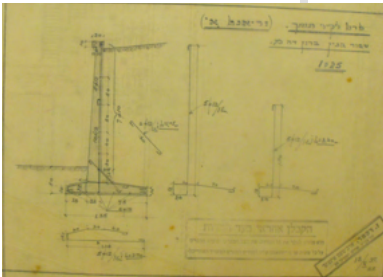
1936-1940 לאחר רכישת הקרקע מתבצעות עבודות להכשרתה, נטיעת הפרדסים והברושים כשוברי רוח בחלקות השונות

1967 לאחר פטירת חיים יפה (1966) ועם פרוץ מלחמת ששת הימים (יוני 1967) עוזבת מרים יפה את הגן

1969 שאול אייזנברג רכש את הפרדסים והגן מידי פייר דה מנשה, שירש את הנכס מאביו הברון ג'ורג' דה מנשה

1941-1966 ביצוע עבודות גינון והשקייה בגן. הקמה ואחזקה בידי מרים יפה, והעובדים המסייעים יחיא אברהם ואחרים

1938-1939 בניית קירות התמך ההיקפיים (בטון מזוין), המבנה הקטן ("חדר הנהג"), קיר הבטון הנמוך בצפון מרכז הגן וגרם המדרגות הצפוני

2008 - היום

2008 - 1969

1966 - 1945

1944-1936

1967-2008 אחזקת הגן בידי שאול אייזנברג ויורשיו. בתקופה הראשונה המשיכו בעלי הגן להעסיק את הגנן הוותיק יחיא אברהם

1950 עד תחילת שנות ה-80 הגנן יחיא אברהם, משכונת "עליה" הסמוכה עובד בגן, בהדרכת מרים ולאחר עזיבתה את המקום ממשיך באחזקת הגן מטעם בעליו החדשים, שאול אייזנברג

1940 - בתום בניית המבנה הקטן, "חדר הנהגים", עוברת משפחת חיים ומרים יפה להתגורר בגן

1940-1944 - המשך ביצוע עבודות הפיתוח בגן- מסלעות, קירות נמוכים, הגרוטו ("המערה")- בלשון בני משפחת יפה, המדרגות, מערכת השקייה וסוכת הגפנים האורכית

1939 - תחילת נטיעת עצים בגן

1938 - נחפרת הבאר

עמוד 16	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	---

מסמך 1

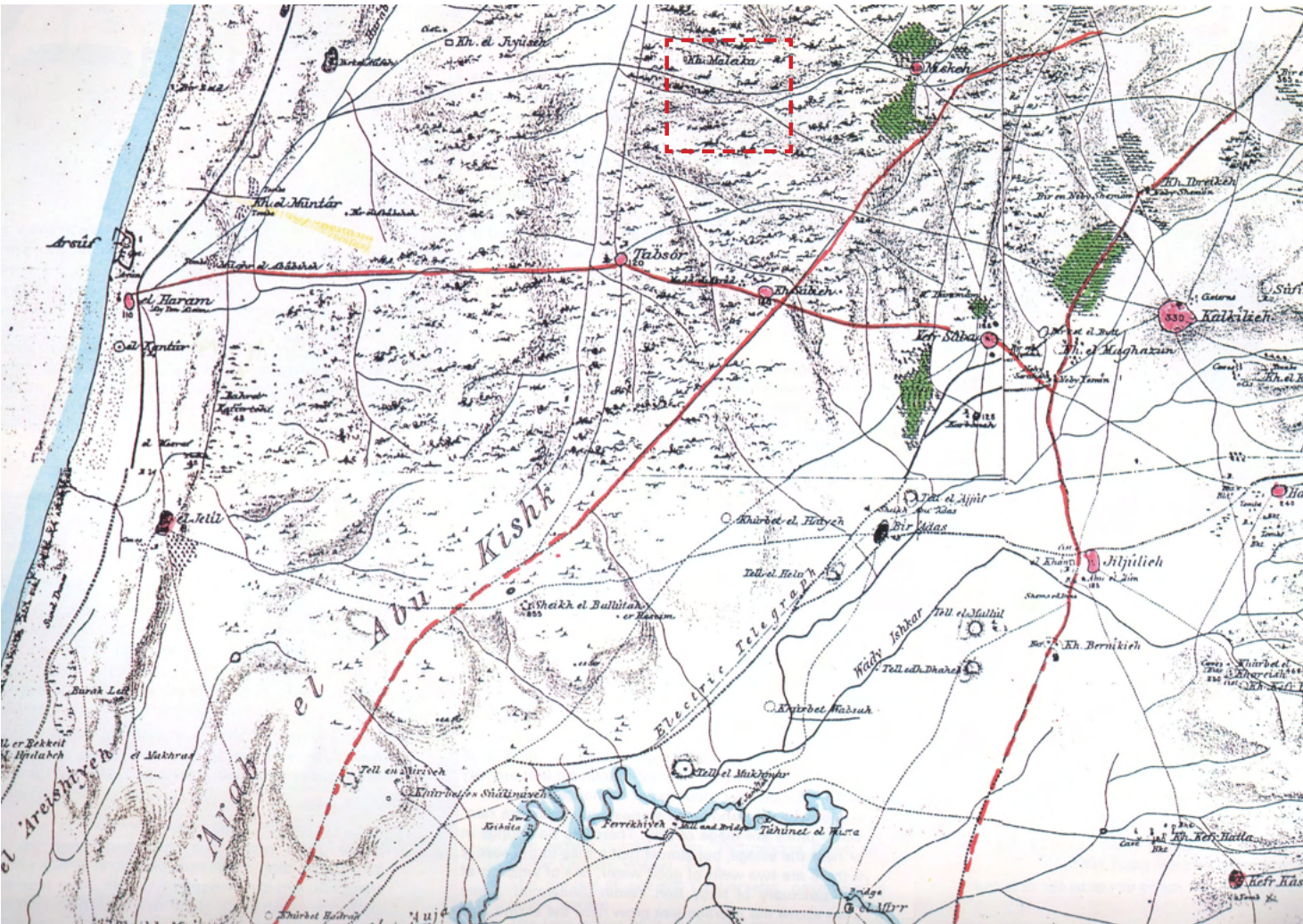
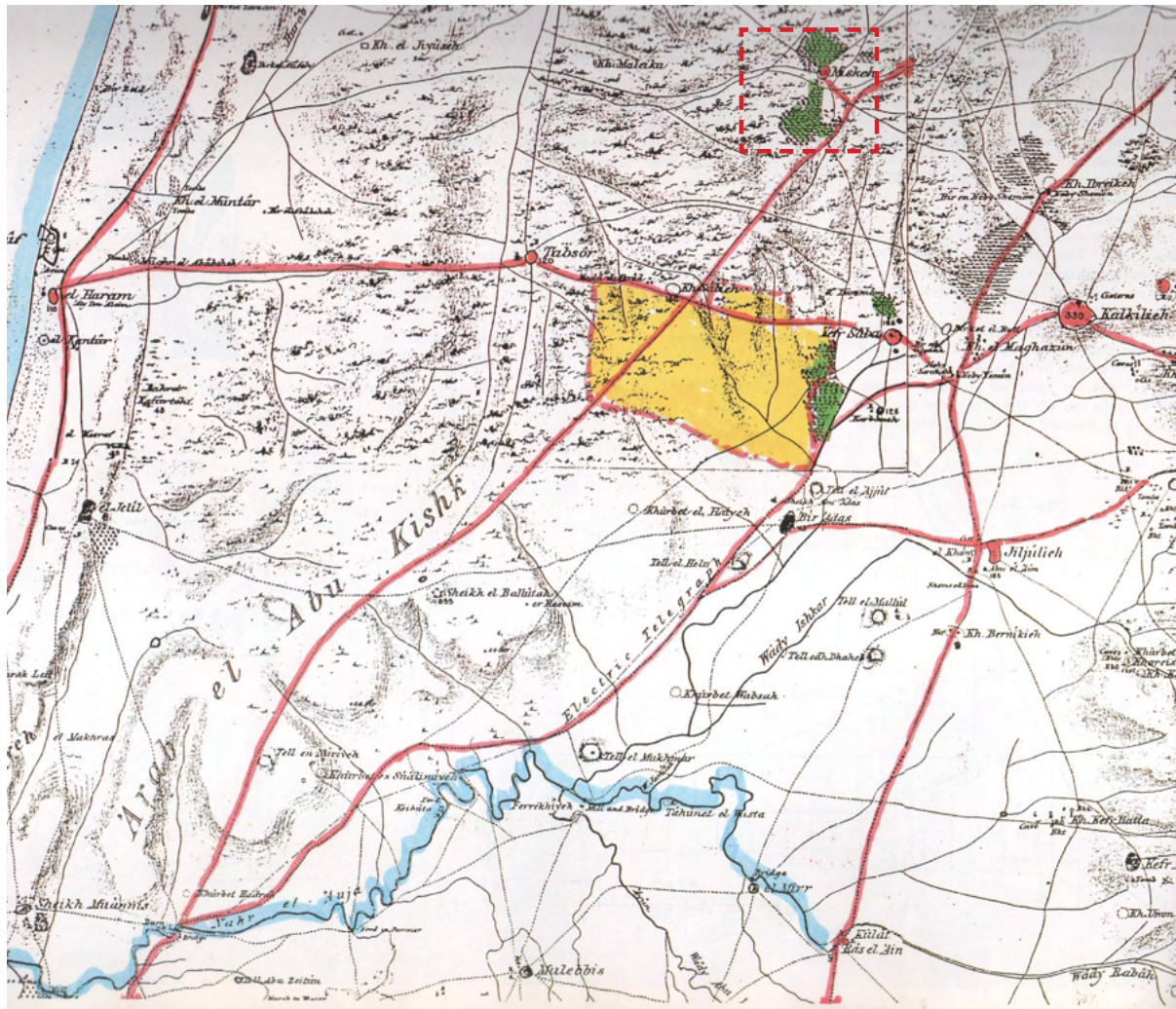
מפת PEF משנת 1871-8

מקור: "2000 שנה בכפר סבא"

מסמך 2

מפת PEF משנת 1892

מקור: "2000 שנה בכפר סבא"

הערות: השטח המסומן בצהוב נרכש ע"י נוח קרלינסקי ב-1892. קרלינסקי רכש 7230 דונם טורקיים מאפנדי תושב הכפר הערבי כפר סבא, שרוב אדמות הכפר היו בבעלותו. בגבולו הצפוני של השטח מצויה דרך עתיקה החוצה אותו באלכסון בין יפו לטול כרם וחיברה את אפולוניה וכפר סבא אל דרך הים (ויה מאריס).

הערות: מפת הסקר הבריטי כללית של א"י שנעשתה ע"י קונדר קלוד במסגרת הקרן לחקר פלסטינה (PEF). במפה מסומנים כפר סאבא וח'רבת סביה. כפר סבא ככפר ערבי על הצטלבות הדרך למרגלות הר אפרים.

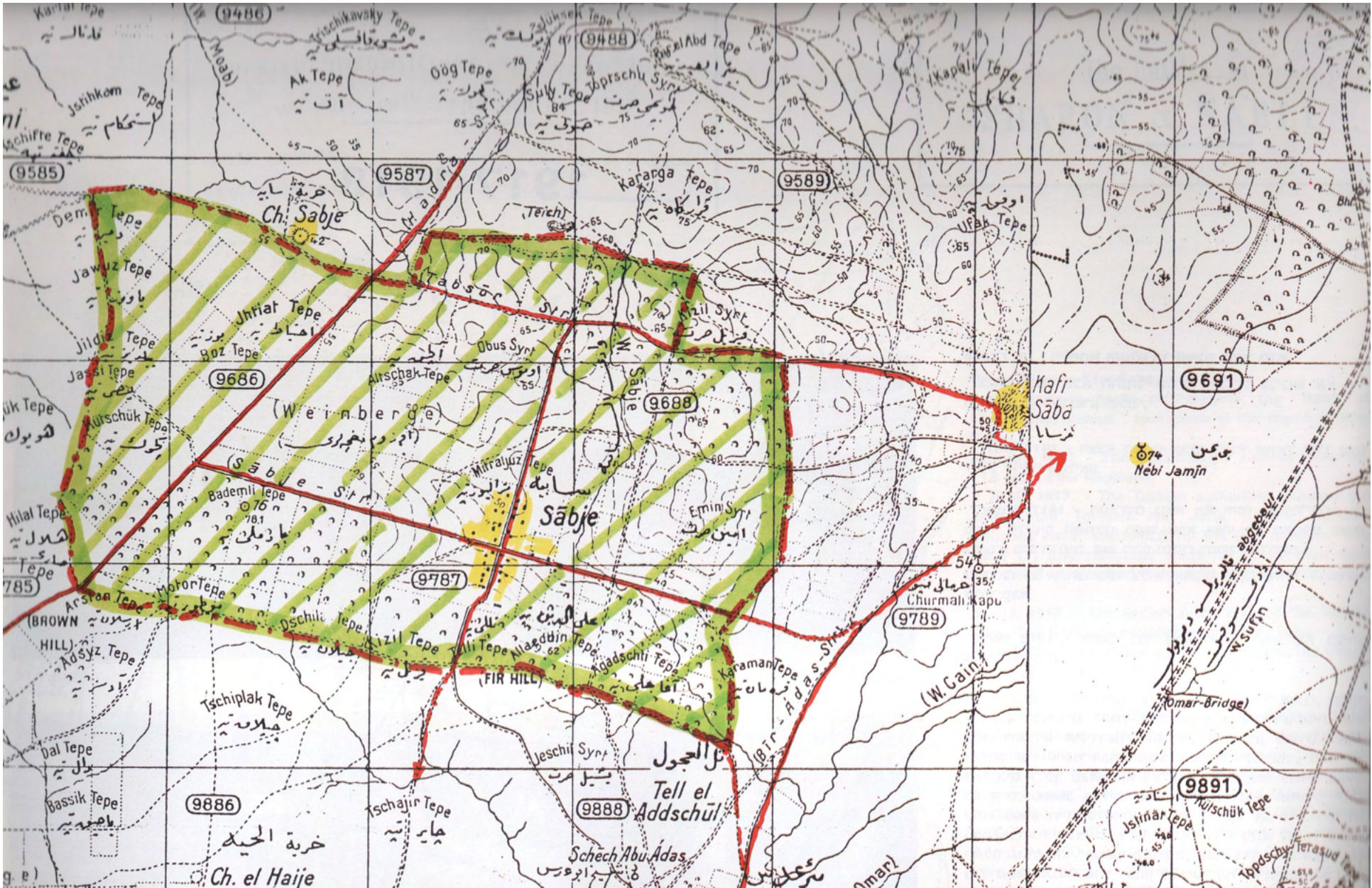
עמוד 17	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	--

מסמך 3

שנה: 1917/8

מקור: "2000 שנה בכ"ס"

הערות: המפה הטורקית מסוף השלטון העותמאני בא"י בתום מלחמת העולם ה-1. מסומנים בתי הכפר הראשונים והצטלבות הרחובות הרצל ווייצמן וכן חלוקת הקרקעות הראשונה שהוכנה בשנת 1905. גם במפה הזאת וגם במפה אנגלית מאותה שנה, נקרא היישוב החדש בשם "סביה" (Sabje) בעקבות שמו של האתר, "חירבת סביה".

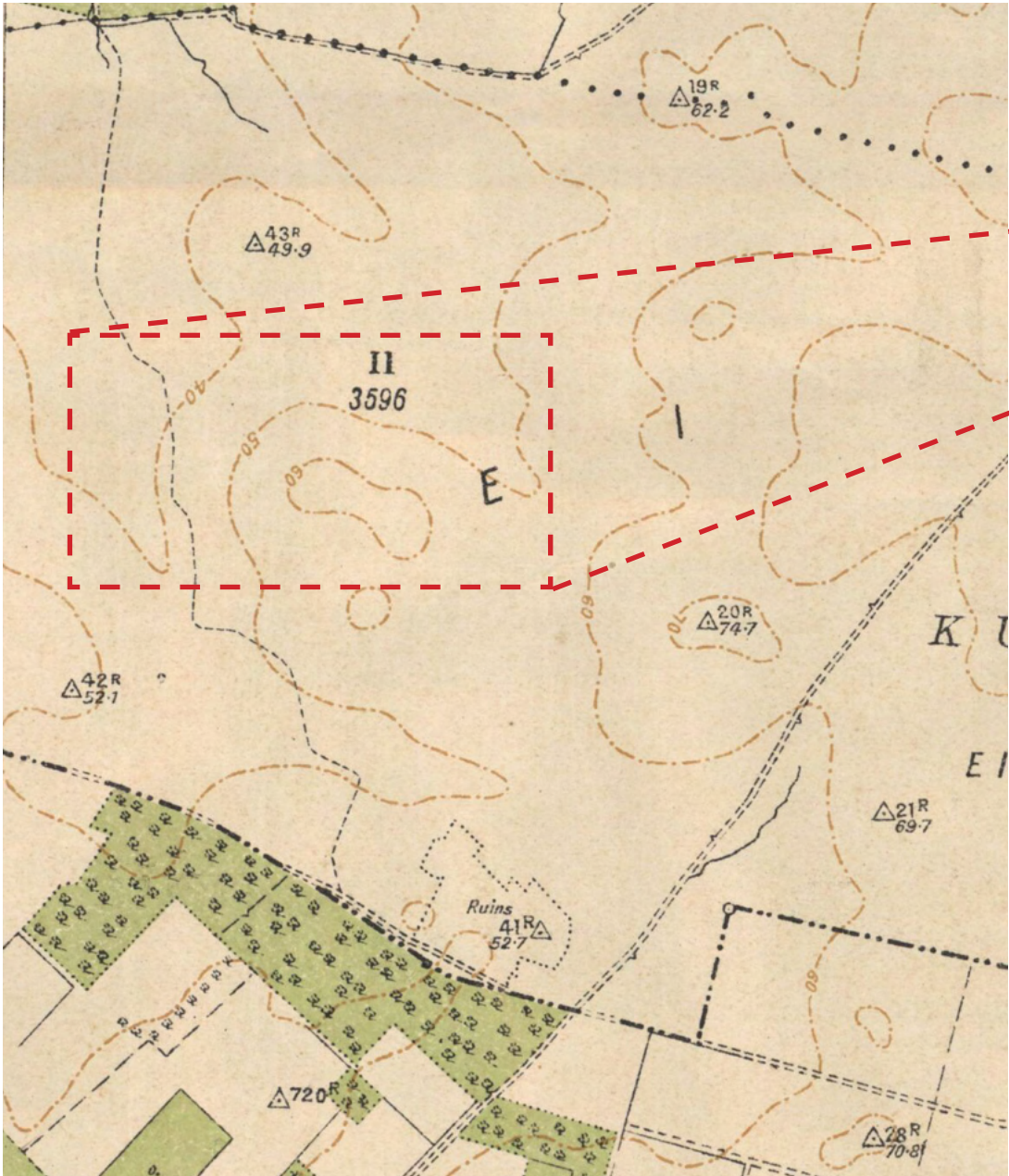

עמוד 18	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	---

מסמך 4

שנה: survey of palestine 1930

מקור: 2000 שנה בכ"ס

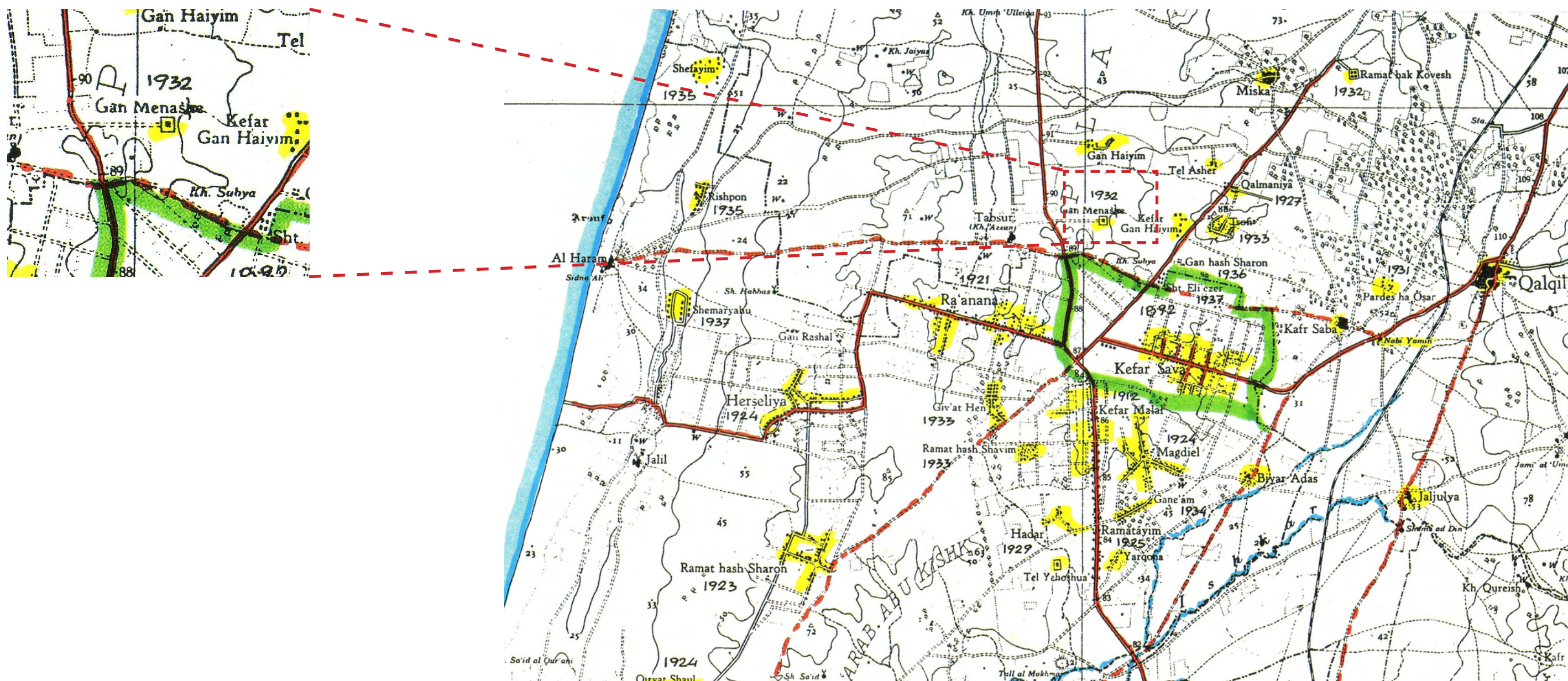

עמוד 19	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	---

מסמך 5

מפה משנת שנה: 1937.

מקור: מתוך הספר "2000 שנה בכ"ס"

"גן מנשה"

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן

דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק
רקע היסטורי
ותרבותי

תאריך
אוגוסט 2014

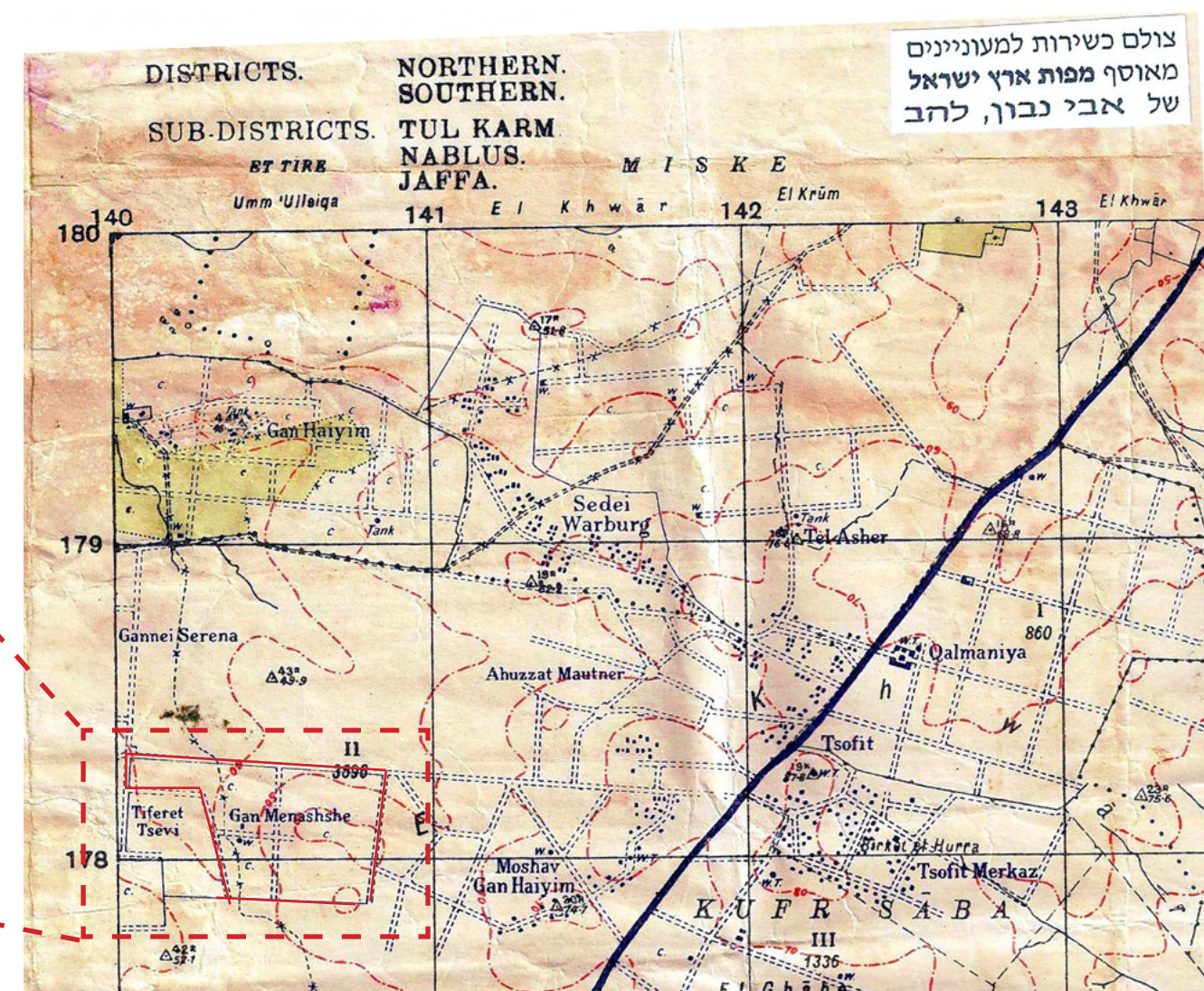
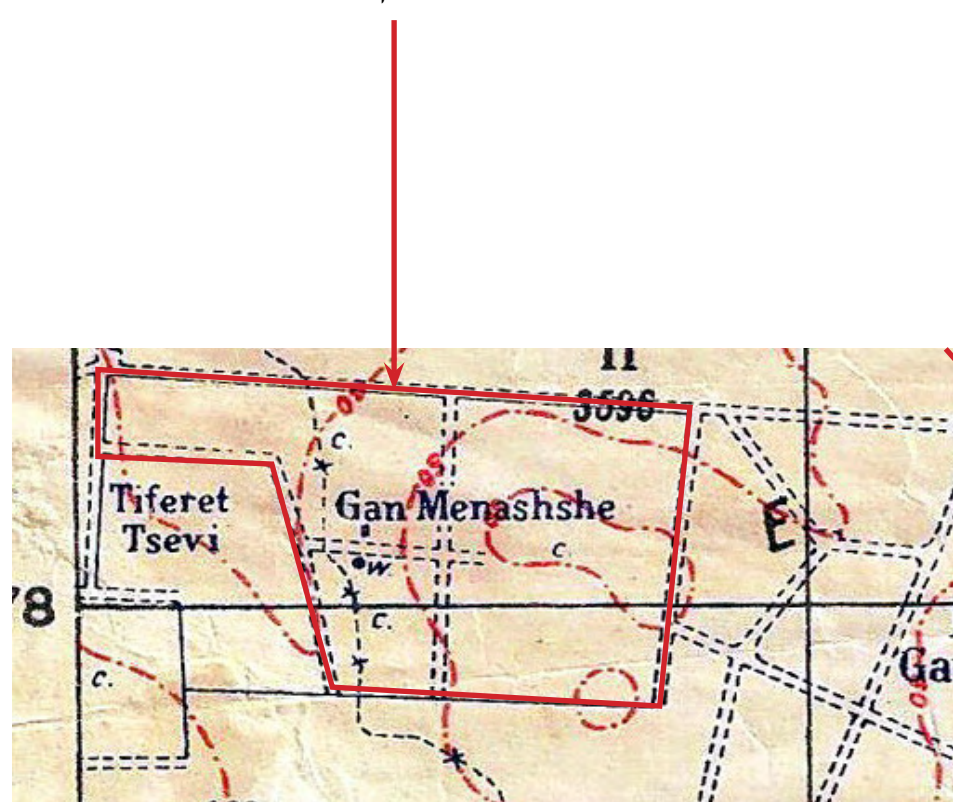
עמוד
20

מסמך 6

קטע ממפה טופוגרפית 1:50,000 גיליון - נפה טול כארם
מקור: אוסף מפות ארץ ישראל של ארי נבון, להב

גבולות פרדס גן מנשה

הערות: במפה מופיע השם גן מנשה על איזור תואם את המיקום בו נמצא הגן היום ועל המפה סימון דרכים

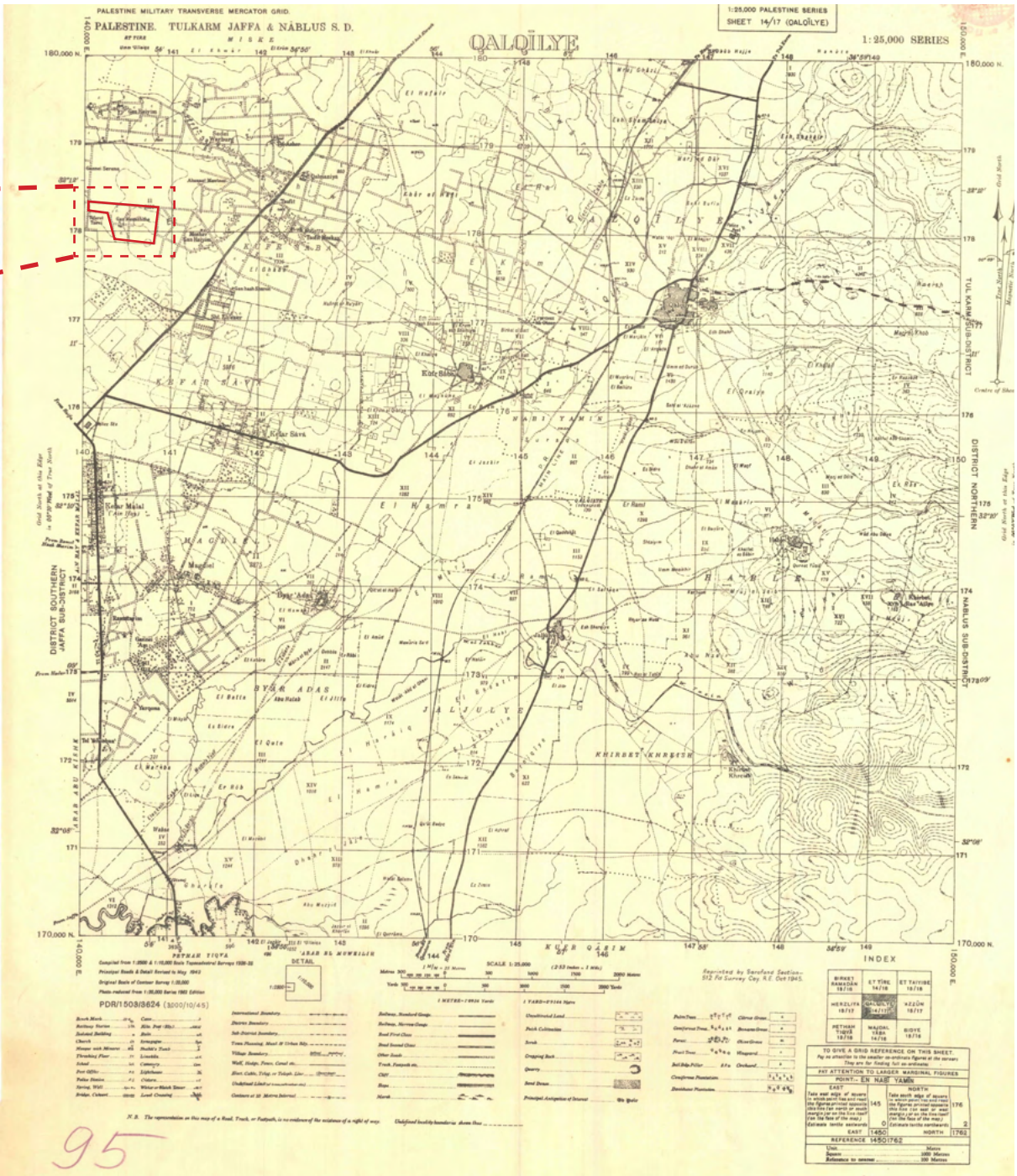
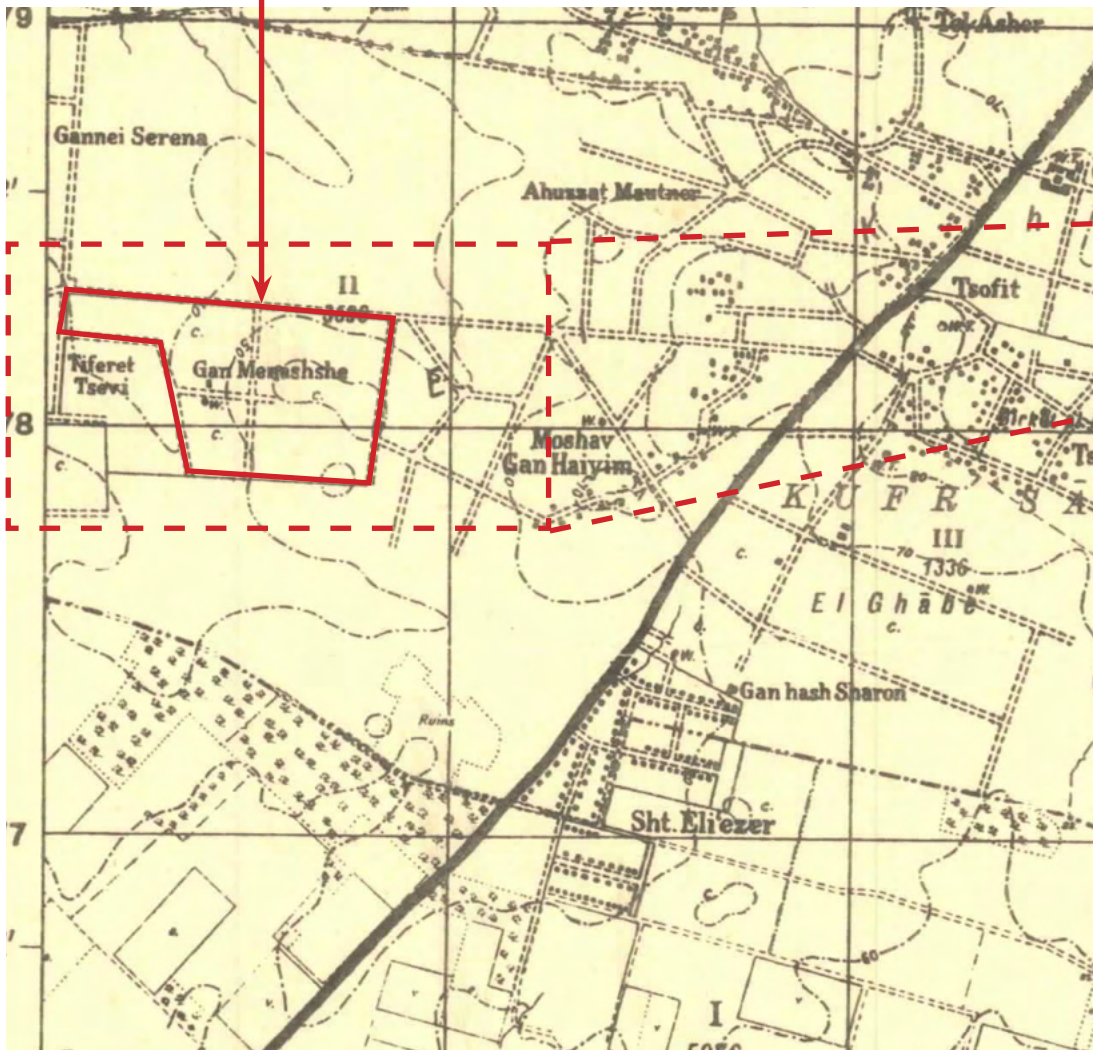
עמוד 21	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	---

מסמך 7

שנה: 1945

מקור: מפ"י

גבולות פרדס גן מנשה

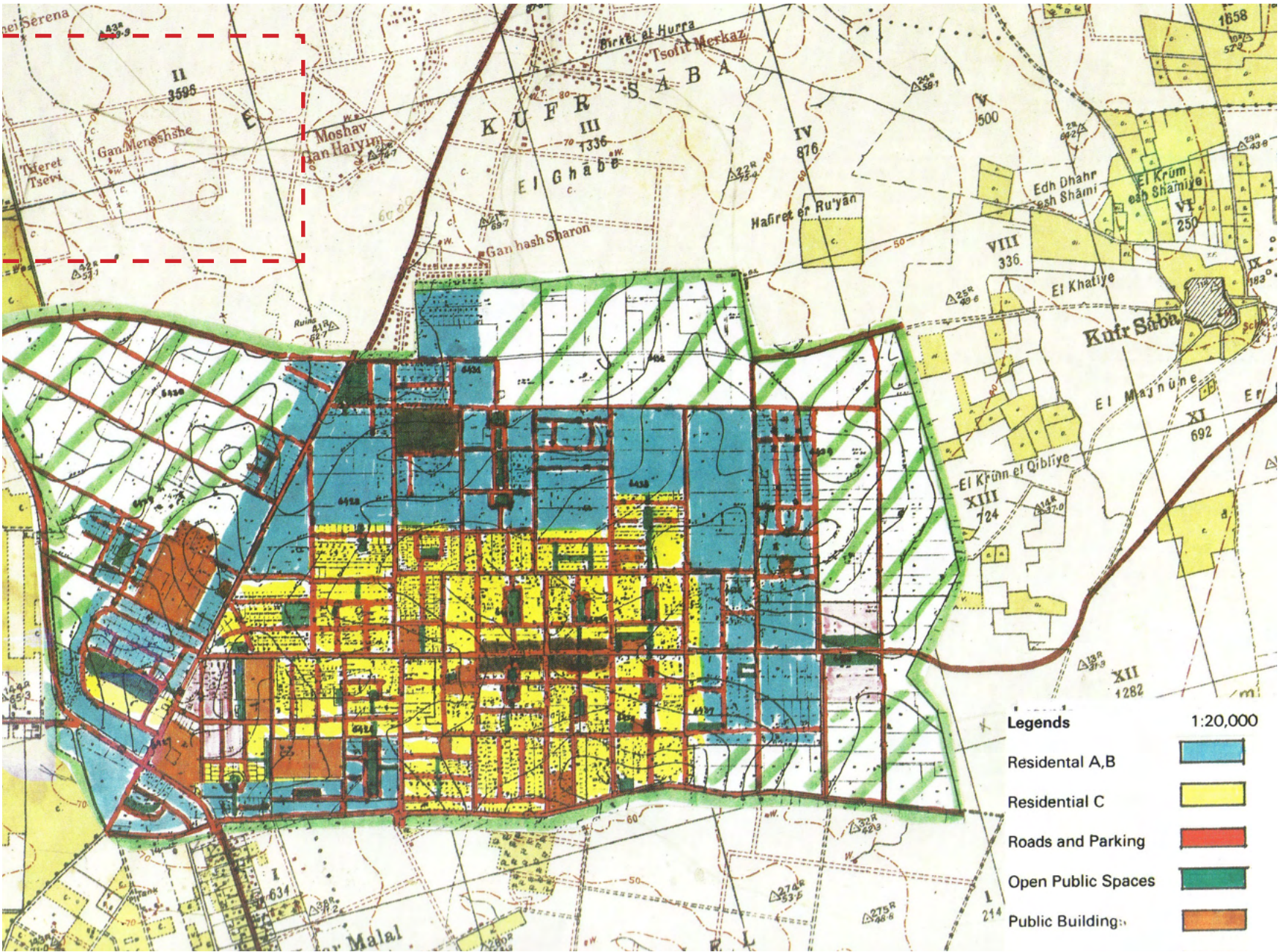
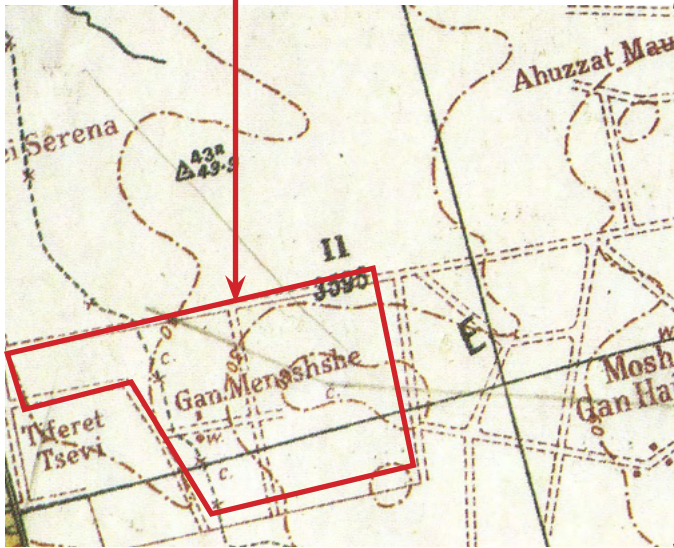
עמוד 22	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	--

מסמך 8

שנה: 1942

מקור: מתוך הספר "2000 שנה בכ"ס"

גבולות פרדס גן מנשה

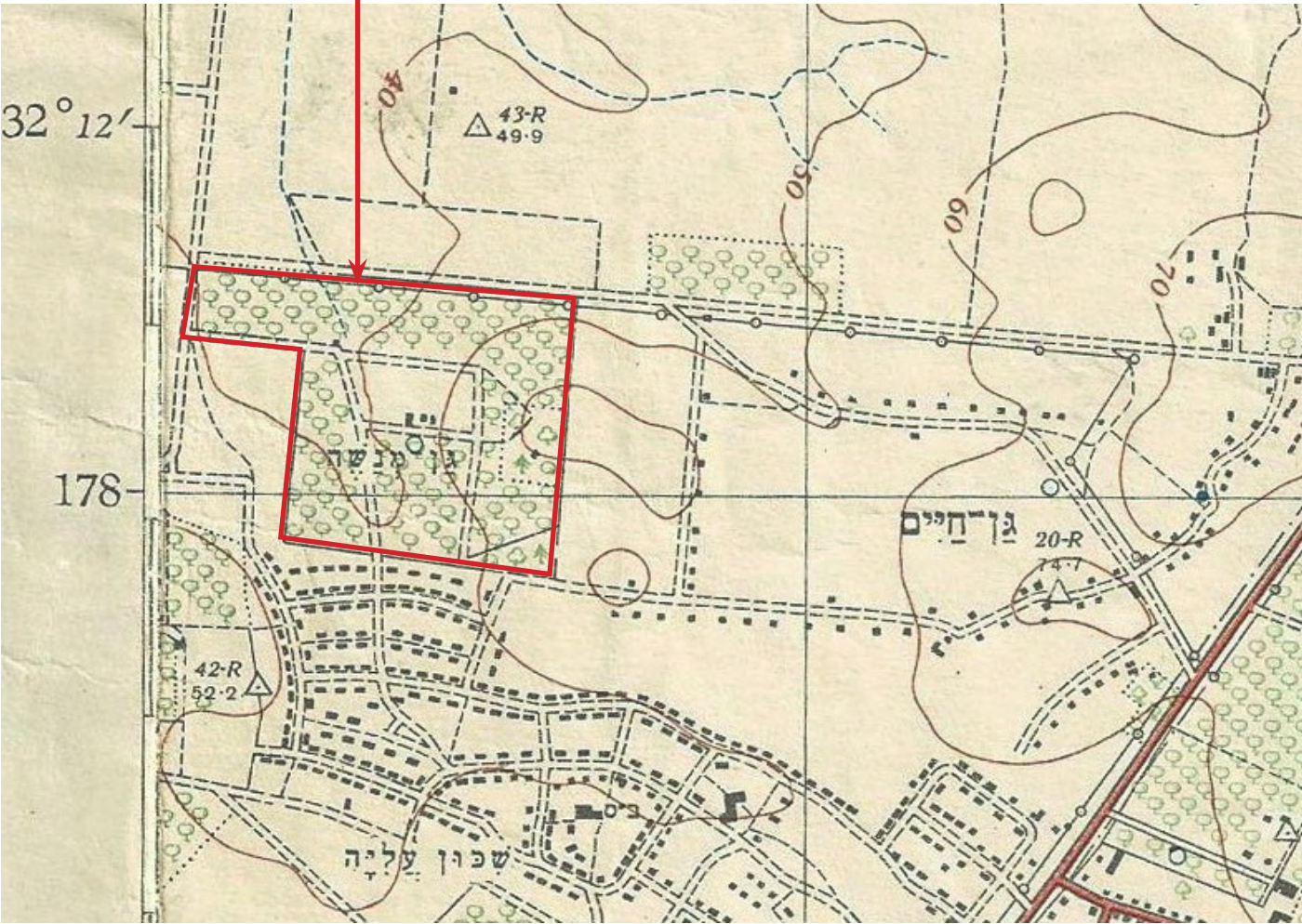

עמוד 23	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	---

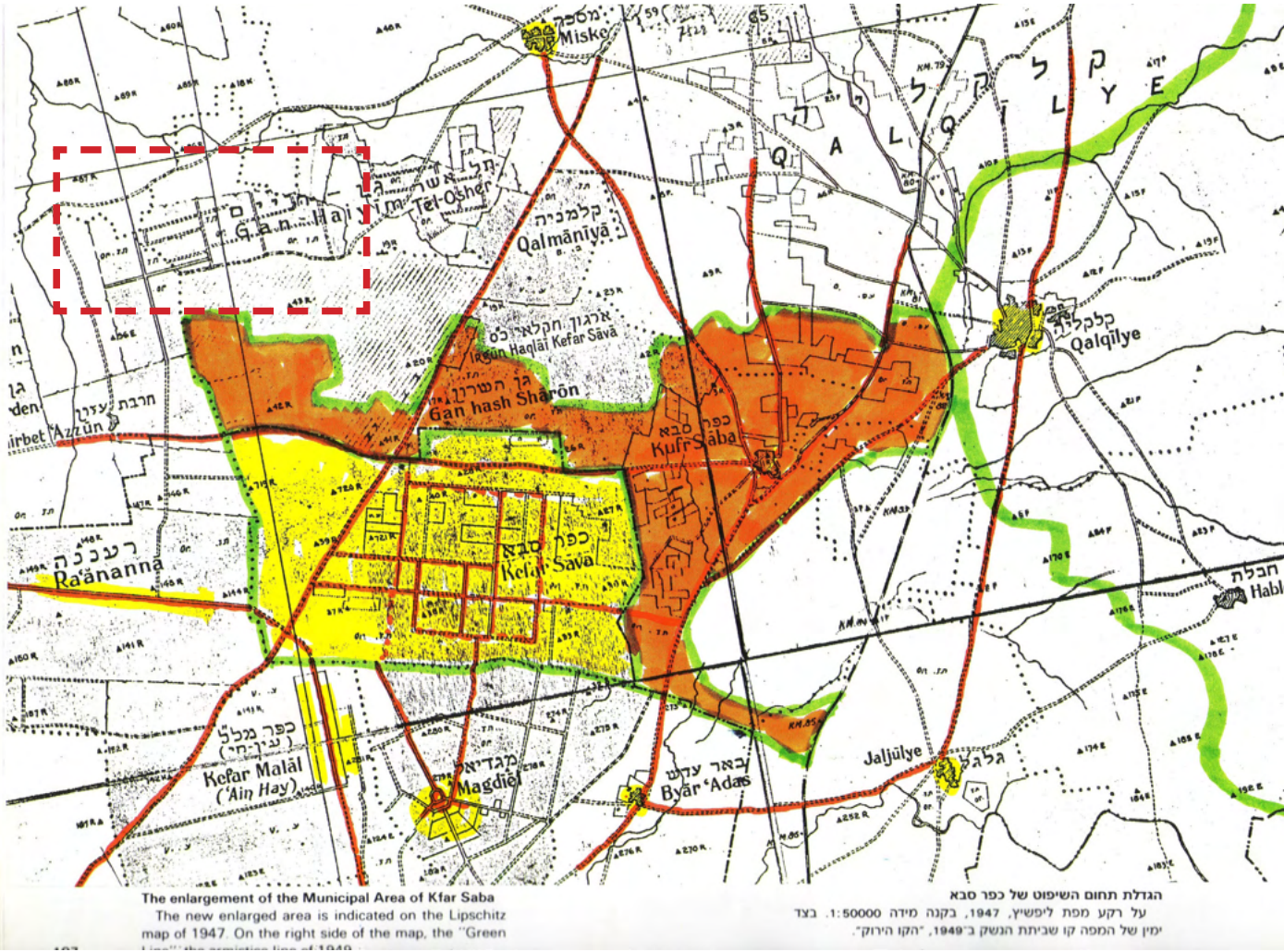
מסמך 10
שנה:
מקור:

מסמך 9
שנה 1947
מקור: מתוך הספר "2000 שנה בכ"ס"

גבולות פרדס גן מנשה

בסימון נראים הגבולות של חלקה 134 ההיסטורית ובמרכז הגן

הערות: מפה טופוגרפית 1:20000 תרגום עברי למפה בריטית. המפה מראה את התרחובות שטח העיר כפר סבא וכוללת את גן מנשה בתחומה

עמוד 24	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	--

מסמך 11

תצ"א משנת 1944

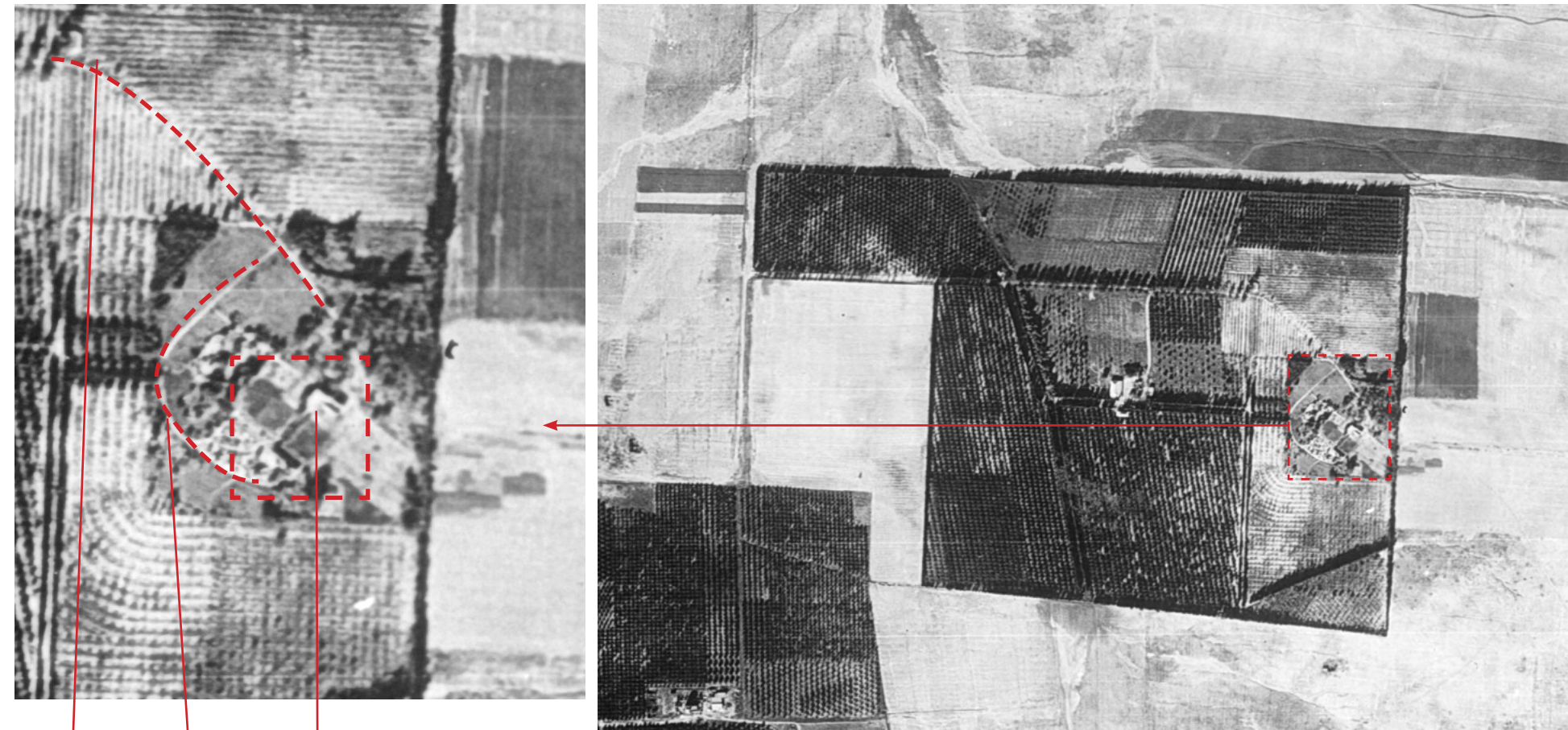
מקור: מפ"י

צילום אוויר זה הינו העדות המצולמת המוקדמת ביותר של הגן. הצילום מכיל את כל שטח הפרדס שנרכש בידי פליקס דה מנשה. במועד הצילום נראות מקצת מחלקות הפרדס כבנות 4-5 שנים (בהערכה המתבססת על מידות העצים) - דבר המצביע על כך שמייד לאחר רכישת הקרקע (1935 או 1936) ניגשו חיים יפה וצוותו וצוותו לחפירת הבאר, ונטיעת הפרדס ושובר הרוח.

בצילום נראות שורות הברושים המשמשות כשוברי רוח, חלקן שורת ברושים יחידה וחלקן שורה כפולה, שדרך במרכז. המבנים המופיעים בצילום הם חדר הנהג, מבנה בית האריזה ומבנה הבאר.

בתחום הגן, האלמנטים שנראים בבירור בנוסף למבנה הקטן של חדר הנהג הם קירות התמך הדרומי והמזרחי, גרם המדרגות הצפוני והשביל ההקפי התחתון.

ניתן להבחין במטושטש באזור גן הסוקולנטים עם שבילי הכורכר והמדרגות, והצמחים כמעט שאינם נראים. צמחיית העצים והשיחים נראית כבת 4-5 שנים, כך שניתן להעריך כי הנטיעות החלו מייד לאחר חפירת הבאר (1938) והנחת מערכת הובלת המים לפרדס ולגן.

הערות: תקריב של הפרדס והגן, מתוך תצ"א שנת 1944. גבולות הגן ברורים וניתן לראות את "גבעת הבמה" עליה ממוקם המבנה

מיקום המבנה בגן מנשה

דרך הגישה
הראשית לאתר

השביל הראשי התחתון

עמוד 25	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רבטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	---	--	---	---

מסמך 12

תצ"א משנת 1949.

מקור: מפ"י

מצב המבנה הגן לאחר קום המדינה, הגן עוד מנותק ומופרד לחלוטין משטחים עירוניים או בנויים, הפרדס נראה ברור בנוף החקלאי והגישה אל החלקה מכביש בין השדות מכיוון רעננה.

מיקום המבנה בגן מנשה

דרך הגישה
הראשית לאתר

השביל הראשי התחתון

עמוד 26	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום		
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	---	---

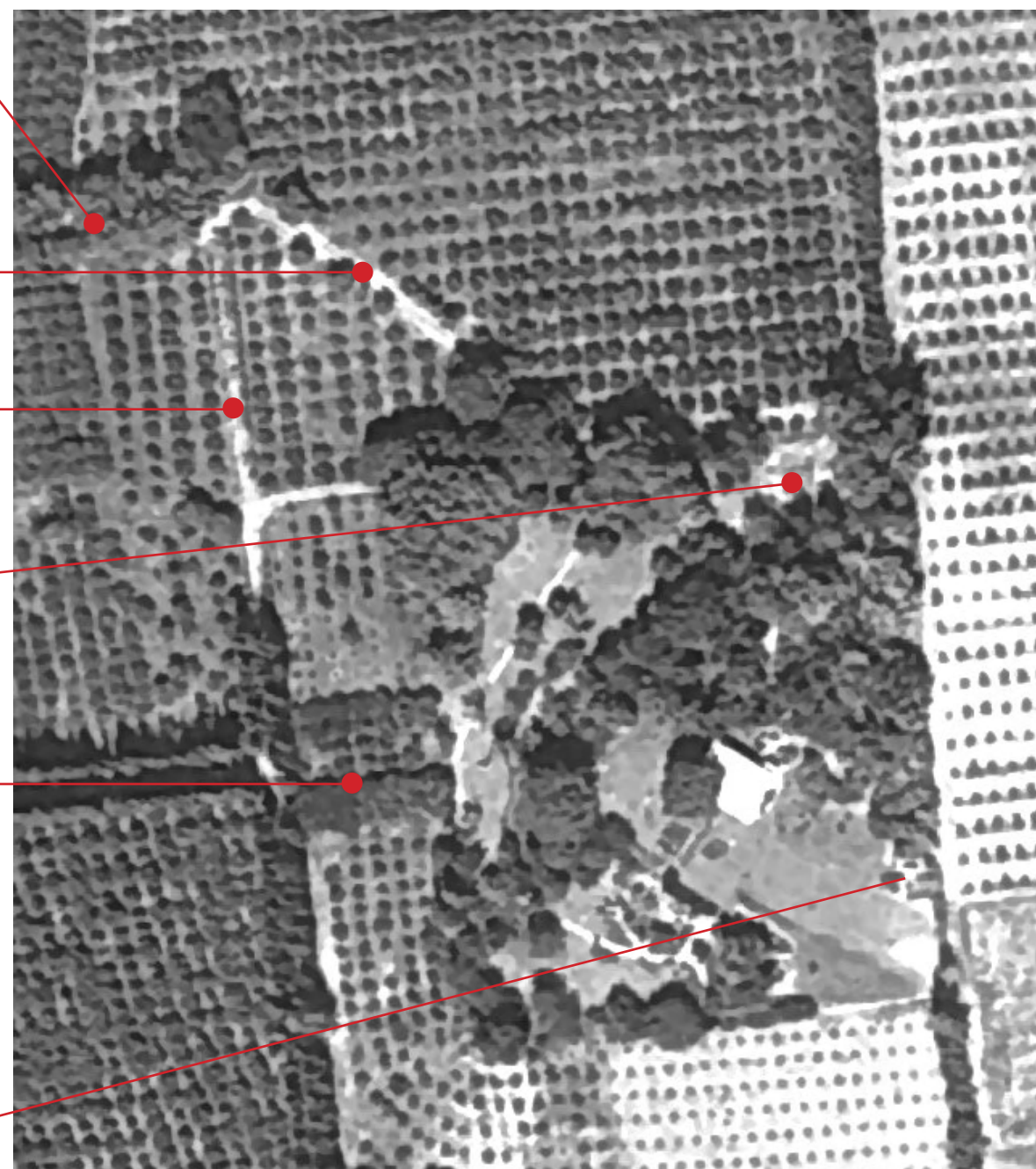
מסמך 13

תצ"א משנת 1958.

מקור: מפ"י

הערות: בתצלום נראה גן מנשה בבעלות הברון דה מנשה. הפרדסים נראים פעילים והחלקה מוקפת שדות ברושים. שכונת העלייה נושקת עם גבול שדרת הברושים הדרומית של חלקת דה מנשה, ונראה כביש בתוך שכונת העלייה, המתחבר באופן ישיר אל שדרת הברושים הראשית בגן.

דרך הגישה העיקרית לגן. לאורך הדרך ניטעו עצים (מהם נותרו עד שנת 2008 רק זיתים), לפי תוכניתו של אדריכל זאב רכטר

דרך גישה מכיוון כביש רעננה-חיפה הישן

סוכת הגפנים האורכית, צפונית לשדרת הברושים הדרומית-צפונית. פרטי הסוכה ומיקומה - לפי תוכנית אדריכל זאב רכטר

הכנות לבניית בריכת השחייה (הבריכה לא נבנתה)

הקשר בין הגן והמבנה בו למערכת המבנים של בית האריזה הודגש באמצעות נטיעת עצים רחבי נוף (לא ידוע אילו מינים), תוך קטיעת רצף שורות הפרדס

"מבני משק" - לול ומחסן לשימושה של משפחת מרים וחיים יפה

"גן מנשה"

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד הגן

דוד ערן - אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

הפרק
רקע היסטורי
ותרבותי

תאריך
אוגוסט 2014

עמוד
27

1. יחידת קרקע בשטח של 201.619 דונם, שהגן והמבנה הם חלק ממנה, נרכשה על יד ג'ורג' דה מנשה (ונקראת על שם אביו, הברון פליקס דה מנשה) מאלכסנדריה, מצרים. הרישום במרשם המקרקעין הבריטי הוא משנת 1937. השערת המחקר היא שהגן נקנה ב-1935 אך נרשם ב-1938. לא ידוע אם בזמן זה הורשו הבעלים החדשים לבצע עבודות בשטח הפרדס והגן.

2. בשנת 1968, כשנה לאחר פטירת ג'ורג' דה מנשה, נרשמת הבעלות על שם בנו ויורשו, פייר דה מנשה.

3. בשנת 1969 קנתה חברת סנה טראסט אינק. הרשומה בפנמה (ובבעלות שאול אייזנברג) את הקרקע בשלמותה (ראו חוזה מכר), והעסקה אושרה לרישום ב-1970.

PALESTINE GOVERNMENT.

DISTRICT Haifa SUB-DISTRICT Haifa TOWN or VILLAGE Kaf Saba

BLOCK: No. 7621 MAP SHEET No.: Description of the Property: Partly arable land and partly land with trees planted after 1331 A.H. and a well constructed after 1334 A.H.

Name Enferet Esver

PARCEL: No. 134 AREA: 201 = 619 Servitudes affecting the Parcel: 20/6/19

Old use of the Parcel: Category of Property: Morti Mortgages table No. 1 Revenue Reference No. 5355/18

New use of the Parcel: Mortgages table No. 1

PROPRIETORSHIP

No. of Deed	Date of Registration Day Month Year	Nature of Transaction	Proprietor	Share	REMARKS
<u>147A</u>	<u>9</u>	<u>1914 Registration</u>	<u>Baron Georges de Menasse</u>	<u>1/2</u>	<u>5355/18</u>
<u>7349</u>	<u>2</u>	<u>12 1948</u>	<u>פייר דה מנשה</u>	<u>1/2</u>	<u>5355/18</u>
<u>246</u>	<u>13</u>	<u>1 1970</u>	<u>חברת סנה טראסט אינק.</u>	<u>1/2</u>	<u>5355/18</u>

דף זה הוא נסח היסטורי בלבד

PALESTINE GOVERNMENT.

DISTRICT Haifa SUB-DISTRICT Haifa TOWN or VILLAGE Kaf Saba

BLOCK: No. 7621 MAP SHEET No.: Description of the Property: Partly arable land and partly land with trees planted after 1331 A.H. and a well constructed after 1334 A.H.

Name Enferet Esver

PARCEL: No. 134 AREA: 201 = 619 Servitudes affecting the Parcel: 20/6/19

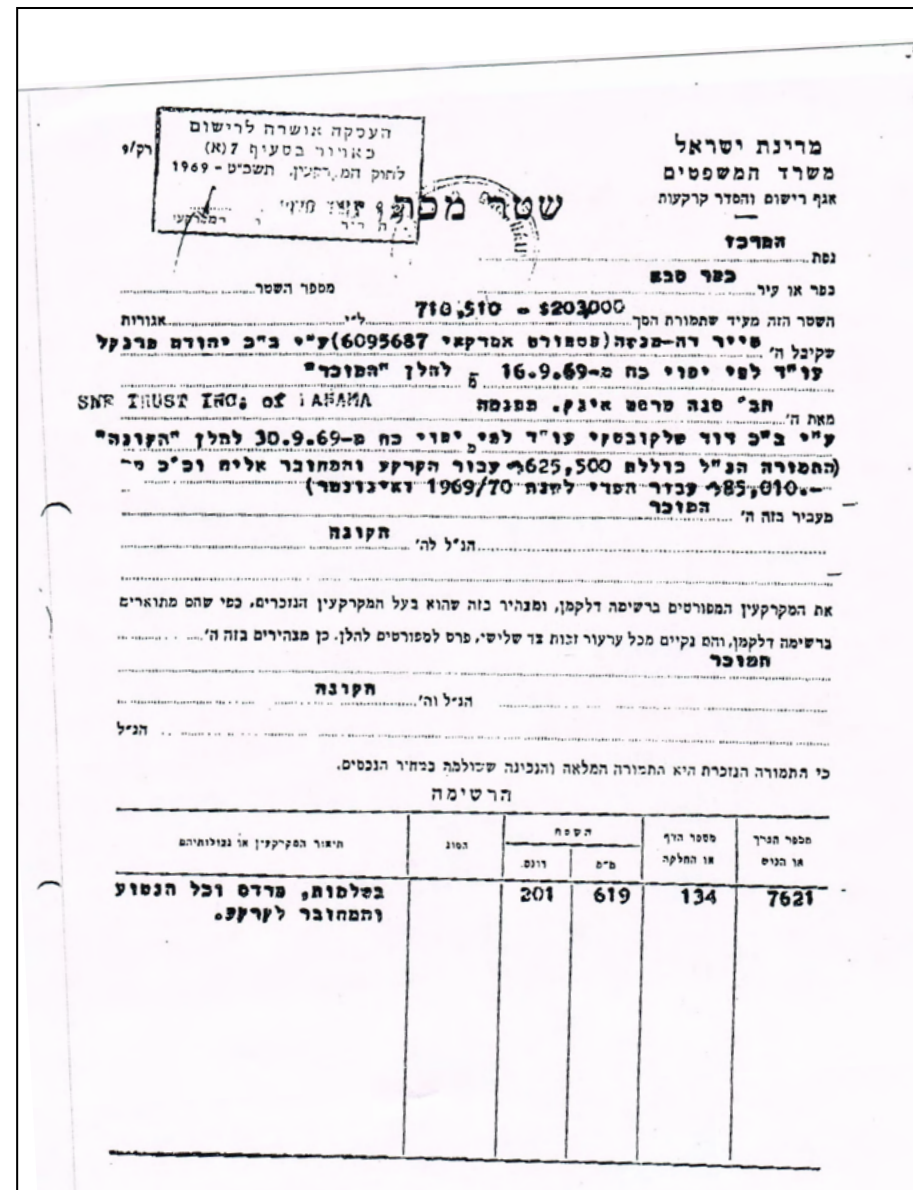
Old use of the Parcel: Category of Property: Morti Mortgages table No. 1 Revenue Reference No. 5355/18

New use of the Parcel: Mortgages table No. 1

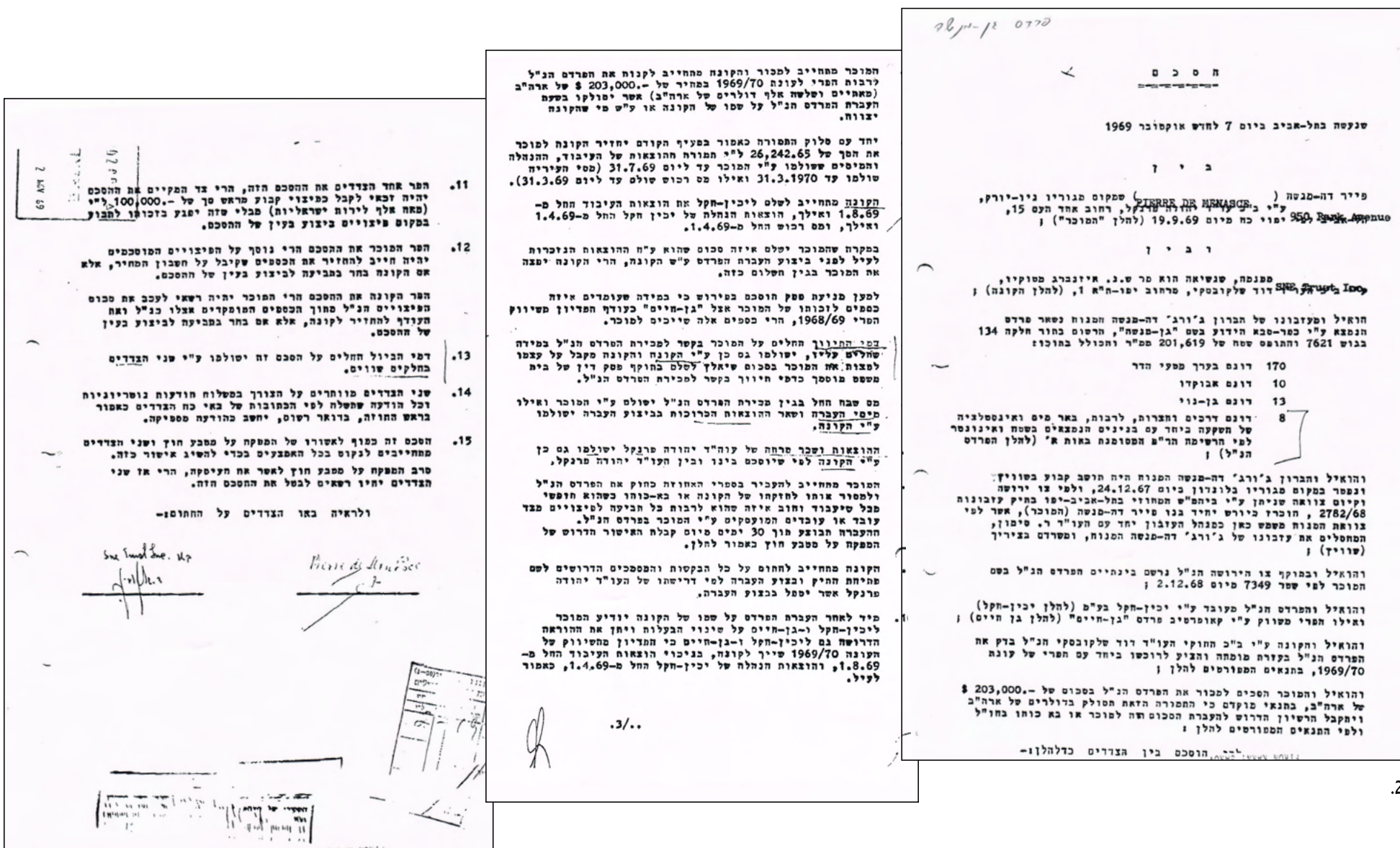
PROPRIETORSHIP

No. of Deed	Date of Registration Day Month Year	Nature of Transaction	Proprietor	Share	REMARKS
<u>147A</u>	<u>9</u>	<u>1914 Registration</u>	<u>Baron Georges de Menasse</u>	<u>1/2</u>	<u>5355/18</u>
<u>7349</u>	<u>2</u>	<u>12 1948</u>	<u>פייר דה מנשה</u>	<u>1/2</u>	<u>5355/18</u>
<u>246</u>	<u>13</u>	<u>1 1970</u>	<u>חברת סנה טראסט אינק.</u>	<u>1/2</u>	<u>5355/18</u>

1. שטר המכר של הגן משנת 1969 - קניית הגן ע"י שאול אייזנברג מידי של פייר דה מנשה.
2. הסכם הרכישה משנת 1969.

1.

2.

“גן מנשה”
אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה
אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן
דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק
רקע היסטורי
ותרבותי

תאריך
אוגוסט 2014

עמוד
29

3.6 תולדות המשפחה הבונה

3.6.1 משפחת דה מנשה

מפעל משפחת הברון דה מנשה והקשר שלה לארץ ישראל

משפחתו של הברון פליקס דה מנשה הייתה משפחה יהודית עשירה מאלכסנדריה שבמצרים. שם נולד פליקס דה מנשה ב- 1 באוגוסט 1865 וירש את התואר "ברון", שאותו העניק קיסר האימפריה האוסטרו-הונגרית למייסד המשפחה יעקב לוי מנשה בשנת 1873.

משפחת דה מנשה הייתה בעלת נכסים רבים במצרים, והייתה בשר מבשרה של העילית החברתית-כלכלית היהודית במצרים החל מסוף המאה ה-19 ועד לעזיבתם של מרבית יהודי מצרים לאחר מלחמת סיני ב-1956.

קשריו של דה מנשה עם היישוב היהודי בארץ ישראל ועם מנהיגיו התרחבו והתהדקו בשנות מלחמת העולם הראשונה ולאחריה. דה מנשה היה מעורב במספר ניכר של עסקאות רכישת קרקעות, נטיעת פרדסים, בגוף ההתיישבותי "הסתדרות בני בנימין", בבנק שהקים גוף זה ובאגודת "הנוטע" - אגודה שעסקה בנטיעת פרדסים ואף בהקמת יישובים יהודים. ידוע כי רבים מהמנהיגים הציוניים עברו דרך מצרים ונהגו לבקרו באלכסנדריה, בנסיעותיהם לאירופה ולארצות הברית.

ניתן להעריך שפעילותו של דה מנשה הונעה משילוב בין תפיסתו הציונית לבין גישתו העסקית. דה מנשה לא היה רק "תורם" בארץ רחוקה אלא משקיע נבון, במהלכים שחיברו בין קידום, העמקת והרחבת ההתיישבות היהודית בארץ ובין השקעות כלכליות משתלמות. באמצע שנות השלושים של המאה העשרים חלה פליקס, והעביר את הטיפול בעסקיו בארץ ישראל לידי בנו, ג'ורג' דה מנשה.

רקע לקניית השטח באזור כפר סבא

בשנת 1932 (משוער) רכש פליקס דה מנשה שטח של כ-200 דונם מערבה למושבה פתח תקוה, שטח המהווה היום חלק ניכר משכונת קרית מטלון. שטח זה נקרא אז גן מנשה ויועד להיות פרדס, ולצורך הטיפול בו מינה דה מנשה את חיים יפה (בני משפחת יפה נהגו לקרוא לו "גן מנשה הישן"). בתקופה זו התגוררו חיים ומרים יפה עם משפחתם בהרצליה, לאחר שעזבו ב-1918 את המשק החקלאי שאותו הקימו וטיפחו ביבנאל. חיים יפה עצמו היה קשור למנהיגי היישוב ולפעיליו, ובני המשפחה מספרים כי הקשר נוצר כבר בשנת 1929, כאשר אליהו קראוזה ממקווה ישראל המליץ על חיים כאדם הראוי לנהל את הנכס ולטפל בו, הן מקצועית והן כלכלית.

בניהולו של חיים יפה הוכשרה הקרקע לפרדס, נחפרה באר מים, נבנה מבנה מעל הבאר וניטע הפרדס. יש עדויות קלושות על הקמת "גן" בנכס זה. בשנת 1934 פנה ארתור רופין לדה מנשה (אשר בנו ג'ורג' כבר היה מעורב

צילום מתוך "קתדרה", מאמר מאת עירית עמית כהן: "בין מזרח למערב, הברון פליקס דה מנשה - עסקן, יזם וציוני".

בעסקיו, בהצעה לרכוש ממנו את השטח ליד פתח תקוה, שרופין ייעד ליישוב 100 משפחות במתכונת של התיישבות משקי עזר. רופין אף הציע שה"שכונה" תיקרא על שם דה מנשה. אין בידינו תאריך מדויק של מכירת הנכס בפתח תקוה, אך נמצאה תוכנית הנושאת את התאריך 1938 ובה נראית חלוקת השטח למגרשים.

בכספי מכירת נכסים בפתח תקוה ובנתניה רכש דה מנשה בשנת 1935 שטח מקביל בגודלו (כ-202 דונם) בצפון-מערב כפר סבא, סמוך לגוש הפרדסים הגדול שנקרא אז "פרדס גן חיים". גם הפעם מונה חיים יפה לטפל בהכשרת הקרקע, בחפירת באר המים ונטיעת הפרדס. בנכס זה הוקצה שטח לווילה מוקפת השוכנת בתוך גן נרחב יחסית, ששטחו כ-12 דונם.

הברון פליקס דה מנשה חלה בשנת 1936 והעביר את הטיפול בנכסיו בארץ ישראל לבנו, הברון ג'ורג' דה מנשה, ונפטר ב-20 ביולי 1943. הברון ג'ורג' דה מנשה המשיך לטפל בנכסי המשפחה, אך נאלץ לעזוב את מצרים בעקבות מבצע "קדש", שבו היו מעורבות גם מצרים וצרפת. הוא היגר לאנגליה, וחי שם עד מותו בדצמבר 1967.

לאחר מותו הועברו נכסיו, לרבות הפרדס והגן, לבנו היחיד פייר דה מנשה אשר חי בניו יורק. שאול אייזנברג רכש את הפרדס מידי פייר דה מנשה בשנת 1969.

תיעוד המבנה	תיעוד הגן	הפרק	תאריך	עמוד
אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	הרקע היסטורי ותרבותי	אוגוסט 2014	30
גן מנשה אדריכל זאב רבטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום 				

3.6 תולדות המשפחה הבונה

3.6.1 משפחת דה מנשה

פליקס דה מנשה וקשריו עם בני בנימין וההנהגה הציונית בא"י

[פרק זה מבוסס כלולו על ומצוטט מתוך ספרה של עירית עמית כהן "החידה בין הברושים - חוות וחברות מטעים במישור החוף בתקופת המנדט"]

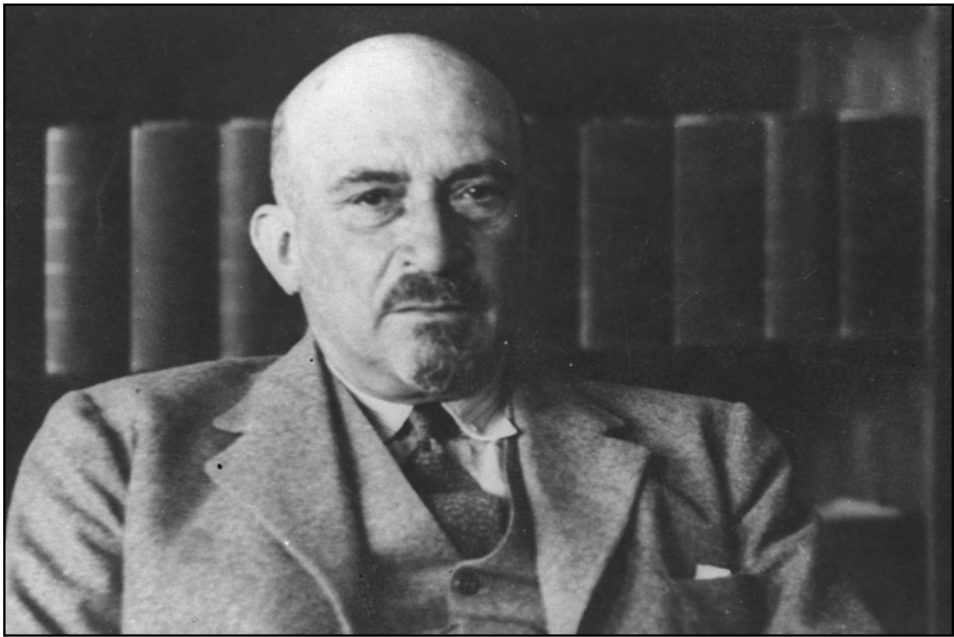
הפרדסים של הברון דה מנשה, המשתרעים בין גן חיים לכפר סבא, הם מהבודדים בארץ ששמם אינם נקשר במפעלי נטיעות גדולים מאתה תקופה - תחילת שנות השלושים, עת המנדט הבריטי בארץ.

בתקופת מלחמת העולם הראשונה מונה הברון פליקס דה מנשה לנשיא הקהילה היהודית באלכסנדריה. חיים ויצמן צירף אותו ל"ועדה למען ארץ ישראל", והוא הוזמן להשתתף בוועידת קהיר (1921), הודות ליכולתו ליצור קשרים עם מנהיגי השלטון המצרי. ויצמן קיווה כי יוכל "לשכנע את הערבים בזכותם של היהודים למדינה משלהם ויביא לקירוב לבבות העמים". דה מנשה תמך ביהודים שהגיעו למצרים, וקשריו עם המנהיגות הציונית הארץ ישראל התחזקו.

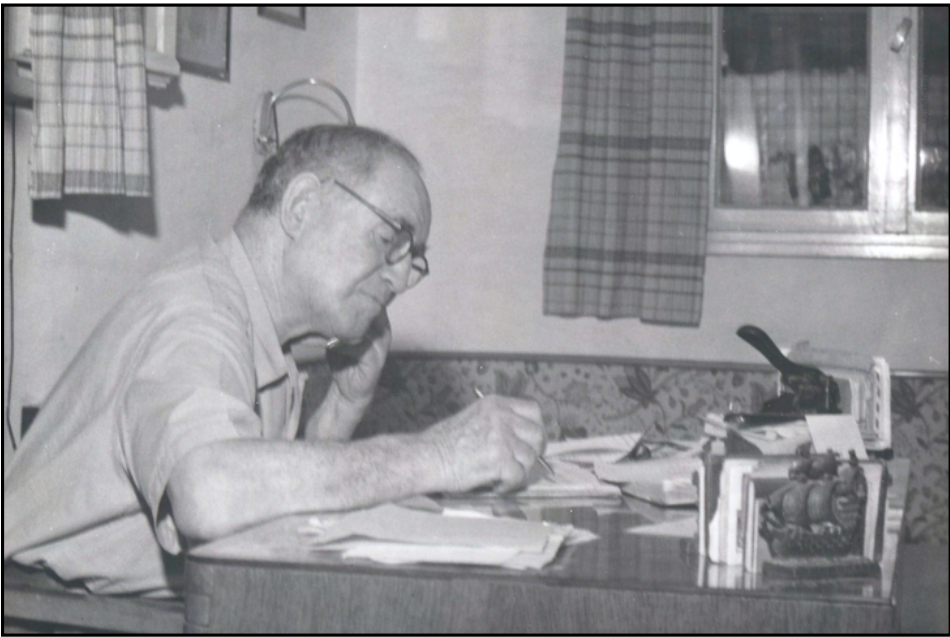
חיים ויצמן הסתייע רבות בקשריו עם דה מנשה, התארח בביתו באלכסנדריה ופנה אליו בבקשה לארח אישים מקרב המנהיגות הציונית ומנהיגים אנגלים. יחד עם זאת, פעילי ההסתדרות הציונית, ובראשם אנשי ניל"י ובעיקר אהרן אהרונסון, האשימו את דה מנשה ומשפחתו בהיותם בעלי הון שאין בכוונתם לעלות לארץ. למרות זאת, לאחר המלחמה נרגעו הרוחות ודה מנשה חזר להיות בקשר עם המנהיגות הציונית, על אף הביקורת שהוטחה כלפיו.

הידידות בין דה מנשה לאהרונסון קשרה את דה מנשה להסתדרות "בני בנימין" ולמפעלים שקמו מתוכה: "בנק בני בנימין", חברת הנוטע והיישובים נתניה, כפר אהרון ואבן יהודה. דה מנשה היה מבעלי המניות העיקריים ב"בני בנימין", ובמחצית הראשונה של שנות ה-30 רכש באמצעות חברת הנוטע קרקעות במישור החוף סמוך לנתניה, ליד פתח תקוה ומצפון לכפר סבא. "בני בנימין" הוקמה בשלהי המשבר הכלכלי בסוף העליה השלישית, כשמעמד מוסדות "ההתיישבות העובדת" החל להתחזק. איכרים רבים חששו מ"התחזקות מגמות של 'אחדות לאומית בענייני כלכלה וכספים' ומהתחזקותו של ציבור הפועלים מהגוון ה'שמאל קיצוני' שלא דווקא מייצג את 'היהדות בארץ ישראל'. הפעילות ב"בני בנימין" חיברה בין דה מנשה לרופין, שפנה אליו (יחד עם הסתדרות "בני בנימין") בבקשה למכור

להם חלק מקרקעותיו כדי ליישב בהן יהודים חסרי קרקע. פליקס דה מנשה ובנו ג'ורג' נענו לרופין ואנשי "בני בנימין" ועל הקרקעות סמוך לפתח תקווה נוסדה שכונת מטלון. דה מנשה העדיף להיענות ל"בני בנימין" ולא למנהיגי ההנהלה הציונית, ובכסף שקיבל ממכירת שטחים למושבה נתניה, רכש 200 דונמים מצפון מערב לכפר סבא. באדמות אלה נטע דה מנשה בשנת 1936 פרדס, ותכנן להקים את הווילה בתוך הגן. הווילה כידוע לא נבנתה, ובמבנה הקטן חי מנהל העבודה בפרדס (ובגן) - חיים יפה ומשפחתו.

חיים ויצמן. מקור: אתר משרד החינוך

כיתוב: חיים יפה מכין חשבונות הגן להעברתם לאלכסנדריה. מקור: אוסף משפחת יפה

עמוד 31	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	---

3.6 תולדות המשפחה הבונה

3.6.2 סיפורי מרים וחיים יפה ובני משפחתם

[איל יפה, נכדם של חיים ומרים, הוא שכתב פרק זה והדברים מובאים כלשונם]

חיים יפה נולד באונייצה שברוסיה, בן למשפחה דתית אמידה. אביו היה סוחר יערות ברוסיה הלבנה וציוני נלהב, וברוח זו חניך את ילדיו.

עקב פרעות 1904 שבהן נלחם בפורעים ונפצע, החליט ראשון הבנים, חיים יפה, לעלות לישראל, ואכן הגיע ארצה בשנת 1906. תקופת עבודתו הראשונה הייתה בפרדסי רחובות יחד עם א.ד. גורדון, ולאחר מכן בפתח תקוה.

סיפר אורי יפה, בנו של חיים: "כאשר היו שואלים את א.ד. גורדון כמה בורות הם חפרו ביום, היה עונה – חיים ואני חופרים ביחד 300 בורות, 250 מהם חיים חופר לבד. על עצמו אמר: "אני בלי יפה 'טויגט אויף פֿפּוֹרֶס (שווה לכפרות)". יפה פגש את מרים כבשנה כאשר הגיע לנמל יפו עם פרי ההדר. כבשנה הייתה חברת פועלי ציון שעלתה לארץ מפלונסק בעליה השנייה. גם בן גוריון וגם אבשלום פינברג חיזרו אחריה, אך היה זה חיים יפה שזכה בה.

היסטוריה

בשנת 1910 קנה חיים יפה שני משקים חקלאיים במושבה יבנאל, וזאת על מנת שכל המשפחה תעלה מרוסיה ותתיישב בה. בשנת 1911 נישאו חיים ומרים והחלו מנהלים משק חקלאי ביבנאל, שם נולדו שלושת בניהם: אברהם (יליד 1913, בין מקימי קיבוץ תל עמל-ניר דוד), אורי (יליד 1916, בין מקימי קיבוץ מעוז חיים) ושאול (יליד 1921, בין מקימי קיבוץ יקום). המשפחה התגוררה ביבנאל עד 1928. בתקופה זו היה חיים שליח ציבור, היו"ר הראשון של האגודה החקלאית שהקימה התאחדות האיכרים בגליל. בשנת 1928 עברה המשפחה להרצליה עקב מחלתו של חיים, שם נולדה חנה (ילידת 1929, שהייתה חברת קיבוץ רביבים). משם עברה המשפחה לתל אביב, תוך עבודה וניהול פרדסי האזור.

חיים יפה והברון דה מנשה

בשנת 1929 הברון דה-מנשה, שחי במצרים, רצה לנטוע פרדס בארץ ישראל. הוא חיפש אדם מתאים שיכול לנהל את הפרדס והגן. אליהו קראוזה מנהל מקוה ישראל והשופט צדקיהו הרכבי (אבא של יהושפט הרכבי) הציעו לברון להטיל את הניהול על חיים יפה (שאותו הכירו משום שהיה אביו של אברהם, שלמד במקוה בין השנים 1927 ועד 1930). בשנת 1929 רכש הברון בעזרתו של יפה שטח אדמה בקרית מטלון. בשנת 1935

מכר את הפרדס בקריית מטלון (פתח תקוה) ובהמלצתו של חיים החליט לנטוע פרדס חדש, בשטח שומם באזור כפר סבא. בעת מלחמת העולם השנייה לא היו רישיונות לכלי רכב פרטיים בשל מחסור בדלק, אך ברשותו של חיים הייתה מכונית בעלת אישור מיוחד שסודר על ידי הברון דה מנשה. במכונית זו העביר חיים נשק ל"הגנה", למקום מסתור.

חנה (יפה) תמיר סיפרה על החיים בגן מנשה: "כל השנים האלה היו לי רק דברים אסורים בבית. אסור היה לי לספר לחברים מה יש בבית, אסור להביא חברים הביתה. אסור שיראו מי בבית, הבית היה אפוף סודות. בארגז כלי המיטה היו מוחבאים כלי נשק. אבא היה מדווה על עבודתו בפרדס ועל פעילותו לברון דה-מנשה מדי חודש. עוד סיפרה חנה: "אחת החוויות המסעירות שלנו הייתה פציעתו של שאול יפה. שאול ובלהה יפה רצו לבקר את ההורים בגן מנשה. הם ירדו עם חשיכה מהאוטובוס והלכו לכיוון הגן. כמה ק"מ מהכביש התנפלו עליהם שלושה ערבים. שאול הגן על בלהה, והוא נפצע מסכין בפניו. הם הצליחו להניס את הערבים. שאול תפס את המעיל של אחד הערבים ואז הערבים ברחו. שאול הועבר לבית החולים "בילינסון" לטיפול וחבישה. הוא נשאר להחלים אצל אימא ונהנה מהטיפול המסור שלה ומתבשיליה הטובים.

כיוון שגן מנשה היה מקום מבודד, "ההגנה" ניצלה אותו לכל מיני פעילויות סודיות. יהודה ארזי נשפט על ידי האנגלים שלא בפניו, וצריך היה להסתירו מעיני האנגלים. לשם כך, העבירו אותו מדי כמה חודשים ממקום למקום, ואחד המקומות היה גן מנשה. בתקופת המאבק בבריטים שימש ביתם הבודד של משפחת יפה בסיס לקשר אלחוטי של "ההגנה" עם תחנות אירופה. הפעילות כללה הפעלת משדר, אשר הוסתר בשובך יונים שעמד על גג הבית. המשדר הופעל בידי אלחוטאיות של "ההגנה". בלילה שידרו במורס שהוחבא בארון ספרי הילדים, ובשעות היום ישנו. האלחוטאיות התחלפו ביניהן מדי פעם, ופעלו בהסוואה כעוזרות/עוזרים של סבתא. האלחוטאיות היו אלישבע ספקטור ובסקאיה מקיבוץ גבת, דינה קלינוב והאלחוטן שלמה ממושב עין ורד. למרות סיפורים על "סליק" שהיה בגן-הסיפור לא אומת והסליק עדיין לא נמצא.

עד להקמת שיכון "עליה" של כפר סבא בשנות ה-50, היה השטח סביב הפרדס שדה בור. הכניסה אל הגן הייתה דרך שער שפנה לכביש חיפה – תל אביב. האזור כולו היה מוקף ישובים ערבים וחיים יפה, שדיבר ערבית, קשר איתם יחסי שכנות טובים מאוד. ליד גדר הפרדס עמד אוהל ובו גרו תקופה ארוכה משפחת חוסיין אבו, שהיה אחד השומרים הוותיקים בפתח

אורי, תמר (ירדני) יפה ומרים יפה בגן, 1965. תמר היא אישתו של אורי יפה, ואימו של איל

תמר (ירדני) יפה בגן (כל התמונות באדיבות משפחת יפה)

פרק	תאריך	תיעוד הגן	תיעוד המבנה	גן מנשה	
רקע היסטורי ותרבותי	אוגוסט 2014	דוד ערן – אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
עמוד	32				

3.6 תולדות המשפחה הבונה

3.6.2 סיפורי מרים וחיים ובני משפחתם

תקווה וידידו של אברהם שפירא. כאשר התחילה מלחמת השחרור ליווה אותו חיים עד לגבול ירדן כדי להבטיח את שלומו. במלחמת העצמאות העביר חיים נשק ואמצעי לחימה אחרים ל"הגנה" בטנדר שלו, שהיה עמוס פרי הדר. בתקופה זו נשאר חיים בגן מנשה לבדו, ואיתו רק הפועלים בפרדס. מרים אשתו התגייסה בגיל 59 לנהל את מטבח מטה גדוד 13, גדוד עמק יזרעאל המזרחי. מפקד הגדוד היה בנה הבכור, אברהם יפה. מזכירת הגדוד הייתה אביבה, אשתו של אברהם.

ערב הקמת המדינה, שהו בקרבת גן מנשה הכשרות לקיבוצים גת, דן והעוגן, שחלק מחבריהן הועסקו בהקמת גן מנשה, ואולי גם בהקמת הפרדס. בשל צרכי ההגנה, חובר קיבוץ העוגן לקו טלפון. כאשר עלה קיבוץ העוגן למקום קבע, קנה חיים מהקיבוץ את הזכות לקו טלפון. לאחר תלאות, בקשות ואישורים במשך מספר שנים קיבל חיים אישור מטדי קולק, אז מנהל משרד הממשלה, להתקין טלפון. בית משפחת יפה היה תמיד בית פתוח ומארח, שבו ביקרו בו פשוטי עם ועסקני ציבור, אנשי השומר, אנשי ההגנה, משה שרת, דב הוז, אליהו גולומב, דוד בן גוריון, שחקני הבימה חנה רובינא ומסקין ועוד רבים. עד מותו בשנת 1966 בבית החולים מאיר בכפר סבא, התגוררו חיים ומרים בגן מנשה. לאחר מכן המשיכה מרים להתגורר בגן ביחד עם בני משפחה שונים שהתחלפו ביניהם עד מלחמת ששת הימים בשנת 1967. במהלך המלחמה נפל פגז ירדני, שנורה מאזור קלקיליה, במרחק של כ-200 מטר מהבית בגן מנשה. אז הוחלט להעביר את מרים לקיבוץ יקום, בסמוך לבנה שאול (שם חייתה עד יום מותה בשנת 1975). לסירוגין התגוררה גם בקיבוץ רביבים, ליד בתה חנה. שם גם נפגשה מספר פעמים עם מחזרה מתקופת נעוריה, דוד בן גוריון שחידש את חיזוריו.

סיפורים מבני משפחת יפה

שטח גן מנשה נרכש בשנת 1935, ובשנת 1936 ניטע הפרדס. מרים, חיים וחנה בת הזקונים עברו מתל אביב לגור בגן בשנת 1939. הם חיו בבית הקטן שהוקם על ראש הגבעה (ושועד לפי תוכניתו של זאב רכטר לחדר נהגים וגרז'). שלושת ילדיהם הבוגרים אברהם, אורי ושאול, היו כבר מחוץ לבית.

חנה סיימה את לימודיה בסמינר לוינסקי בשנת 1948, עזבה את בית ההורים בגן מנשה והתגייסה לפלמ"ח. היא הצטרפה במלחמת השחרור להכשרתה- הכשרת מעוז א'. מסביב לגבעה ששוטחה נבנו קירות תמך, אחד בצד צפון מערב והשני בצד דרום מזרח. על משטח זה תוכנן בית

המגורים, "הארמון" של הברון דה מנשה. מצד מערב ועד לפרדס ניטע גן הנוי שגלש לכיוון הפרדס והמשיך עד מתחת לקיר התומך מצד צפון מערב. את פרדס ההדרים נטע סבי, חיים, בידיו עם עוד שני פועלים תוך הקפדה על עבודה עברית. בשלב זה הוא כבר היה נוטע ותיק ומומחה. בנוסף לפרדס שהשתרע על 200 דונם היה גן מרהיב, נטוע עצי פרי סוב-טרופיים. סבא חיים נסע לקנות שתילים בכמה ארצות: מצרים, איטליה ועוד. הוא הביא גם עצי נוי מיוחדים, כמו המגנוליה, דקל הטבעות, במבוקים שניטעו ליד הבאר ועוד. בין עצי הפרי היו עצים שעד אז בקושי נראו בארץ: שסק, אנונה, אגוזים, אבוקדו, מנגו (המנגו היה הפרי האהוב במיוחד על הברון, את המנגו שלח חיים לביתו שבמצרים), והיו עוד עצים. בפרדס קדחו באר מים, ממנה השקו את הפרדס. הנכדים זוכרים את משאבת מנוע הדיזל, שאת ה"פֶּקֶק" שלה שמעו למרחוק.

שיטת ההשקיה של הפרדס הייתה בצינורות ברזל עם "שטוצר" לכול שורה. חלוקת העבודה בין מרים לחיים הייתה ברורה. מרים אחראית על גן הנוי ומשק הבית, וחיים על הפרדס והמטעים. משק הבית היה משק משפחתי ירוק ופעל כמשק אוטרקי שסיפק לעצמו את רוב צרכיו, ירקות ופירות ובעלי חיים.

חיים יפה סוחט תפוזים במטבח הקטן בבית בגן מנשה

חיים יפה (מימין) והברון רוטשילד ביבניאל

התכנסות שבט משפחת יפה בגן

עמוד 33	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	---

3.6 תולדות המשפחה הבונה

3.6.2 סיפורי מרים וחיים ובני משפחתם

במשק החי היו תרנגולות, תרנגולי הודו, אווזים, ברווזים, ברברים, פניניות, טווסים, עזים וחמור אחד או שניים להובלות בגן ובאזור. בעלי החיים והאכלתם היו אהבת הנכדים שהגיעו לבלות עם סבתא וסבא. בלול היו תאי הטלה וכל יום הייתה סבתא אוספת את הביצים לצריכה ביתית. איסוף הביצים היה אחת העבודות האהובות ביותר על הנכדים. את שאר הביצים הייתה סבתא מחלקת לעובדי הגן והפרדס. את העופות הייתה שוחטת בעצמה, ומכינה ארוחות מלכים לאורחים הרבים שפקדו את ביתם.

איל מספר: "לא פעם כשהייתי מגיע לביקור של מספר ימים הייתי עוזר לסבתא לשחוט את העופות ולהכניס אותם לסיר גדול עם מים רותחים ולאחר מכן למרוט את הנוצות לפני הבישול."

אביבה יפה (אשתו של אברהם) סיפרה: גן מנשה היה גן עדן, עצים בלתי רגילים שהביאו מכל העולם, גם מאוסטרליה. היו שם פירות נדירים. השטח היה אגדה. היו שבתות שכל המשפחה הייתה שם. זה אומר שלושים, ארבעים איש, כל הילדים, כל הנכדים. סבתא מרים אמרה לי פעם: "אביבה תזכרי דבר אחד בחיים, כאשר הפריג'ידר שלך ריק לא ידפקו אצלך בדלת." היא כל כך צדקה. בסמוך לקיר הדרומי מול חלון המטבח היה גם גן ירק עשיר בירקות לתצרוכת הביתית, וגם תות שדה. בגן היו מפוזרים גם שיחי פיטנגו ופיג'ויה שהיו אהבת הילדים.

טבעי שלאורך שלושים שנות מגוריהם של חיים ומרים בגן מנשה, שזורים חיי הילדים והנכדים בגן, ולמשפחת יפה תמונות וסרטים רבים מחיי המשפחה בגן. לאורך השנים הרבות ערכה המשפחה יפה אירועים רבים בגן מנשה: חג פסח לכול המשפחה, מפגשים, פיקניקים, חתונות של בני המשפחה (החתונה הראשונה בגן הייתה של עמיר ודורית יפה), בר מצווה. מדי שנה חגגה המשפחה המורחבת את יום הולדתו של חיים יפה במפגש משפחתי נרחב עם קרובים מהארץ ומחו"ל. בעת שהדס רגב ראינה את חנה (יפה) תמיר בשנת 2001, היה הגן כבר בידי בעלי הגן הנוכחיים (סנה טרסט אינק). לגבי עושר הצמחים בגן, נשען המידע המילולי על רינה יפה (אשתו של יוסי יפה), שלה ידע נרחב בתחום, כי עבדה שנים רבות במשתלת "ונדי" בעין ורד.

דני יפה (בנם הבכור של אברהם ויהודית יפה), בכור הנכדים, שהה בגן כילד בין השנים 1943 ל-1946, לאחר מות אמו בתאונת אופנוע. דני סיפר על מחבוא שמצא בין הגזעים הרחבים של זוג עצי הפיטולקה בקצה במת

חיים ומרים יפה וילדיהם. מימין לשמאל - שאול, חוה, אורי ואברהם

הטנדר "פרגו" של חיים ומרים ועליו הנכדים

יחיא הגנן הוותיק עם אורי יפה - 1972. האירוע המשפחתי האחרון בגן, בעת שכבר היה בידי שאול אייזנברג. (בתמונה: אורי באמצע ויחיא משמאל)

עמוד 34	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	---	--	---	---

3.6 תולדות המשפחה הבונה

3.6.2 סיפורי מרים וחיים ובני משפחתם

הגן. הוא כינה את העץ "עץ הפרוֹגֶז", בו היה מוצא מחבוא ומרגוע עד יעבור זעם... עוד סיפר דני, כי בימים חמים עלה על גג המבנה וטבל במיכל המים שהותקן על הגג, כמובן ללא רשות סבו וסבתו.

"המערה", הנחבאת בתוך צמחיית המדרון המערבי, הייתה מקום קסום לכל בני המשפחה והמבקרים הרבים. מקורות המערה נטפו מים (מפתי צנרת שהותקנה והוסתרה בראש דפנות המערה), ושרכים ושערות שולמית כיסו את הדפנות בחגווי הסלעים.

איל יפה (בן לאורי ותמר יפה) מספר: "בשנת 1964 שחקנית הקולנוע סופיה לורן הייתה בארץ, היא שיחקה בסרט "יהודית" שצילומיו היו בארץ. אברהם יפה, שהיה אלוף פיקוד הצפון אירח אותה לביקור בגן.

בין העצים המיוחדים שהיו בגן ניתן למנות שני עצי מגנוליה, שבאותם ימים פרחו בפריחה מדהימה. משפחתי הגיעה מקיבוץ מעוז חיים לביקור באותה שבת. אני זוכר את סופיה שוכבת שכיבת צד על ספסל הבטון בסמוך לקצה הדשא, בפניה הצפון מערבית. אברהם ביקש ממני להוריד לה אחד מפרחי המגנוליה הגדולים והלבנים. קפצתי כמו טרזן על העץ והגשתי לה את הפרח בשמחה. היא הייתה מאושרת. לא במקרה התאהבה בגן. האגדה מספרת כי היא האריכה את שהותה בארץ לשבוע נוסף, כדי לשהות בגן."

אורי יפה סיפר: "כאשר סופיה לורן ראתה את הגן היפה, הדשאים מסביב לבית, העצים, השיחים, יצאה מכליה. היא החלה להתגלגל על הדשא ולקפוץ משמחה והתרגשות. כל מי שהגיע לגן מנשה והתארח אצל אימא ואבא הפך להיות ידיד המשפחה. קבלת הפנים הפשוטה והחמה, חוסר הפורמליות והגן היפה הם ששבו את לב כל הידידים."

איל מספר: "באותן שנים, בהיותי ילד בן 12, קיבלתי מסבתא משימות של גדולים. אחת מהן, למשל, הייתה לחסל את החפרפרות שהיו פוגעות בעצי הנוי. השיטה הייתה על ידי רובה צייד קטן ומסוכן במיוחד, מלכודת שהחפרפרת מפעילה בעצמה בתוך המחילות באדמה, וכך סיימה החפרפרת את חייה.

אסנת (יפה) קיזלשטיין (בת לאורי ותמר יפה) מספרת שבגן הירק, שהיה ליד הבית, סבתא לימדה אותה איך להוציא מהאדמה בצל ירוק וגזרים ואיך לקטוף בזהירות תות גינה. "אצל סבתא למדתי גם להכין תבשילים טובים מחצילים שקטפנו בגן הירק ולביבות תרד נפלאות."

למעלה: אייל יפה (כבן 10) מטפס על גזעו של האורן הנטוי. למטה: איל יפה ופרח המגנוליה- 1964

ב"סלון" הבית הקטן בגן- בחלקו השני של ליל הסדר. מימין- אברהם יפה, תמר ואורי יפה, חיים יפה, שאול יפה, מרים יפה

חיים יפה מאכיל את התרנגולות והפניניות בלול- 1958

עמוד 35	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	---

3.6 תולדות המשפחה הבונה

3.6.2 סיפורי מרים וחיים ובני משפחתם

בשנות ה-60 היה הגן בשיא תפארתו, עד עזיבתה של מרים יפה. הגן היה בעל טופוגרפיה ייחודית ומודגשת, עצים גדולי-צמרות, עושר של צמחים נדירים ורמת אחזקה של גן אירופי. לא פלא שכל מבקריו היללו אותו. אין ספק כי כך נראה הגן גם למי שטרח לספר לשאול אייזנברג על הגן המיוחד, והמליץ בפניו לרכוש את הפרדס והגן, שבו גם צולם בשנת 1974 הסרט "הכלה וצייד הפרפרים" עם גילה אלמגור ויוסי בנאי.

שאול יפה קוצר את התלתן בגן. נראות ממטרות "הסביבון" ששימשו להשקיית הערוגות, חלק מספסל האבן ליד הפיטולקה ("עץ הברוגז") ושדרות ברושים מדרום שכבר אינן

יחיא, הגנן הותיק של הגן- ליד עץ הטכסודיון הענק. (בתמונה: מימין, הילד עובד יפה. במרכז: אורי יפה, אביו של אייל יפה. לצדו, יחיא יפה. משמאל, מתכופף - יואל תמיר בן זוגה של חנה יפה

שבט משפחת יפה בגן מנשה

קיר בטון. באדיבות משפחת יפה

קיר התמך הצפוני (בטון חשוף) של איזור במת הגן - האזור בו היתה אמורה להיבנות הווילה. באדיבות משפחת יפה

עמוד 36	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	---

3.6 תולדות המשפחה הבונה

3.6.3 תולדות הבעלים משנת 1969

שאול נחמיה אייזנברג נולד ב-1921 במינכן למשפחה יהודית דתית מפולין. לאחר עליית הנאצים לשלטון נמלט ונדד כפליט ברחבי אירופה. כאשר כבשו הגרמנים את הולנד, בה שהה באותה העת, הפליג למזרח הרחוק ובשנת 1940 הגיע לשנחאי. משם נדד לחרבין, בירת מנצ'וקו, שהייתה מדינת חסות יפנית, וממנה לקובה שביפן.

בשנת 1941 נשא אישה מקומית, ועסקיו החלו לפרוח. בשנות מלחמת העולם השנייה עבד עם מפעלים מקומיים, ולאחר המלחמה החל לעבוד עם מפעלי תעשייה אמריקאים ולייבא עופרת וברזל מהודו לתעשיית הפלדה היפנית. במקביל ייצא להודו תחנות כוח וכבלי חשמל וטלפון, מתוצרת יפן. אייזנברג היה מעורב והעלה תרומה לפעילות הקהילה, ואף היה נשיא הקהילה היהודית בטוקיו.

בתחילת שנות החמישים הרחיב את עסקיו למדינות נוספות במזרח הרחוק, ובמיוחד לדרום קוריאה, בה השקיע כספים במפעלים ותיווך בין השלטון המקומי לבין יצרנים מהמערב שהקימו תעשיות במקום, כדוגמת בריטיש אלקטריק, סימנס, מאן ופיאט. במשך עשור עסק שאול אייזנברג במגוון רחב של פרויקטים, מבניית קווי ייצור לנייר מעובד ועד תחנות כוח חשמליות ורכבות. על פועלו זה זכה לעיטור ממשלת קוריאה. עד אמצע שנות השישים היה אייזנברג המתווך הבלעדי בסחר בין קוריאה ויפן לבין ארצות המערב.

בשנת 1952 ביקר לראשונה בישראל והקים עם אחיו, רפאל ושלוש, את חברת "אחים אייזנברג". עסקי שאול לא נקשרו למדינת ישראל עד ביקורו בשנת 1962, בעקבות התכנסותה של אחת הוועדות הכלכליות של המיליונרים היהודים מרחבי העולם, ביוזמת פנחס ספיר. אז ערך שאול היכרות עם המשק הישראלי ואף רכש בית בארץ, אך שב ליפן. במשך שנים אחדות הביע את רצונו להשקיע בישראל.

ביוזמת ספיר הקים אייזנברג ב-1968 את מרכז עסקי הבינלאומיים בישראל, וכן השתתף בהקמת "החברה לישראל", ואף עבר להתגורר בבית שרכש בסביון. "החברה לישראל" הינה חברת האחזקות הישראלית הגדולה ביותר. החברה מתמקדת בתחומי אנרגיה, ספנות וכימיקלים. אחזקותיה המרכזיות היו חברת הספנות צים, כ"ל (כימיקלים לישראל) ובתי הזיקוק בחיפה

ובאשדוד. לאחר מותו נמכרה החברה לאחים עופר.

בהמלצת ספיר, רכש שאול אייזנברג בשנת 1969 את פרדס גן מנשה, השוכן בחלקה 134 בגוש 7621 בכפר סבא, מידי פייר דה מנשה, נכדו של הברון פליקס דה מנשה. החלקה, כפי שכבר תואר כאן, הייתה ברובה נטועה בעצי הדר וכללה גן נוי, הוא גן מנשה. שאול אייזנברג אהב להתארח בגן ובפרדסים מסביב ולארח בהם את משפחתו.

במסגרת פעילויותיו העסקיות הנרחבות, ניצל שאול אייזנברג את קשריו על-מנת לרקום עסקאות צבאיות בין מדינות המזרח הרחוק ובין ישראל, ואף היה הראשון שרקם עסקאות מסחריות בין ישראל וסין. אייזנברג נחשב לתורם נדיב ובעל השפעה בפוליטיקה הישראלית. ב-1979 הקים את "בית אסיה" בתל אביב, והפך אותו למרכז עסקי בארץ ובעולם. במהלך שנות פעילותו בארץ תרם אייזנברג בסתר לגופים ולמוסדות חברתיים, והיה בין האנשים אשר קידמו את כלכלת ישראל הפנימית והבינלאומית. שאול אייזנברג נפטר בבייג'ינג, סין, בשנת 1997.

לאחר מותו, ירשה ביתו, אדית רוזנפלד, את חברת סנה טרסט אינק', אשר בבעלותה גן מנשה בשלמותו מאז שנת 1970. הגן הינו חלק מנכסים היסטוריים נוספים אשר היו בידי המשפחה, כדוגמת וילה מלצ'ט השוכנת על שפת הכנרת, במושבה מגדל.

עד שנות התשעים היה גן מנשה מקום ששימש את בני המשפחה להתכנסות ולמפגשים משפחתיים בחגי ישראל ובארועים מיוחדים. בין אותם ארועים מיוחדים שהפכו למסורת שנתית היה יום איסוף תפוזים, וביניהם זכורים במיוחד תפוזי הדם הטעימים להפליא. הנכס בכפר סבא כלל כ- 190 דונם פרדסים שהקיפו את גן מנשה מכל עבריו.

בשנות התשעים עברה הבעלות על חברת סנה טרסט לידי הגב' אדית רוזנפלד, בתו של שאול אייזנברג. מאז, נערכו בגן ארועים משפחתיים כגון חתונת בנה של אדית רוזנפלד. במקום נערכו גם מפגשים משפחתיים לבני המשפחה המורחבת בכל חג שבועות, וכן ארועים מצומצמים שנערכו לציון ימי הולדת של ילדי המשפחה. בשנים האחרונות, ולאחר אישור התכנית כס/1 80 צומצמו המפגשים והפעילות המשפחתית בגן.

שאול אייזנברג (משמאל) ומשפחתו סועדים בגן. כל התמונות באדיבות המשפחה

מאיר רוזנפלד (משמאל) פותח בקבוק שמפניה לכבוד ימי ההולדת של שאול ושרונה שנחגגה בגן

פרק	תאריך	תיעוד הגן	תיעוד המבנה	"גן מנשה"	
הרקע היסטורי ותרבותי	אוגוסט 2014	דוד ערן - אדריכל נוי טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
עמוד					
37					

מכבים את נרות יום ההולדת של שאול ונכדתו

יחיא הגנן עם שרונה רוזנפלד והחמור

שאול אייזנברג על רקע המבנה בגן מנשה, 1986. כל התמונות בפרק זה באדיבות המשפחה

בתו של שאול, אדית, על רקע המבנה בגן

שאול עם הנכדים, 1986

הנכדים של שאול אייזנברג בגן, 1986. משמאל לימין - אלון רוזנפלד, ירון הרדי, שרונה רוזנפלד, אורית הרדי וליענה הרדי

עמוד 38	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום		
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	---	---

שאול אייזנברג בליווי מאיר רוזנפלד מגיעים לארוע בגן

יחיא שומר הגן (מימין) עם מאיר רוזנפלד בארוע בגן

עמוד 39	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	---

”מי תכנן את הגן?”

למרבה הצער, קיימת אי בהירות לגבי סדר הדברים בעשר השנים הראשונות מאז רכש דה מנשה את הקרקע בצפון מערב כפר סבא, ומכאן שקשה לתארך אותם במדויק בסדר התרחשותם. חסרים מסמכים ותוכניות המעגנים את הדמויות המרכזיות המעורבות בתכנון הגן ובהקמתו. ממצאים מעין כאלה הם בעלי חשיבות בקביעת הערכים ההיסטוריים והתרבותיים הגלומים באתר, כמו גם יעדי השימור, היקפו, הדרכים והאמצעים בהם ישתמשו משמרי הגן. בהיעדר תוכניות, או תיעוד אמין בכתובים, נותרים סימני שאלה רבים. היעדר התיעוד אילץ את כותבי המסמך להישען על עדויות השמיעה, על מיעוט הצילומים בגן ועל ניתוח כרונולוגי של תקופת הגן הראשונה.

ככל שניתן לקבוע היום, היה זה האדריכל זאב רכטר אשר התווה לראשונה את תוכניות הגן. תוכניתו כללה את מבנה הווילה על חלקיה, אגפיה ומתווה כללי ומפורט למדי של הגן על כל חלקיו. יתרה על כך, תוכניתו של רכטר מתייחסת אף לטיפול נופי ופונקציונלי בדרכי הגישה אל הגן מצפון וממערב.

תכנון הווילה בגן מנשה נמסר לזאב רכטר, והוא זה שתכנן את המבנה היחיד שנבנה בסופו של דבר, במקור ”גאראג’” (”חדר הנהגים”) שהיה במשך עשרות שנים לביתה של משפחת יפה, שהייתה אמונה על אחזקת הגן, הווילה והפרדס.

* הערות החוקר: השאלה ”מי תכנן את הגן?” אינה שאלה ביוגרפית גרידא. מידע אמין על מתכנן גן (וכל גן) מאפשר לשייך את תוכנית הגן לתקופה מסויימת בעבודתו של המתכנן ומכאן לחקור את התוכנית בהקשר לרצף התפתחות העבודות והיצירה של המתכנן. מכאן יכולה לצאת לאור חשיבות ייחודית לגן מסויים, כנקודת מפנה, או כביטוי מודגש מצד המתכנן לסגנון ולאופן הטיפול התכנוני בפרויקט. גם לקביעת מועד/תקופה בה תוכנן גן יש חשיבות בניתוח השפעות הגומלין בין מאפייניה התרבותיים, הכלכליים, החברתיים לבין יצירה תרבותית מסויימת. הגם שהדרישות הפונקציונליות הינן מרכיב חשוב ולעיתים מכריע בעיצובו של גן, הרי התקופה בה הוקם הגן משקפת, בגלוי או בסמוי, את תרומתה לתוצאה העיצובית הכוללת.

זאב רכטר, אדריכל

זאב רכטר נולד באוקראינה בשנת 1899, היה מראשוני ובכירי האדריכלים בארץ. רבות מאבני היסוד באדריכלות הישראלית היו פרי עבודתו, וביניהן היכל התרבות בתל אביב, בנייני האומה בירושלים ועוד. רכטר עלה לארץ עם ראשוני העליה השלישית, באנייה רוסלן שעגנה ביפו, ומת בשנת 1960 - בדיוק 41 שנים אחר כך.

בארץ ישראל החל לעבוד במשרדו של המהנדס סשה חיסין, ולאחר מכן במשרדו של בנימין חייקין בירושלים. עבודת התכנון העצמאית הראשונה שלו הייתה ”בית הכדים” בתל אביב, בפינת הרחובות נחלת בנימין ורמב”ם.

בשנת 1927 החליט רכטר להשלים את לימודיו וללמוד בבית הספר להנדסה ברומא, ואת לימודי ההמשך השלים בבית-הספר הממלכתי להנדסה בפאריז (1929-1932).

רכטר שב ארצה ב- 1932 וחידש את פעילותו המקצועית בתל אביב בבית אנגל, ולאחר מכן בכיכר מלכי ישראל. יחד עם אדריכלים נוספים ייסד רכטר את ”חוג הארכיטקטים”. בין צעירי החוג ניתן למנות את יוסף נויפלד, אריה שרון, קרל רובין, דב כרמי ואחרים.

רכטר היה מראשי התנועה המודרנית באדריכלות בארץ, ומייבאה של תפיסתו החלוצית של האדריכל לה קורבוזיה לישראל. הוא היה הראשון בארץ ש”הרים” את בניינו על עמודים, בדומה לכמה מבנייניו של לה קורבוזיה. בית אנגל היה הבניין הראשון בתל אביב שנבנה על עמודים, תוך שהוא יוצר קומה מפולשת במפלס הקרקע.

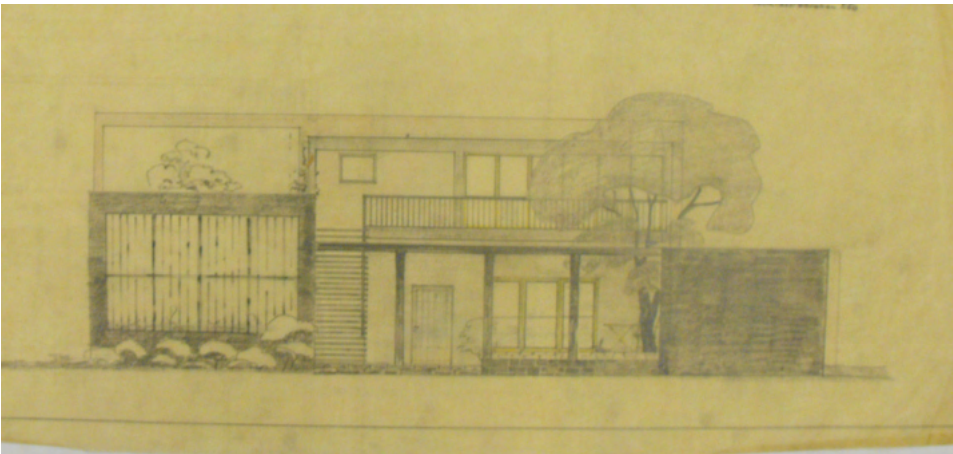
ארכיון תוכניותיו נמצא במשרדו של נכדו, האדריכל אמנון רכטר, בכיכר אתרים שבתל אביב.

זאב רכטר. מקור: סריקה מתוך ”זאב רכטר” מאת רן שחורי

היכל התרבות בתל אביב. צילום באדיבות מש’ אדריכלים אמנון בר אור

הווילה המתוכננת של הברון דה מנשה בגן מנשה. מקור: ארכיון אמנון רכטר

פרק	תיעוד הגן	תיעוד המבנה	”גן מנשה”	
הרקע היסטורי ותרבותי	דוד ערן – אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	אדר’ ענת ברלוביץ’ אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
תאריך	עמוד			
אוגוסט 2014	40			

הפרק
רקע היסטורי
ותרבותי

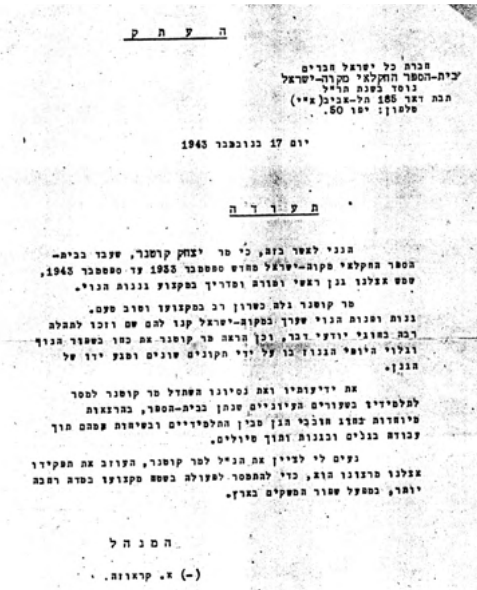
הקשר בין זאב רכטר, יצחק קוטנר וליפא יהלום – לתכנון גן מנשה

משוער כי קורות חייו של יצחק קוטנר מאז עלה ארצה כמתכנן גנים מדופלם ובעל ניסיון בשווייץ ובצרפת, הן הסיבה לבחירתו כמתכנן הגן. הנחות היוצאות מהמחקר ההיסטורי מעלות כי ההיכרות של אליהו קראוזה, מנהל בית הספר החקלאי במקוה ישראל, עם הברון פליקס דה מנשה כאחד מהבולטים בין מנהיגי הקהילה היהודית במצרים, הביאו אותו לקשר את הברון דה מנשה עם מתכנן גנים²

אליהו קראוזה, כמנהל ביה"ס החקלאי מקוה ישראל, הכיר את יצחק קוטנר, אשר עלה ארצה משווייץ בשנת 1933, כאדריכל גנים מדופלם, ומתחיל את עיסוקו המקצועי בארץ כמחנך במקוה ישראל ואף נתן לו תעודה המתארת את כישוריו.

קוטנר עבד במקוה ישראל כעשר שנים והיה מעורב בהקמת הגן הבוטני, אשר השלד התכנוני שלו הוכן בידי אדריכל הגנים יחיאל סגל, בהנחיית הבוטנאי פרופ' אוטו ורבורג. בהיעדר תוכניות, או חומר כתוב כלשהו, לא נוכל בשלב זה לאמת את ההשערה, כי אליהו קראוזה המליץ לברון דה מנשה על יצחק קוטנר.

לצורך העבודה על גן מנשה נזקק יצחק קוטנר לחופשה מעבודתו בבית הספר מקוה ישראל. קוטנר קיבל תוכנית (נייר) מרכטר, וזו שימשה אותו

תעודה מאליהו קראוזה אודות כישוריו של יצחק קוטנר

² בעבר נקראו כך בעלי המקצוע שתכננו גנים, רק מאוחר יותר ייקראו בעלי מקצוע אלה "אדריכלי גוף"

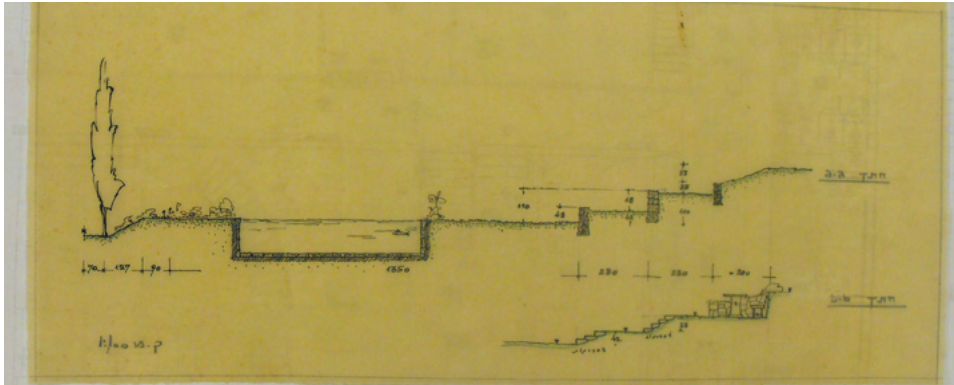
בהתווית רכיבי פיתוח ומיקום העצים גושי צמחייה בגן. האם הכין קוטנר תוכנית - במשמעה כתשריט (גרפי) של הגן - על כך אין לנו תשובה.

פעולות "התכנון" של קוטנר בגן לא עשויות היו להתחיל לפני 1939, המועד בו השלים רכטר את תוכניות הווילה. יתר-על-כן, ניתן להניח כי לא התחילו בעבודות הפיתוח בגן (מסלעות, מדרגות, קירות נמוכים, סוכה וכו') לפני השלמת בניית המבנה הקטן וכניסת משפחת יפה להתגורר בו.

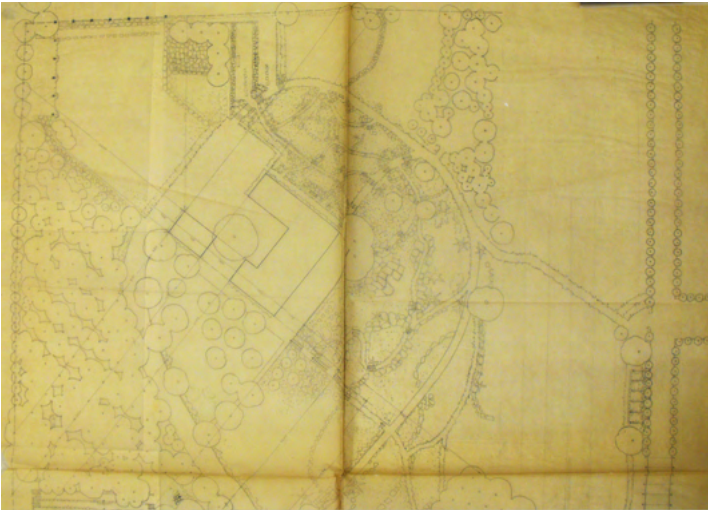
לפי כרונולוגיה זו, עבודות הפיתוח מתחילות בסביבות שנת 1940 בהנחיית קוטנר. לפחות לגבי הפיתוח הקשיח בגן, ניתן להעריך כי קוטנר עוקב אחר הכוונות המותוות בתוכנית שקיבל מרכטר. כך לגבי השביל ההיקפי התחתון, גרם המדרגות המרכזי והטיפול במסלעות במדרון המערבי.

ניתן להישען על דברי ליפא יהלום, כי "הוא קיבל תוכנית מצחק קוטנר והמשיך לטפל בתכנון הגן, תוך שהוא משנה אותן", אך אין בידינו מידע מה קיבל יהלום מקוטנר ומה הוא שינה. אף שאין לכך תיעוד, אפשר להניח כי במועד בו עזב ליפא את משרדו של יחיאל סגל ופתח משרד עצמאי, חלק ניכר מעבודות הפיתוח בגן מנשה כבר הושלמו. ליפא עצמו סיפר כי פגישה שקיים עם דן צור, שותפו לעתיד, ב-1945, קויימה בגן מנשה, תוך שליפא משדל ומלהיב את דן לכיוון עבודה משותפת בתכנון גנים.

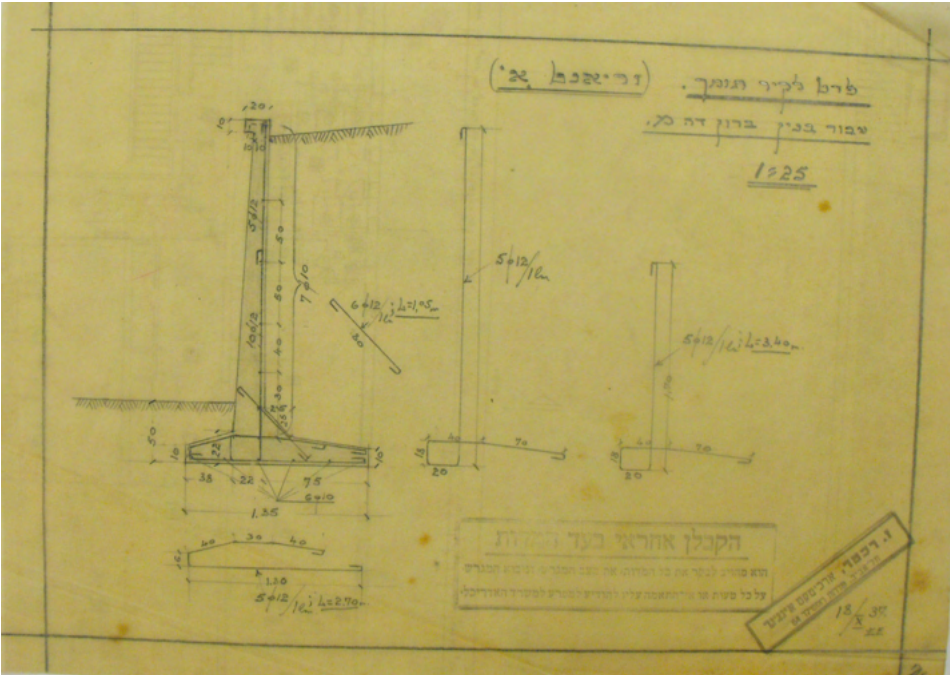
ליפא יהלום ציין כי בידיו הוא, ועל פי הנחיותיו בוצעו עבודות האבן בגן המסלעות, מדרגות האבן והמערה (ה"גרוטו"). האם הביצוע הוא לפי תוכנית, או לפי שיקוליו כמתכנן, תוך כדי הביצוע באתר? אפשר להניח כי בשלב זה כבר לא עבדו "לפי תוכנית". ליפא יהלום נודע בכישוריו לדמיין את תבנית

תכנון לברכה מים בגן מקור: ארכיון אמנון רכטר

תוכנית רכטר מוקדמת לגן מנשה מקור: ארכיון אמנון רכטר

תוכנית רכטר לקירות התמך. מקור: ארכיון אמנון רכטר

פרק	הפרק	תאריך	עמוד
רקע היסטורי ותרבותי	אוגוסט 2014		42
תיעוד הגן	דוד ערן- אדריכל גוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il		
תיעוד המבנה	אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com		
"גן מנשה"	אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל גוף ליפא יהלום		

התפתחות הצמחייה בגן:

בניתוח צילומי האוויר קשה לאתר את היקפן של המדשאות במועדי הצילומים השונים- (1944, 1949 1958). נראה בתקופה הראשונה לחיי הגן היו המדשאות מצומצמות בהיקפן, ויתכן שאז כלל לא היו עדיין מדשאות. שטח המדשאות גדל באופן ניכר בסוף שנות ה- 50 ובשנות ה-60. במקביל, קטן שטח גידול הירקות והפרחים. בשיא היקפן של המדשאות, היתה מדשאה גדולה ברוב שטח במת הגן (צפונית, מערבית ודרומית למבנה הקטן). כמו כן היתה מדשאה תחתונה צפונית, שהתפרשה משולי דרך הכניסה ועד לקרבת עץ הפיטולקה התחתון. מדשאה נוספת התפרשה מתחת לגן הסוקולנטיס, ובאמצעותה עץ המגנוליה הגדול.

אחזקת מדשאות פשוטה יותר לביצוע מאחזקת גינת פרחים וירקות, והמים היו מצויים ביד רחבה בשל הבאר הפרטית. עם צמצום תפוקתה של הבאר צומצמו שטחי הפרדס וכן שטחי המדשאות. הריסת הבאר כחלק מבניית מובל ניקוז ראשי שיזמה עיריית כפר סבא ועליית מחירי המים תרמו לכך שהבעלים החליטו לייבש את המדשאות לחלוטין.

מקורות הצמחים

בסוף שנות השלושים ובשנות הארבעים פעלו בארץ-ישראל מספר משתלות לצמחי נוי. המשתלות קיבלו חומר ריבוי (זרעים וחומר ריבוי וגטאטיבי) ממספר מקורות- הגן הבוטני של מקווה ישראל, יישובים בהם גדלו הצמחים (בעיקר קיבוצים), וכן זרעים שיובאו מחו"ל. בעת הקמת הגן הבוטני במקווה ניטוו קשרי יבוא צמחים עם ספקים בחו"ל (וילמורין בצרפת ואחרים). רבים מהפעילים הבולטים בגינון (שתלנות ותכנון גנים) עלו ארצה לאחר הכשרה מקצועית בחו"ל (חיים לטה, דוד צירקין-צפריה, יצחק קוטנר, יחיאל סגל, דוד זיידנברג ואחרים) וקשריהם עם מקורות להעשרת צמחיית היער והנוי בארץ נוצרו בטבעיות.

היות שחלק ניכר מהעצים מאחרים יחסית לשאת זרעים/בלוטים, הרי לגבי מינים אלה סביר כי היה צורך בייבוא חומר הריבוי. מכך אין להסיק כי היה יבוא ממוקד לצורכי גן מנשה. אפשר להניח (על-פי מציאותם של מיני העצים בגן מנשה גם במקומות אחרים בארץ ובגיל דומה) כי יבוא זה בוצע ביוזמת משתלות ובעלי המקצוע שייעצו להם לגבי מגוון הצמחים הרצוי לריבוי. לצורכי גן מנשה נרכשו הצמחים מהמשתלות על-פי רשימה/רשימות שהוכנו בידי מתכנני הצמחייה ומנהליה- יצחק קוטנר, ליפא יהלום ומרים וחיים יפה.

הרדוף הנחלים

סקירת המקורות האפשריים לצמחי הגן

- 1. משתלת בית הספר החקלאי מקווה ישראל** - המשתלה היתה ענף חקלאי בבית-הספר. בהיותה צמודה לגן הבוטני של מקווה ישראל, שימשה המשתלה לצורכי הגן הבוטני וגם מקור לשיווק שתילי צמחי נוי ללקוחות בארץ. גן הנוי של מקווה ישראל והגן הבוטני שימשו גם להפצת חומר ריבוי (ייחורים וזרעים). אדריכל הגנים יצחק קוטנר, אשר עבד בבית-הספר כמורה והיה מעורב בהקמת הגן הבוטני ופיתוחו, העביר בשנת 1942 שתילים וחומר ריבוי של פיקוסים לקיבוץ שדה אליהו. יתכן כי קוטנר סייע באספקת הצמחים (לפחות חלקם) גם לגן מנשה, גן שהוא עסק (ראה מקור מס' 18) בתכנונו.
- 2. משתלות הקיבוץ המאוחד** - ביוזמת דוד צירקין-צפריה, חבר עין חרוד מאוחד, הוקם בשנות ה-30 של המאה ה-20 "ארגון משתלות הקיבוץ המאוחד". דוד צירקין-צפריה היה מומחה שתלנות, במיוחד בתחומי עצי פרי נשירים וצמחי נוי. ביוזמתו פורסמה לראשונה, בשנת 1925, רשימת 18 צמחי מטע, נוי ויער. מאוחר יותר, בשנת 1937, פורסמה רשימה ("הקטלוג") ובה נכללו כבר 653 צמחים.

ב- 1940 יצא לאור "המדריך למשתלות" (מהדורה ראשונה) שנכתב בידי דוד צירקין-צפריה ולאחזקת קרופניק-קרוא. רשימות הצמחים במדריך יכולות להיות

בסיס אמין למצאי שתילי צמחי נוי שהיה במשתלות בארץ באותה התקופה (1939-1940). (ראה מקור מס' 23)

3. משתלות משקי פועלות - בתקופה המשוערת לביצוע עבודות הנטיעה/שתילה בגן, פעלו בארץ מספר משתלות משקי פועלות- בעפולה, בפתח תקוה, בתל אביב ובעיינות.

4. תחנת הניסיונות עמק חפר ("חוות הנוי") - התחנה הוקמה בשנת 1950 ביוזמת דוד צירקין-צפריה, בתפקידו כמנהל מדור המשתלות והגננות, לאחר הקמת המדינה. רות שטיינר-בנימין ניהלה את החווה. במסגרת פעולותיה של החווה נשתלו בגן החווה מיני צמחי נוי רבים ובוצעו ניסיונות בריבוי מינים מוצלחים. כמו כן עמדה החווה בקשר עם ספקי חומר צמחי בחו"ל ויובאו לארץ מיני צמחים רבים לשם אקלום וניסיונות ריבוי.

החווה חילקה שתילי נוי לקיבוצים, מושבים וגופים ציבוריים. גן מנשה מצויין כאחד ממקבלי השתילים בשנים 1953-1954.

5. משתלת רמת הכובש - המשתלה פעלה בשנות ביצוע הגן ופעילותה נמשכה עד הקמת המדינה. לדברי חנה יפה סיפקה המשתלה צמחים לגן.

6. משתלה ליד ראש העין - לדברי חנה יפה, סיפקה משתלה זו צמחים לגן. לא ברור אם הכוונה למשתלת משקי הפועלות בפתח תקוה, משתלת בית-הספר לשתלנות וגננות (הוקם ב-1945) או למשתלה אחרת.

7. יבוא צמחים מחו"ל לגן - לדברי חנה יפה, הובאו מספר שתילי אורן הצנובר (=א. הגלעין) בארגזים, באנייה מאיטליה. כמו-כן דיווחה חנה להדס רגב כי חיים יפה, אביה, הביא צמחי נוי מנסיעותיו לאלכסנדריה לפגישות עם הברון דה מנשה.

צסטרום. שיח פיטוספורום יפני בפריחה

עמוד 44	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום		
------------	----------------------	--------------------------------	--	--	---	---	---

לזכותה של מרים יפה יאמר שהיא קלטה ושיבצה בגן הנרחב מגוון עצום (אף במימדי הימים האלה) של צמחי נוי בחריצות, בשקדנות, בהתמדה ובהרבה כישרון. ב-7 משתלות שונות, מתוך מצאי הצמחים המוגבל (יחסית) בשנות השלושים המאוחרות ושנות הארבעים המוקדמות, לא היה קושי רב לרכוש את הצמחים המבוקשים.

מחלתו של הברון של פליקס בן מנשה, יוזם הגן ובעליו, התפרצה כבר בשנת 1938, ויתכן כי הופעל לחץ גלוי או סמוי על מתכנני הגן ומבצעיו, במטרה להביא את הגן למידות מרשימות במהירות. משום כך, יתכן כי גודל השתילים היה עניין כבד משקל מבחינתם.

המידה המקובלת לשתיל עץ נוי שיינטע ממיכל שהוכן במשתלה, הייתה אז פח של 18 ליטר. אמנם היו כמויות קטנות של שתילי עצים בחצאי חביות (נפח של כ-80-100 ליטר) אך השינוע, הטיפול והנטיעה ממיכלים גדולים אלה, היוו בעיה לוגיסטית ואגרו-טכנית באתר.

גידול עצים בקרקע (במשתלה) והעתקה לקראת השיווק למיכל הוא טכניקה חדשה יחסית ולא היתה בשימוש בזמן ביצוע עבודות הנטיעה. מכאן שמי שרצה בנטיעת עצי נוי גדולים (יחסית) ובמיוחד ממינים שאינם מהירי-צמיחה, היה צריך להזמין מראש במשתלות מסוימות. שבעה עצי אורן הצנובר ניטעו בגן (6 עצים שרדו היטב). עצים אלו גודלו במשתלות בעיקר כעצים לייעור, ולמטרה זו היתה (ועדיין קיימת) העדפה ברורה לשתילים קטנים במיכלים קטנים. סביר כי לא נמצאו במשתלות שתילי אורן הצנובר בגודל מרשים. ניתן אולי לייחס למגבלה זו את העדות של חנה יפה (בתם של מרים וחיים יפה) אודות יבוא שתילי אורן הצנובר (=א.הגלעין) בארגזים על גבי אנייה מאיטליה.

משנות השישים ועד שעזבה מרים את הגן, הורחב מאוד מגוון צמחי הנוי במשתלות ישראל ובתחנות המחקר. מתוך היצע נרחב זה ליקטה מרים לפי ראות-עיניה ושיקוליה המקצועיים את המתאים לגן, תוך שהיא מביאה אותו לשיאו באמצע שנות השישים.

כלל הצמחייה בגן, והעצים בפרט, הם ללא ספק החלק המרשים בו. העצים הגיעו לגיל מכובד - בני כ-70 שנים, ומידותיהם, בהכללה, גדולות מאוד.

במשך השנים זכו העצים לטיפוח אוהב. ניתן לנופם ושורשיהם מרחב מחייה גדול, הודקה הקרקע סביב גזעיהם והם הושקו בעונות החמות באופן רצוף ובוודאי שלא נפגעו מוונדליזם.

בעצים הגבוהים הוצעו לאחרונה פעולות גיזום וטיפול קשירת כבלים בגובה למניעת סיכוני שבר ענפים גדולים. למרות זאת, כ-20% ממספר העצים והדקלים המקורי (ככל שניתן להעריך) לא שרדו. יתכן כי חלק מהם נכרת עוד בתקופת האחזקה והטיפוח של משפחת יפה. נראה כי חלק מהעצים ניטעו במרווח קטן (יחסית) למה שנראה בתקופות מאוחרות יותר, זו עשויה להיות הסיבה לכריתת כמה אורנים בחלקו העליון של הגן (וראו בתוכנית תיעוד הצמחייה המצורפת את סימוני הגדמים).

המשפיעים העיקריים על מצב הצמחייה כפי שהיא נמצאת בתקופת התיעוד הם:

תקופת היובש בארץ ובגן עצמו - חלק מהעצים שגדמיהם נראים עתה בגן, לא שרדו את "תקופת היובש", תקופת צמצום ההשקיה בגן (בשנות האלפיים), לרוע המזל היתה זו גם תקופת בצורת ממושכת.

שריפה בגן (2011) - השריפה כילתה מספר עצים ושיחים בצד הצפון-מזרחי של הגן.

השתלטות של מיני צמחים על חשבון צמחייה סמוכה - מיני שיחים אחרים התרחבו ברבות השנים, על חשבון צמחים חלשים וצמחים שלא שרדו. כך, לדוגמה, התרחבו גושי עופרית הכף במידה ניכרת בשל נטייתם להשתרש בנקודות המגע עם קרקע רטובה.

בשטח הגן ניכרת פולשנותם של המינים הידועים בכך, כמו איילנתה ולנטנה ססגונית או שיחי פיסטגו שנמצאו בכמות גדולה בהרבה ממה שסביר להניח כי תוכנן ("תרומת" פעילות הציפורים בתקופות הארוכות שבהן הגן היה ללא נוכחות/פעילות יומיומית של עובדים או מבקרים).

עפרית הכף

עמוד 45	תאריך אוגוסט 2014	הפרק רקע היסטורי ותרבותי	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום		
------------	----------------------	--------------------------------	---	--	---	---	---

סופרפוזיציה של מפת מדידה של הגן משנת 2008, המונחת על גבי מפת תכנון מקורית של זאב רכטר ומיפוי הפיתוח הכללי והצמחייה בגן שנעשה על ידי אדריכל דוד ערן.

המפה מראה כי לא נעשו שינויים מהותיים במבנה הגן, וללא התיחסות מפורטת למבנה) פרט לשינויים במצב הצמחייה. התמקדות על האלמנטים הבנויים השונים ברחבי הגן, מרביתם במצב השתמרות שונה ומרביתם ברי שיקום.

ברקע תמונה זו נמצאת המדידה הטופוגרפית משנת 2008 וצילום תוכנית רכטר משנת 1939 (ז). הוספו סימבולים של עצים ואלמנטי פיתוח (קירות, מסלעות, מדרגות).

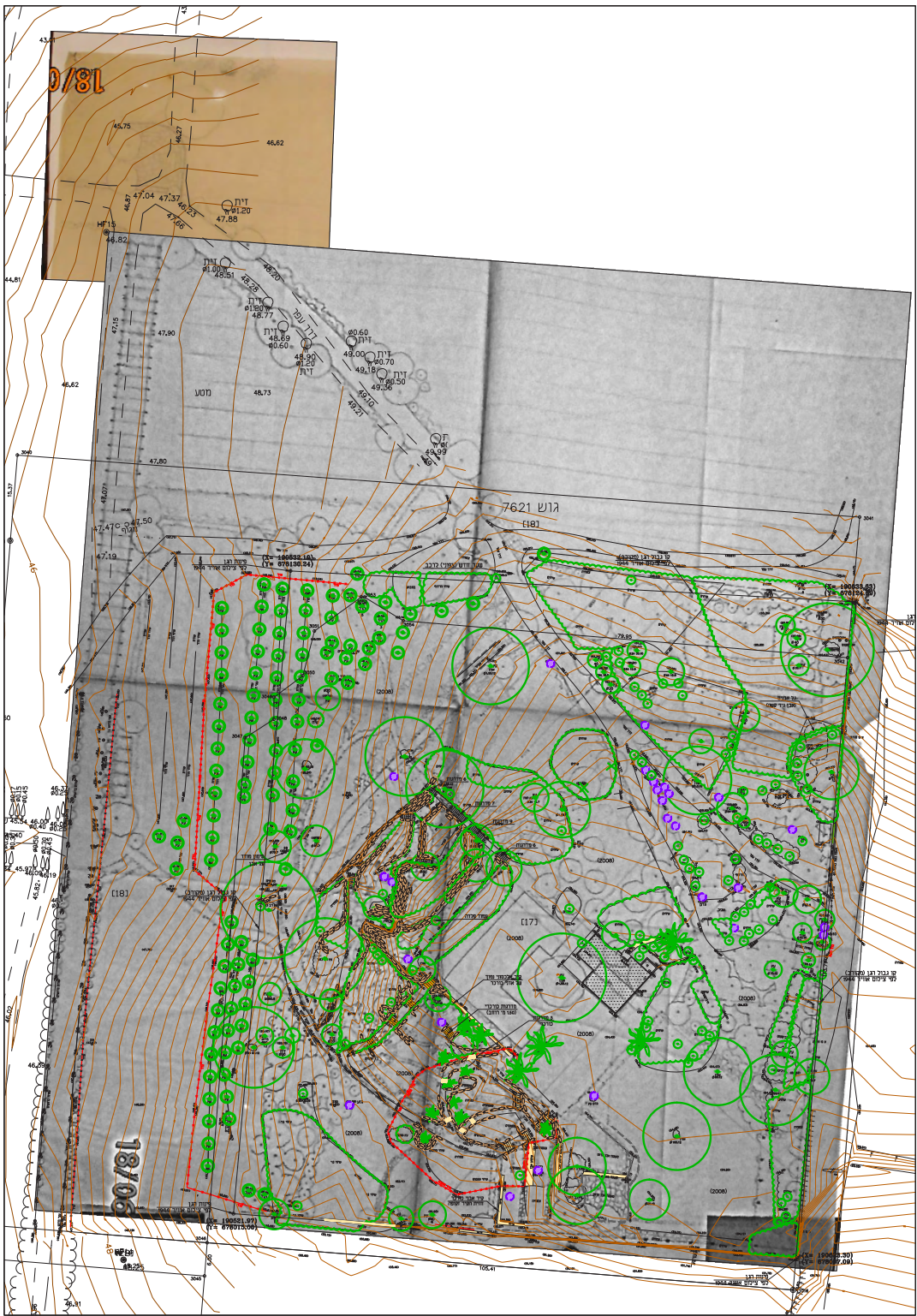
ראו הקף הטיפול התכנוני של רכטר עם פרגולה (שלא נבנתה) מול הדרך היורדת לבית האריזה ממערב, סוכת הגפנים המאורכת ודרך הגישה האלכסונית אל הגן מצפון.

מקרא לצמחייה

- שיח בודד
- מקבץ שיחים
- גדם של עץ
- עץ הדר
- עץ בוגר
- דקל
- דשא (2008)
- במידת 2008

מקרא:

- גדר חדשה (2013)
- שער חדש (2013)
- מסלעה - הסמון הוא של רגל המסלעה
- קיר תומך מבטון
- קיר תומך נמוך בניית אבני כורכר
- שולי שביל/דרך
- מסלעה קימת
- גרם מדרגות בטון
- גרם מדרגות אבן
- גרם מדרגות כורכר

מס'	שינויים	תאריך
1	-	-

יזום

פרויקט

תיק תיעוד
לגן מנשה
כפר סבא

שם התכנית

תכנית תיעוד הפיתוח הקיים
על רקע תכ' כללית
זאב רכטר 1939?

☐ לעיון	☐ לאישור	☐ למזמין	☐ לתיק תיעוד
14.08.13			

תיעוד	שרטוט	ביקור
דוד ערן	ליז	דוד ערן
קני"מ	תאריך	מחזור
1:500	30.06.13	00

מס' העבודה	מס' תכנית
Pr-gan	gan-04

דוד ערן, אדריכל נוף
קיבוץ גלילות וס', חוד חשוון 45306
מל: 09-7404494 פקס: 09-7434644 נייד: 084-4869088
E-mail: eranim@zahav.net.il

שם הקובץ
[user]\gan-pituah.dwg\ השמאלון

”גן מנשה”

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן

דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק

שחזור היסטורי

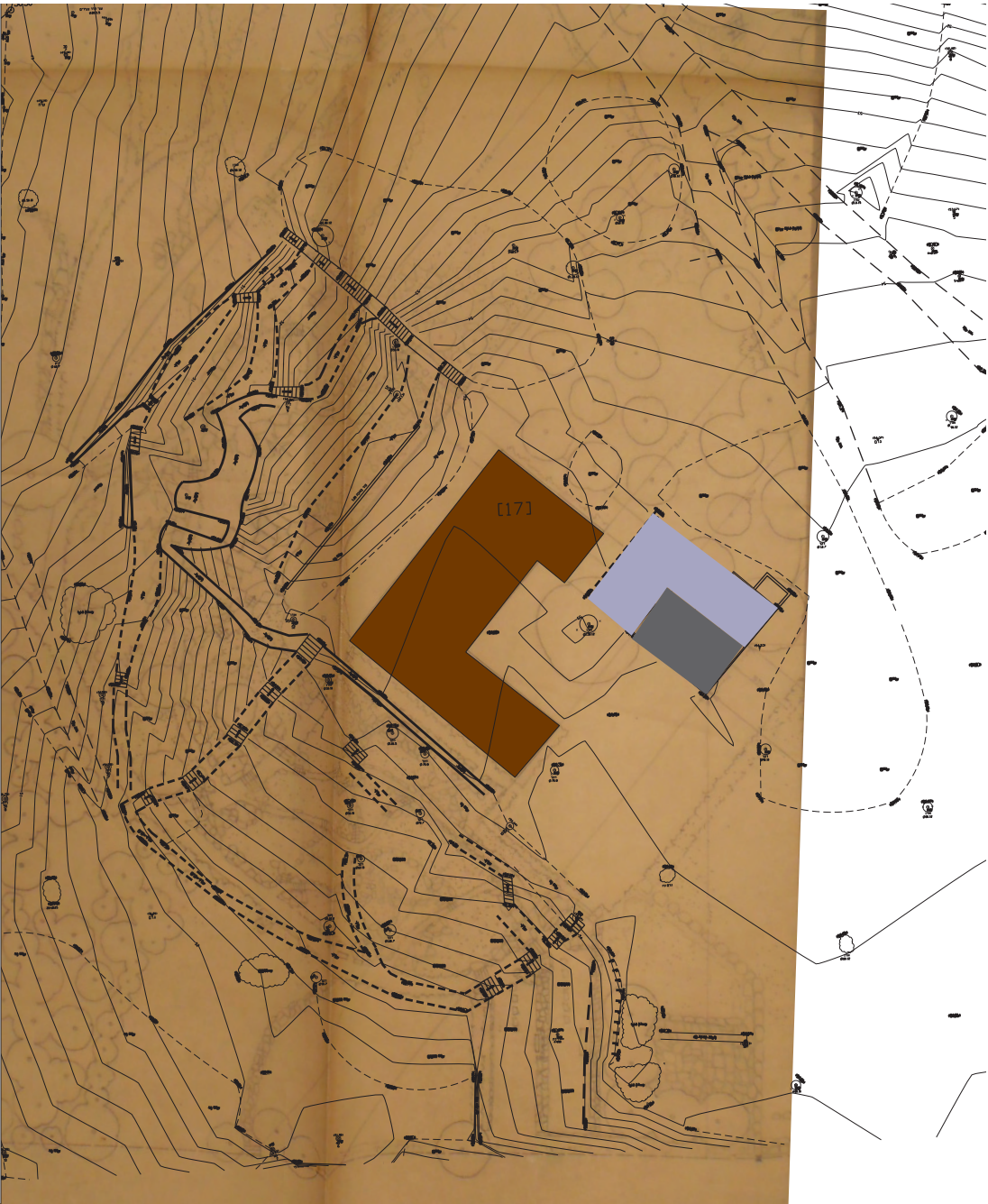
תאריך

אוגוסט 2014

עמוד

46

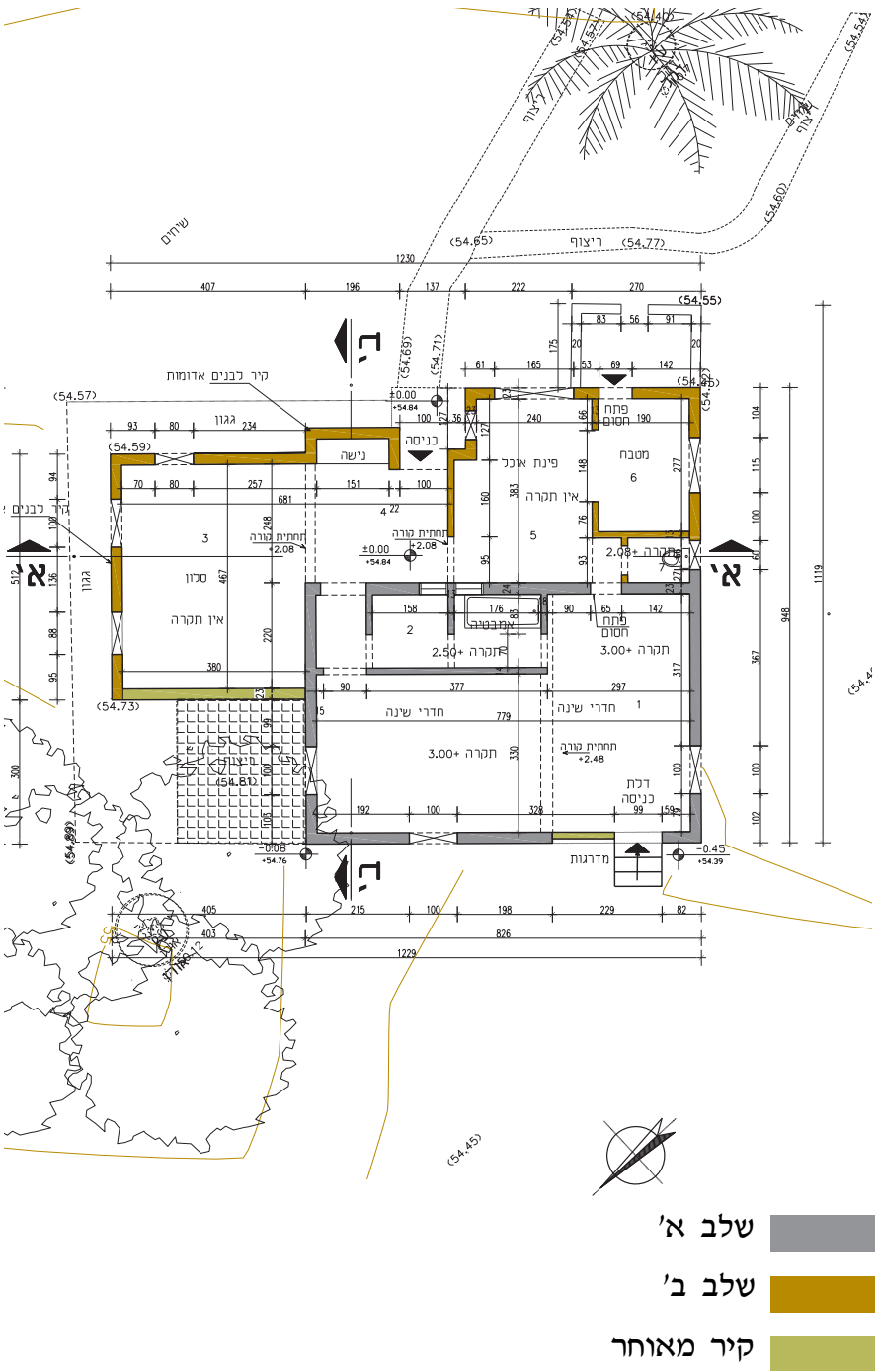
למבנה שתי תקופות בניה עיקריות - הראשונה ב- 1938 עם הקמת הגן, והשנייה בשנת 1955 - הרחבת המבנה לשם התאמתו לצורכי משפחת יפה.

- הוילה שמעולם לא נבנתה
- ההרחבה של הבית
- בית הנהג המקורי

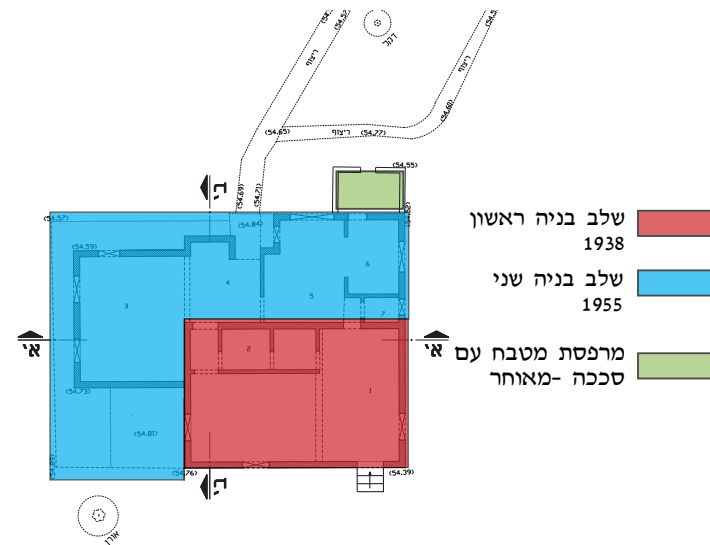
ניתוח מפורט של שלבי הבניה על גבי קירות המבנה הקיים

- שלב א'
- שלב ב'
- קיר מאוחר

סופרפוזיציה של אזור המבנה בגן (גבעת הבמה, כפי שנקבע על פי דוד ערן בחלוקת הגן לאזורים בחלק נופי של תיק זה)

עמוד 47	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	--	--	---	--

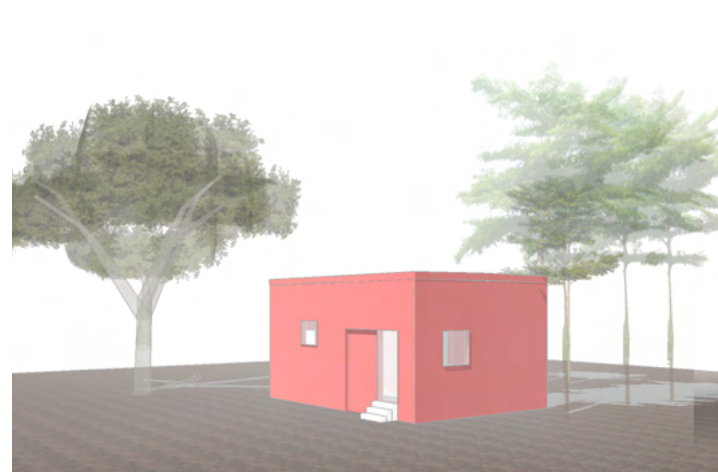

1938 - מבנה מלבני בן 45 מ"ר וגג שטח

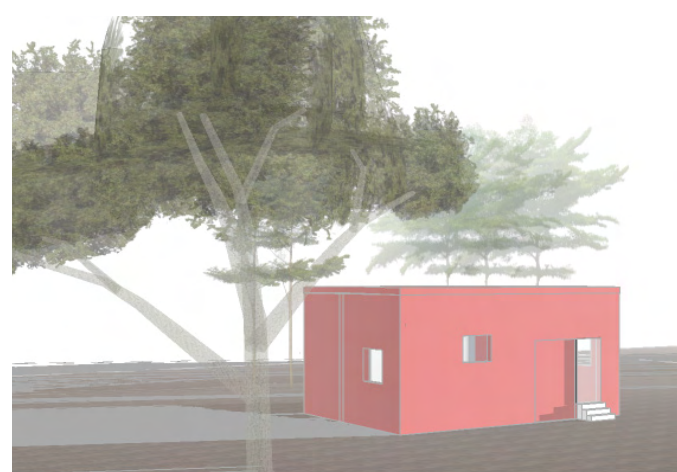
1955 - תוספת שטח בנוי של 45 מ"ר בחלק הצפוני של המבנה המקורי

ומרפסת פתוחה תחת גג חדש, שלימים שימש את מרים כחממה לגידול וריבוי צמחי בית.

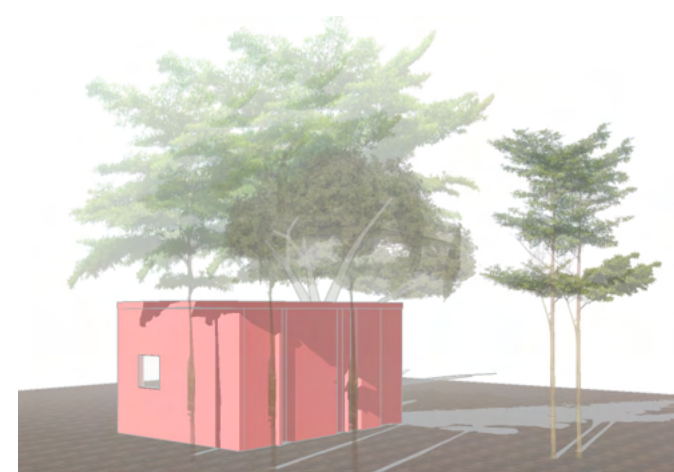
בחזית הצפונית תוספת מאוחרת של מרפסת מטבח עם סככה

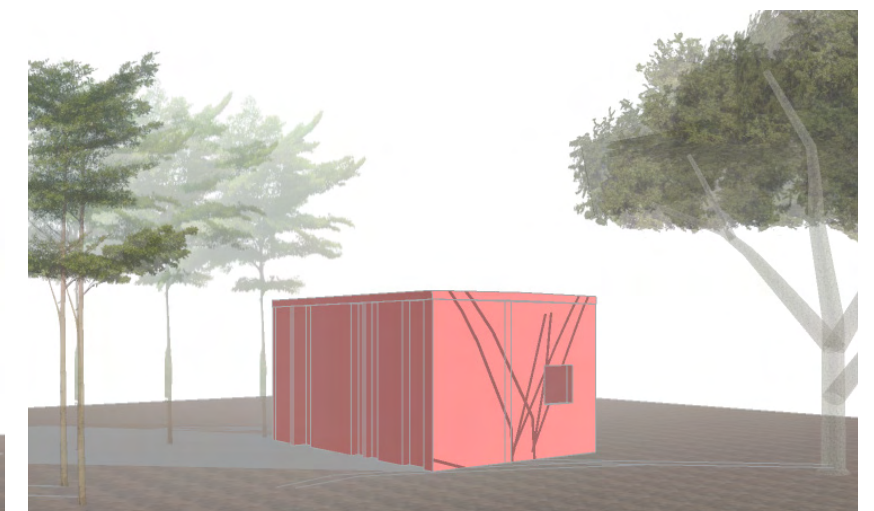
שלב בניה ראשון [משוער 1938]
חזית דרום-מזרח

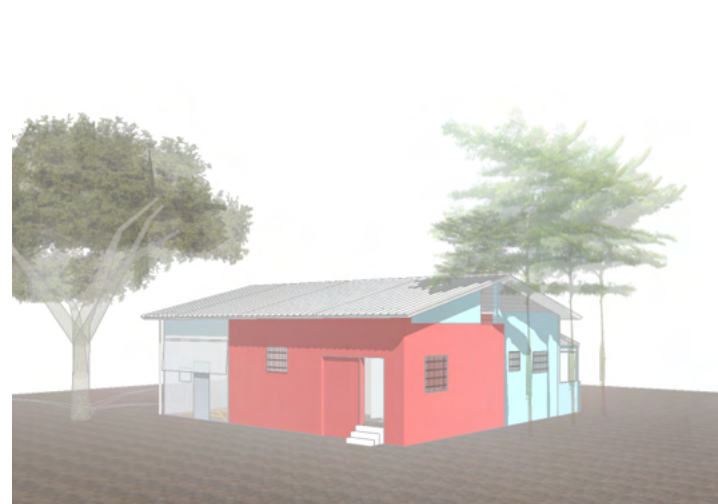
שלב בניה ראשון [משוער 1938]
חזית דרום-מערב

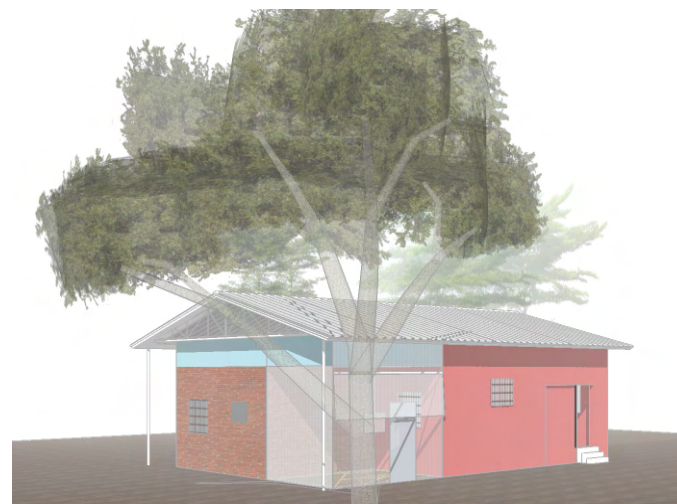
שלב בניה ראשון [משוער 1938]
חזית צפון-מזרח

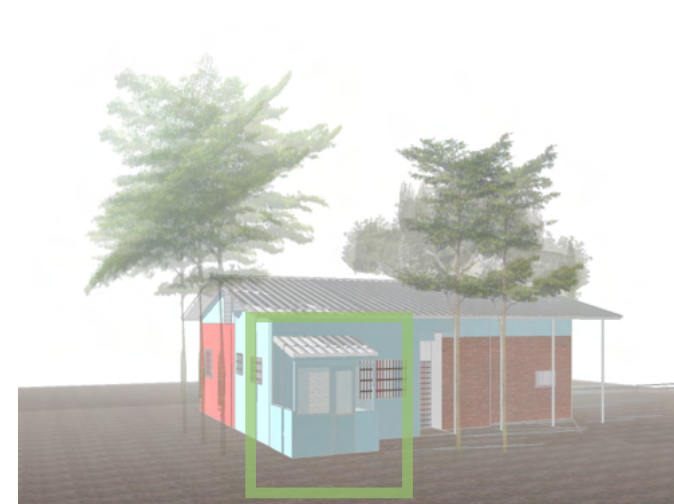
שלב בניה ראשון [משוער 1938]
חזית צפון-מערב

שלב בניה שני [משוער 1955]
חזית דרום-מזרח

שלב בניה שני [משוער 1955]
חזית דרום-מערב

שלב בניה שני [משוער 1955]
חזית צפון-מזרח

שלב בניה שני [משוער 1955]
חזית צפון-מערב

תיעוד הגן

דוד ערן - אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

"גן מנשה"

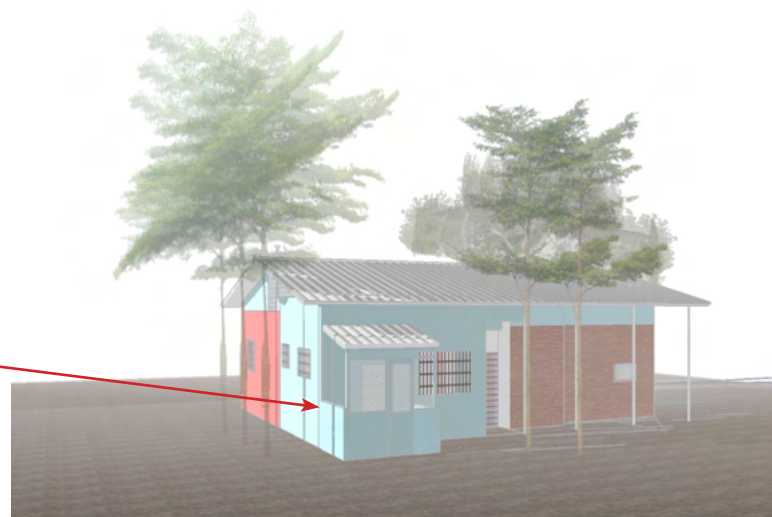
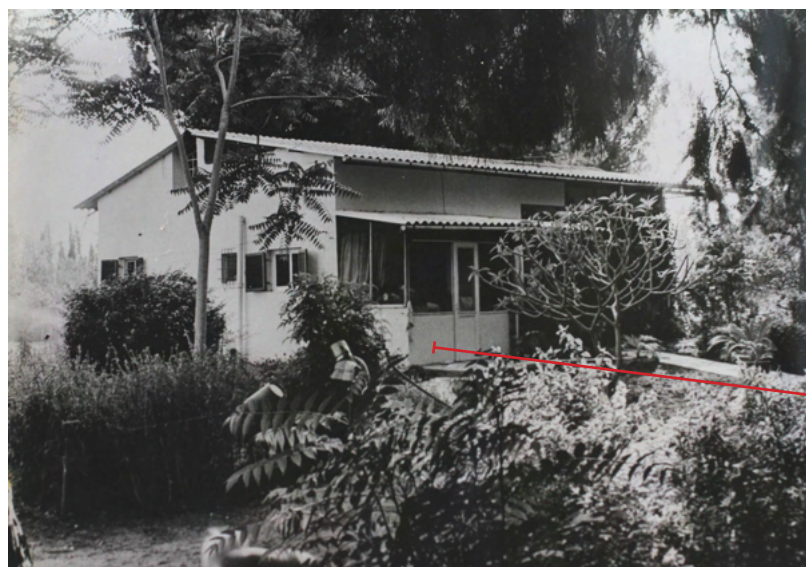
אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

עמוד
48

תאריך
אוגוסט 2014

הפרק
שחזור היסטורי

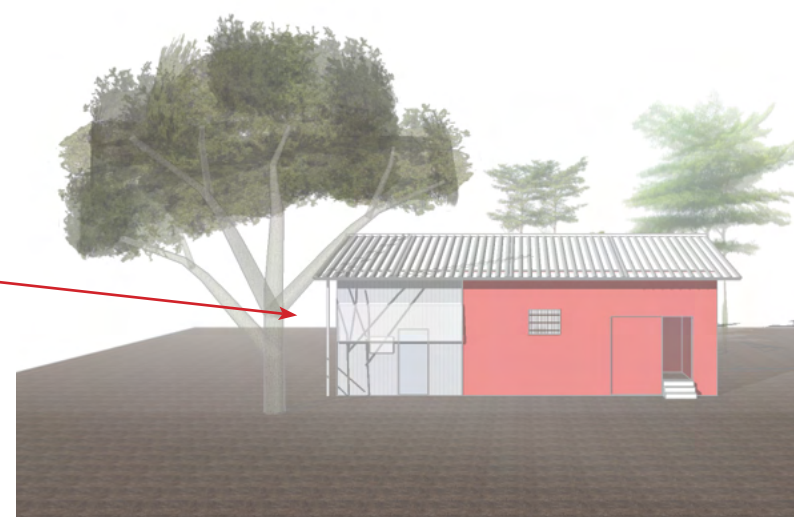

שלב בניה שני [משוער 1955]
חזית צפון-מזרח

למבנה שתי תקופות בניה עיקריות. הראשונה ב - 1938, עם הקמת הגן, והשניה - הרחבה של המבנה בשנת 1955. בתקופת חייה של משפחת יפה במבנה ובגן, השתלב המבנה כחלק מהגן. בחזית הצפון מזרחית נסגרה מרפסת ובחזית דרום מערבית מרים יפה השתמשה בחלק המקורה כחממת צמחי בית.

2. שלב בניה שני [משוער 1955] חזית דרום מערבית הרחבה של המבנה למטרת חממת ורדים

חממת צמחי הבית הוסרה נותרו שרידי בלטות מקוריות.

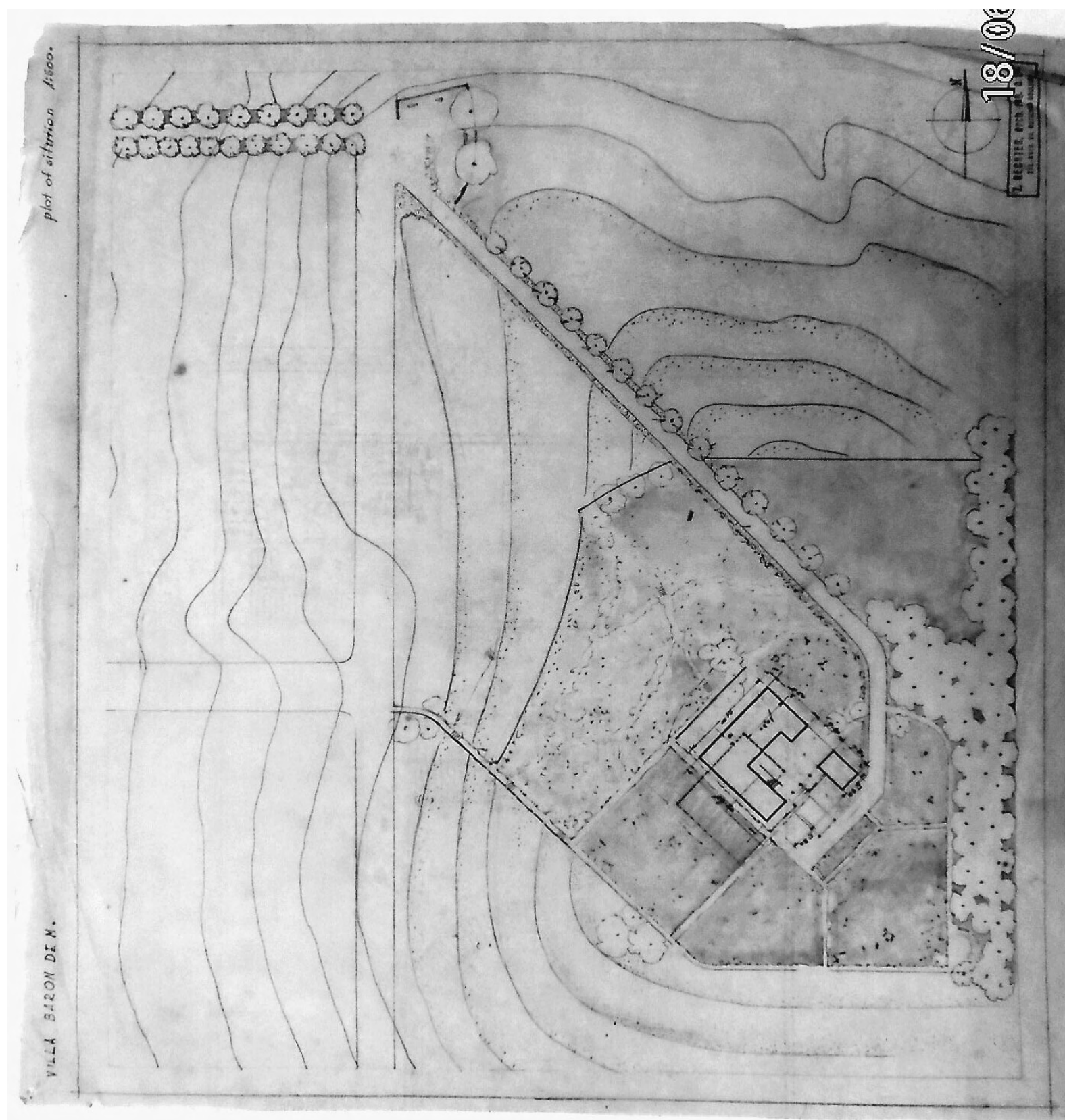

עמוד 49	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום		
------------	----------------------	-----------------------	---	--	---	---	---

מסמך מס' 1

תאור המסמך: תוכנית לתכנון הווילה - כנראה תוכנית כללית מוקדמת,

שלא שימשה את המבצעים

שנה: ללא תאריך**מקור:** ארכיון משרד רכטר, באדיבות אמנון רכטר**"גן מנשה"**

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן

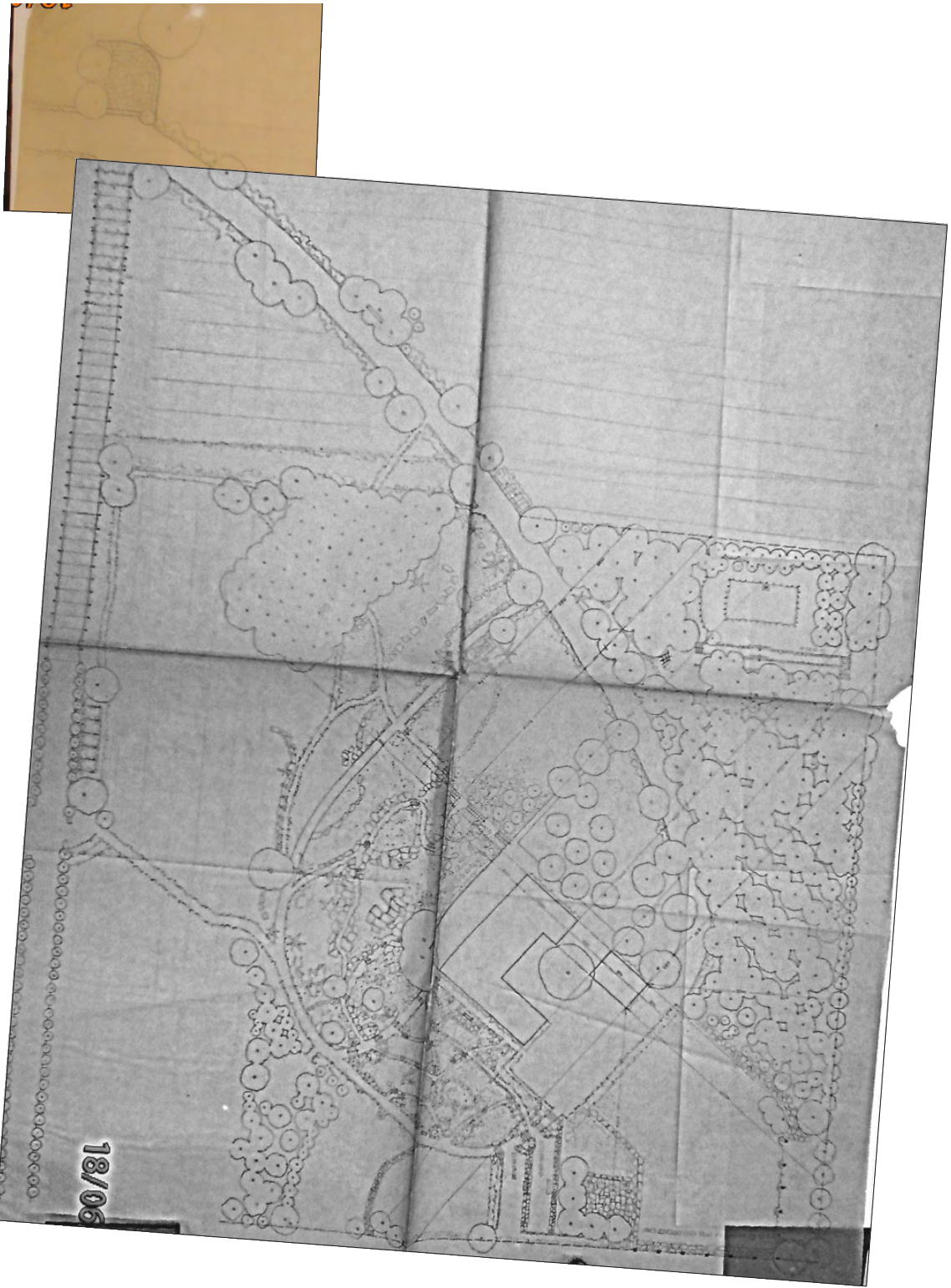
דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק
שחזור היסטורי

תאריך
אוגוסט 2014

עמוד
50

מסמך מס' 2
תאור המסמך: תוכנית לתכנון הווילה
שנה: 1939
מקור: ארכיון משרד רכטר, באדיבות אמנון רכטר

מס'	שינויים	תאריך
1	-	-

יזם

פרויקט

תיק תיעוד
לגן מנשה
כפר סבא

שם התכנית

צילום תכנית הגן שהוכנה בידי
אדריכל זאב רכטר
(1939?)

☐

לעיון

☒

14.08.13

☐

לאישור

☐

למזמין

☐

לתיק תיעוד

תיעוד

דוד ערן

שרטט

ליז

ביקור

דוד ערן

קני"מ

1:500

תאריך

30.06.13

מחזור

00

מס' העבודה

Pr-gan

מס' התכנית

gan-03

דוד ערן, אדריכל נוף

קיבוץ גלויות וסי, חוד חשרון 45306

מל: 09-7404494 פקס: 09-7454644 נייד: 054-4869088

E-mail: eranim@zahav.net.il

שם הקובץ

gan-rechter.dwg [user6]

השנמלודו ורעל

”גן מנשה”
אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה
אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן
דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק
שחזור היסטורי

תאריך
אוגוסט 2014

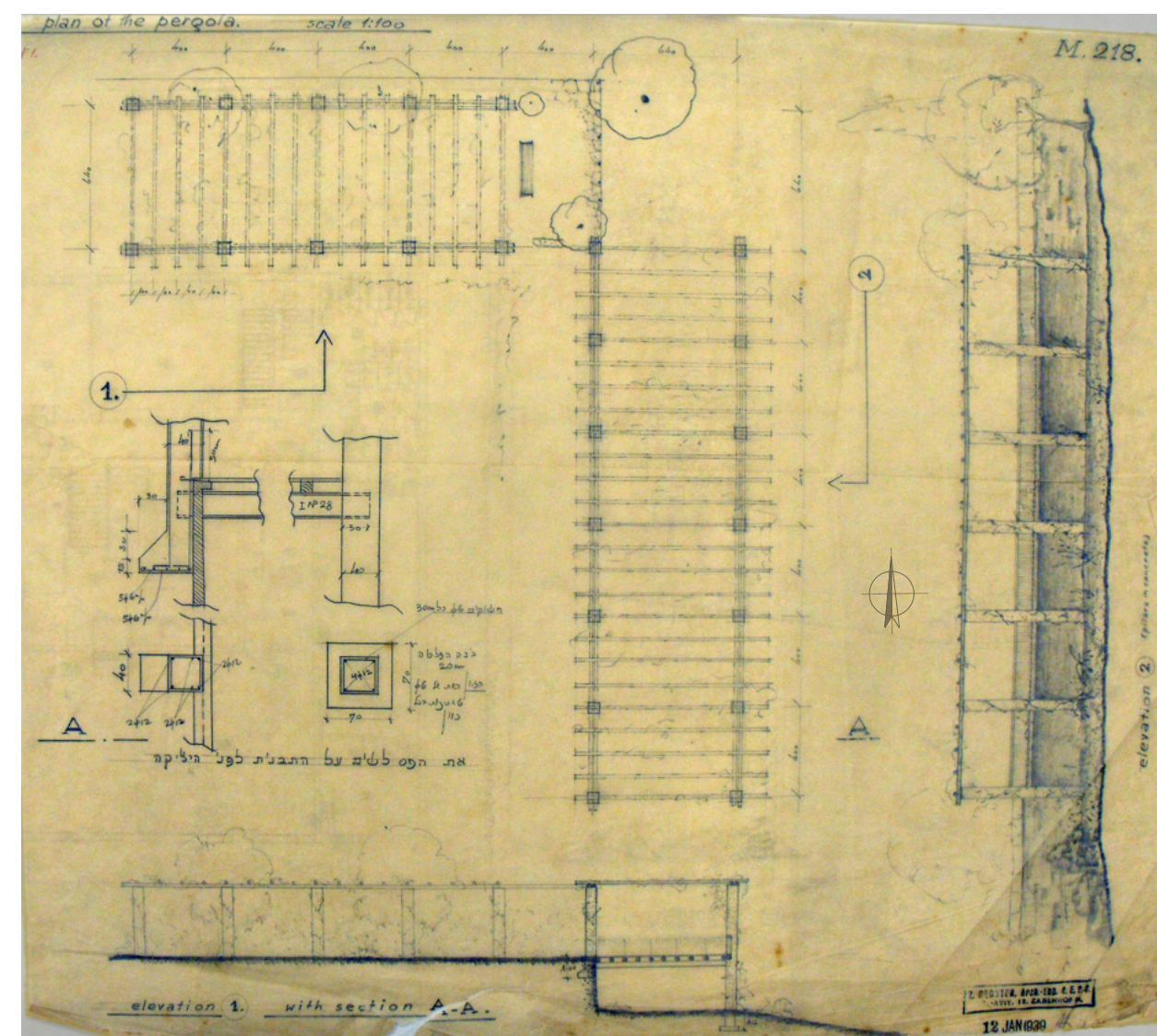
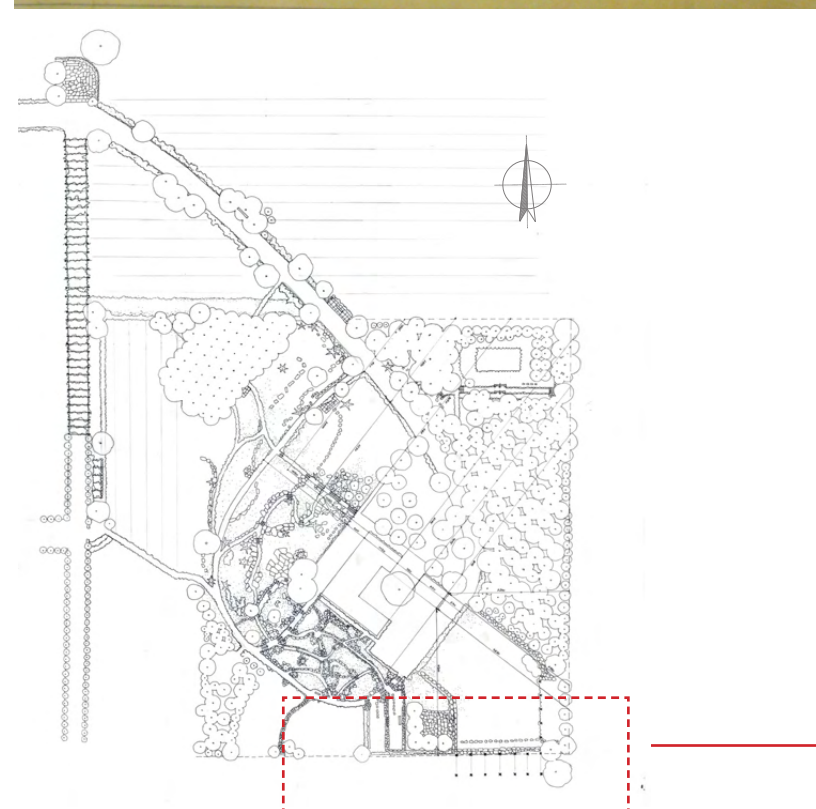
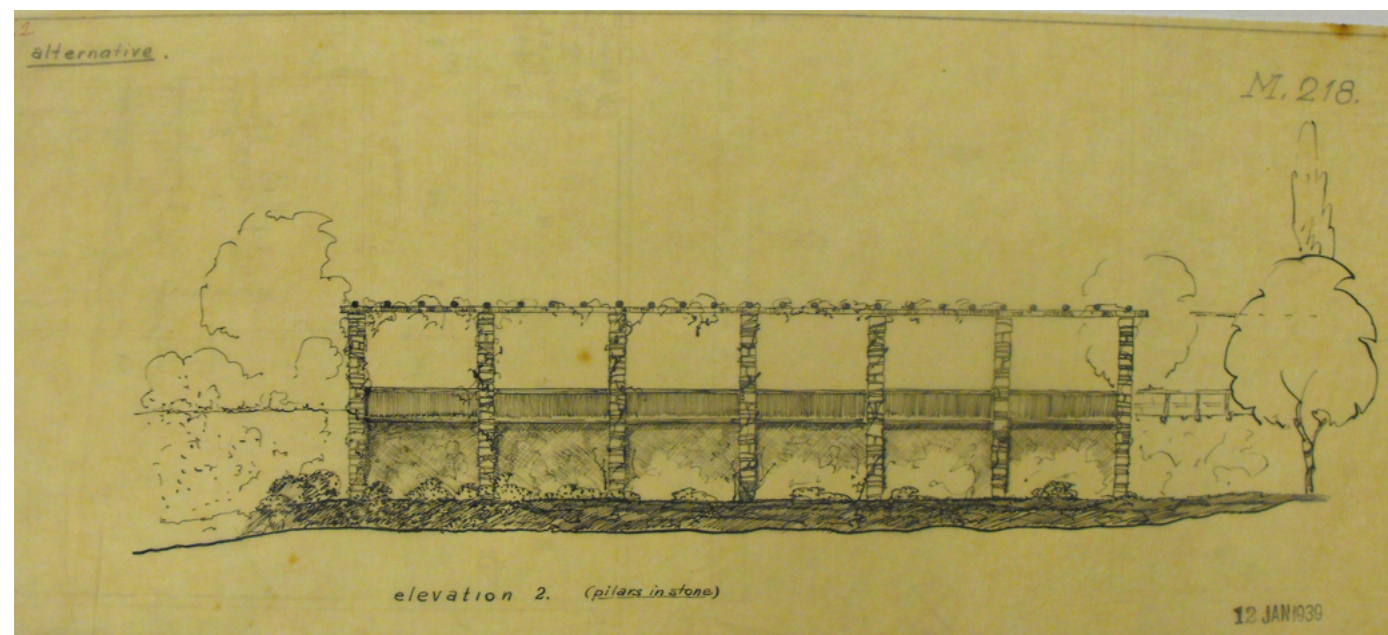
עמוד
51

מסמך מס' 3,4

תאור המסמך: שרטוט הפרגולה שלא נבנתה

שנה: 1939

מקור: באדיבות ארכיון משרד רכטר

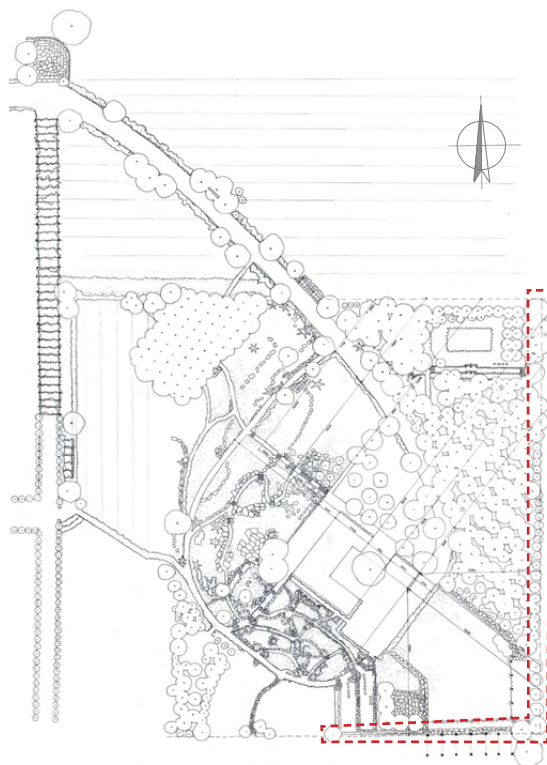
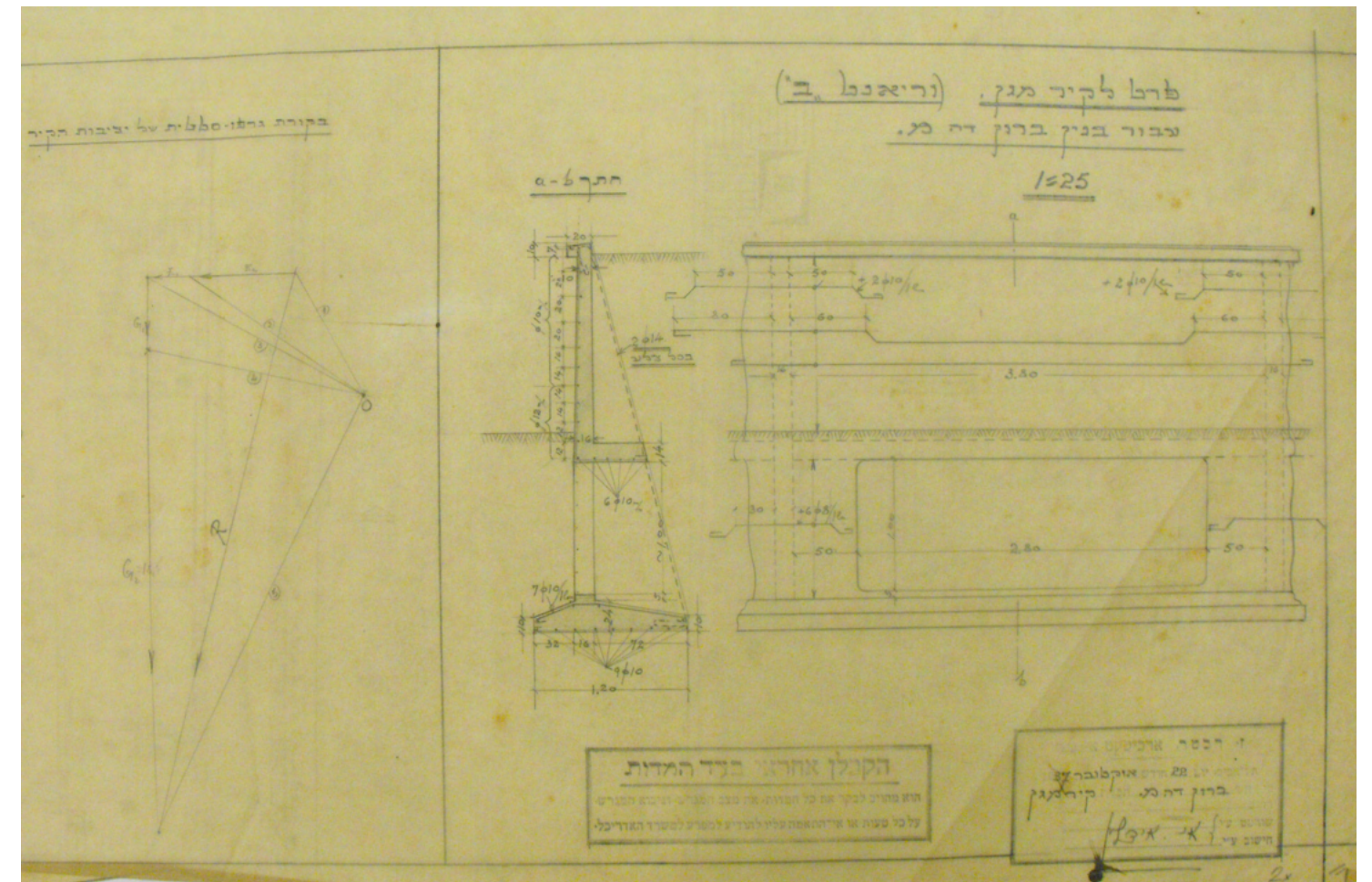
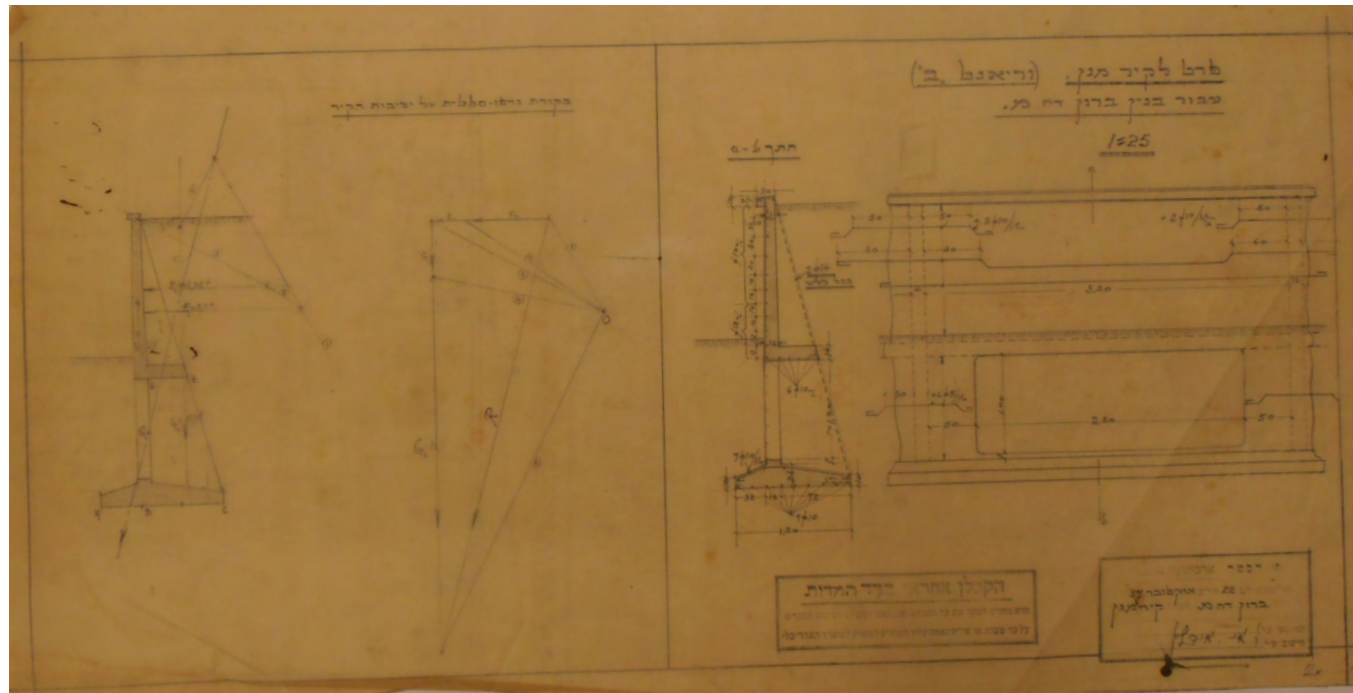

עמוד 52	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	---	---	--	---

מסמך מס' 5,6

תאור המסמך: תוכנית קירות התמך שנבנו בצלע המזרחית והדרומית של

הגן (שתי חלופות)

שנה: 1938**מקור:** באדיבות ארכיון משרד רכטר

עמוד 53	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	--	--	---	---

מסמך מס' 7

תאור המסמך: תוכנית לבריכת השחייה (לא נבנתה)

שנה: תאריך לא ידוע

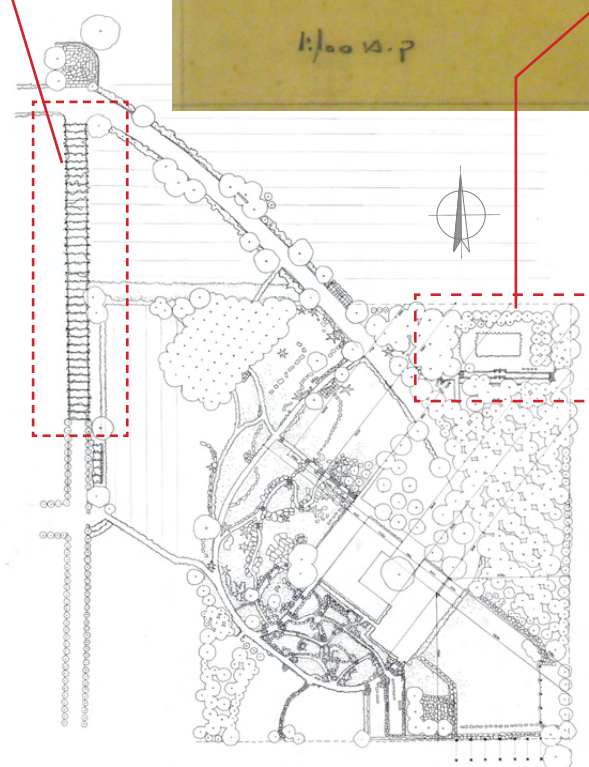
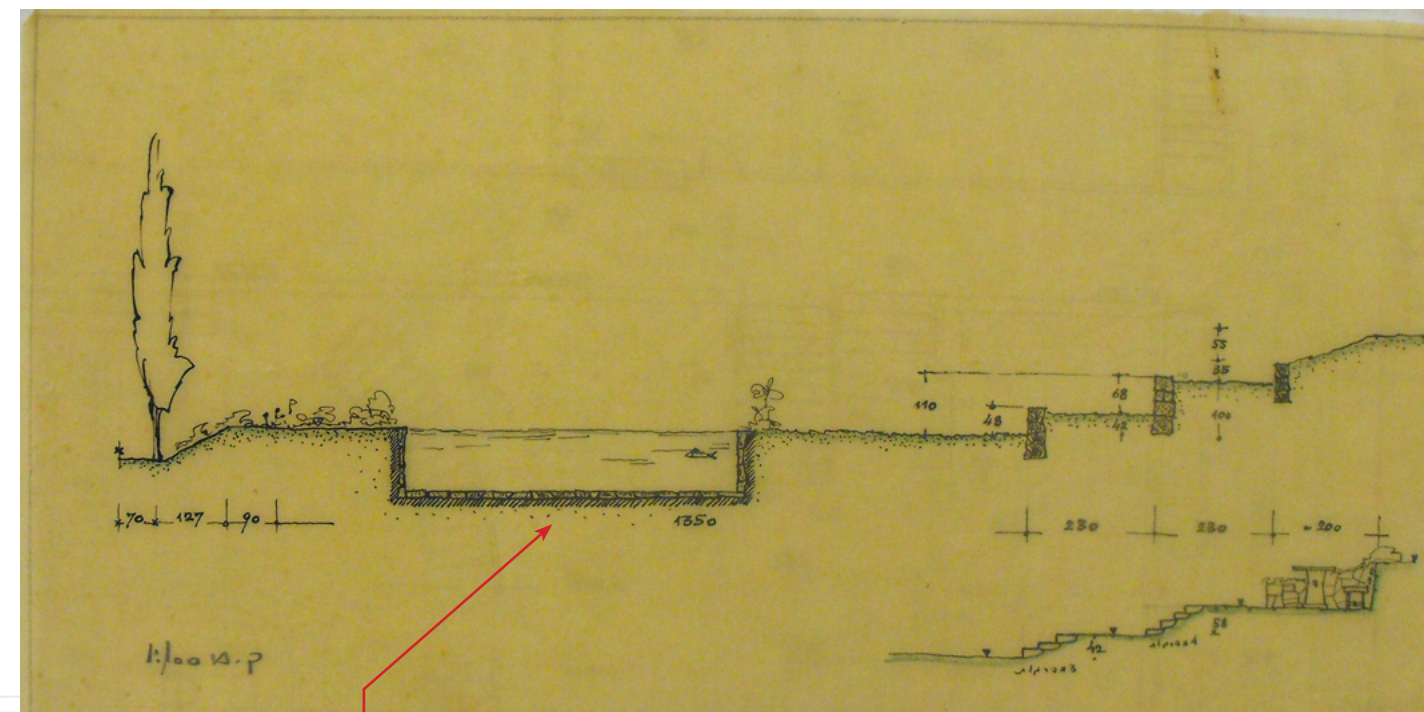
מקור: באדיבות ארכיון משרד רכטר

מסמך מס' 8

תאור המסמך: סוכת הגפנים (שנבנתה)

שנה: תאריך לא ידוע

מקור: באדיבות ארכיון משרד רכטר

"גן מנשה"

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן

דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק
שחזור היסטורי

תאריך
אוגוסט 2014

עמוד
54

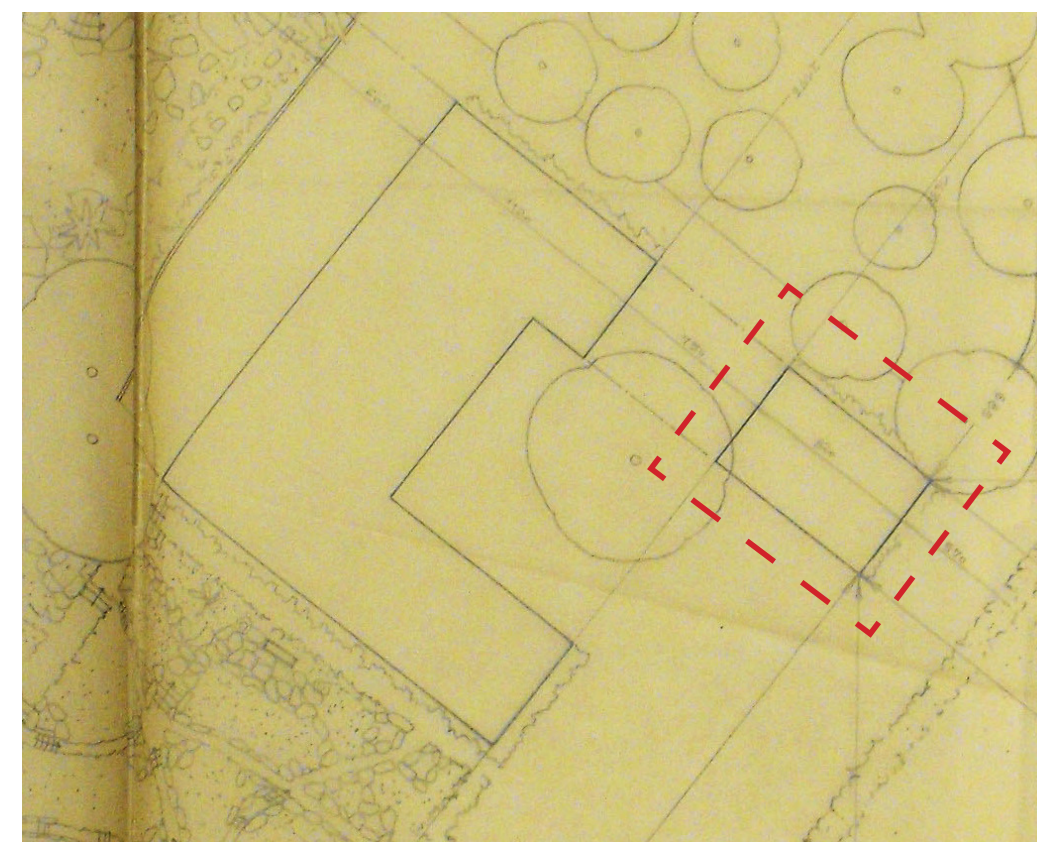
מסמך מס' 9

תאור המסמך: תרשים סביבה של הווילה בית הנהג וסביבת הגן**שנה:** תאריך לא ידוע**מקור:** באדיבות ארכיון משרד רכטר

המבנה המקורי נבנה כגאראג' לוויילה רחבת ידים שאמורה היתה להיבנות באתר ותוכננה על ידי זאב רכטר.

תרשים סביבה של מבנה הווילה והגאראג' מתוך תוכנית כללית

תקריב אל הווילה ובית הנהג

עמוד 55	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום		
------------	----------------------	-----------------------	---	--	---	---	---

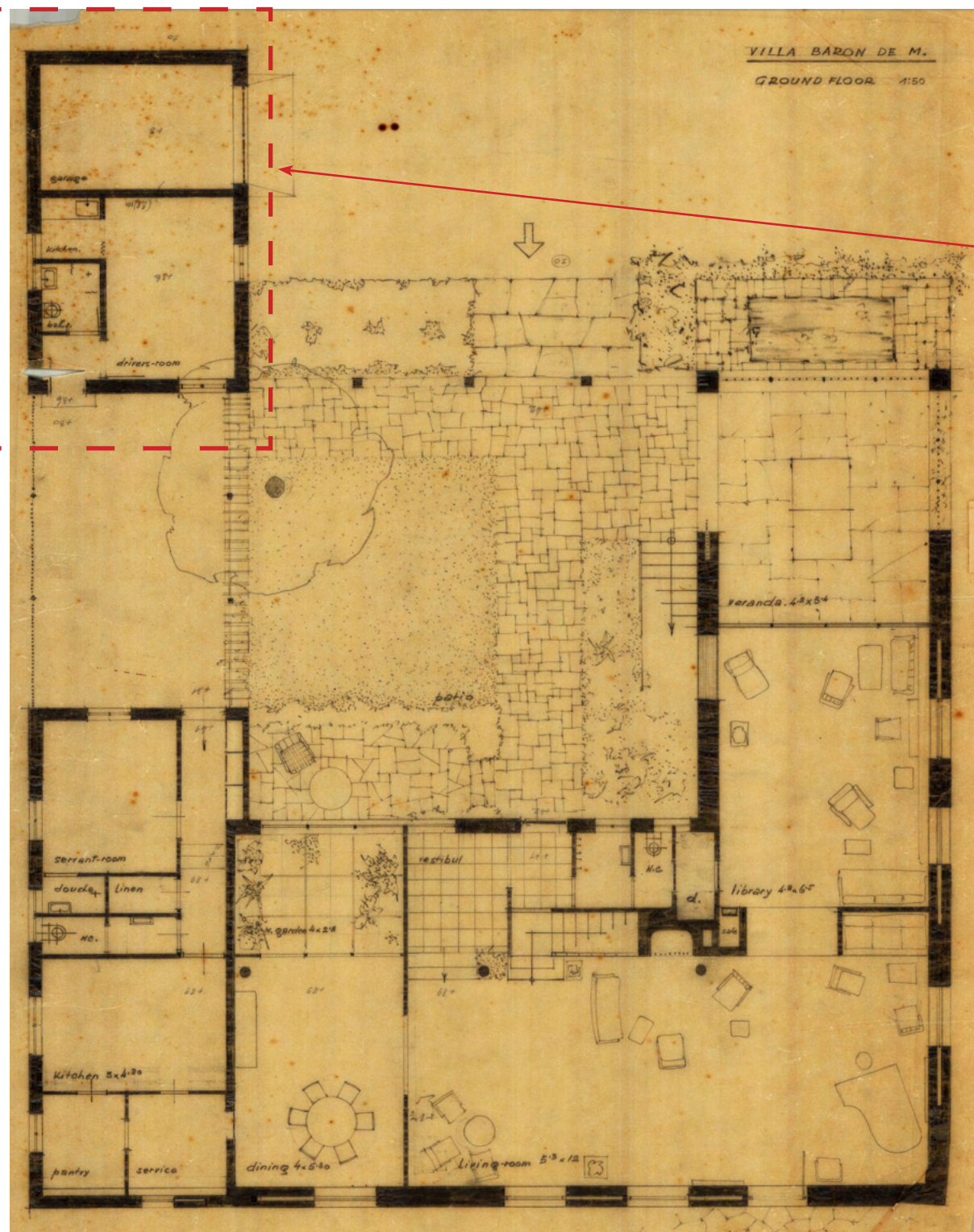
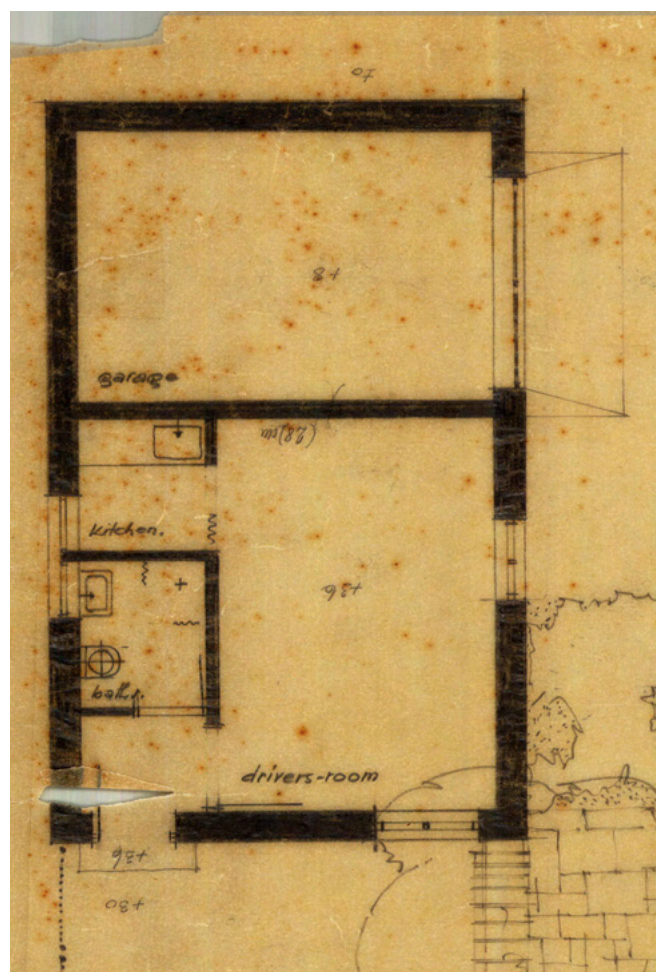
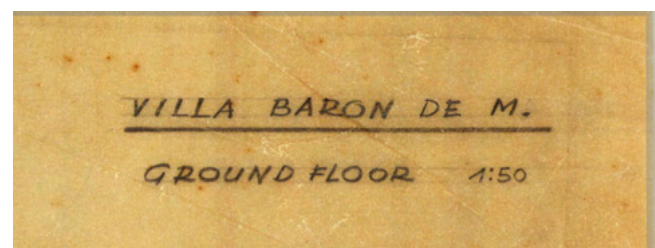
מסמך מס' 10

תאור המסמך: תוכנית לתכנון הווילה

שנה: תאריך לא ידוע

מקור: ארכיון משרד רכטר, באדיבות אמנון רכטר

המבנה המקורי נבנה כגאראג' לווילה רחבת ידים שאמורה היתה להיבנות באתר ותוכננה על ידי זאב רכטר

תיעוד הגן

דוד ערן - אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

"גן מנשה"

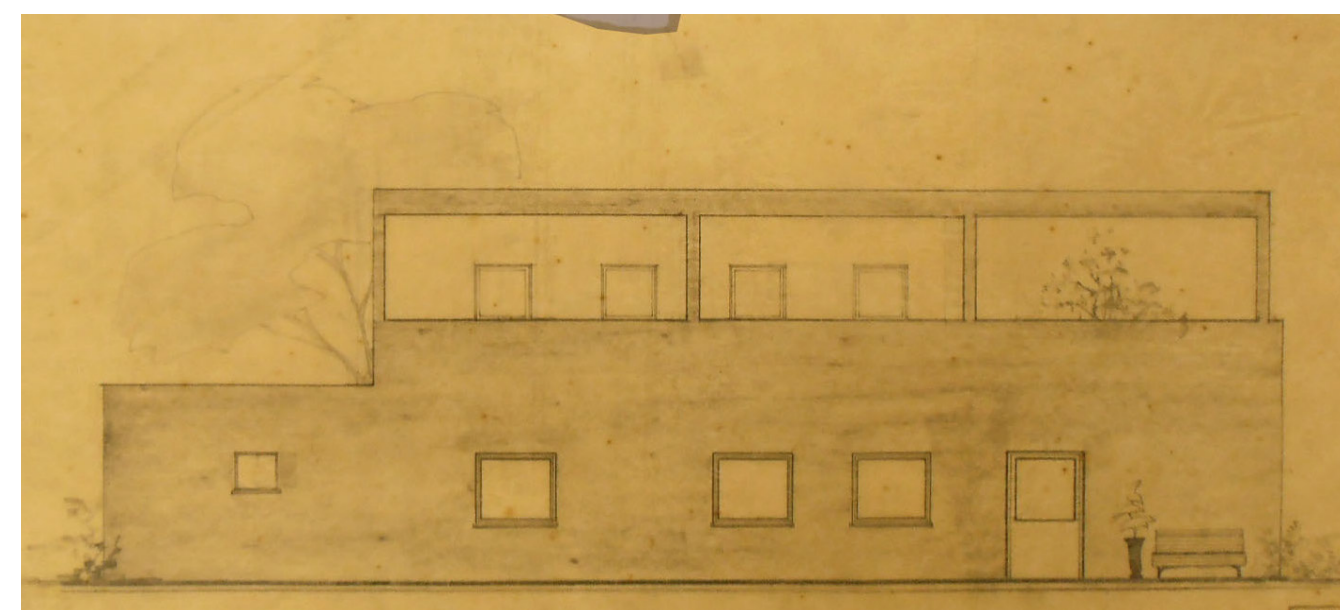
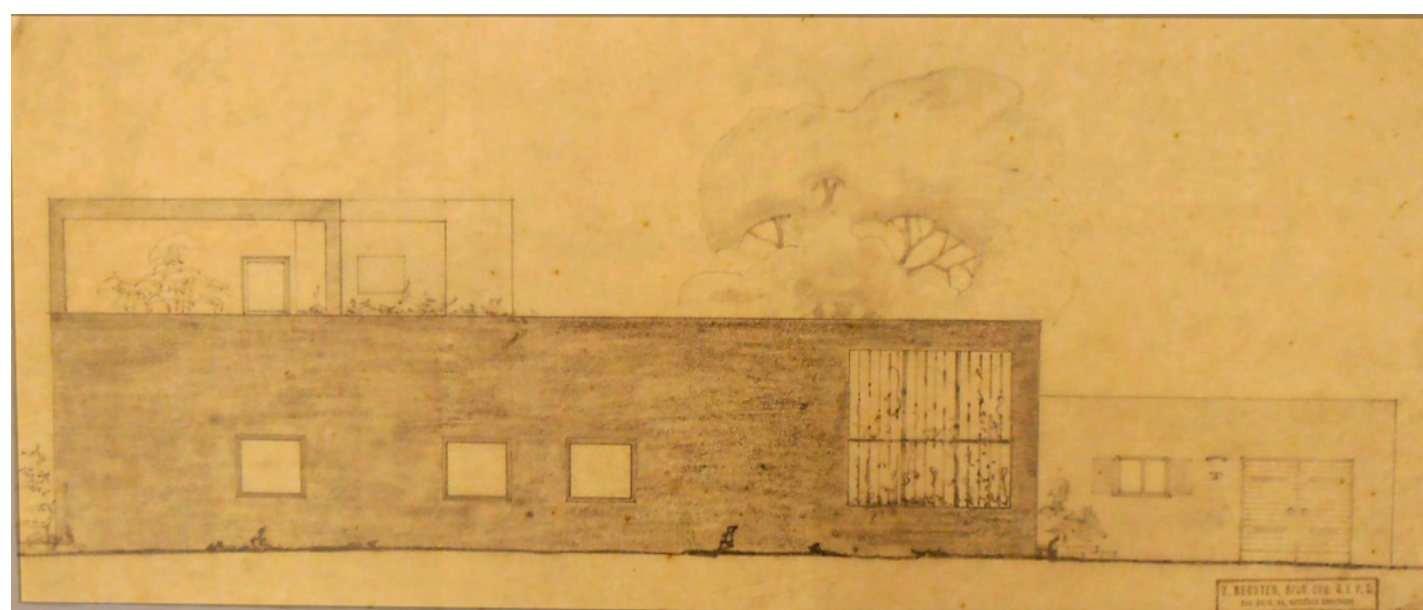
אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

מסמך מס' 11

תאור המסמך: חזיתות תכנון הווילה**שנה:** תאריך לא ידוע**מקור:** ארכיון משרד רכטר, באדיבות אמנון רכטר

החזית המרשימה של הווילה מתוכננת בהתאמה למקום ובעלת מראה מודרני המתאים גם לסגנון הבניה היום.

עמוד 57	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	---	---	--	---

מסמך מס' 12

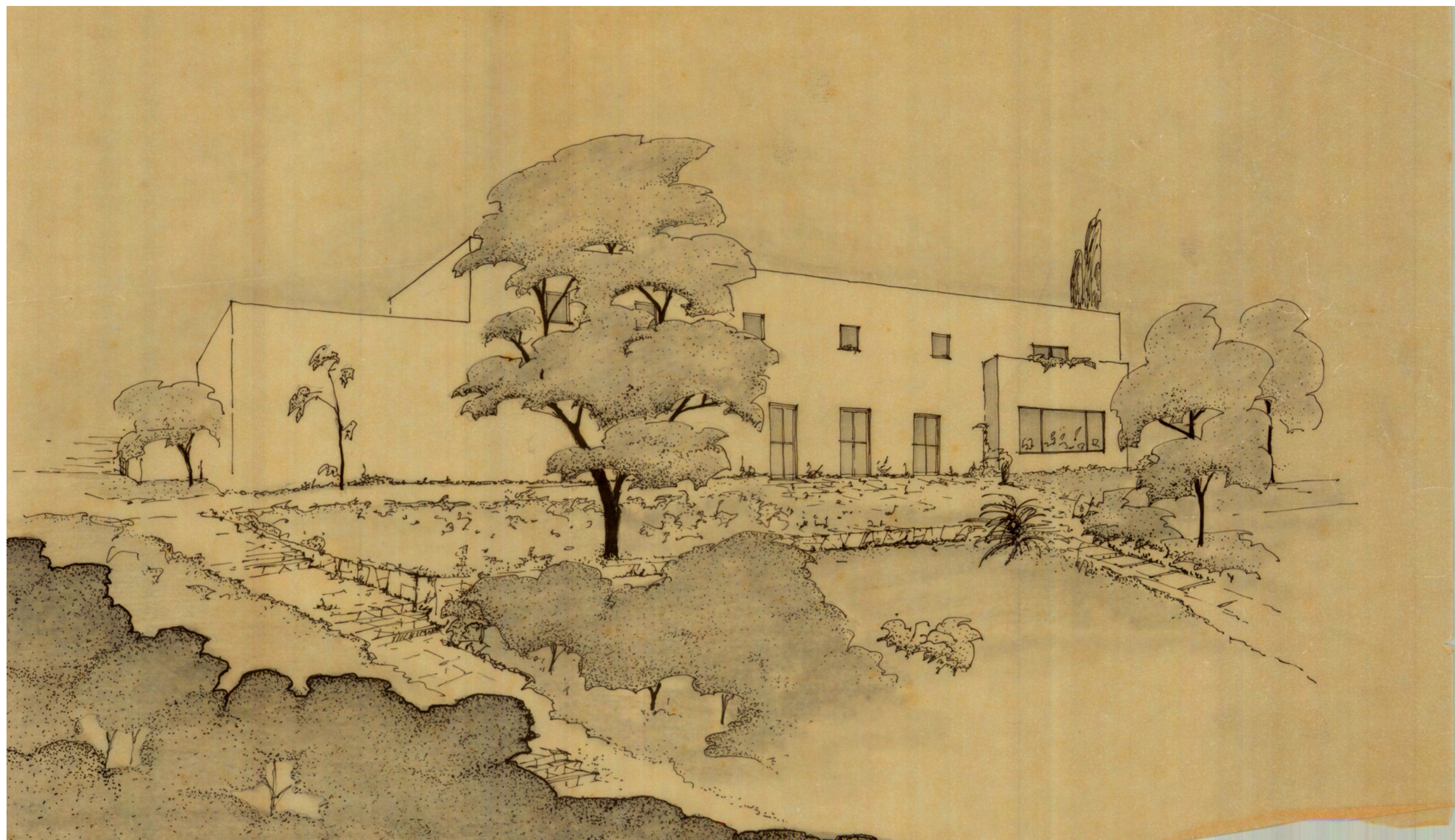
תאור המסמך: תוכנית

פרספקטיבה לו וילה שלא נבנתה

שנה: תאריך לא ידוע

מקור: ארכיון משרד רכטר,

באדיבות אמנון רכטר

"גן מנשה"

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן

דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

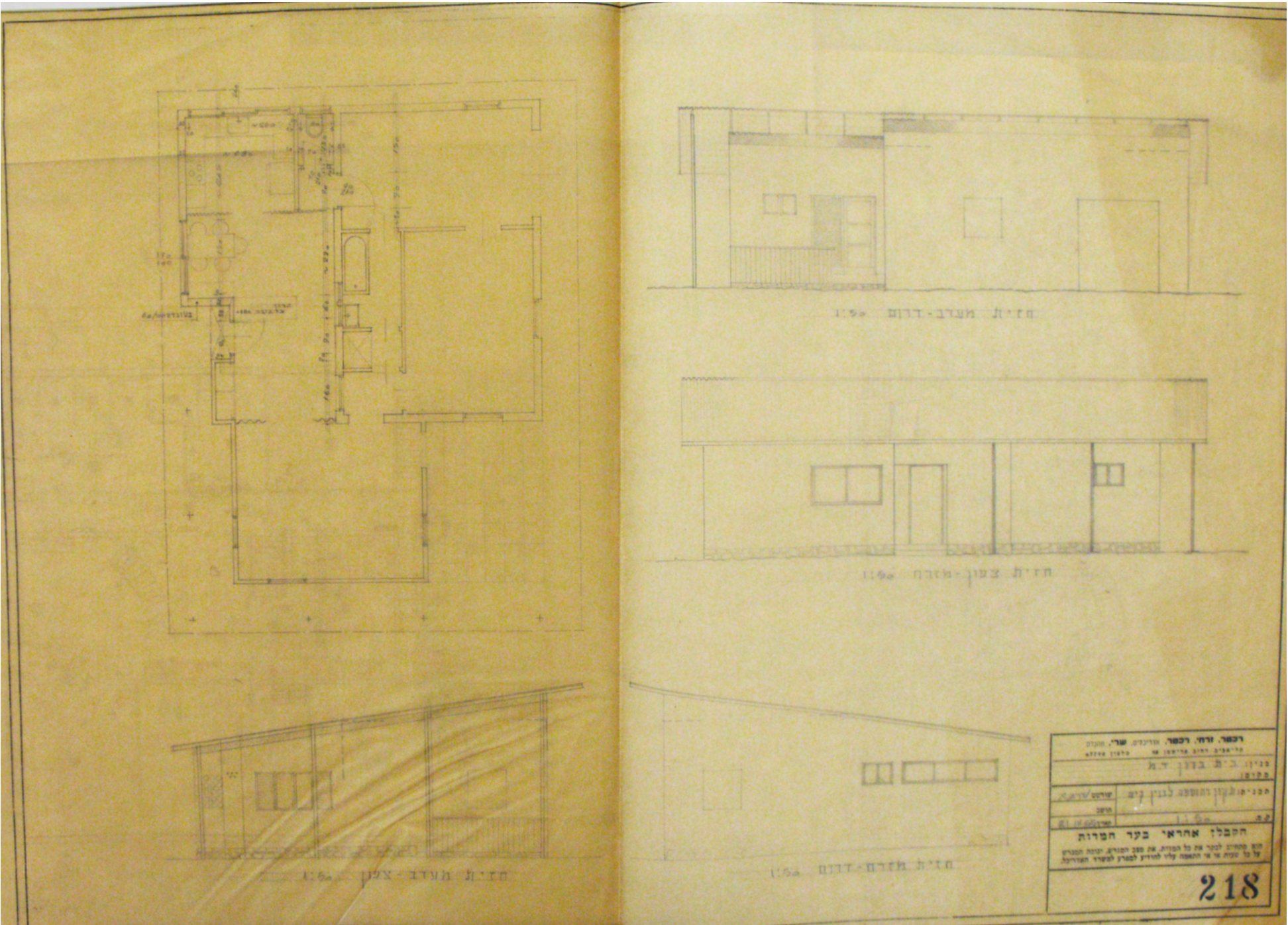
הפרק
שחזור היסטורי

תאריך
אוגוסט 2014

עמוד
58

מסמך מס' 13
תאור המסמך: תכנון הרחבה לבית מגורים
שנה: 1953
מקור: ארכיון משרד רכטר, באדיבות אמנון רכטר

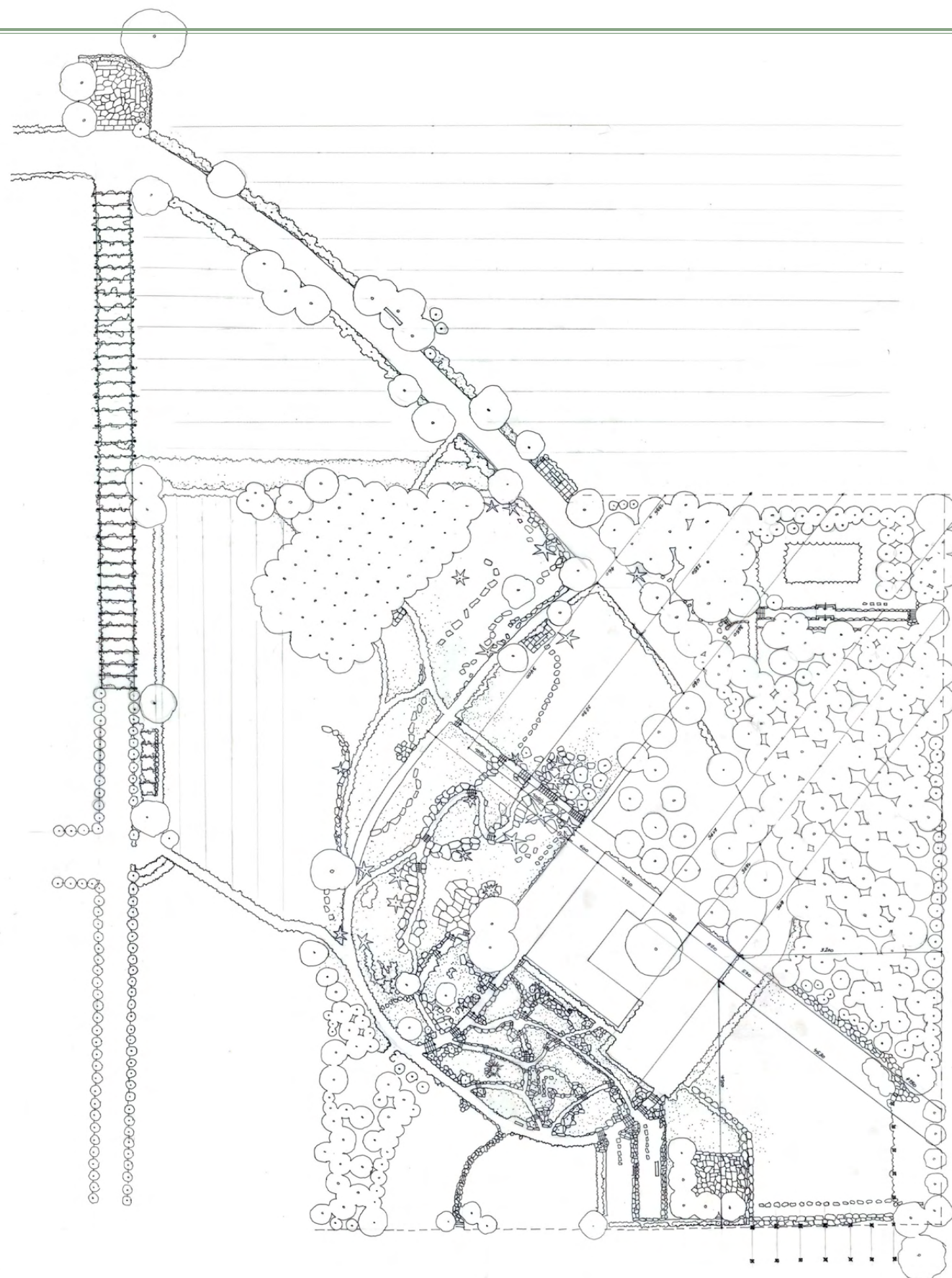
עמוד 59	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	--	--	---	---

[ראו מסמכי העברת בעלויות בעמ' 28-29:
פרק 3.5: בעלויות לאורך השנים]

עמוד 60	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	--	--	---	---

תוכניתו של זאב רכטר לגן ולוילה שורטטה מחדש (2013) בידי אילנה גרביס, בהנחיית המתעד. לא הוסף ולא נגרע פרט כלשהו מתוכניתו של רכטר - כפי שנמצאה בארכיונו במשרדו של האדריכל אמנון רכטר, נכדו.

כיתובים - מראי מקומות - אינם בתוכנית המקורית, כמו כן היא לא נשאה ציון מקום, תאריך וקנה מידה.

"גן מנשה"

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן

דוד ערן - אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק
שחזור היסטורי

תאריך
אוגוסט 2014

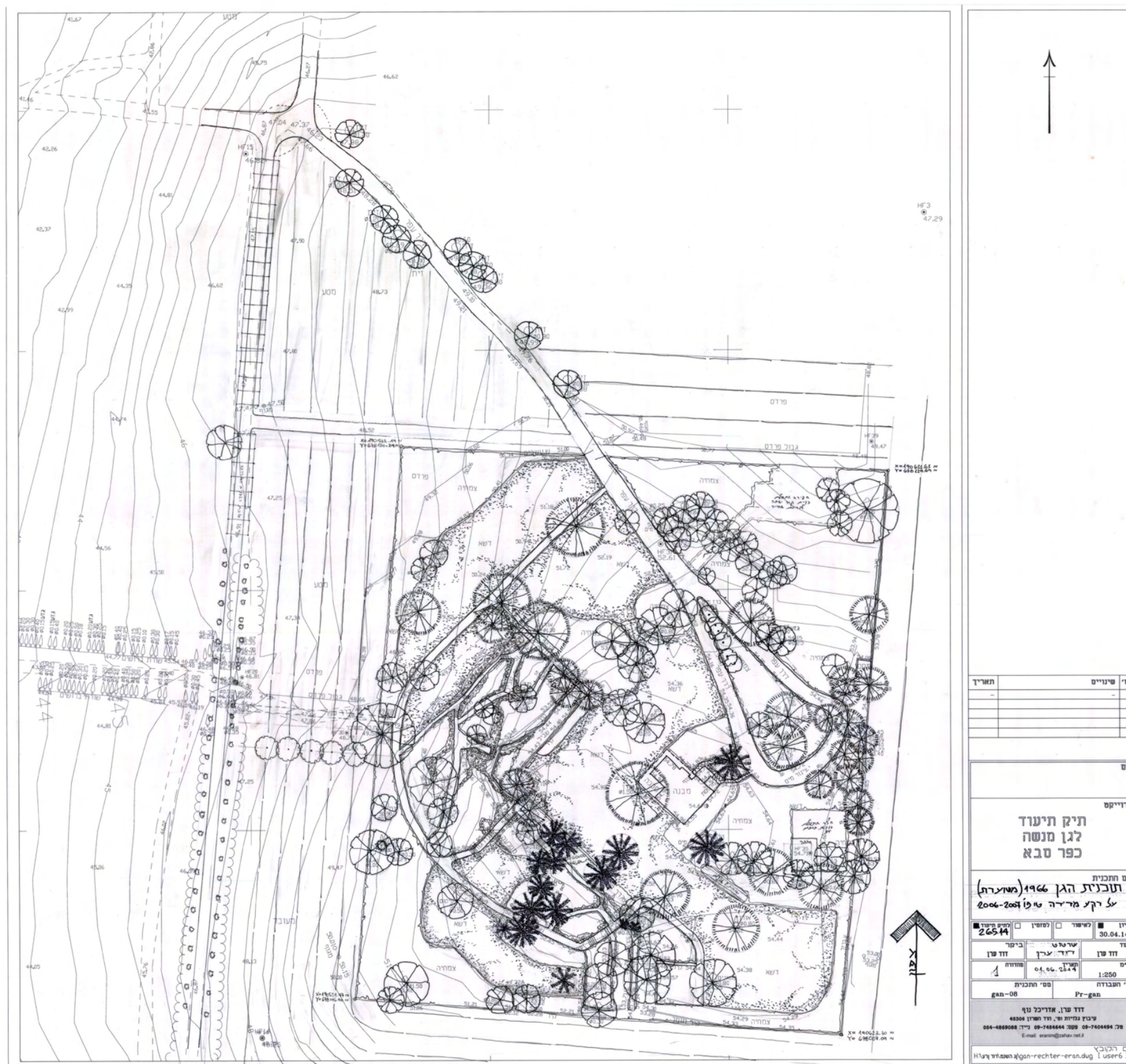
עמוד
61

פרק 4 - שחזור היסטורי

4.4 שרטוטים, מצב מקורי משוחזר

4.4.1 שחזור מפה מהשנים 1965-1969

מפת הגן משחזרת את מצב הגן בשנת 1956-1959, שנות שיא פריחתו של הגן. מפת הגן משורטטת על ידי דוד ערן ואילנה גרביס (2013)

"גן מנשה"

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן

דוד ערן - אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק שחזור

תאריך
אוגוסט 2014

עמוד
62

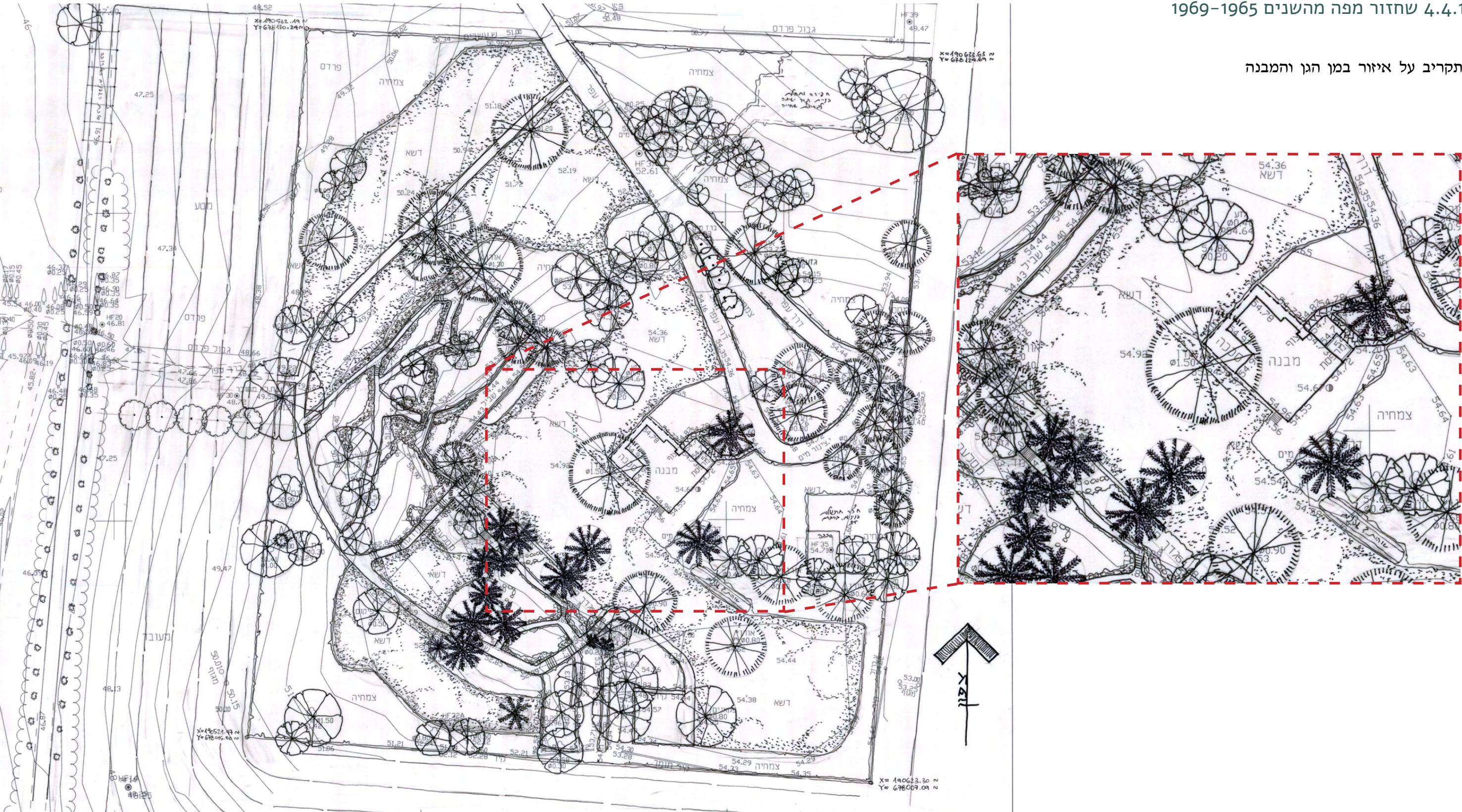

פרק 4 - שחזור היסטורי

4.4 שרטוטים, מצב מקורי משוחזר

4.4.1 שחזור מפה מהשנים 1965-1969

תקריב על איזור במן הגן והמבנה

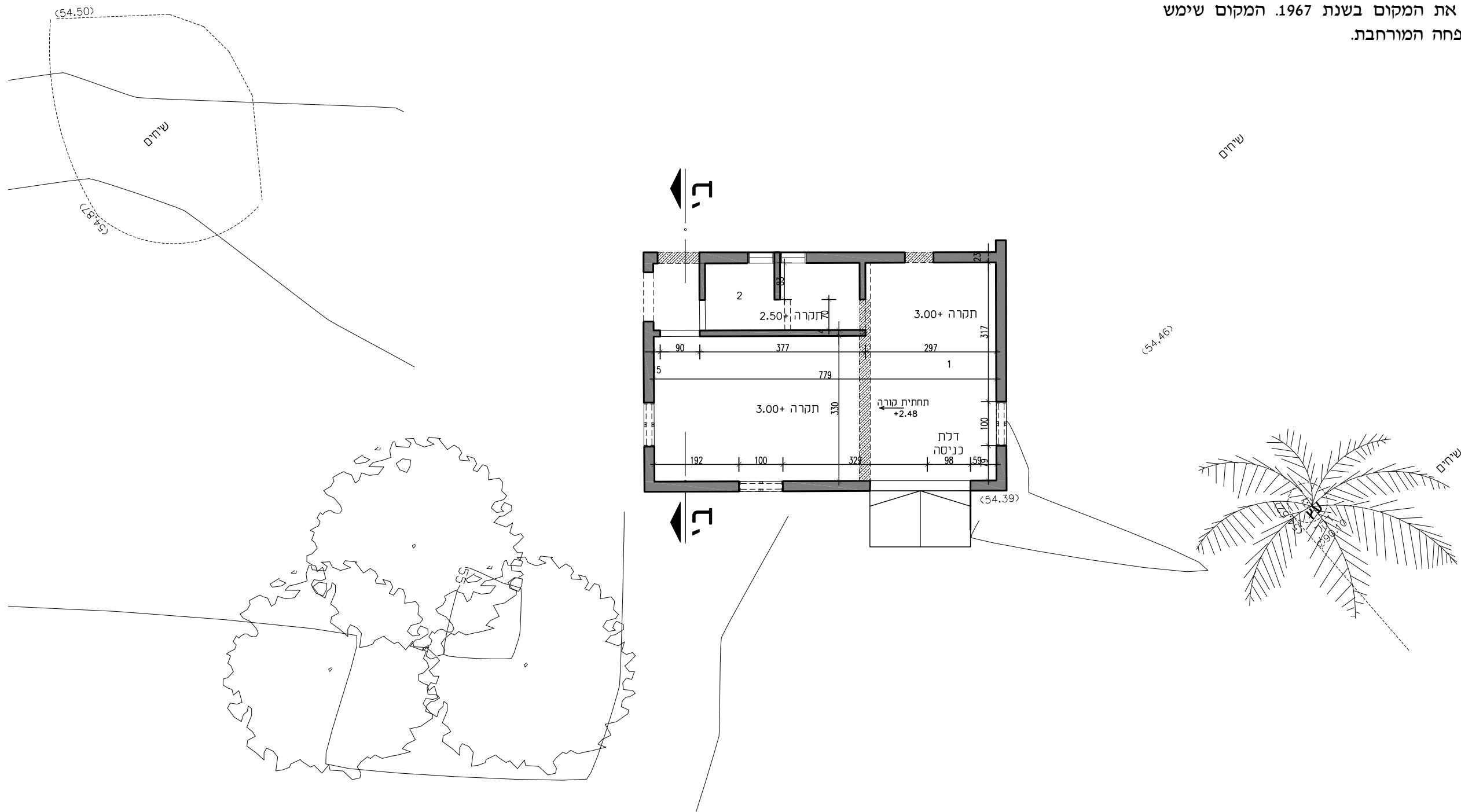
פרק	תיעוד הגן	תיעוד המבנה	גן מנשה	
שחזור היסטורי	תאריך אוגוסט 2014	תאריך אוגוסט 2014	תאריך אוגוסט 2014	
עמוד 63	דוד ערן - אדריכל נופ טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נופ ליפא יהלום	

המבנה

4.4 תוכניות מצב מקורי משוחזר

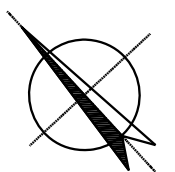
4.4.1 תוכניות שלב בנייה ראשון

מרים וחיים יפה התגוררו במבנה הקטן ואחר כך במורחב משנת 1955 (בהערכה) ועד עזיבתה של מרים את המקום בשנת 1967. המקום שימש אבן שואבת לביקור של בני המשפחה המורחבת.

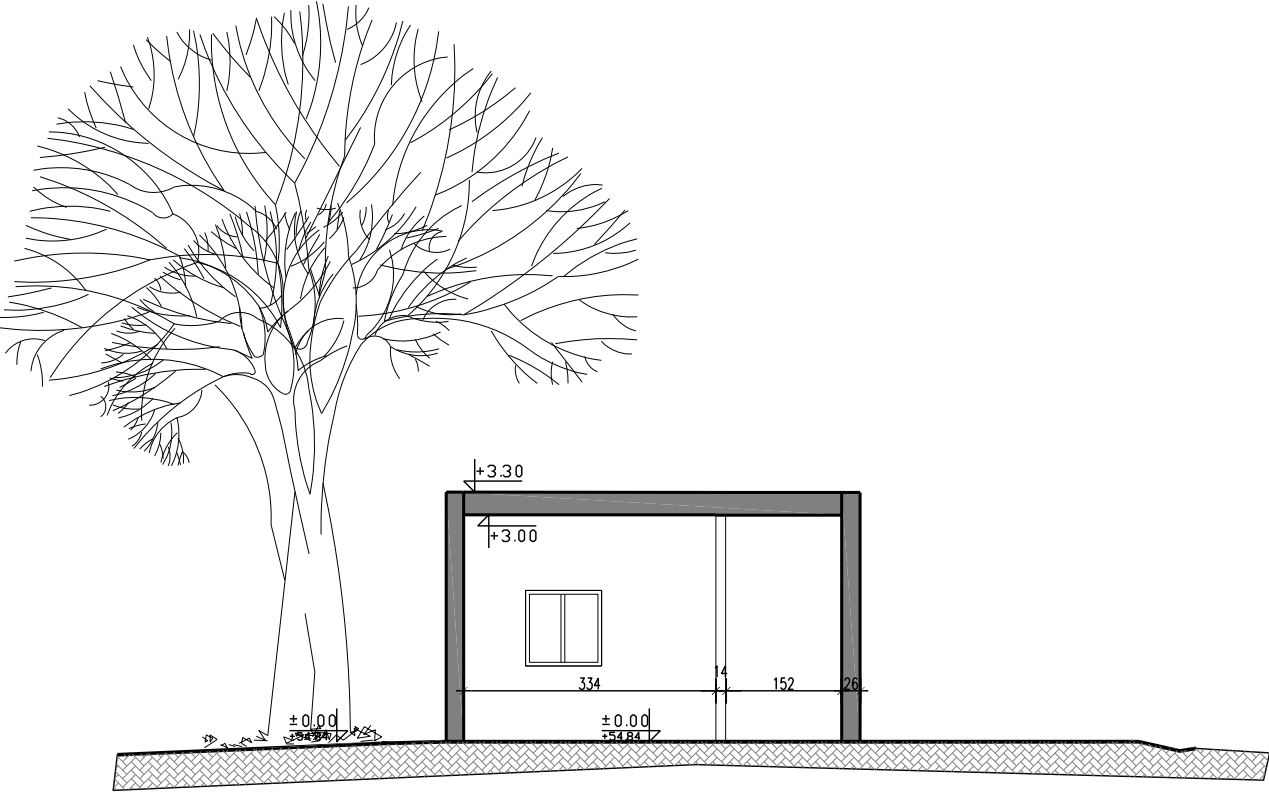
שלב א'

שלב ב'

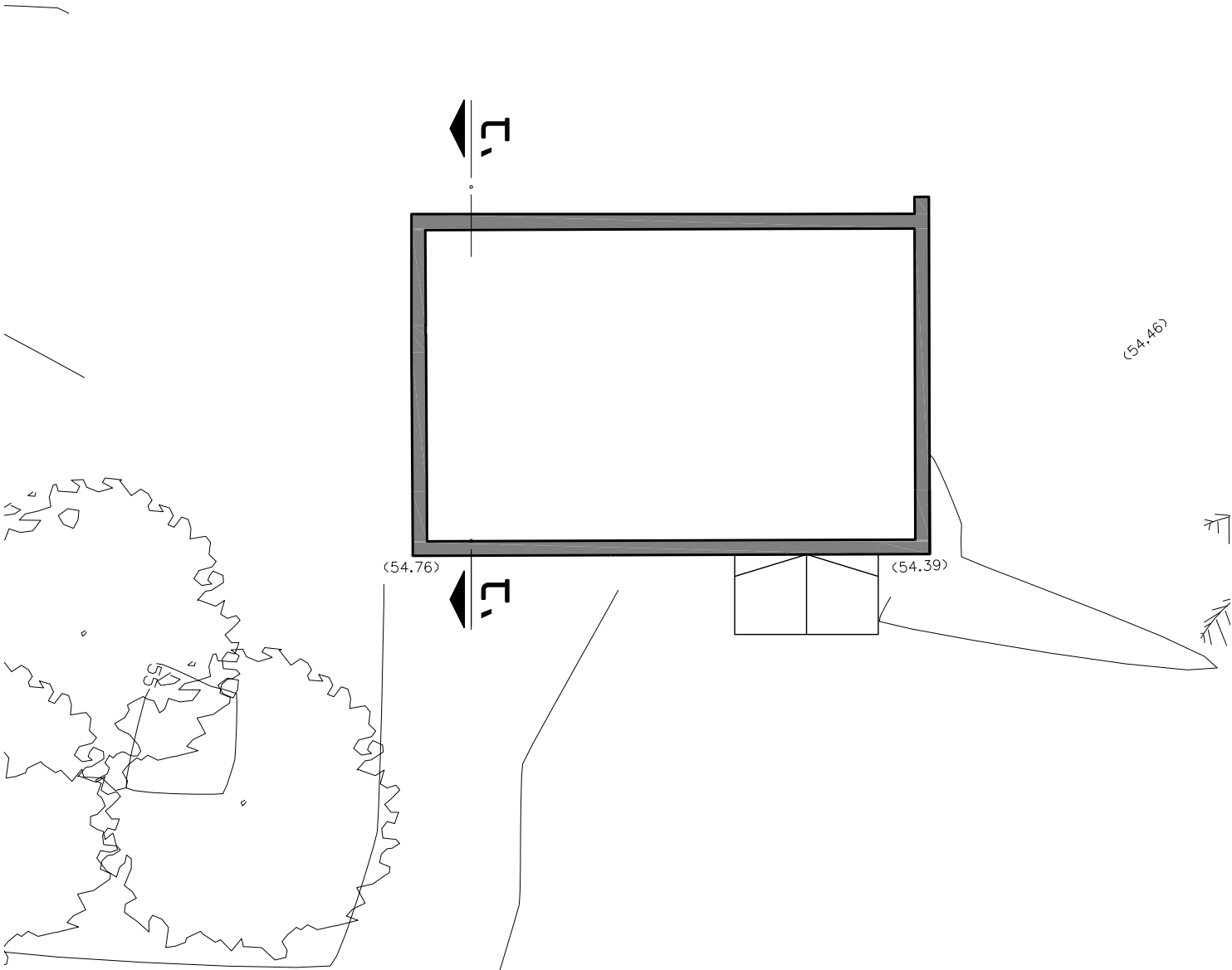

תוכנית קומת קרקע - מצב מקורי משוחזר - בית הנהג
קנה מידה 1:100

עמוד 64	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	--	--	---	--

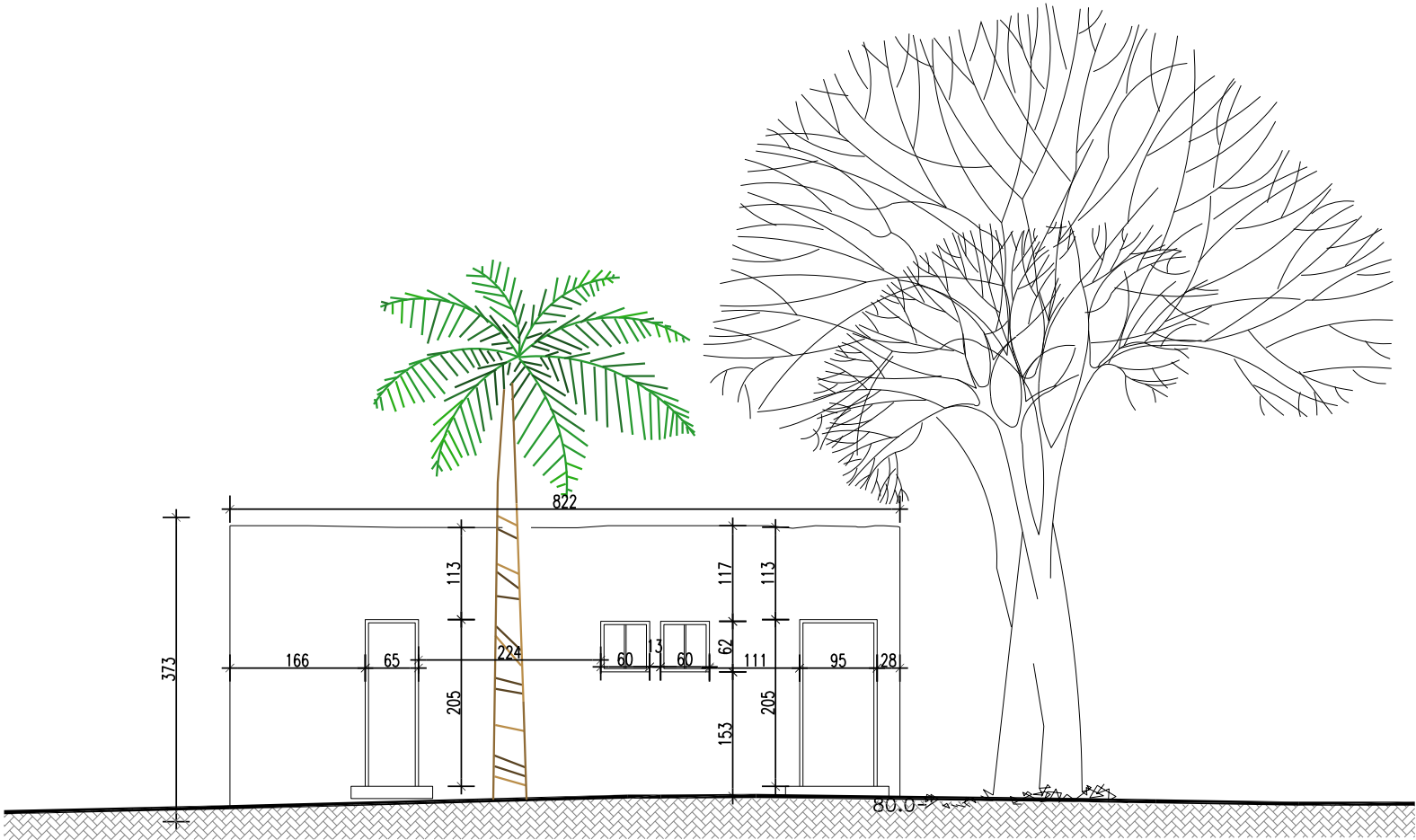

חתך ב-ב - מצב מקורי משוחזר - בית הנהג
קנה מידה 1:100

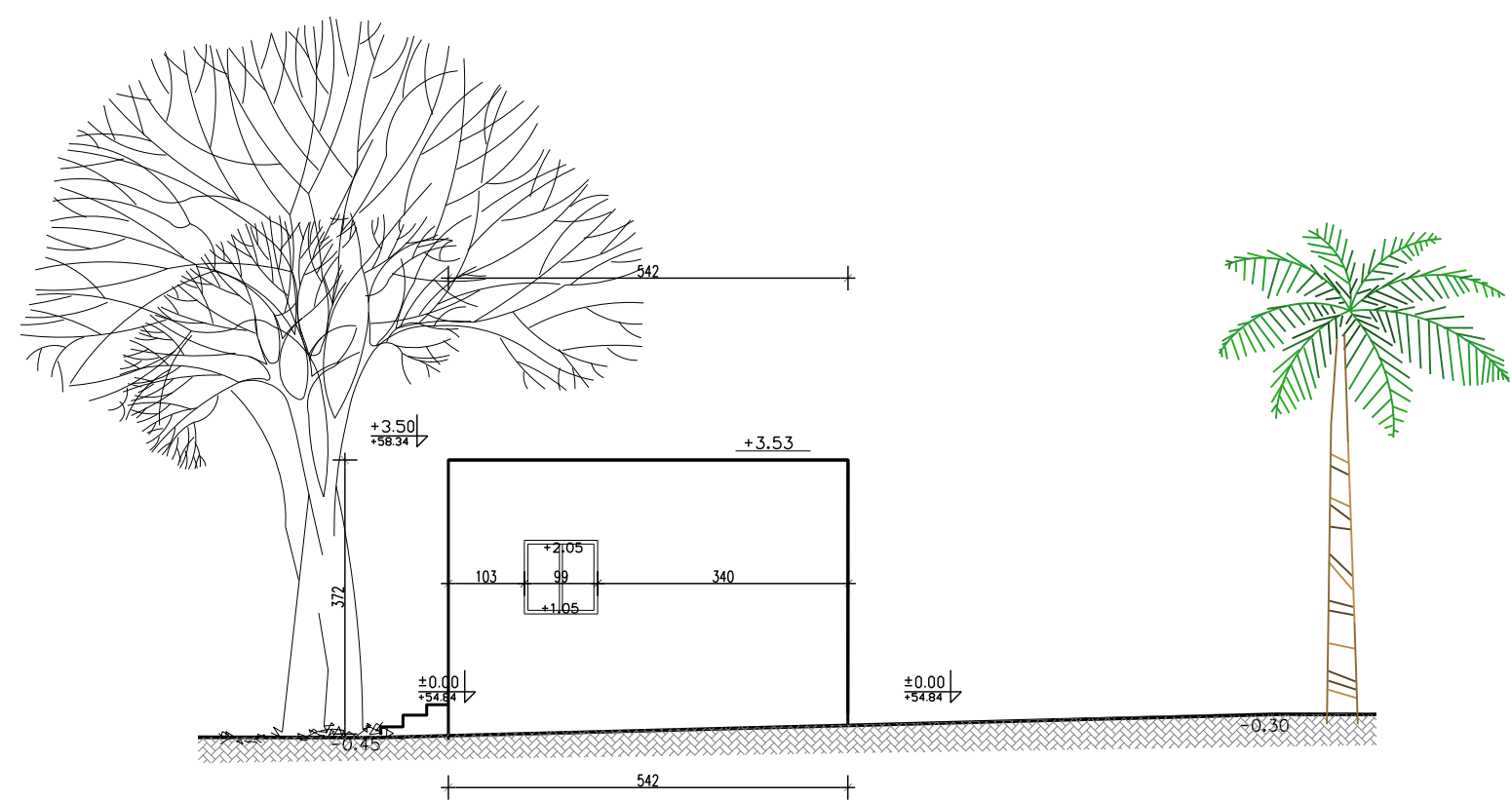
תוכנית קומת גג - מצב מקורי משוחזר - בית הנהג
קנה מידה 1:100

עמוד 65	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	--	--	---	---

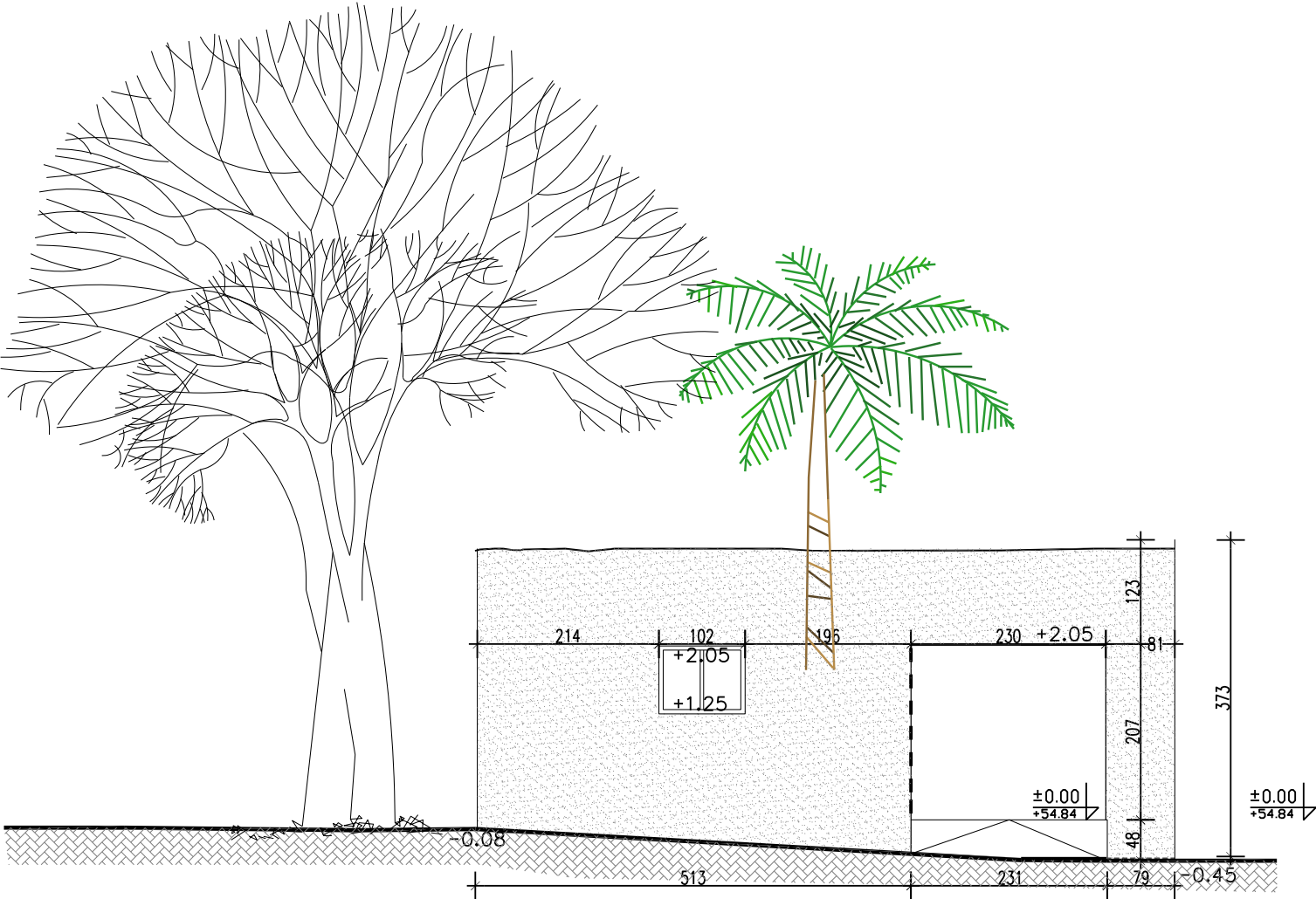
חזית צפונית- מצב מקורי משוחזר - בית הנהג
קנה מידה 1:100

עמוד 66	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	--	--	---	--

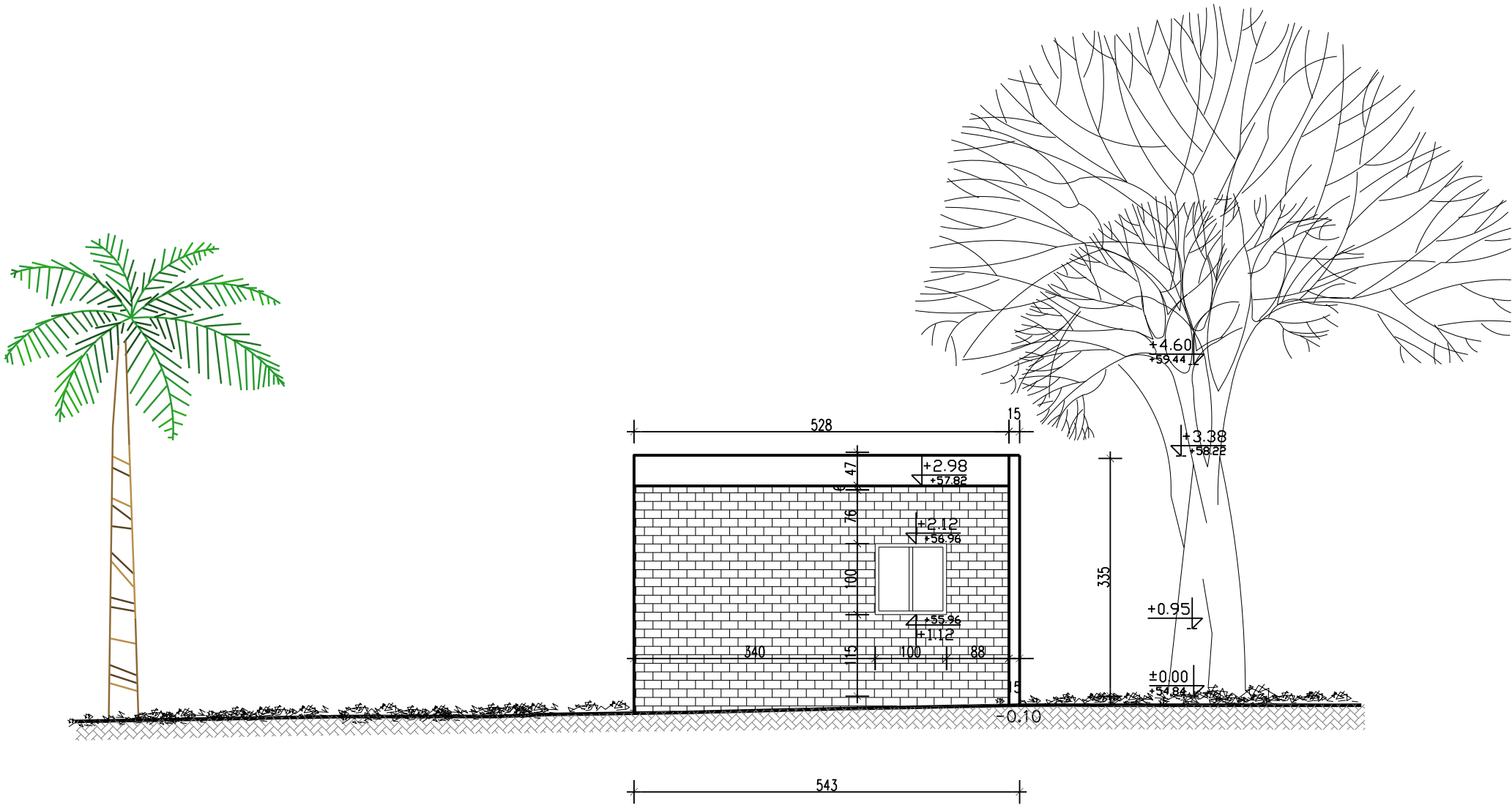
חזית דרום מזרחית - מצב מקורי משוחזר - בית הנהג
קנה מידה 1:100

עמוד 67	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	--	--	---	--

חזית דרומית - מצב מקורי משוחזר - בית הנהג
קנה מידה 1:100

עמוד 68	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	--	--	---	---

חזית צפון מערבית - מצב מקורי משוחזר - בית הנהג
קנה מידה 1:100

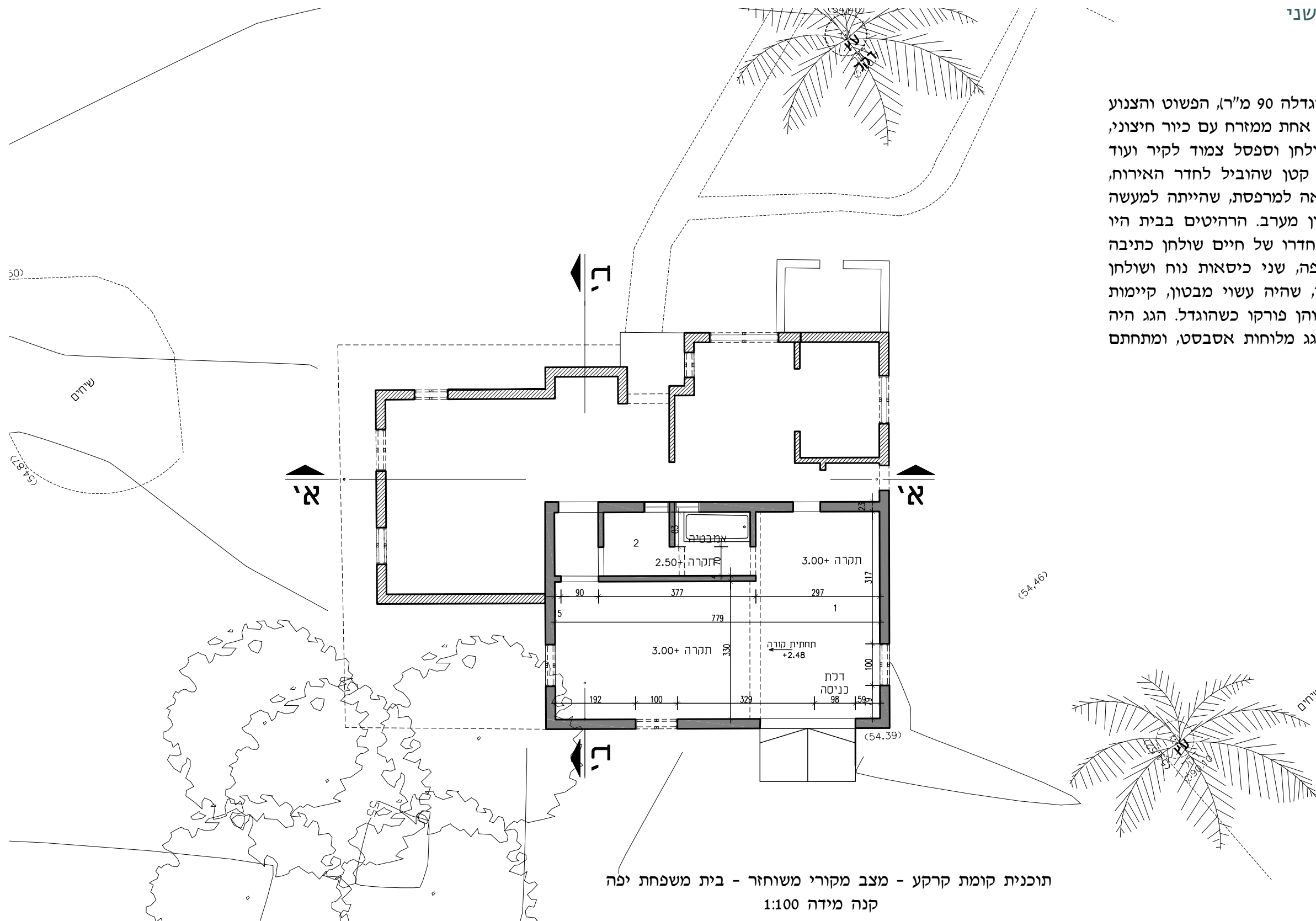
עמוד 69	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	--	--	---	---

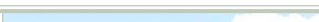
4.4 תוכניות מצב מקורי משוחזר

4.4.2 תוכניות שלב בנייה שני

(תיאור על ידי איל יפה)

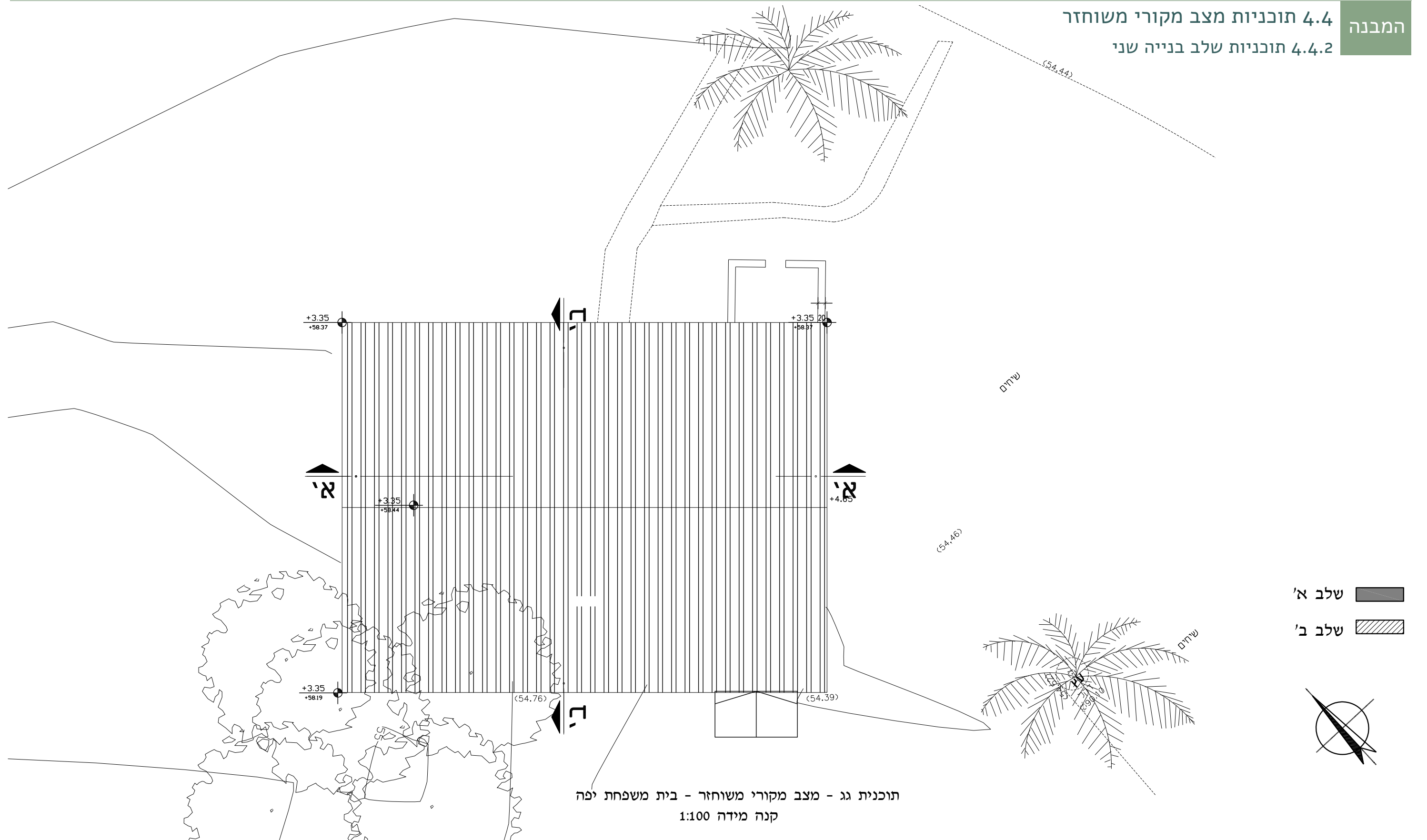
הבית הקטן ועד שנת 1955 45 מ"ר ולאחר ההגדלה 90 מ"ר), הפשוט והצנוע של מרים וחיים יפה כלל שתי כניסות. כניסה אחת ממזרח עם כיור חיצוני, משם למטבח ולפינת האוכל הקטנה, בה שולחן וספסל צמוד לקיר ועוד שלושה כיסאות. כניסה שנייה דרך מסדרון קטן שהוביל לחדר האירוח, הסלון, שבו היו שתי ספות ושידה, משם יציאה למרפסת, שהייתה למעשה חממת צמחים ועציצים עם יציאה לגן בכיוון מערב. הרהיטים בבית היו פשוטים, שני ארונות בגדים בחדרי השנה. בחדרו של חיים שולחן כתיבה קטן. בחדר האירוח שידה ארוכה, מיטת ספה, שני כיסאות נוח ושולחן מאורך במרכז. על גג המבנה המקורי הקטן, שהיה עשוי מבטון, קיימות שתי ברכות מים ששימשו את צורכי הבית, והן פורקו כשהוגדל. הגג היה מקורה בגמלוני עץ וצינורות פלדה, ועליהם גג מלוחות אסבסט, ומתחתם תקרת רביץ.

עמוד 70	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום		
------------	----------------------	-----------------------	--	--	---	---	---

4.4 תוכניות מצב מקורי משוחזר

4.4.2 תוכניות שלב בנייה שני

תיעוד הגן

דוד ערן - אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

”גן מנשה”

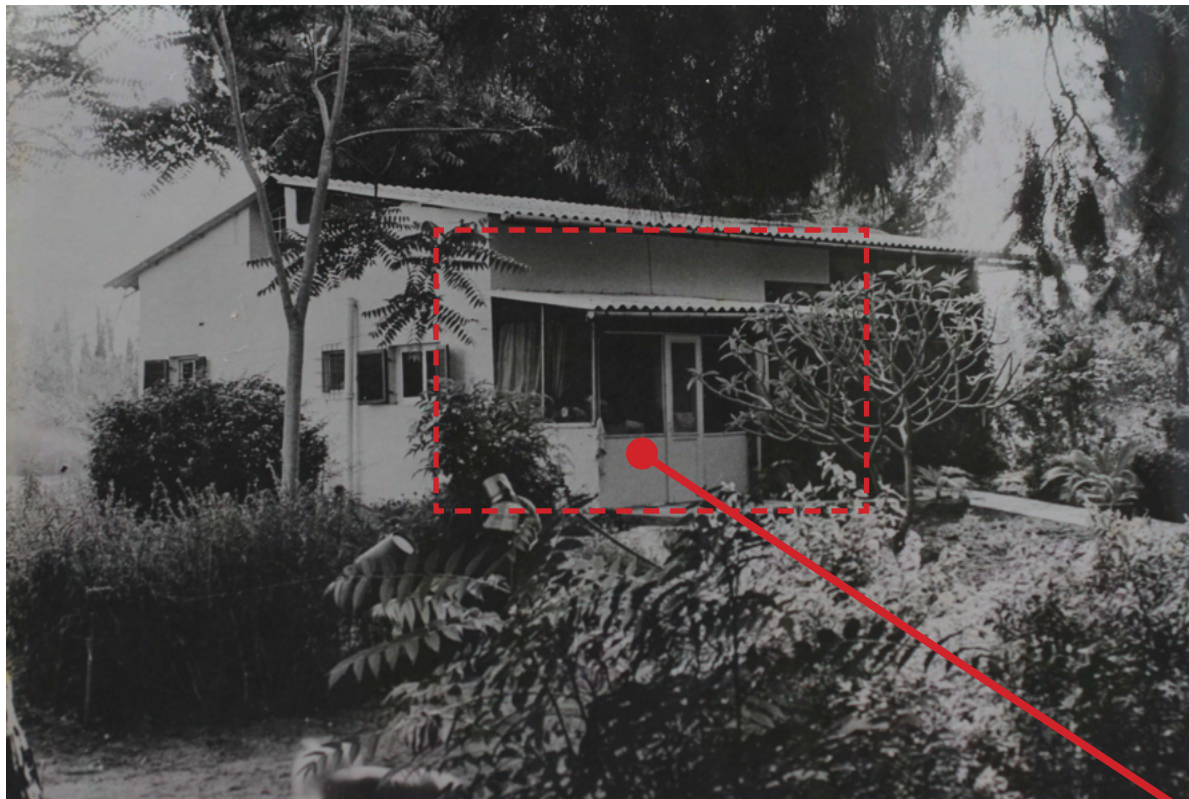
אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

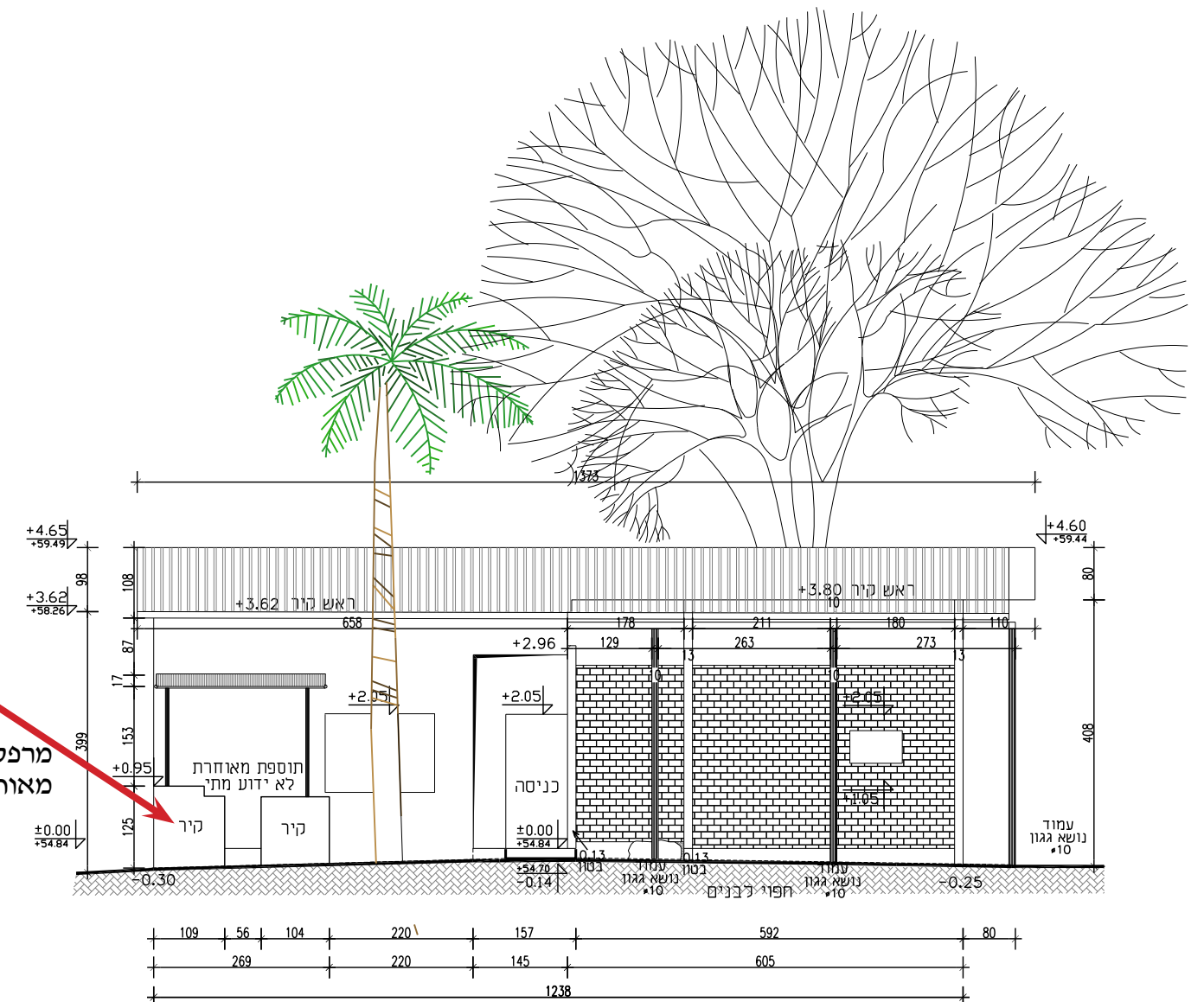
4.4 תוכניות מצב מקורי משוחזר

המבנה

4.4.2 חזיתות שלב בנייה שני

מרפסת מטבח סגורה - מאוחר

חזית צפונית - מצב מקורי משוחזר - בית משפחת יפה
קנה מידה 1:100

עמוד 72	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	--	--	---	---

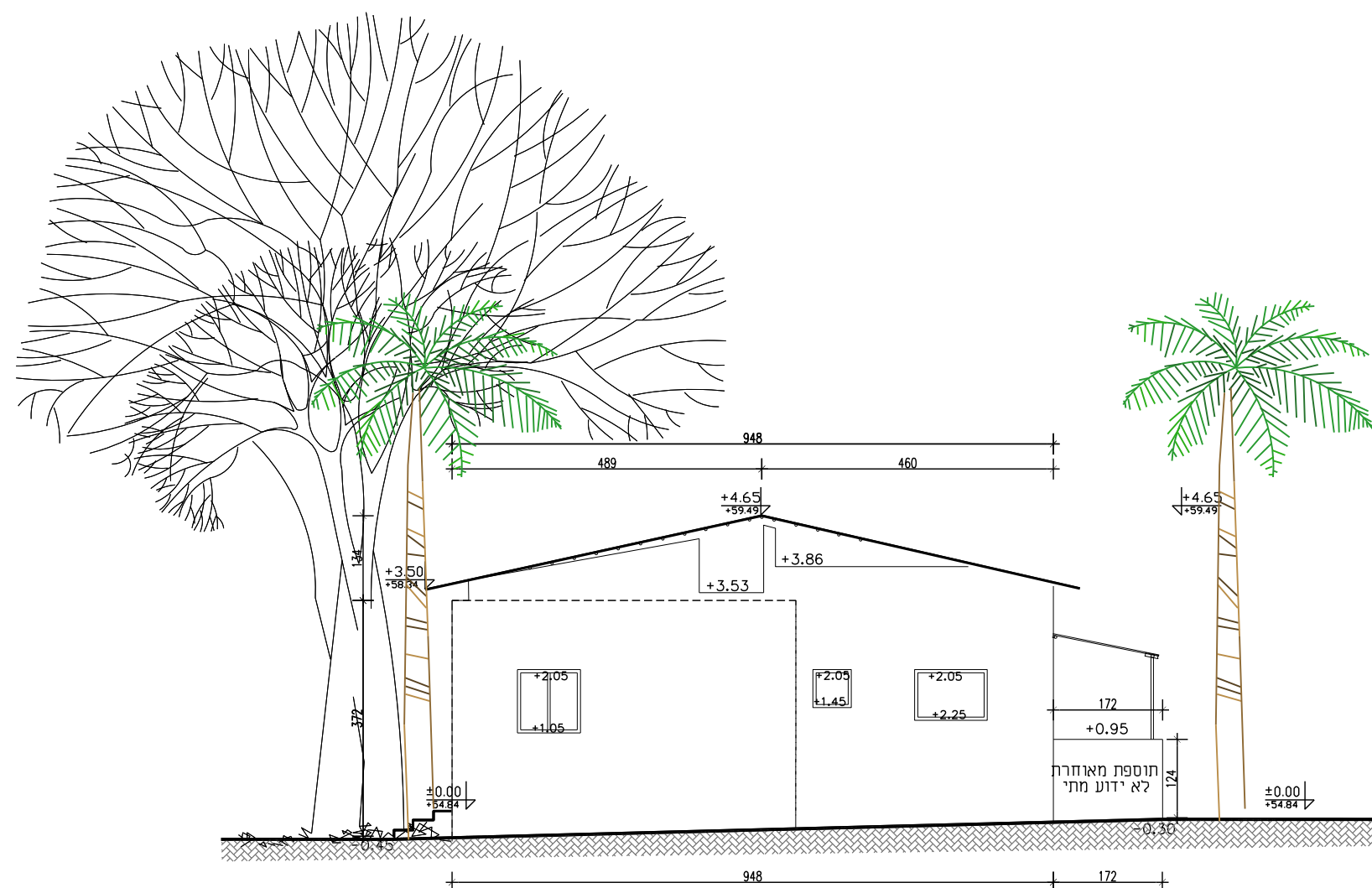
4.4 תוכניות מצב מקורי משוחזר

המבנה

4.4.2 חזיתות שלב בנייה שני

איזור במת הגן - בית משפחת יפה. צילום באדיבות משפחת יפה

חזית דרום מזרחית - מצב מקורי משוחזר - בית משפחת יפה
קנה מידה 1:100

עמוד 73	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	---	--	---	---

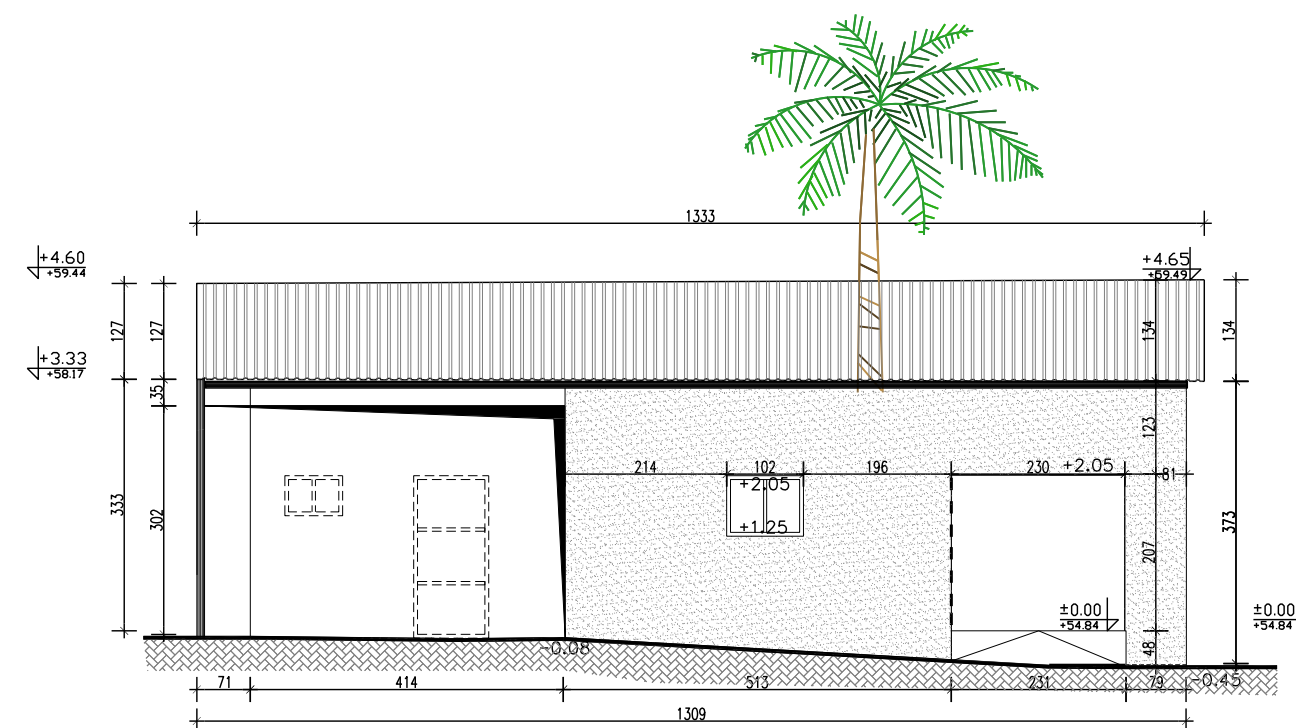
4.4 תוכניות מצב מקורי משוחזר

המבנה

4.4.2 חזיתות שלב בנייה שני

אביבה יפה ומאחוריה חממת הורדים של מרים. באדיבות משפחת יפה

חזית דרומית - מצב מקורי משוחזר - בית משפחת יפה
קנה מידה 1:100

עמוד 74	תאריך אוגוסט 2014	הפרק שחזור היסטורי	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	-----------------------	--	--	---	---

4.4 תוכניות מצב מקורי משוחזר

המבנה

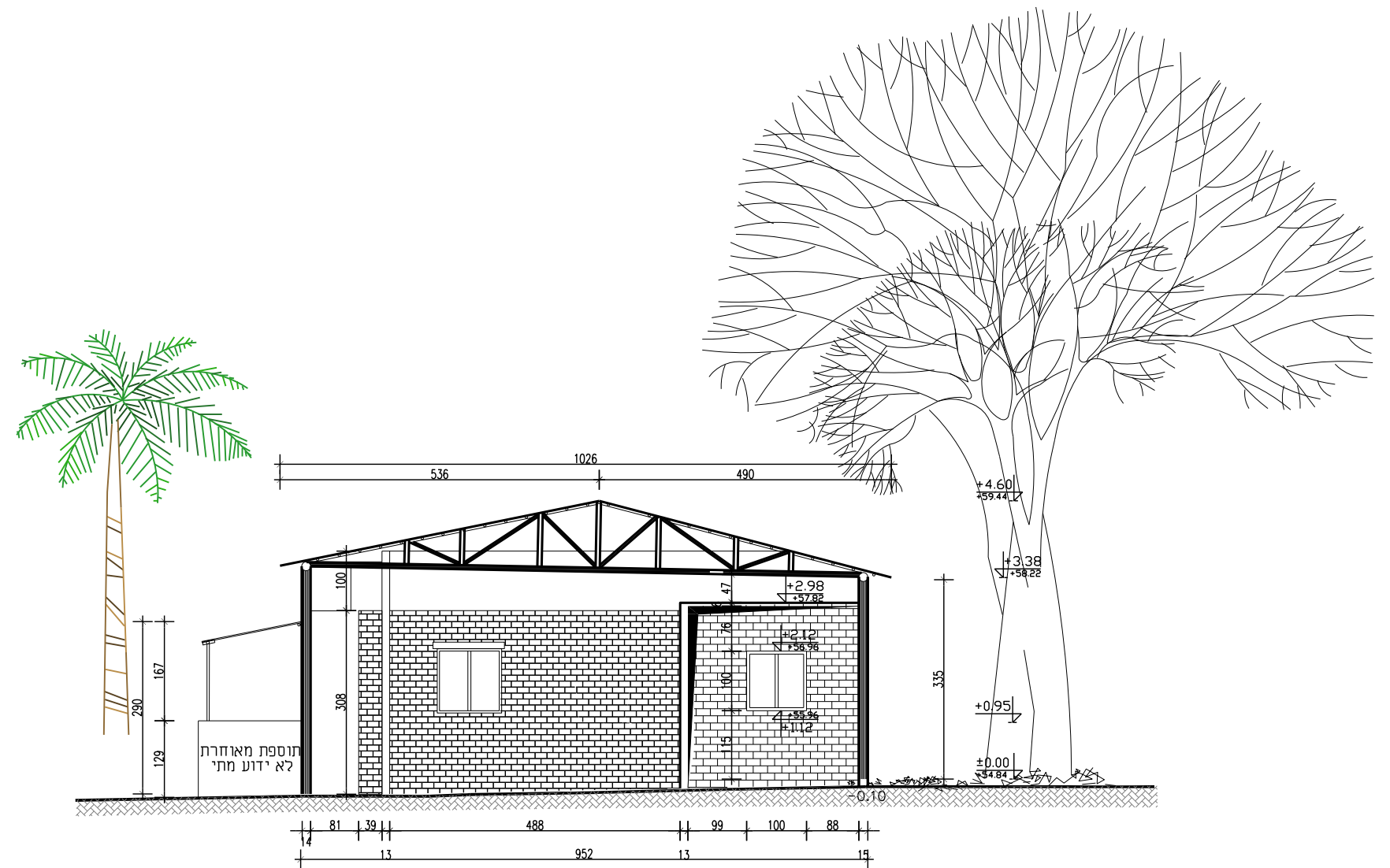
4.4.2 חזיתות שלב בנייה שני

חנה תמיר
(יפה)

נורית תמיר

יואל תמיר

חזית צפון מערבית - מצב מקורי משוחזר - בית משפחת יפה
קנה מידה 1:100

תיעוד הגן

דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

"גן מנשה"

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

להלן חלוקת הגן לאזורים, בהתאם להצעתו של המתעד. החלוקה המוצעת נשענת על מאפייני הטופוגרפיה, הפיתוח הקיים והצמחייה. חלוקה זו מבקשת לייצג את אזורי הגן השונים, כפי שניתן להעריכם ממסמכי התיעוד. הערה: הביטוי הגרפי של המפה הוסף בידי המתעד על רקע המדידה הטופוגרפית (2013).

איזורי הגן על רקע
כנית תיעוד הפיתוח הקיים
(2013)
ללא קני"מ

במת הגן	א
המדורן המערבי	ב
המדשאה התחתונה	ג
הפרדס	ד
המשולש הצפון-מזרחי	ה
המשולש הדרום-מערבי	ו

הערה: הביטוי הגרפי של המפה הוסף בידי המתעד

תוכנית אזורי הגן, על רקע מפת מדידה 2013

”גן מנשה”

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן

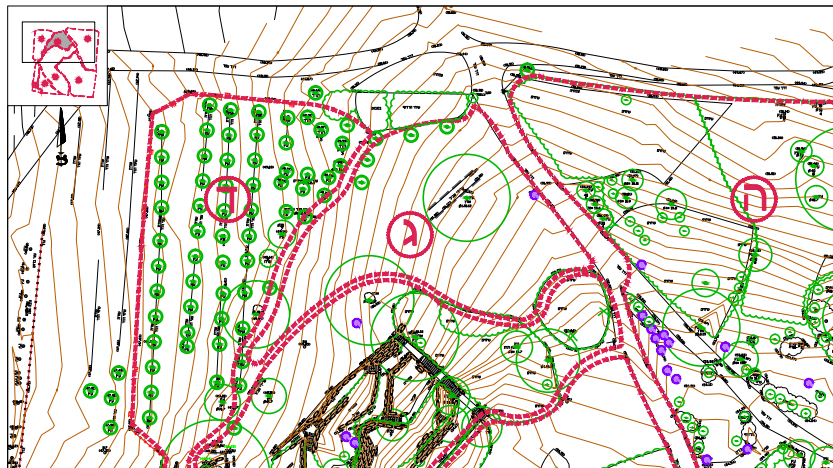
דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק
מצב קיים

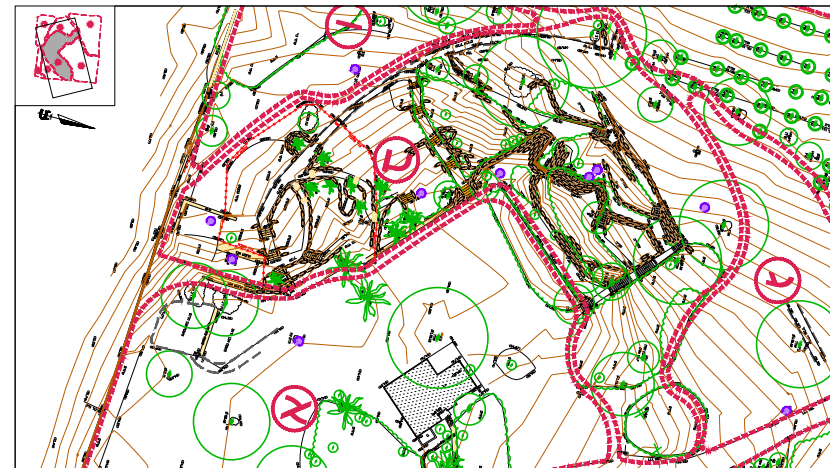
תאריך
אוגוסט 2014

עמוד
76

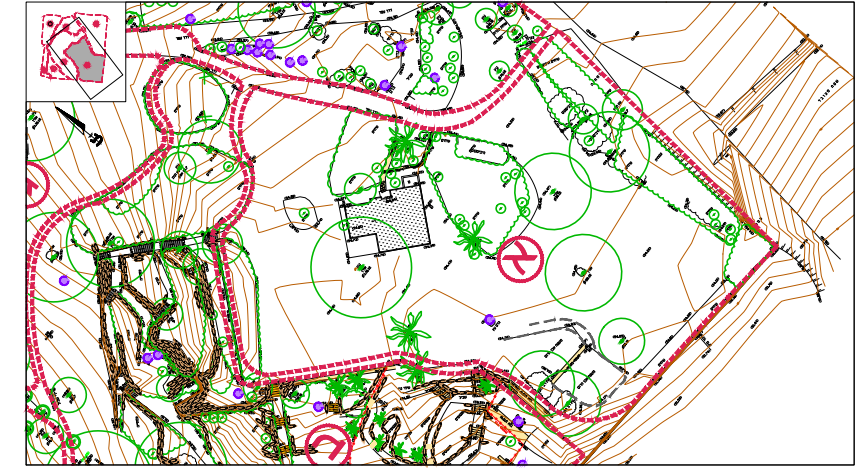

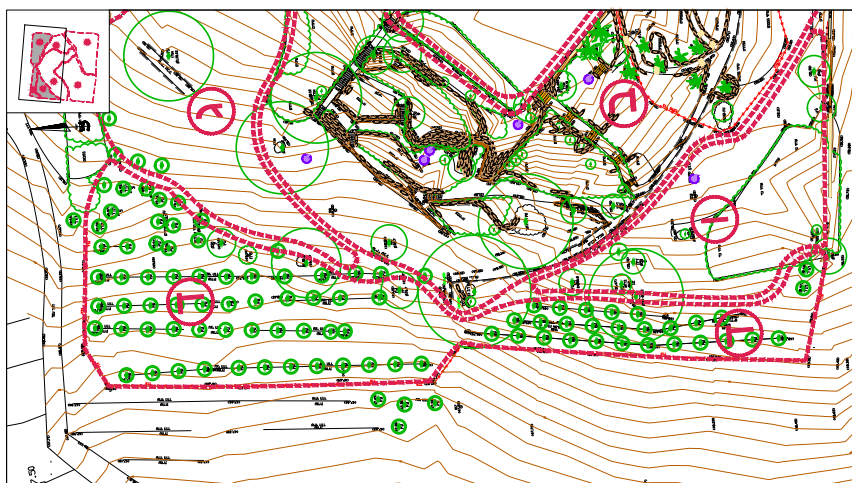
ג. "המדשאה התחתונה" - שטח ששיפועו מתון, בחלקו הצפוני והמערבי של הגן - מדרד הכניסה הראשית (מצפון) עד לקרבת האלון הגדול, מול כניסת הולכי-הרגל במערב הגן.

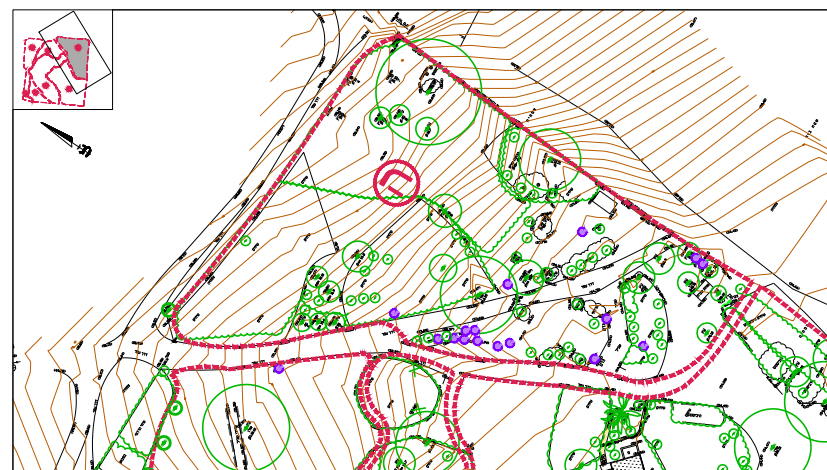
ב. "המדרון המערבי" - השטח המדרוני הפונה מערבה טופל על-ידי דירוג באמצעות מסלעות שבהן שולבו שבילים, הגרוטו ("המעררה" בלשון בני משפחת יפה) וגרמי מדרגות. מדרון זה כולל את גינת הסוקולנטים בחלקו הדרומי של המדרון, ששיפועו מתון יותר.

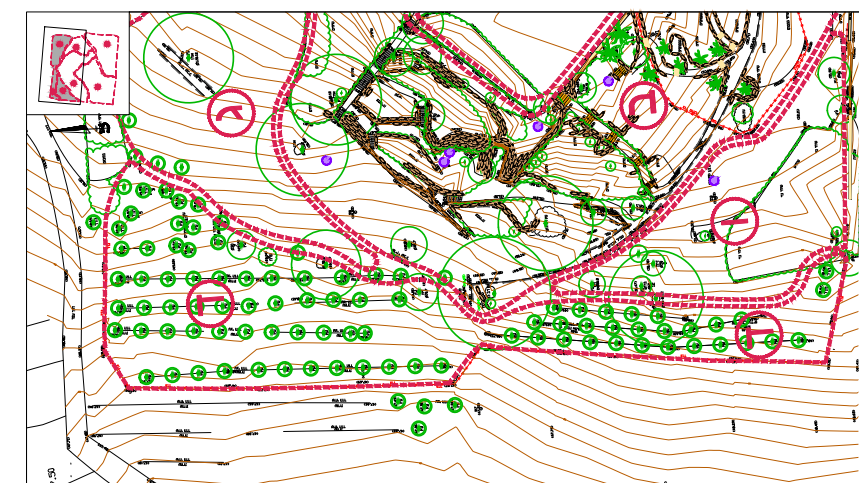
א. "במת הגן" - השטח המפולס בראש הגבעה. שטח שיועד לכלול את הווילה והפרגולה הפינתית (שלא נבנו) ונוצר באמצעות קירות תמך מדרום ומזרח. בשוליה הצפוניים נתמך השטח בקיר תמך נמוך. בנוסף למבנה המיועד (הווילה) יועד השטח במקור למדשאה רחבה. בפינתה הדרום-מזרחית של "במת הגן" נועדה לקום פרגולה פינתית בנויה (עמודי בטון, או עמודים מחופי אבן טבעית כחלופה). "במת הגן" כוללת את פינת הישיבה ליד זוג עצי הפיטולקה הגדולים.

ו. "המשולש הדרום-מערבי" - המשולש מתחת למדרון המערבי, מהשביל ההיקפי עד לשולי הפרדס. הטופוגרפיה בשיפוע מתון מערבה.

ה. "המשולש הצפון-מזרחי" - השטח המצוי ממזרח לדרך הכניסה לרכב ועד לגבול הצפוני והמזרחי של הגן. הטופוגרפיה מדרונית כלפי הפינה הצפון-מזרחית.

ד. "הפרדס" - הרצועה המערבית של הגן. הגם שעצי ההדר הקיימים אינם מתקופת הקמת הגן (וכנראה משנות ה-70, בהן שודרגו הפרדסים ביחידת הקרקע שנרכשה בידי משפחת אייזנברג), הינם נמצאים בתחום המלבן המקורי של שטח הגן. אזור הפרדס נחלק לאזור צפוני ודרומי וביניהם היתה (ככל הנראה) כניסה מכיוון בית האריזה במערב הפרדס של הברון דה מנשה.

תיעוד הגן

דוד ערן - אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

"גן מנשה"

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

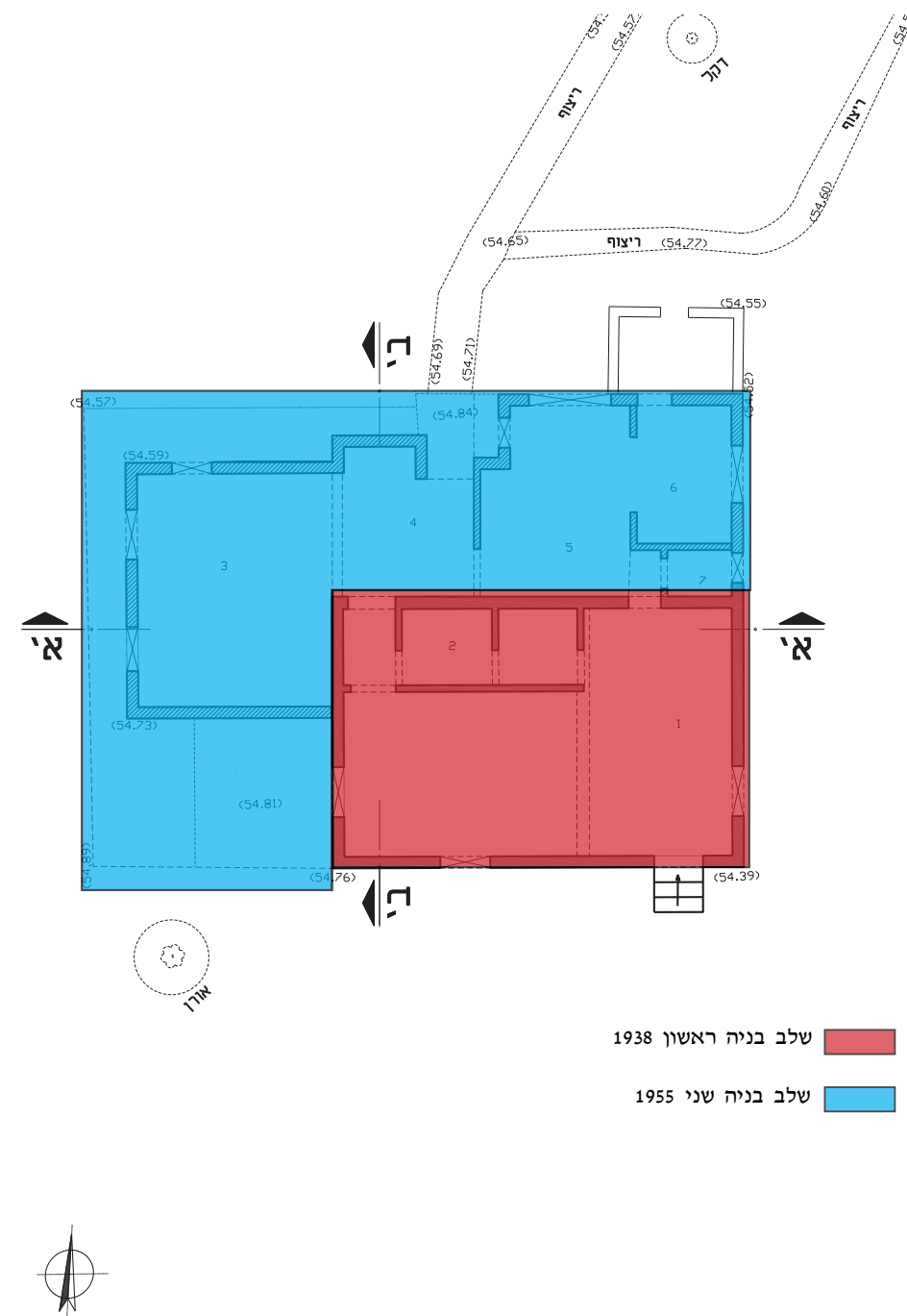
תיאור אדריכלי:

המבנה המקורי בעל צורה מלבנית פשוטה בפרופורציות של 13 מ' אורך ו10 מ' רוחב. חומרי הבניה הם לבני סיליקט מחופות טיח. גג המבנה שטוח, והכניסה למבנה דרך החזית דרום מזרחית. הרחבת המבנה ב-1955 הפכה אותו ממבנה שירות לבית מגורים צנוע. האגף הצפוני "שובר" את הצורה המלבנית של המבנה המקורי באופן המגדיל את המבנה פי שניים ועוטף את המבנה המלבני, בחלקו הדרום מערבי תוכננה מרפסת פתוחה. תוספת הבניה מאופיינת פשטות אדריכלית המשתמשת בנישות לייצור אחידות בפנים המבנה ועניין בחיצוניותו תוך ניצול מכסימלי של השטח. הכניסות למבנה נותרו בחזיתות הצפוניות והדרומיות, כשהשתים האחרות בעלות חלונות בלבד.

מצב המבנה היום

המבנה כיום נטוש מזה כמה שנים, לאחרונה נאטם והגישה אליו מוגבלת ומסוכנת. בשנים האחרונות הוחלף גג האסבסט וצורת הגג המקורית שונתה. בכל המבנה נאטמו הפתחים וניכר כי לא נותרה נגרות מקורית. הקיר הדרום מערבי עשוי בלוקי בטון מאוחרים ומשוער כי הקיר הוחלף בשנים האחרונות.

בשנה האחרונה המבנה עבר כמה פעולות ונדליזם של צעירי האזור.

"גן מנשה"

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן

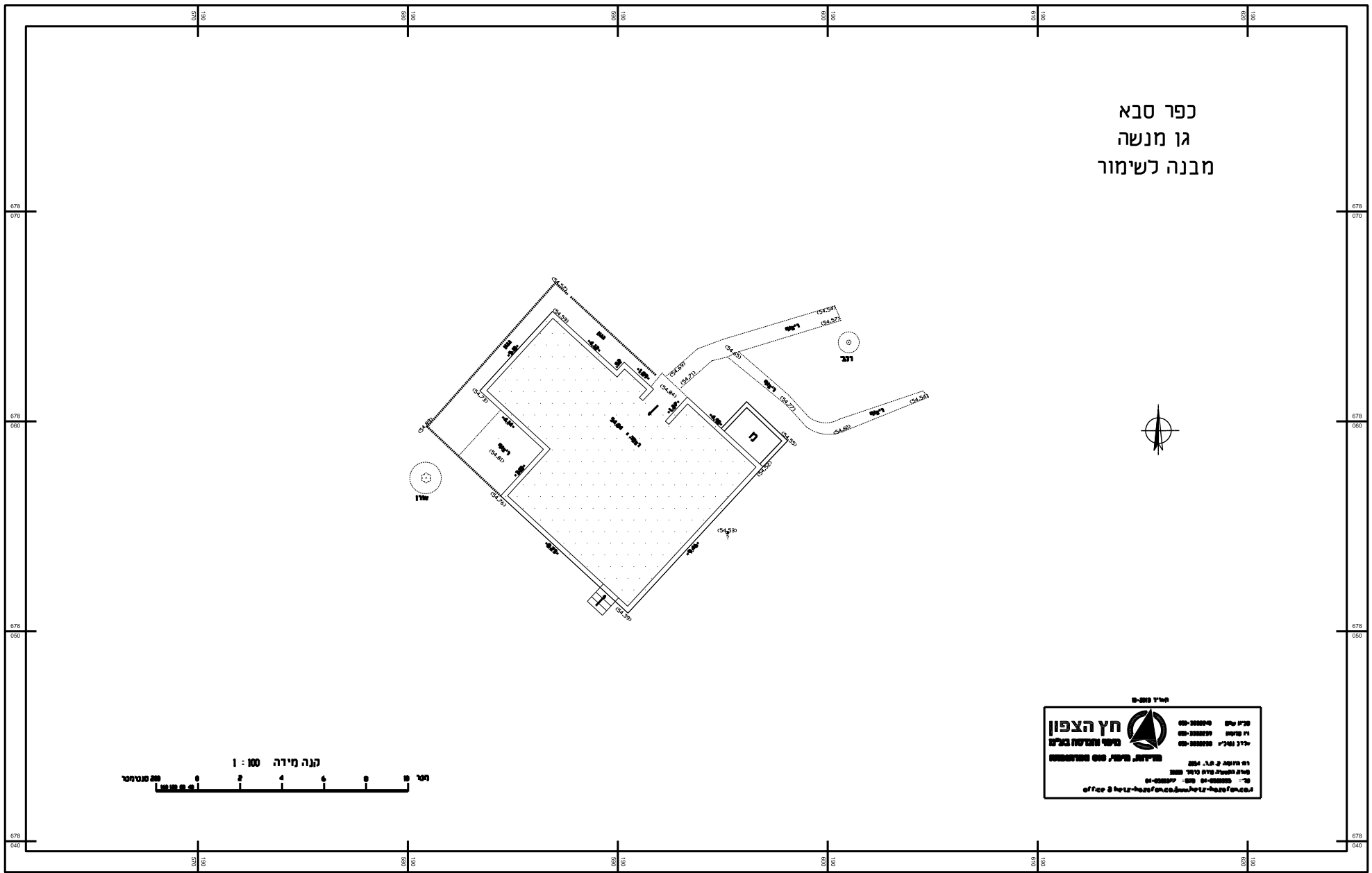
דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק
מצב קיים

תאריך
אוגוסט 2014

עמוד
78

תרשים המבנה וסביבתו
קנ"מ 1:250

עמוד 80	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	------------------	--	--	---	--

תצ"א גן מנשה והמבנה שבתוכו, כולל סימון גבולות חלקה 517 וחלקה 476 כגבולות הגן במאגר עדכני של מפ"י אינם חופפים את גבולותיו ההיסטוריים של הגן. ראה נספח בקנה מידה 1:250 של הגבולות המשווערים של הגן- על-פי תצ"א 1944 שנה: 2012. מקור: מפ"י

עמוד 81	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

תצלום אוויר של המבנה וסביבתו. קנ"מ 1:500. מקור: GIS כפר סבא משנת 2012. ניתן להעריך, כי הקרחות הגדולות הנראות בצילום האוויר היו מדשאות עד שנת 2005. עץ האורן המבוגר, שגדל לממדים עצומים, מסתיר את גג המבנה - ולכן לא ניתן לראותו בבירור מזווית זו.

עמוד 82	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	------------------	---	--	---	---

מבט אל הגן מצפון (2013). בצד ימין נראות עבודות פיתוח הפארק העירוני של השכונה הירוקה בכפר סבא. העצים הגבוהים בגן הם עצי אקליפטוס (בפינה הצפון-מזרחית של הגן ניתן לראות קזוארינות, אורן ירושלמי ואורני הגלעין)

מבט אל הגן מדרום (2005). מסת עצי הגן במבט מדרום. מספר עצי הדר בקדמת הפנורמה- שרידי הפרדס שעטף את הגן- הועתקו ב- 2013 אל תוך הגן

עמוד 83	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

מבט אל הגן ממזרח (שטחי החקלאות בעיבוד חקלאי גן חיים) (2013)

מבט אל שדרת הברושים הדרומית-צפונית (2013). שדרת הברושים ההיסטורית- (צפון-דרום), במצבה המדולדל בעקבות רצף שנות הבצורת של השנים האחרונות

מבט אל מרכז הגן והמבנה (2013). בקדמת התמונה נראה גדם הטכסודיון העליון- נכרת סביב 2008 (?)

תיעוד הגן
דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

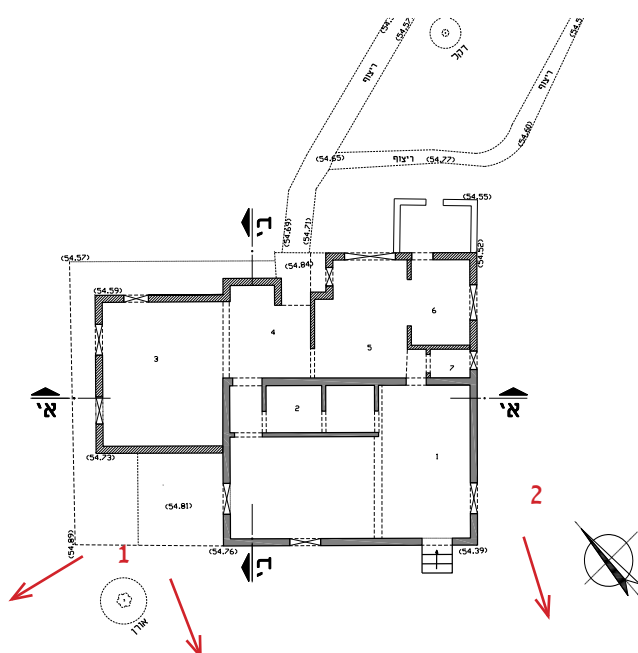
תיעוד המבנה
אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

"גן מנשה"
אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

1. מבט מהבית לכיוון דרום-מערב (תמונה פנורמית מעובדת). בסיס הגזע הענק של אורן הגלעין הצמוד למבנה ומשמאל אחד משני התמרים.

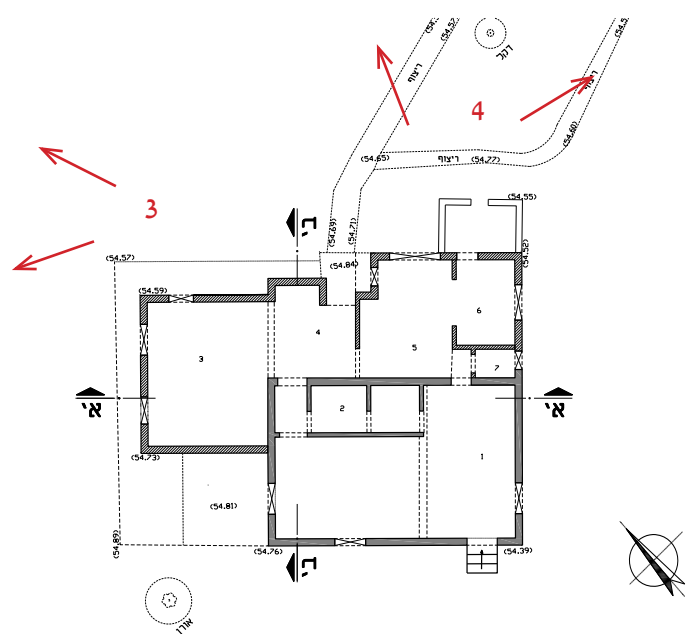

2. מבט מהבית לכיוון דרום. 2 עצי הפיטולקה ומושב האבן לידם, עץ הפקאן במצבו החלש, אורן הגלעין והדקל הקנארי הקרוב למבנה. צילום: ענת ברלוביץ', 2013 (תמונה פנורמית מעובדת). צילום: ענת ברלוביץ', 2013

עמוד 85	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	------------------	---	--	---	---

3. מבט מהבית לכיוון מערב (תמונה פנורמית מעובדת). משוכות השיח עופרית הכף התרחבו הרבה מעבר למידותיהן המקוריות, בשל תכונת הצמח להשתרש במקומות שענפיו נוגעים בקרקע רטובה.
צילום: ענת ברלוביץ', 2013

2. מבט מהבית לכיוון צפון (תמונה פנורמית מעובדת). צילום: ענת ברלוביץ', 2013

עמוד 86	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	------------------	---	--	---	---

1. מבט אל מרפסת מטבח מאוחרת. צילום: איל יפה 2014

2. מבט אל מרפסת מטבח מאוחרת ושביל גישה לבית המורחב. צילום: איל יפה 2014

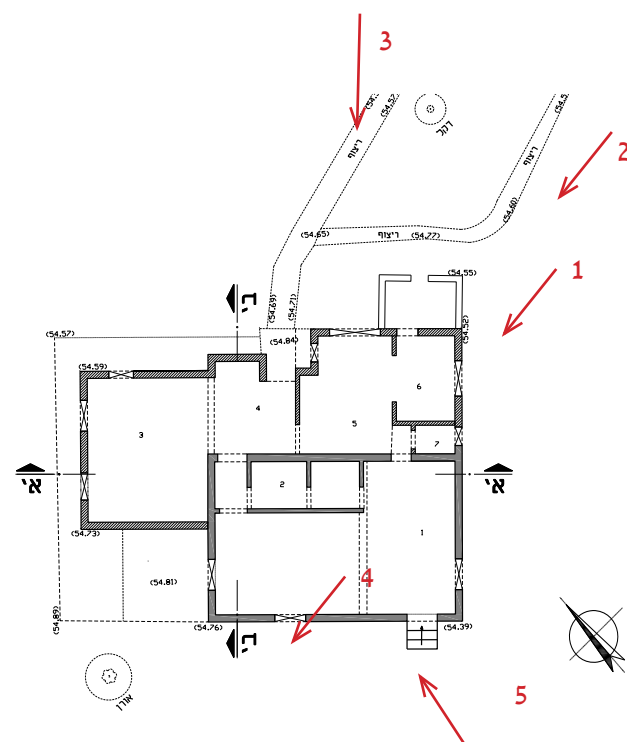
3. שביל גישה לבית. צילום: איל יפה 2014

4. מבט מגג המבנה אל "במת הגן" והשטח שהיה בעבר מדשאה. צילום: איל יפה 2014

5. מבט אל דלת הכניסה המקורית. צילום: איל יפה 2014

"גן מנשה"
אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה
אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן
דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק
מצב קיים

תאריך
אוגוסט 2014

עמוד
87

א - במת הגן

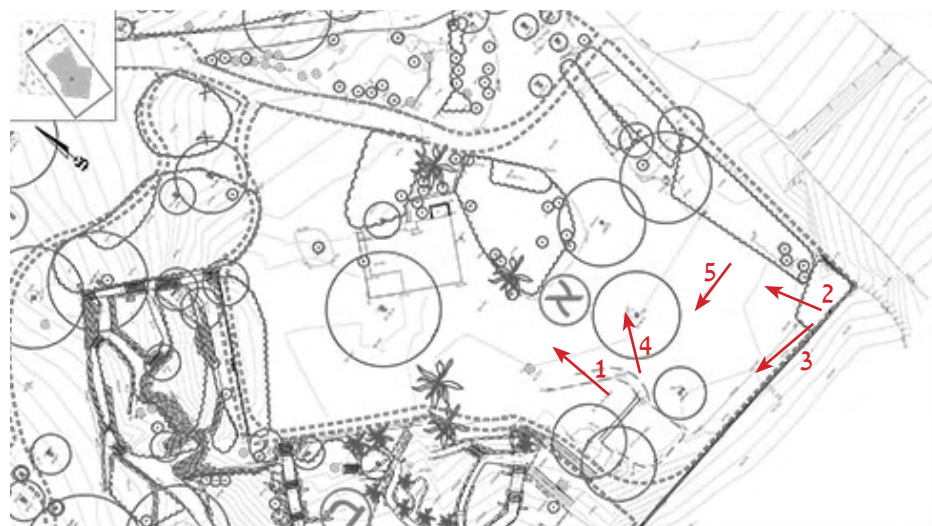
3. מבט לכיוון מערב, מפינת הגן הדרום-מזרחית. בתמונה משוכת הרדופים, התלויה מעל קיר התמך הדרומי. ברקע שדרת הברושים במצבה המדולדל, לאחר רצף שנות בצורת

2. מבט לכיוון המבנה מדרום. הפקאן המצולם כאן מצוי בשלכת, הוא סבל מאוד מהפסקת ההשקיות הקיציות

1. מבט לכיוון צפון - מצולם מהספסל הבנוי ליד זוג עצי הפיטלקה. במבנה נראית דלת "הגראג"- במקור היתה זו דלת הזזה ולאחר השיפוץ - דלת רגילה. עץ האורן הענק נראה צמוד לפינת המבנה ושני דקלי תמר מצוי מערבית למבנה

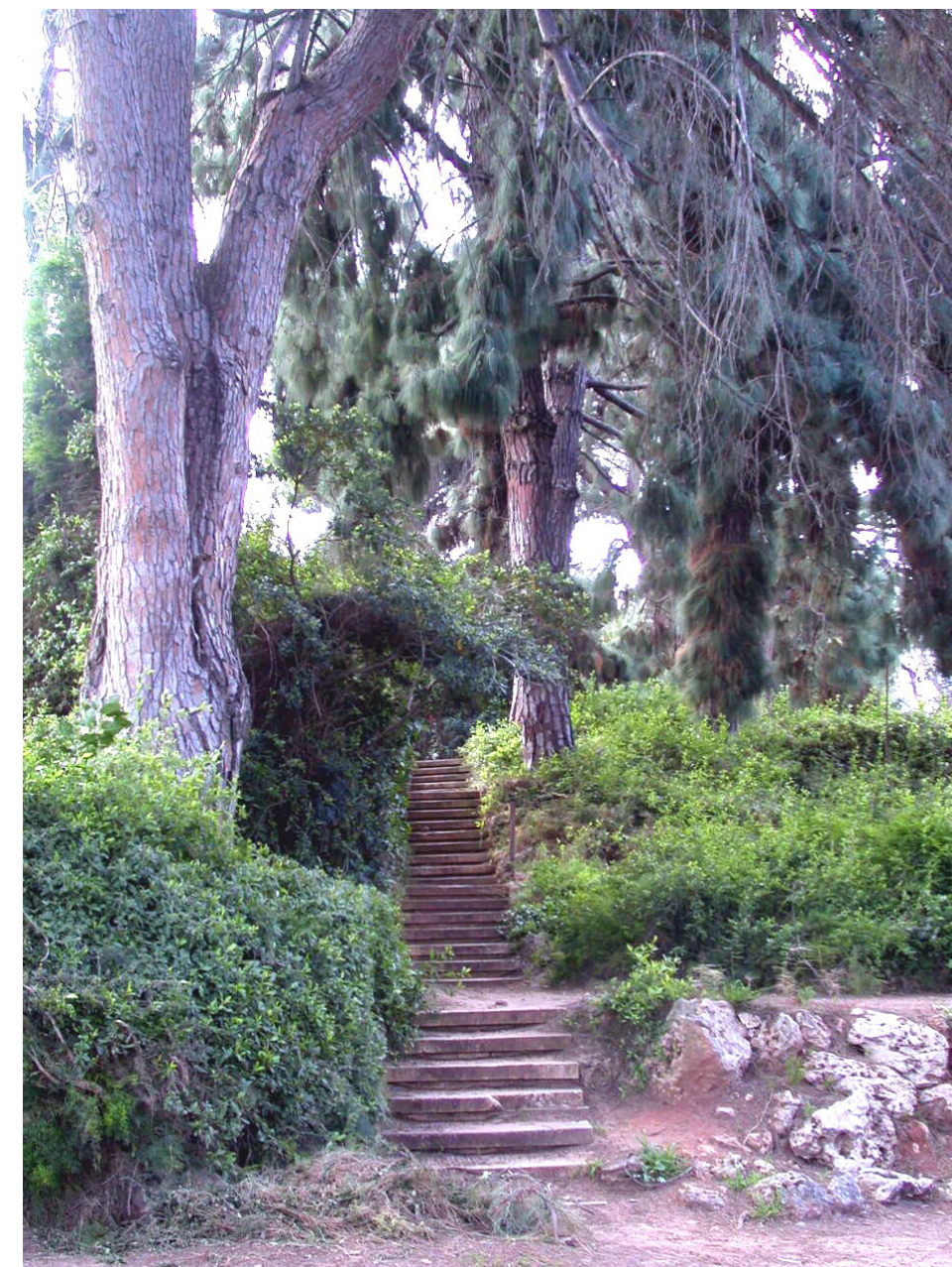
5. מבט לכיוון הספסל הבנוי וזוג הפיטולקות. עץ הפקאן מתחיל להתחדש, עם חידוש ההשקיות הקיציות

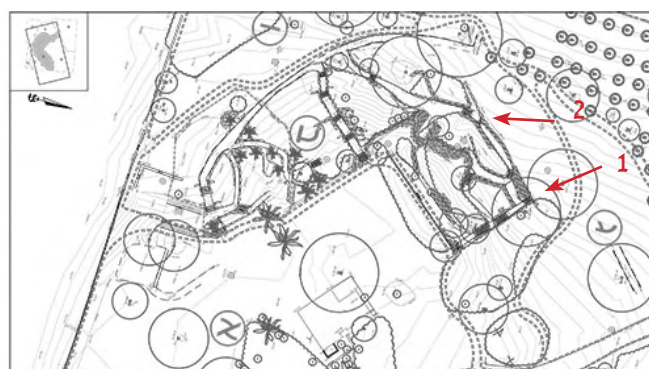
4. מבט לכיוון מרכז הגן ויושבים על הספסל הבנוי. נראים שרידי המדשאה העליונה, בדרום "במת הגן"- 2004 (בהערכה)

עמוד 88	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	------------------	---	---	--	---

ב- המדרון המערבי

2. מבט לכיוון המסלעה במדרון המערבי. השטח החשוף (בקדמת התמונה) - היה בעבר מדשאה ("המדשאה התחתונה"). למרגלות גושי השיחים - מסלעות (סלעי אבן דולומיטית) - ("אבן ירושלמית")

1. מבט אל גרם המדרגות הצפוני. מקבץ העצים בקרבת ראש גרם המדרגות - אורן קנרי. העץ הגדול משמאל (צפון) למדרגות - אורן הגלעין

תיעוד הגן
דוד ערן - אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

תיעוד המבנה
אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

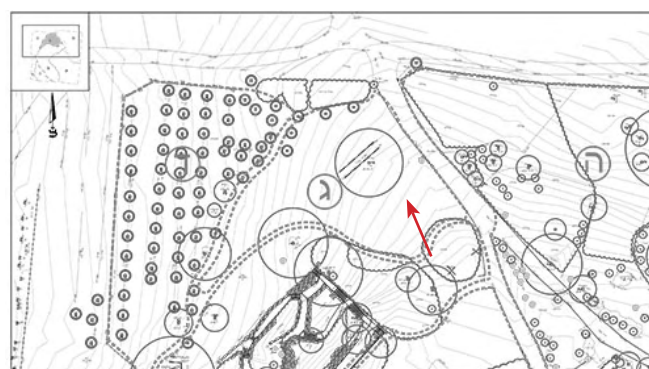
"גן מנשה"
אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

ג - המדשאה התחתונה

המדשאה התחתונה והשער הצפוני - השער עצמו מחודש, אך בנוי וממוקם בהתאם לתכנון ולביצוע בשנות השלושים. גזע העץ משמאל- אורן הגלעין

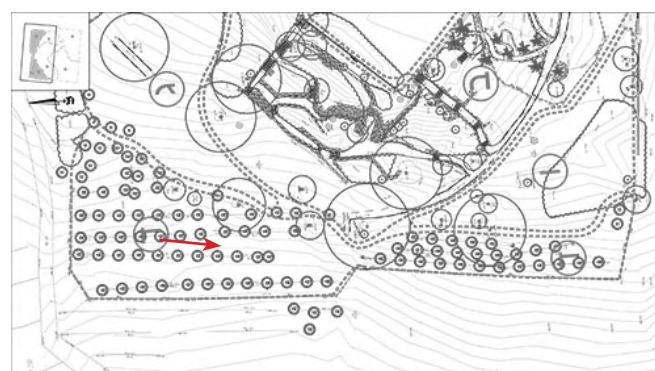

עמוד 90	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

ד. הפרדס

קליסטימון בכות. בחלקו הצפון-מזרחי של הגן דרך הגישה לרכב ליד הגוש הגדול של שיחים ועצים ומכיוון השער הצפוני. מדרך זו נותרו רק שרידי שכבת הכורכר המהודק

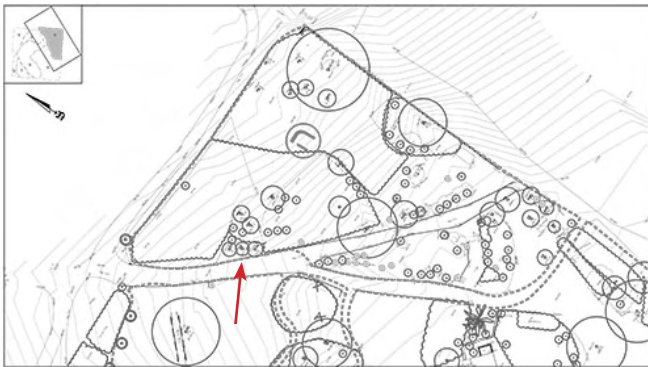

עמוד 91	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

ה - המשולש הצפון מזרחי

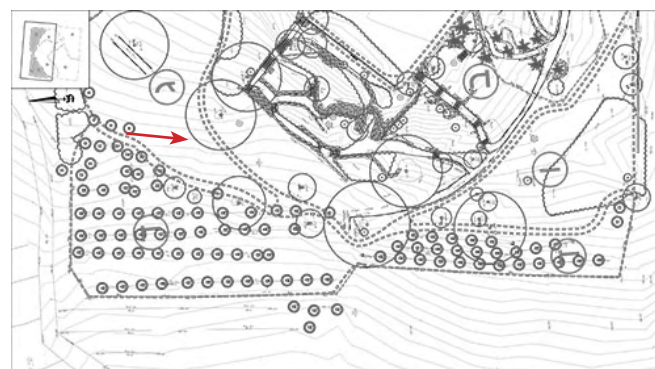

מקבץ קליסטימין בכות. ליד הגוש הגדול של שיחים ועצים - בחלקו הצפון-מזרחי של הגן- היתה דרך הגישה לרכב (מכיוון השער הצפוני). מדרך זו נותרו רק שרידי שכבת הכורכר המהודק

עמוד 92	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

ן - המשולש הדרום מערבי

המדשאה התחתונה (2004?). מימין עץ הטכסודיון ("ברוש ביצות") הגדול ומשמאלו שני עצי אורן הגלעין. העץ המרוחק נכרת עד לבסיס הגזע

תיעוד הגן
דוד ערן - אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

תיעוד המבנה
אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

"גן מנשה"
אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

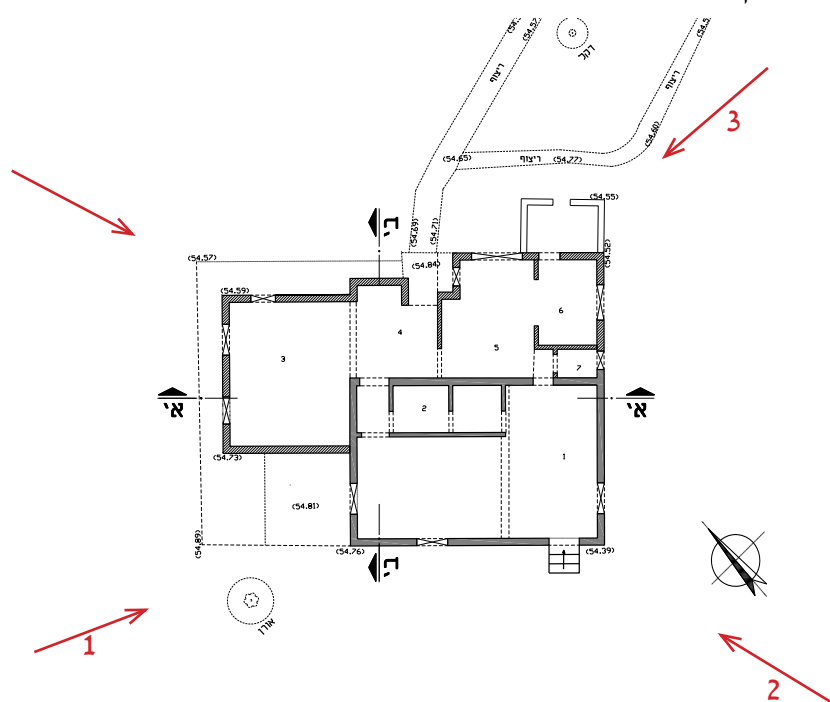

2. מבט לפינה הדרומית

1. מבט לפינה המערבית

4. מבט לכיוון דרום - מיקום מטבח

3. מבט לפינה הצפונית (תמונה פנורמית מעובדת)

עמוד 94	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

פרק 5 – תיאור מצב קיים

הגן
5.5 תוכניות
5.5.2 מיפוי צמחייה

[illegible]

* לרשימת הצמחים המלאה ראו נספחים

"גן מנשה"
אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה
אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן
דוד ערן - אדריכל נופ
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק מצב קיים

תאריך
אוגוסט 2014

עמוד
96

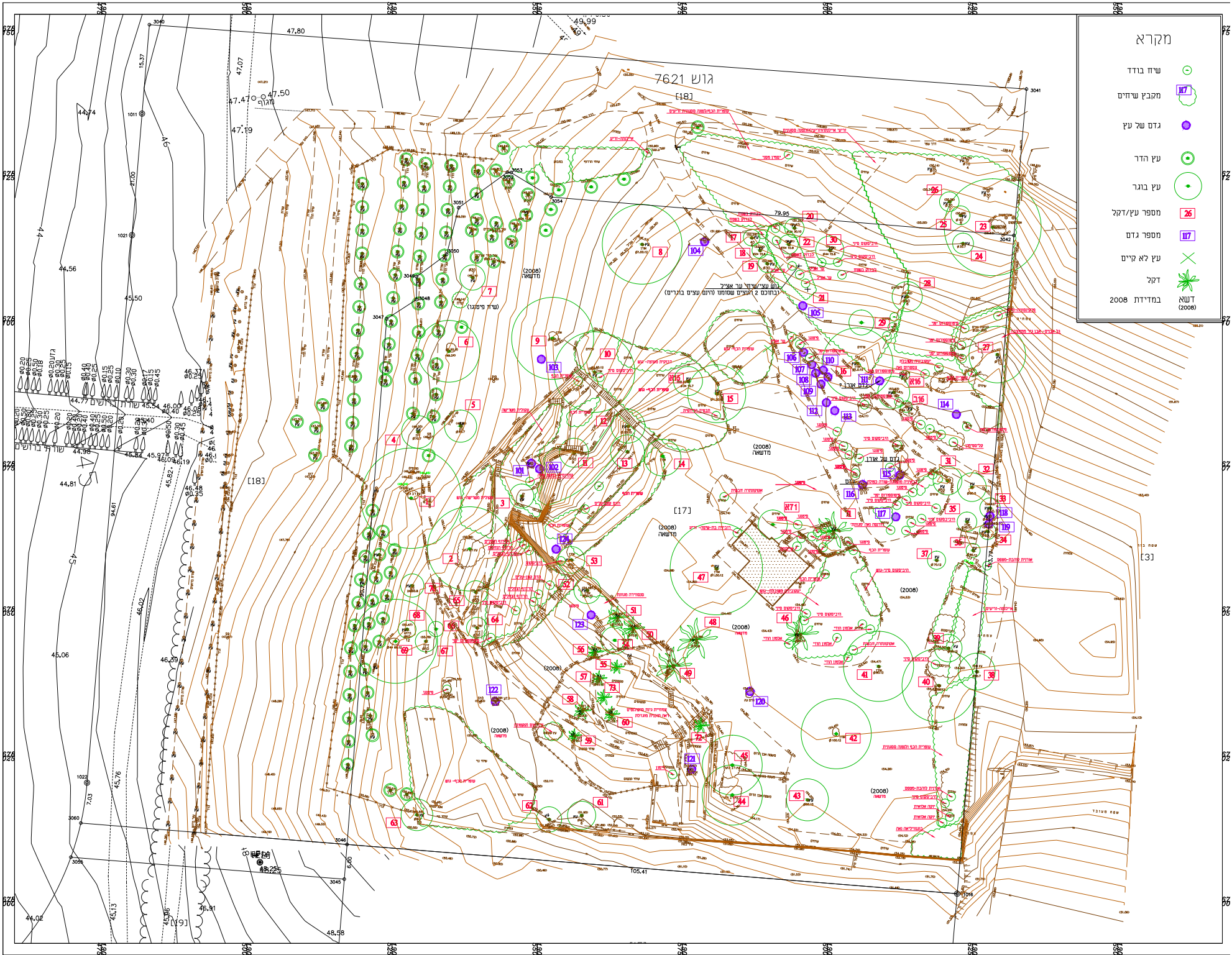

עמוד 98	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
--------------------	------------------------------	--------------------------	---	--	---	--

**** הערת חוקר:** לצורך תיעוד הצמחייה הקיימת בגן קוימו מספר סיורים וממצאיהם הועלו על מפת המדידה (ראו תוכנית תיעוד הצמחייה):

עצים שגדמיהם נמצאו באתר – סומנו בקו מרוסק.
שיחים סומנו בשני אופנים: כצמחים בודדים וכגושים.

תוכנית תיעוד האלמנטים הצמחיים 2013. ללא קנ"מ (לתוכנית בקנה מידה 1:250 ראו נספחים)

שם התכנית
תכנית תיעוד האלמנטים הצמחיים (2013)

☐ לתיעוד

☐ למטרות

☐ לאישור

☒ לעיון

14.08.13

תיעוד

זמן עין

קניס

בימור

לז

תאריך

חודש

30.06.13

1:250

מס' התכנית

gan-07

Prj-gan

דוד ערן, אדריכל נוף

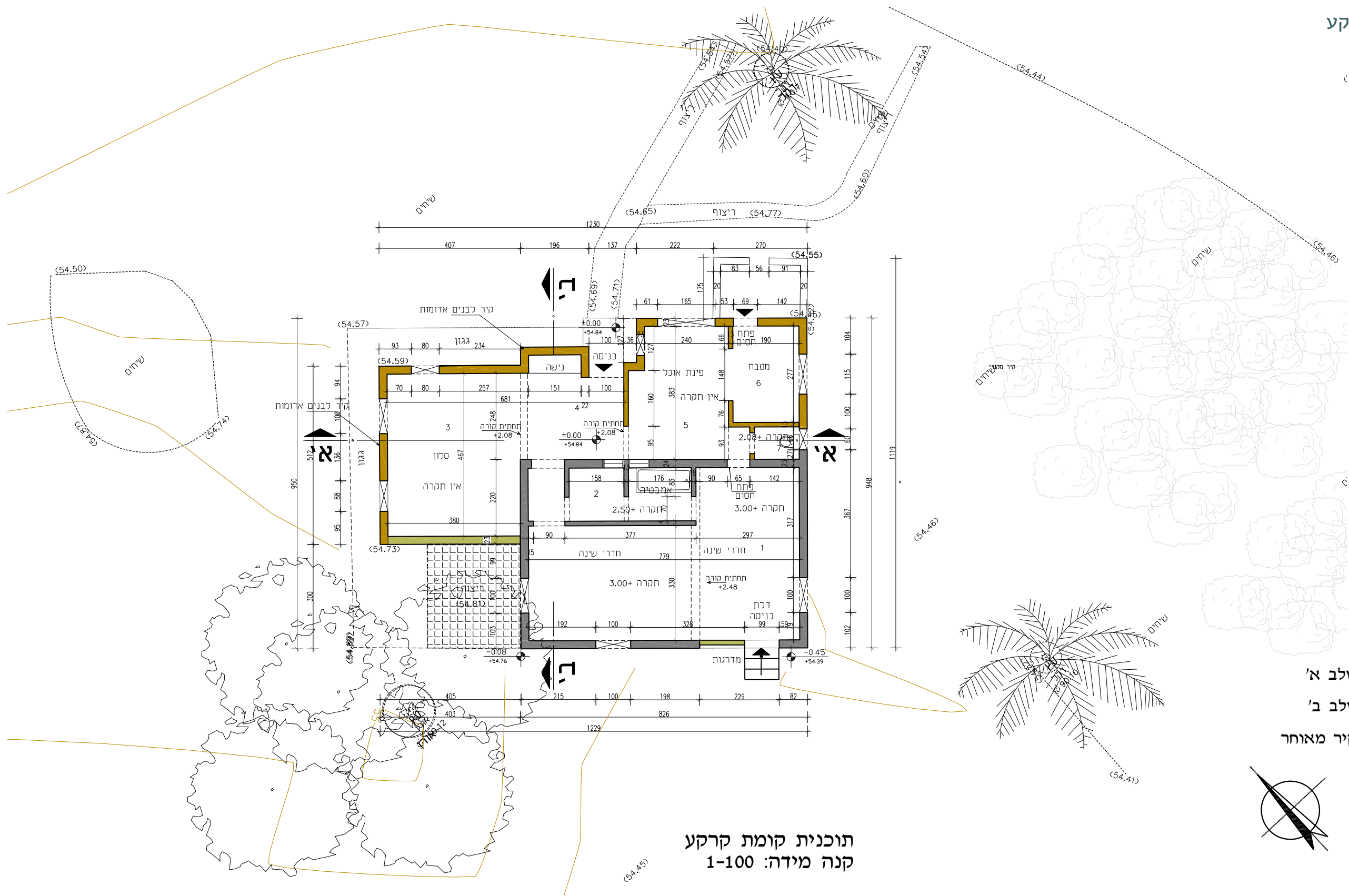
טובע גרדיה וי, חדר חירון 43304

טל: 09-7404404, פקס: 09-7404444, דואר: 054-4869088, E-mail: eranim@zahav.net.il

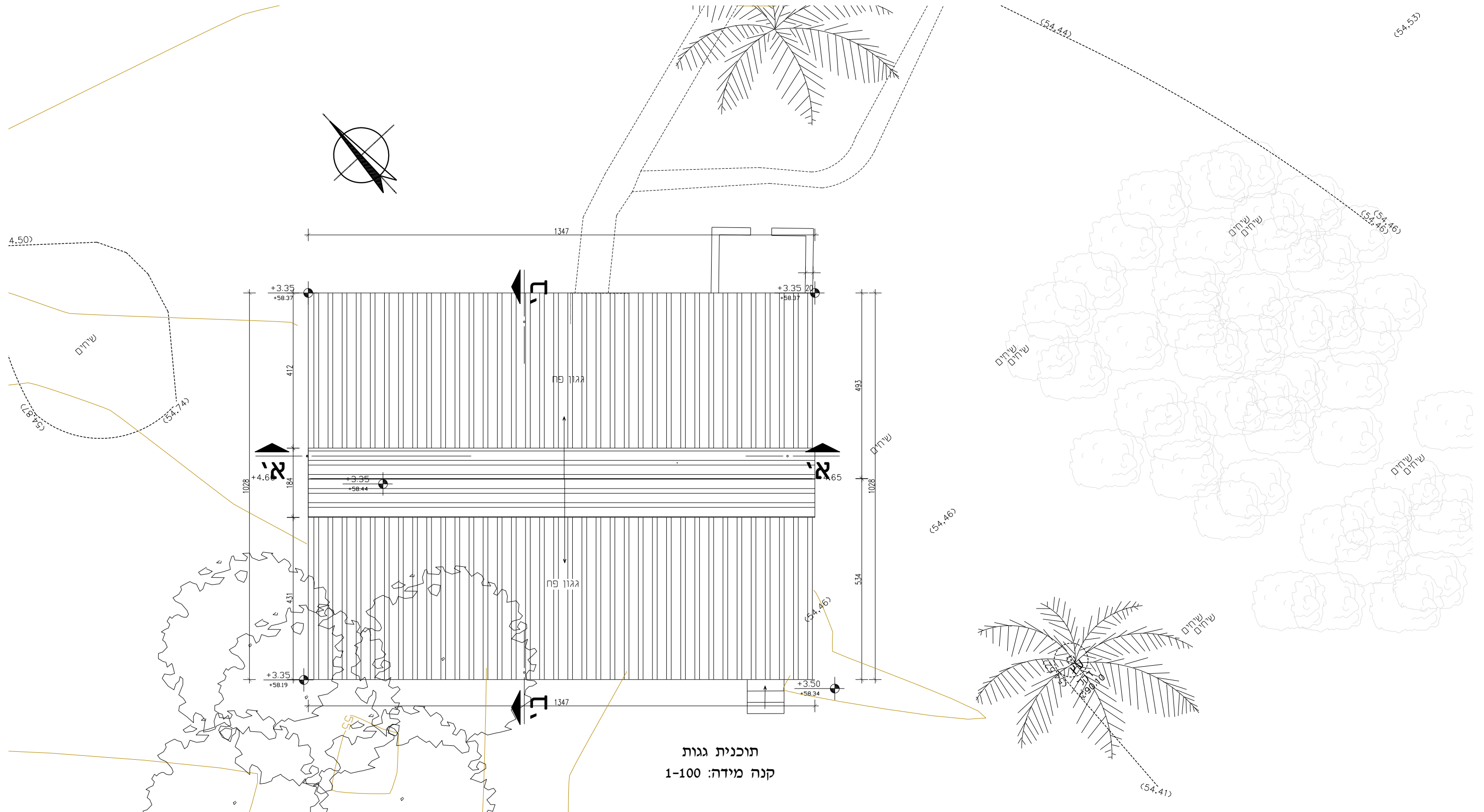
שם הקובץ

H:\gan-etsim-k.dwg [user]

עמוד 99	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן – אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	”גן מנשה” אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום
------------	----------------------	------------------	---	--	---

עמוד 100	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	--

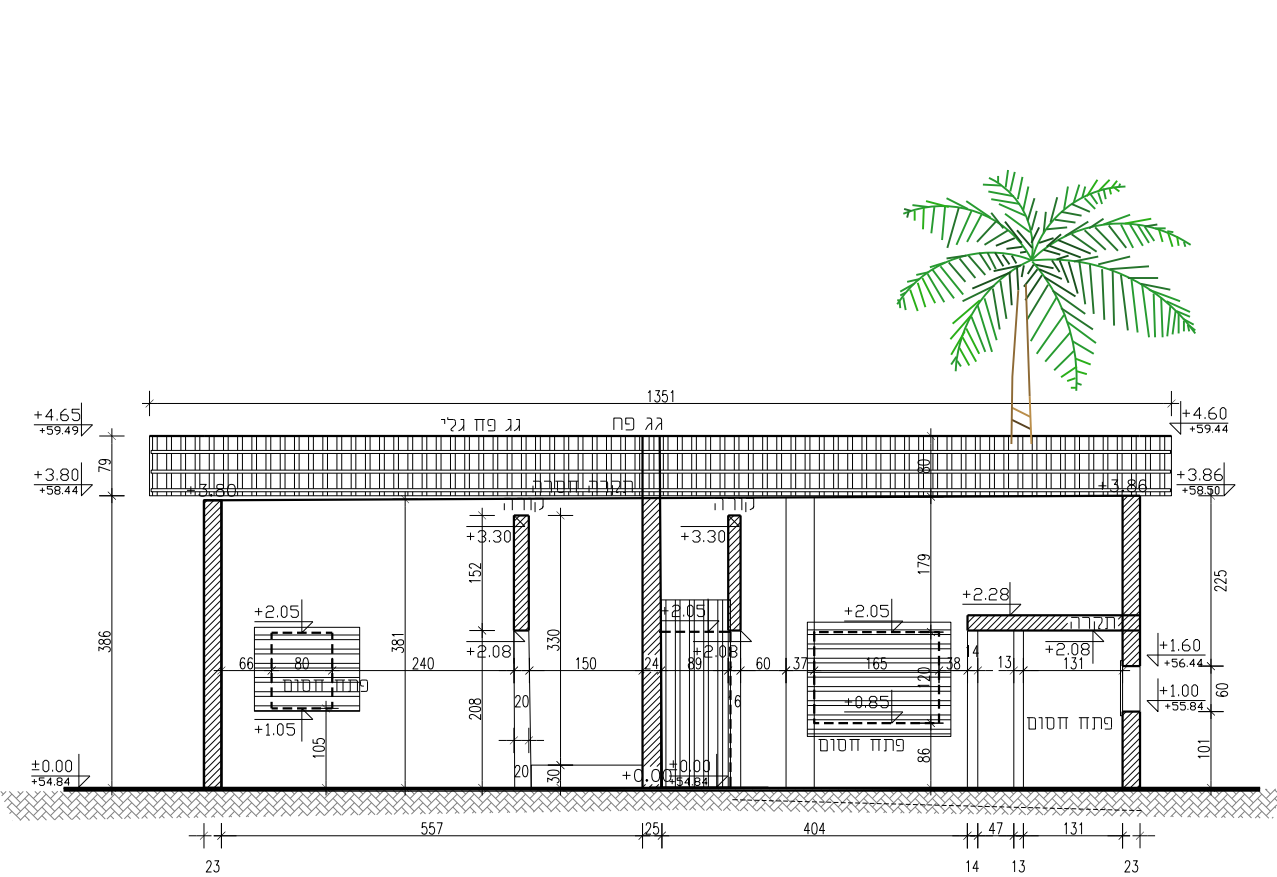

תיעוד הגן
 דוד ערן- אדריכל נוף
 טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

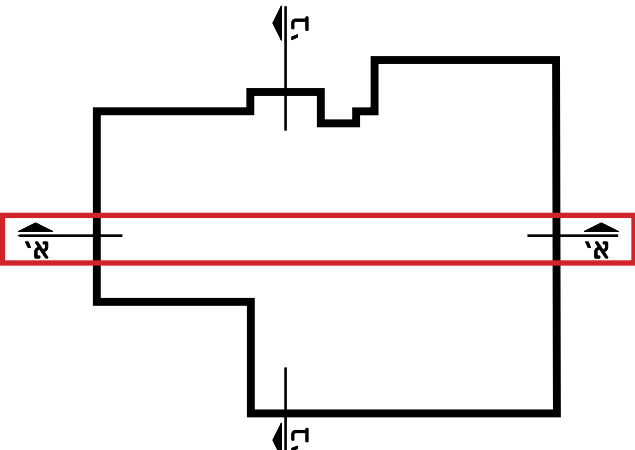
תיעוד המבנה
 אדר' ענת ברלוביץ'
 אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

"גן מנשה"
 אדריכל זאב רכטר
 אדריכל גנים יצחק קוטנר
 אדריכל נוף ליפא יהלום

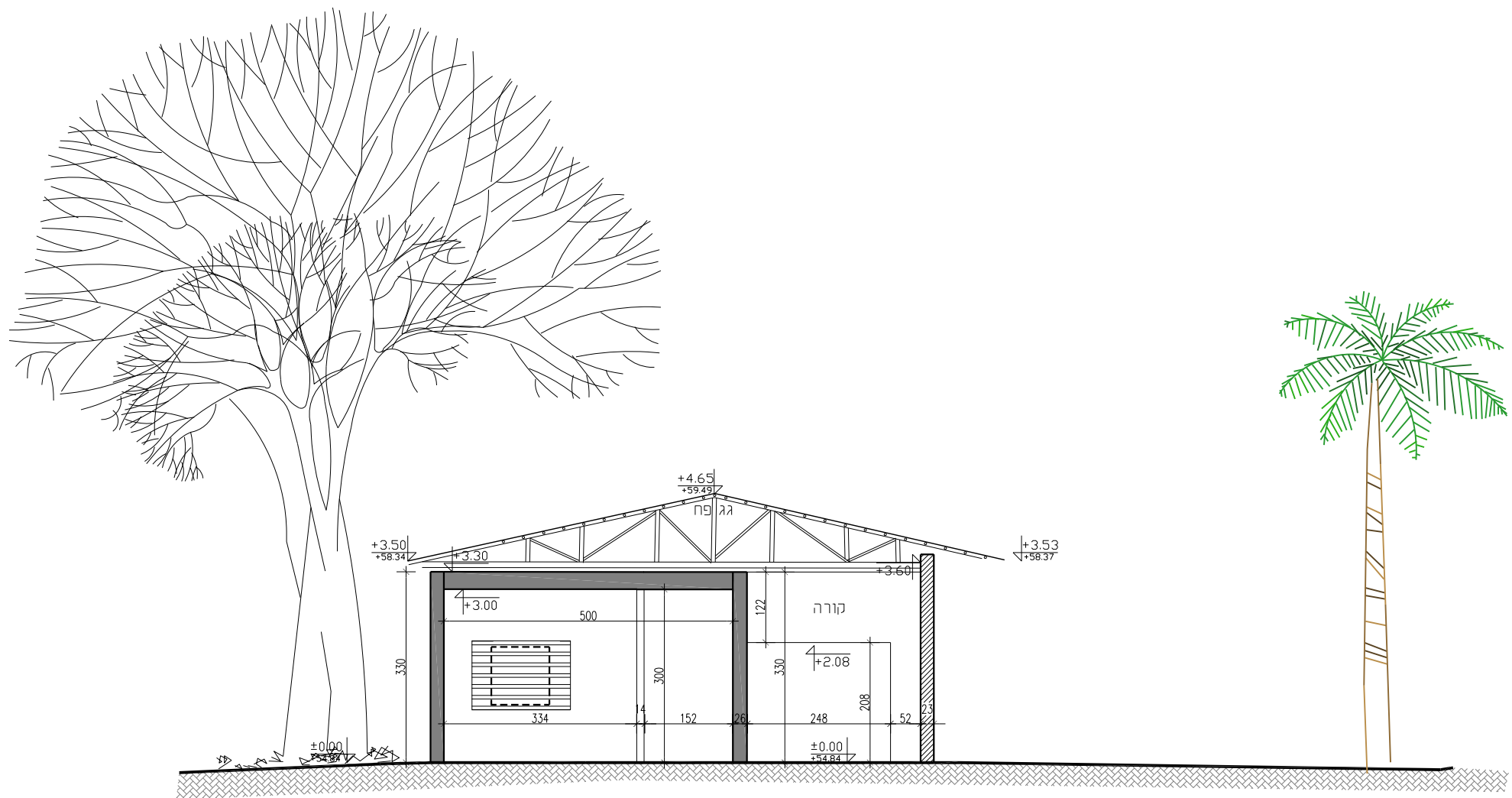

חתך א-א
קנה מידה: 1-100

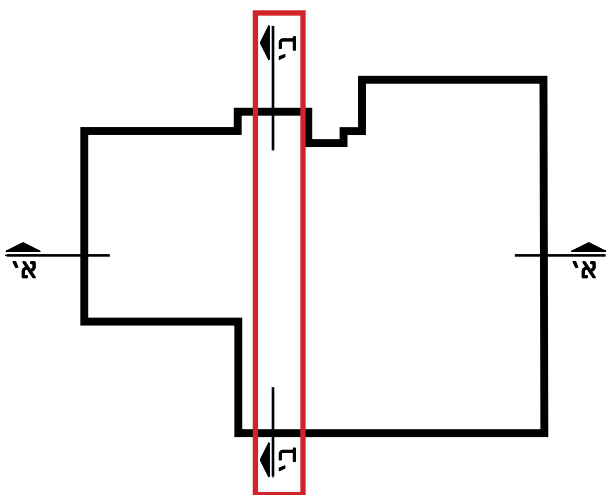

- שלב א'
- שלב ב'
- קיר מאוחר

עמוד 102	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	--

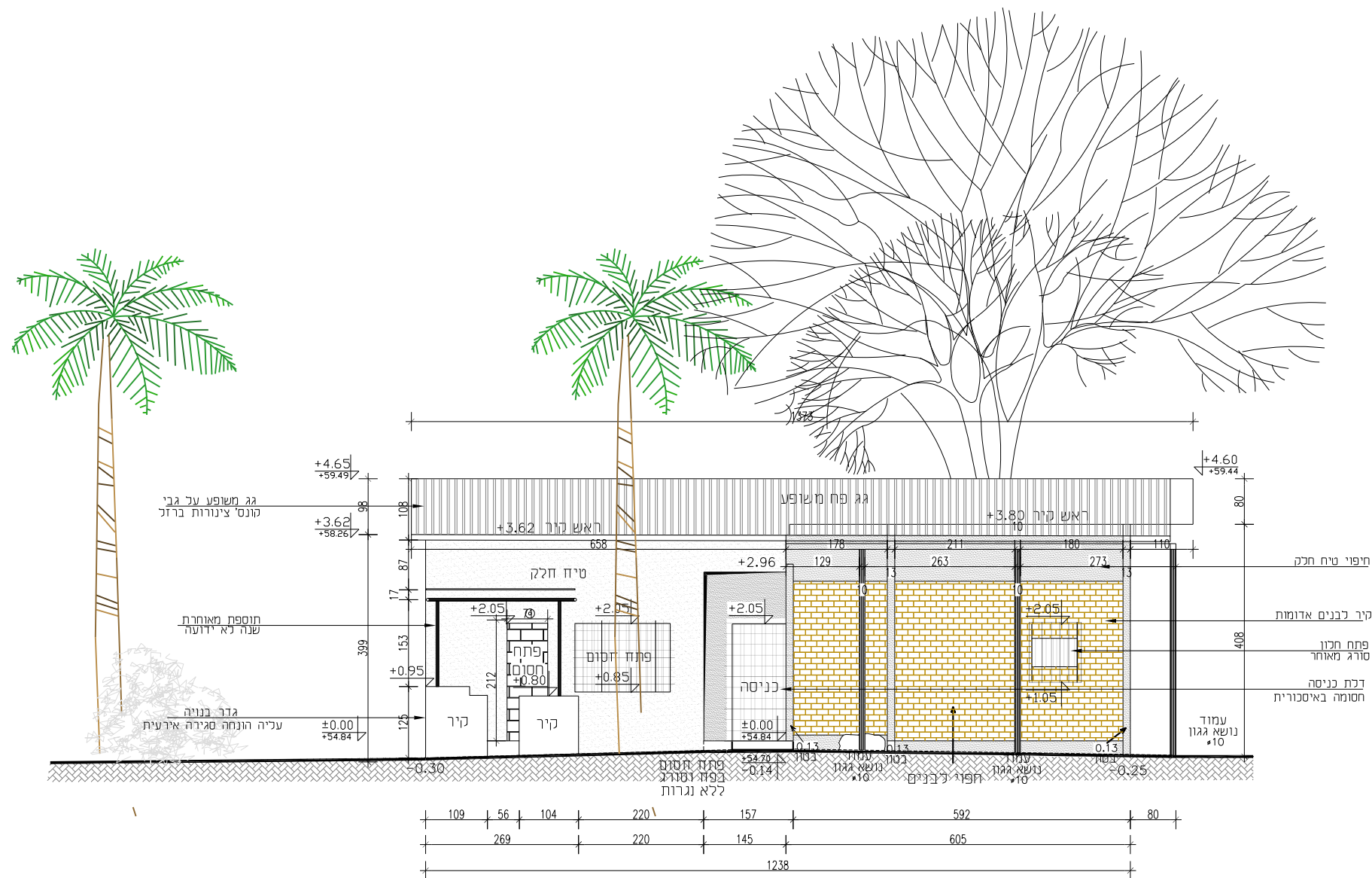

חתך ב-ב
קנה מידה: 1-100

- שלב א'
- שלב ב'
- קיר מאוחר

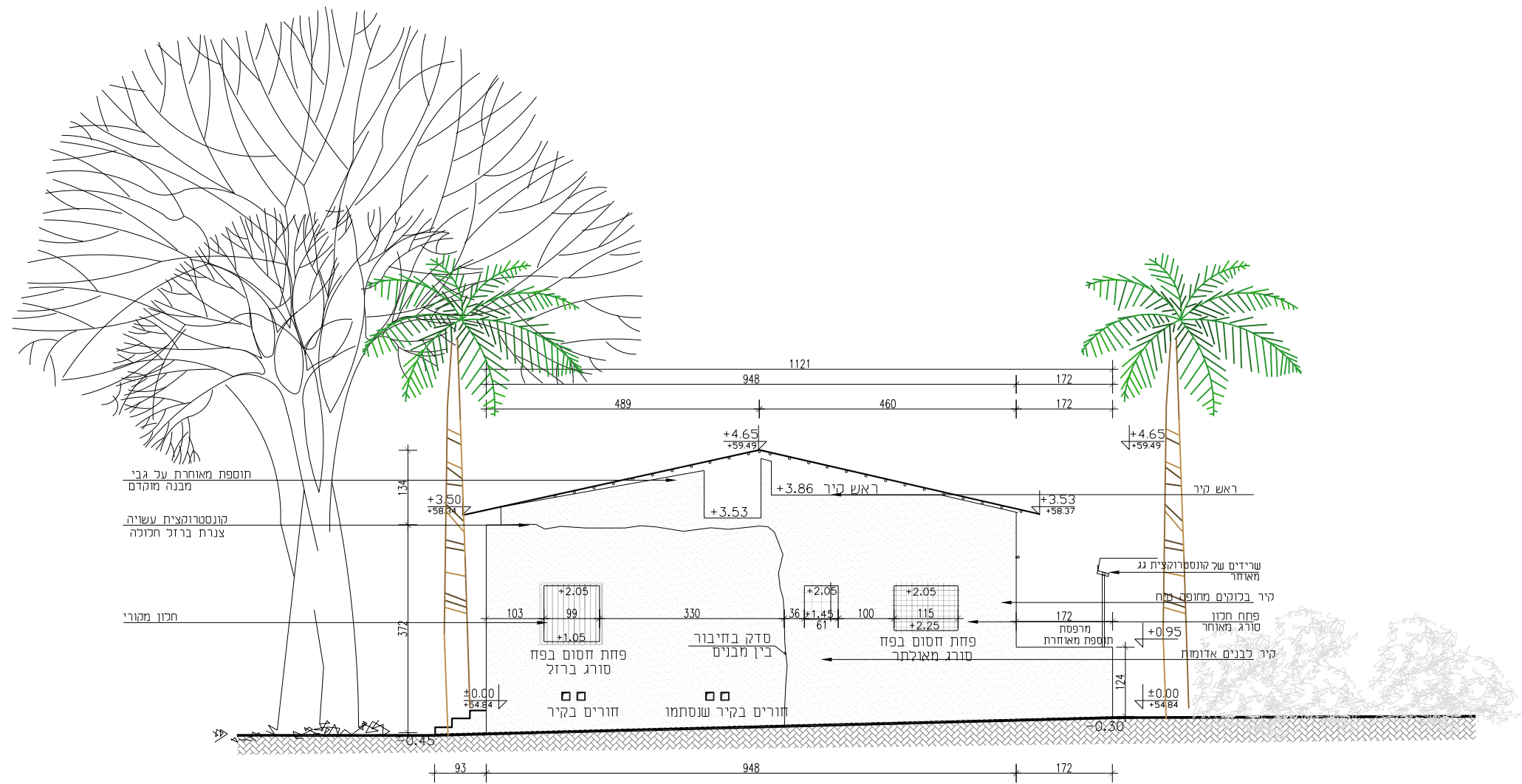
עמוד 103	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

- קיר לבנים אדומות
- מילוי בטון
- איסכורית
- טיח חלק
- לבני סיליקט

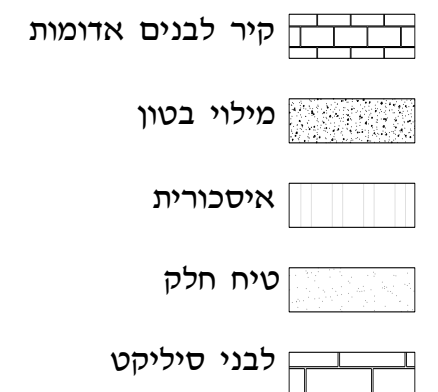
חזית צפונית מצב קיים
קנה מידה: 1-100

עמוד 104	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	--

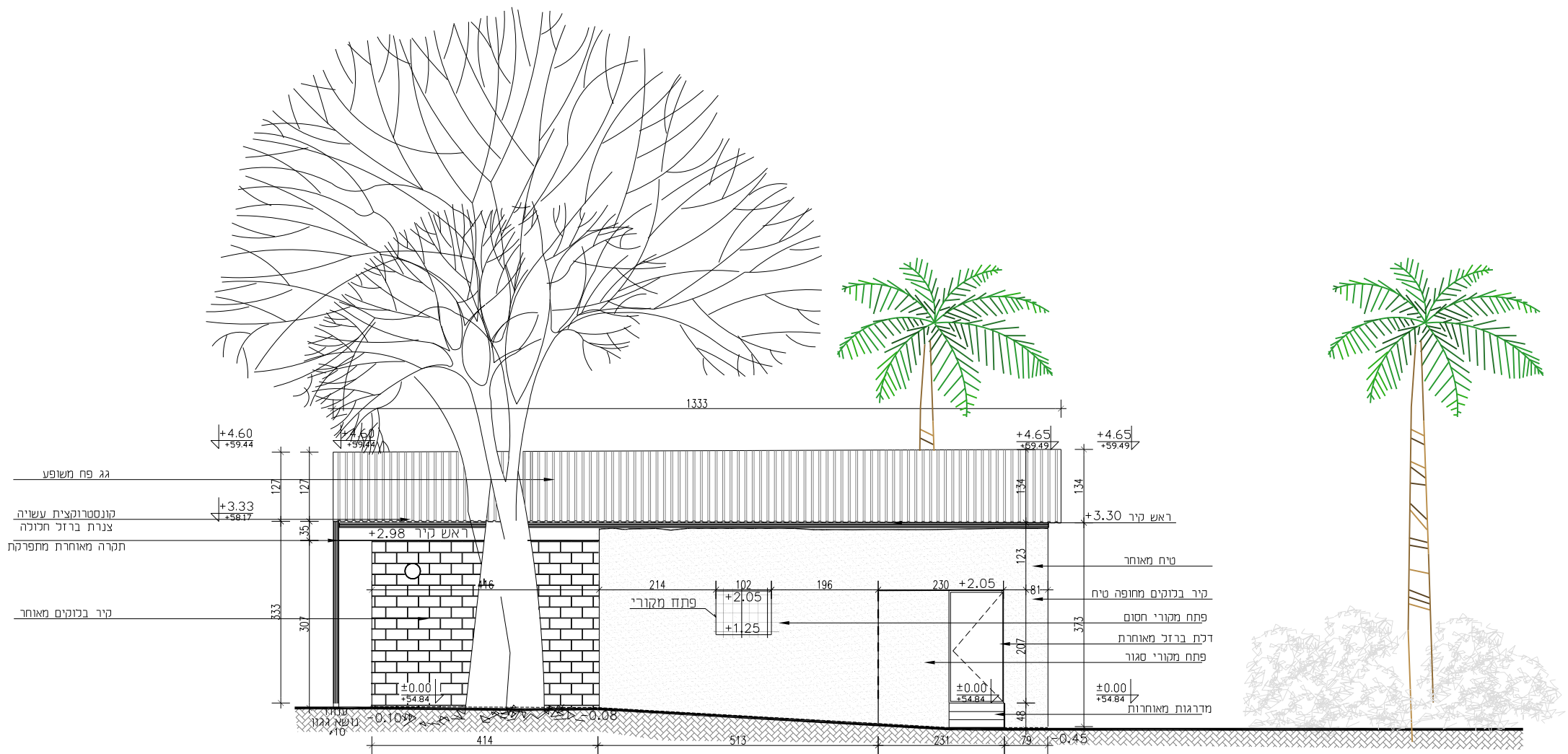

חזית מזרחית מצב קיים
קנה מידה: 1-100

עמוד 105	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	--

חזית מערבית מצב קיים
קנה מידה: 1-100

- קיר לבנים אדומות
- מילוי בטון
- איסכורית
- טיח חלק
- לבני סיליקט

חזית דרומית מצב קיים
קנה מידה: 1-100

עמוד 107	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

קירות תמך

קירות תמך מבטון

קירות התמך ההיקפיים- קירות אלה נבנו בגבולות הגן (הדרומי, המזרחי וחלק קטן מהצפוני). סימון מיקום הקירות- ראה תוכנית תיעוד הפיתוח. גובה הקירות הוא 20 ס"מ במקומות שבהם נדרש תימוך נמוך, ועד כ-200 ס"מ במקומות הגבוהים. הקירות הינם מטיפוס "קיר זיזי" ("קיר קונסטרוקטיבי"), ונבנו מבטון מזויין, יצוק בתבניות מלוחות אופקיים ובגמר "בטון חשוף".

ראש הקיר בנוי אף הוא מבטון ומורחב (ברוחב 20 ס"מ). הקירות ניבנו על-פי תוכניות רכטר (ראה- שתי חלופות ל"קיר מגן", שהוכנו בידי רכטר). מצבם הכללי של הקירות טוב למראה, אף שלשם הערכת יציבותם נדרשת חוות-דעת הנדסית. במקומות אחדים עוגנו עמודי גדר בראש הקיר.

קיר בטון נוסף נבנה מצדה הצפון-מערבי של הווילה המתוכננת. טיפוס הבנייה דומה, אך ללא כרכוב מורחב. גובה הקיר כ- 100 ס"מ. בראש הקיר עוביו 8 ס"מ. אף מצבו של קיר זה- למראה- הינו טוב, אף שלהערכת יציבותו נדרשת חוות-דעת הנדסית.

קיר הבטון היווה את הדופן הצפוני של "במת הגן". מושב הבטון "נעלם" מהגן לאחר עזיבתה של מרים יפה את המקום (אחרי 1967)

הקירות ההיקפיים של הגן וכן קיר פנימי התוחם את "במת הגן" תוכננו ובוצעו מבטון מזויין - גדר "בטון חזית" עם לוחות (תבניות) אופנהיים. בחלק מהקירות נראים עמודי הגדר ההיקפית

עמוד 108	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

קירות תמך

קירות אבן טבעית

בהמשך לקצהו המערבי של הקיר הדרומי, נבנו קירות תמך נמוכים. טיפוס הקירות: "קיר כובד- בנייה יבשה" (ללא בטון). האבנים הן אבני כורכר וטיפוס הבנייה "קיקלופית". ניכר שהאבנים סותתו להשגת התאמה מדויקת בין האבנים.

בקרבת קצה קיר התמך מבטון נבנו שני קירות, זה מעל זה, לקבלת תימוך מספק לגובה הנדרש. בהמשך נבנה קיר יחיד.

מערכת קירות תמך נמוכים, בעלי חזית משופעת, נבנו בחלקו הדרומי של הגן ואחד מהם מהווה את הגבול המערבי של "במת הווילה" (כינוי של המתעד). קירות אלה ניבנו אף הם מאבני כורכר, והם "בנייה יבשה" (ללא בטון בכלל) וצורת הבנייה "קיקלופית", בהתאמה מצויינת בין האבנים.

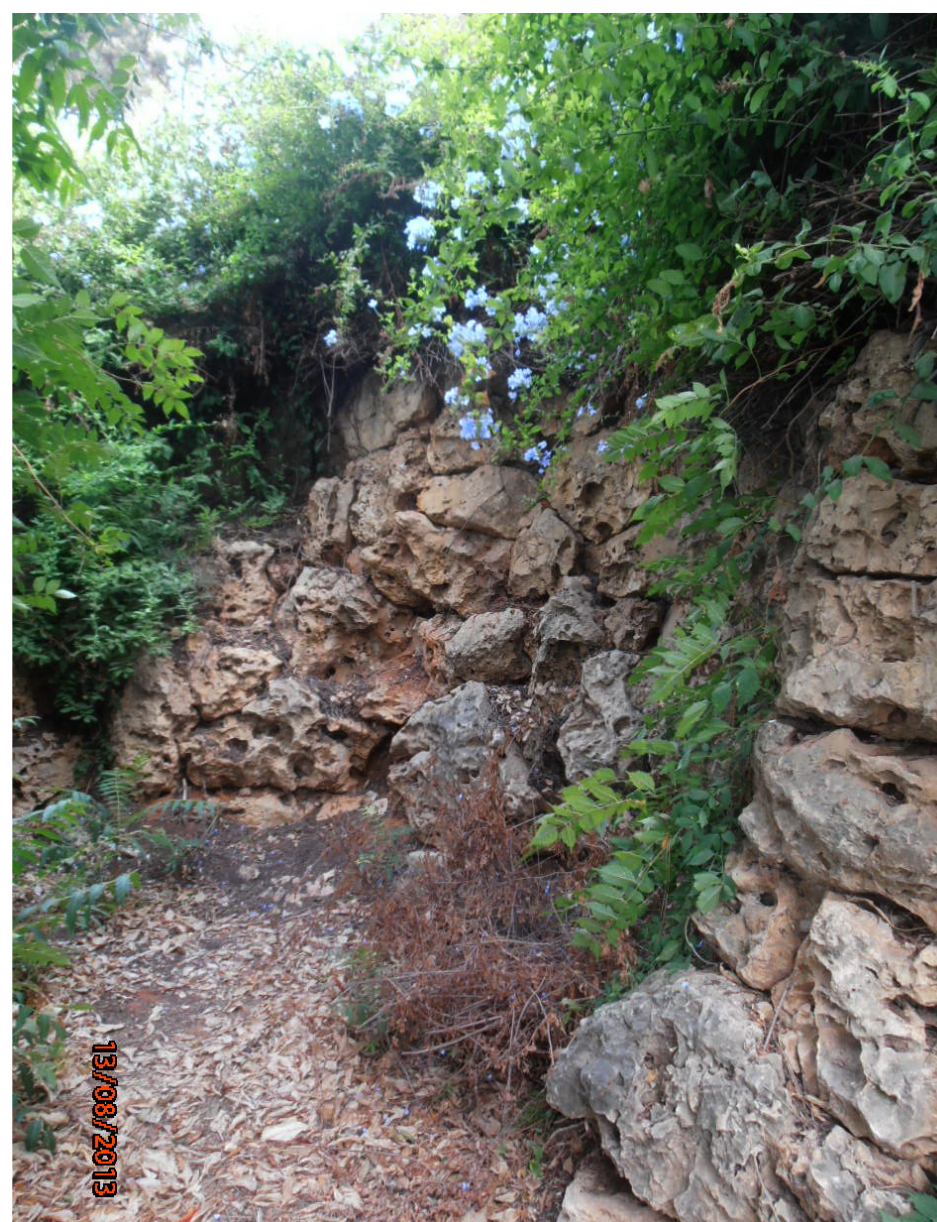
מצבם של קירות אבן אלו אינו אחיד. מקצתם נשמר היטב אך ברובם ניכרים אותות הזמן - האבנים העליונות חסרות, אחדות זזו ממקומן וקטעי קירות חסרים.

בקרבת מערכת הקירות בעלי החזית המשופעת נבנה קיר אחד באותן אבנים, אך חזיתו אנכית.

בראשי כל קירות אבני הכורכר בוצעה חגורת בטון דקה, מעין כרכוב ("קופינג"), לשיפור יציבות האבני בראשי הקירות. אבנים בראש קיר מושפעות יותר מחילופי טמפרטורה, גשמים, השקיה ודריכה. חלק ניכר מ"ראשי קירות" אלו התפרק או חסר.

מצבם הכללי של קירות אבני הכורכר אינו טוב. אבנים רבות בראשי הקירות נשמטו או חסרות, חלקים מהקירות שינו את תנוחתם (שקעו).

בחלקו העליון של המדרון המערבי של הגבעה נבנה קטע קיר אבן מטיפוס "קיר כובד - בנייה יבשה". גובה הקיר כ-80-90 ס"מ בחזיתו. בהמשך מתחלף הקיר למסלעה. קיר זה בנוי מאבן טבעית - אבן גיר קשה ("אבן ירושלמית") ללא סיתות.

קירות אבן טבעית (אבן ירושלמית - דולומיט). סוג הבנייה: פראית "קיקלופית". בנייה יבשה ללא מילוי המשנית בחזית. "המערה" היתה למעשה גומחה אנכית מלאכותית, אשר דפנותיה היו קירות זקופים בנויים מאבן ירושלמית מחוררת. בראש "המערה" הותקנה מערכת השקיה להרטבה קבועה של הדפנות המוצלים ולגידול שרכים (שערות שולמית) בחגווי הסלעים

עמוד 109	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	---	--	---	--

גרמי מדרגות

כל גרמי המדרגות בגן הם מאבן טבעית. גרם המדרגות הצפון-מערבי הינו הארוך מכולם. המדרגות בגרם זה, הן מטיפוס לוחות אבן שלמים, מאבן נסורה בעובי 8 ס"מ ומונחת על רום ("רייזר") אף הוא מאבן, אך מפלחים קצרים (3 פלחים לכל מדרגה). רוחב המדרגות הינו 100 ס"מ ומספר המדרגות משתנה בכל גרם ונע בין 6 ל- 9 .

בפני המדרגות ניכרים חריצי הניסור- חריצים רדודים ואילו אינם מכסים את כל פני האבנים. לא ניכרת כל עבודת סיתות ידנית. המדרגות נותרו שלמות, למעט מדרגות בודדות, בהן ניכר שבר בחזית המדרגה- שבר שתוקן ביציקת בטון מעוגן ב"קוצים" קדוחים, לתוך האבן המדרגה. גרם מדרגות זה בוצע ממספר גרמים- כולם מונחים בקו ישר שהינו מקביל לקיר המזרחי של מבנה הנהגים.

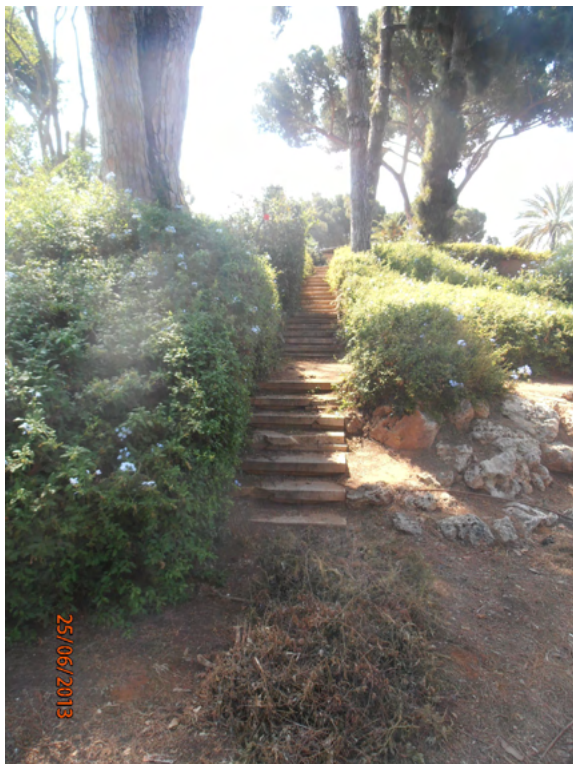
באיזור מסלעות אבן הגיר הקשה ("אבן ירושלמית") אבני המדרגות אף הן מאבן גיר קשה, נסורה ומסותתת. גמר פני האבן, רום ושלח - סיתות גס למניעת החלקה. מגרם לגרם רוחב המדרגות משתנה - בין 70 ל-120 ס"מ, וכן מספרן מ-3 עד 6. מצב המדרגות טוב.

מדרגות מאבני כורכר בוצעו באיזור גן הסוקולנטים - מאבני כורכר מסותתות ידנית. גם בגרמי מדרגות אלה רוחב המדרגות משתנה מגרם לגרם: מ-50 עד 150, וכן מספרן בין 3 ל-6.

באופן טבעי מצבן של מדרגות הכורכר נחות משאר המדרגות בגן, בשל רכות האבנים ובלייה טבעית מהירה יחסית.

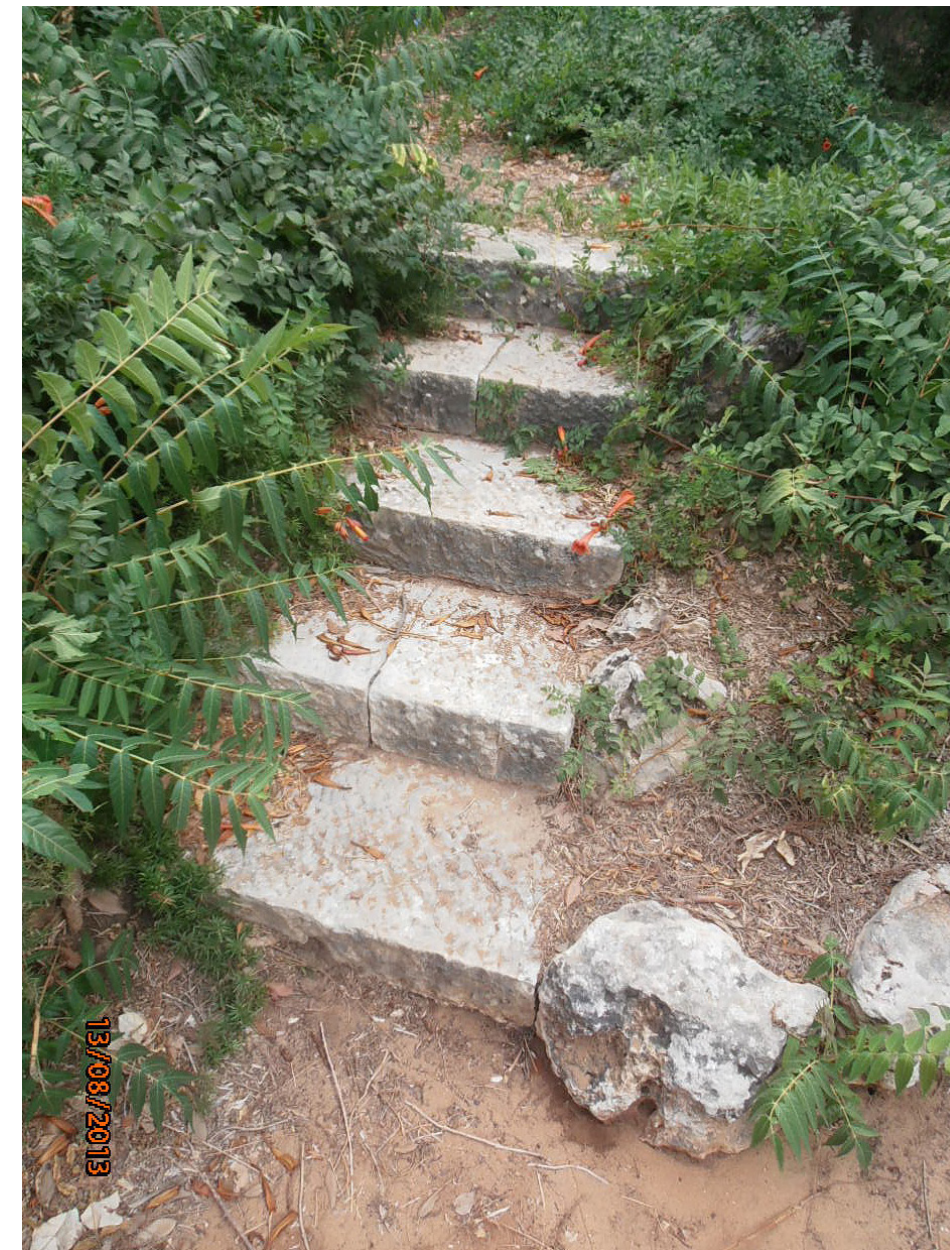

גרם המדרגות הצפוני - אבן טבעית דולומיט ("אבן ירושלמית") נסורה (רום ושלח). גרם המדרגות הצפוני מוקם בדיוק לפי תוכניתו הכללית של זאב רכטר ונבנתה באבן טבעית נסורה. חמישה גרמי מדרגות ברצף מחברים את המדשאה התחתונה עם העליונה

עמוד 110	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

גרמי מדרגות

מדרגות אבן כורכר מנוסרות ומסותתות. מדרגות ומסלעות אבני כורכר בגן הסוקולנטים- להערכת המתעד זה האיזור הראשון שפותח ונשתל בגן- בתכנון והנחיית יצחק קוטנר. הגדר והשער- חדשים (2013)

מדרגות אבן טבעית ירושלמית/דולומיט מטיפוס גושני מנוסר וסיתות "חלמיש" - עדין וצפוף

עמוד 111	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום		
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	---	---

גדרות ושערים

השער הצפוני (שער מאוחר), אך מיקומו קרוב לשער הישן על דרך הגישה הראשית (מצפון) אל הגן

ככל שניתן לראות ולאתר, בשטח נותרו רק שרידי הגדר המזרחית- לכיוון מושב גן חיים. עמודי גדר בודדים ושרידיהם נמצאו מעוגנים בקיר התמך המזרחי (ראו תמונות קירות הבטון בעמ' 61). כמו-כן נמצאו מספר קטעים קצרים בהם נראית גדר רשת מעויינים- שהיתה כנראה הגדר שנמתחה בין העמודים.

שער הולכי-רגל, מרכיבי פלדה, נמצא בצלע המזרחית- בערך מול הכניסה למבנה.

גדר חדשה, המקיפה את מרבית שטח הגן, הותקנה בשנים האחרונות בידי בעלי הגן והותקנו בה שני שערי הולכי רגל- במערב ובדרום, ושער רכב אחד- בצפון. עמודי הגדר הינם מעץ והגדר מחוטי פלדה מגולוונים. הגדר אינה יושבת באופן מדויק בגבולות המקוריים של הגן. ראו בנספחים.

עמוד 112	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

שבילים ודרכים

השביל ההיקפי התחתון, שרוחבו 1.30 מטר, בנוי מאבני כורכר קטנות וצפופות, שככל הנראה סודרו בעבודת יד. מרבית החומר הדק שבין אבני הכורכר נשטף/נגרף במשך השנים, הרי סביר כי בעת שנבנה השביל פוזרה שכבת כורכר דק יותר, והודקה לשם מילוי המישקים בין האבנים כך שיתקבלו פני מדרך נוחים להליכה.

בשולי שבילים מסוג זה נבנו שוליים מלבני חרס (לבני טרה-קוטה אדומות), אשר עוגנו במקומן באמצעות טיט בטוני. אופי הבנייה של השביל מצביע על הכוונה לראות בו שביל ראשי- גם בשל אופן הביצוע וגם מבחינת מראהו, בהשוואה לשבילי אבן כורכר גרוסה וללא שוליים בנויים. רק קטעים קצרים יחסית של שולי השביל נותרו וחלקים ניכרים שלהם מצויים כיום במצב התפוררות.

יתכן כי קטעים נוספים טמונים בעומק 4-8 ס"מ כתוצאה משנים רבות של סחף מהאזור הגבוה (המדרון) מטה, על פני השביל. קטע משביל היקפי זה שימש לפרק זמן לא מוגדר כדרך זמנית לכלי רכב ותנועה זו זירזה את בליית השבילים ושחיקתם. מעת תחילת המחקר לצורך תיק התייעוד הופסקה תנועת כלי הרכב ברחבי הגן, והוגבלה לדרך הראשית מהשער הצפוני עד לקרבת המבנה.

השבילים בקרבת המבנה (הבית בו התגוררה משפחת יפה) בנויים באבן שכבות ירושלמית, עם מילוי טיט בטוני במישקים. רוחב השבילים כ- 40

קטע משולי השביל הראשי - לבני חרס

שרידי לבני חרס אשר שימשו כשולי השביל הראשי התחתון

קטע מהשביל הראשי - אבני כורכר בשיטת בנייה "סולינג" ממש עד תחתית גרם המדרגות

קטע מהשביל הראשי - אבני כורכר בשיטת בנייה "סולינג" ממש עד תחתית גרם המדרגות

שרידי השביל כנראה משנות ה-70

עמוד 113	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

ס"מ. שבילים אלה קצרים ומחברים את הכניסות למבנה (הכניסה הראשית וכניסת השירות מהמטבח) אל דרך הרכב, שתחילתה משער הכניסה הצפוני.

קטעי שביל קצרים מחברים בין גרמי מדרגות

נראה כי שבילים אלו נסללו בקרקע מקומית, שייתכן שעורבבה בכמויות קטנות של כורכר מפורר והודקה היטב. מצבם של קטעים אלה טוב (יחסית), אך הצמחייה השכנה לשוליהם התפתחה ללא הגבלה ובפועל הקטינה באופן ניכר את רוחבם.

דרך הכניסה לרכב, משער הכניסה הצפוני עד לקרבת המבנה, היתה ככל שניתן לראות משכבת כורכר מהודק. מדרך זו נותרו רק שרידים. ספק אם היו לדרך זו אבני שוליים כלשהם - אם היו הן אינן קיימות היום. לדרך זו היה שיפוע אורכי משמעותי, אשר באופן טבעי הפך לציר ניקוז מהאזור הגבוה אל מקום השער הצפוני. זרימת המים כנראה סחפה חלק ניכר מחומר הדרך.

שבילי הגישה לחזית המבנה, העשויים אבן שכבות - בנייה פוליגורית עם מילוי המישנים. מועד הביצוע 1955 (בהערכה) לאחר הרחבת המבנה לצרכי משפחת מרים וחיים יפה

קיר מושב בנוי באבן טבעית ירושלמית (דולומיט) וכרכוב אבן שכבות מעובדת בשוליים. בחזית נראה משטח אבן שכבות, ללא מילוי המישנים

עמוד 114	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	---	--	---	---

רשימת הצמחים בגן

להלן רשימת הצמחים בגן, מחולקת לפי צמחים חיים בגן, צמחים שיש מידע אמין על מציאותם בעבר בגן וריכוז לפי טיפוס הצומח. ציון "ספק זריע" הוסף למספר עצים ודקלים- בשל הספק אם ניטעו, או הינם זריעים פליטי-תרבות. הספק נובע ממידות ומיקום העצים/דקלים. ציון "פולשני" הוסף לצמחים שהוגדרו כך ברשימות המשרד להגנת הסביבה.

רשימת הצמחים שנמצאו בגן (אפריל- יוני 2013):

עצים ודקלים בוגרים (נ)- נשיר (י) ירוק-עד (המספר מציין את מספר הפרטים החיים בגן)
(סה"כ 72 פרטים / 29 מינים שונים)

אורן הצנובר (=א. הגלעין =א. הסלע) (י)- 6
אורן ירושלים (י)- 4
אורן קנרי (י)- 3
אלה ארץ-ישראלית (נ)- 1 (ספק זריע)
אלון הגלעין (י)- 2
אלמוגן רחב-עלים (נ)- 3
אקליפטוס מ.ל.י. (י)- 1
אשל הפרקים (י)- 1

בוהיניה מגוונת 'לבנה' (נ)- 1
ברוש בכות (י)- 2
ברוש מצוי 'צריפי' (י)- 1
דורנטה נאה 'מגוונת' (י)- 1
ושינגטוניה חסונה (י)- 3 (ספק זריעים)
זית אירופי (י)- 7
טכסודיון דו-טורי (י)- 1
סאבאל פלמטו (י)- 1
סיגלון עלה-מימוזה (נ)- 2
עצי הדר מינים/זנים שונים (י)
ער אציל (י)- 2
פיטולקה דו-ביתית (י)- 3
פיקוס השדרות (י)- 1 (ספק זריע)
ציקס מופשל (י)- 1
קזוארינה שבטבטית (י)- 6
קתרוסית מ.ל.י. (י)- 1
קליסטימון בכות (י)- 5
קרית הפקאן (נ)- 1
תות לבן 'זכר' (נ) (ספק זריע) 1-
תמר מצוי (י)- 2
תמר קנרי (י)- 6

עצים חיים בגן, אך אינם בגודל "עץ בוגר" בגן (נ)- נשיר (י) ירוק-עד (סה"כ 3 מינים)

איילנתה בלוטית (נ) (פולשני)
רוביניה בת-שיטה (נ) (פולשני)
פרקינסוניה שיכנית(י) (פולשני)

גדמי עצים בגן (נ)- נשיר (י) ירוק-עד (סה"כ 24 פרטים/ אותרו 7 גדמי עצים של חמישה מינים. מתוך מינים אילו, 3 הם שרידים יחידים של אותם מיני עצים) המספר מציין את מספר הפרטים המזוהים בוודאות גבוהה בגן

אורן הצנובר (=א. הגלעין) (י)- 1
אורן ירושלים (י)- 4
ארז מ.ל.י. (י)- 1
כליל חורש (נ)- (1)
מגנוליה גדולת-פרח (י)- 1 (הערכה כי חייתה בגן עד 2008)

גזע פיטילקה דו ביתית

ברוש בכות

איילנתה בלוטית, דוגמה לצמח פולשני בגן

האורן הירושלמי הנטוי

קליסטימון בכות

עמוד 115	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום		
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	---	---

עצים ודקלים שגדלו בגן אך לא אותר מיקומם (נ)- נשיר (י) ירוק-עד (סה"כ) ריכוז העצים והדקלים
2 פרטים / 3 מינים שלא ברשימות קודמות

ארכונטופניקס קנינגהם (דקל הטבעות)- נגנב לפי רינה יפה (י)- 1
ערבה בוכיה (נ)- 1
פלפון בכות (י) - 1

סה"כ עצים ודקלים בוגרים חיים בגן- 72 (75%)
דקלים (כולל הציקס)- 13
סה"כ גדמים בגן- 24 (25%)
סה"כ עצים ודקלים שניטעו* והגיעו לגודל של "עץ בוגר"- 100 (100%)
סה"כ עצים ודקלים שלא שרדו (2013) בגן- 28 (28%)
עצים ירוקי-עד ודקלים- חיים, מתועדים בעבר וגדמים- 87

עצים ירוקי-עד- חיים וגדמים- 88 (88%)

עצים נשירים- חיים וגדמים- 12 (12%)

שיחים (חלק מהצמחים ברשימה יכולים, ברבות השנים, להגיע למימדי עץ /
17 מינים וזנים)

חד-מאבק (אקוקונטרה) חבשי
בראיניה מושלגת
דבוקית מעוצה
דורנטה נאה 'מגוונת'
הדס קטן-עלים
היביסקוס סיני זן 'אדום' / זן 'לבן-מרכז סגול' / זן 'אדום-פרח מלא'
הרדוף הנחלים 'לבן' / 'ורוד' וגם 'ננסי'
חזרן מצוי (במבוק)
תבטיה הרדופית
יסמין מסני
יעקוביניה משובלת
לנטנה ססגונית
עופרית הכף ("פולשני מוגבל"- מתפשט משלוחות תת-קרקעיות)
פיטוספורוס יפני / ירוק' / 'מגוון'

צסטרום נאה

אורן הצנובר

אשל הפרקים.

**נראית ערמת אבנים (אבן דלומיטית מפירוק מבנה כלשהו- לא מהגן)- יתכן שאבנים אלו נועדו לבניית קירות הישיבה בהיקף בריכת השחייה- שלא נבנתה

תמר קנרי

עמוד 116	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום		
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	---	---

פיטנגה חד-זרעית (פולשני)

צסטרום נאה

רימון מצוי

צמחים מטפסים (5 מינים)

אורנית לוחבת (מטפס)

אלמון הודי (שיח-מטפס)

אספרג מנוצה (מטפס, פולשני)

בוגינוויליאה נאה (שיח-מטפס)

עקולית משרישה 'אדומה' ('פולשני מוגבל') - מתפשט משלוחות תת-

קרקעיות)

צמחי כיסוי / צמחים עשבוניים רב-שנתיים (4 מינים)

אספרג צפוף-פרחים 'שפרנגרי'

כידון (סנסווירה) תלת-פסי

קומלינה לופתת

רוסליה שבטבטית

צמחים סוקולנטיים (בגן 10 מיני סוקולנטיים)

אלוי מ.ל.י. (מין משתרע)

אלוי עצי

חלבוב גדול-שיניים

יוקה אלואית 'מגוונת'

יוקה רפויה (?)

ניצנית דייגרמונטיאנה

צבר (קוצני)

צבר מצוי זן 'פרות סגולים'

ציראוס פרואני

קונזוליאה עצית

צמחים שיש לגביהם דיווח/עדות אמינה על מציאותם בגן (16 מינים)

אבליה גדולת-פרח

ברברית יפנית

גלוריאזיה מ.ל.י.

היביסקוס סיני 'כתום'

ורדים (כלאי תה?)

חיצית הטיפין

יצהרון (עץ-השמן) המנוקד

לנטנה עדינה 'לילכית'

סביון מלבין

סביון רחב-עלים

פלומריה מחודדת 'לבנה'

ציפור גן עדן (המלכה)

קלרודנדרון נאה

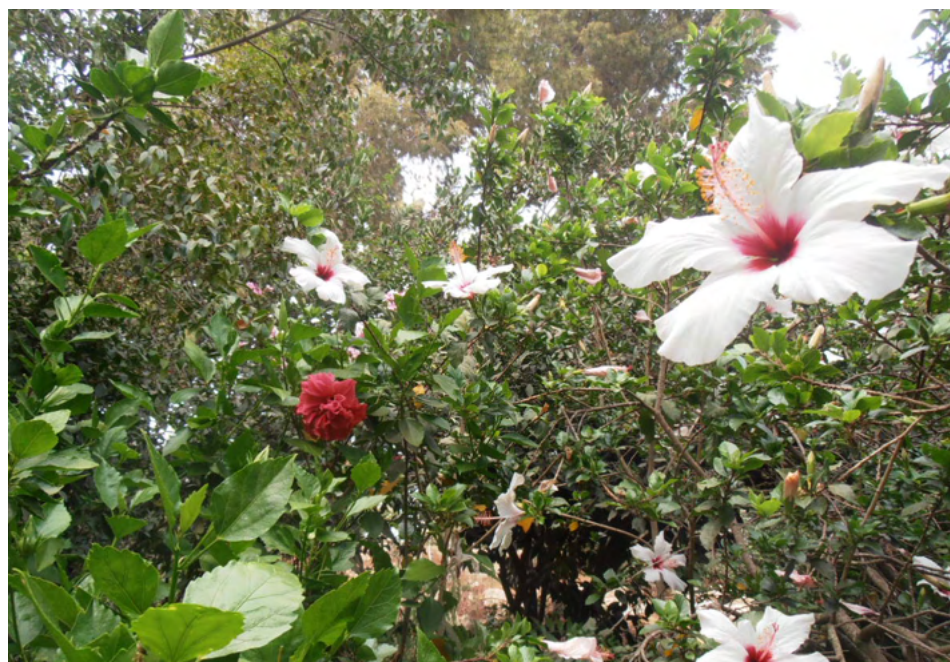
קסנתוסומה ('אוזן פיל')

קתרנטוס ורוד (= וינקה ורודה)

שערות שולמית

חד מאבק נאה

זני היביסקוס סיני

חד מאבק נאה

תיעוד הגן

דוד ערן - אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

"גן מנשה"

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

החזית הצפונית כפי שנמצאת באתר נוספה בשלב בניה ב'. בהרחבת המבנה המקורי לבית מגורים למשפחה נוסף האגף הצפוני ולו חזית מלאה המשמשת כחזית ראשית לכניסה לבית.

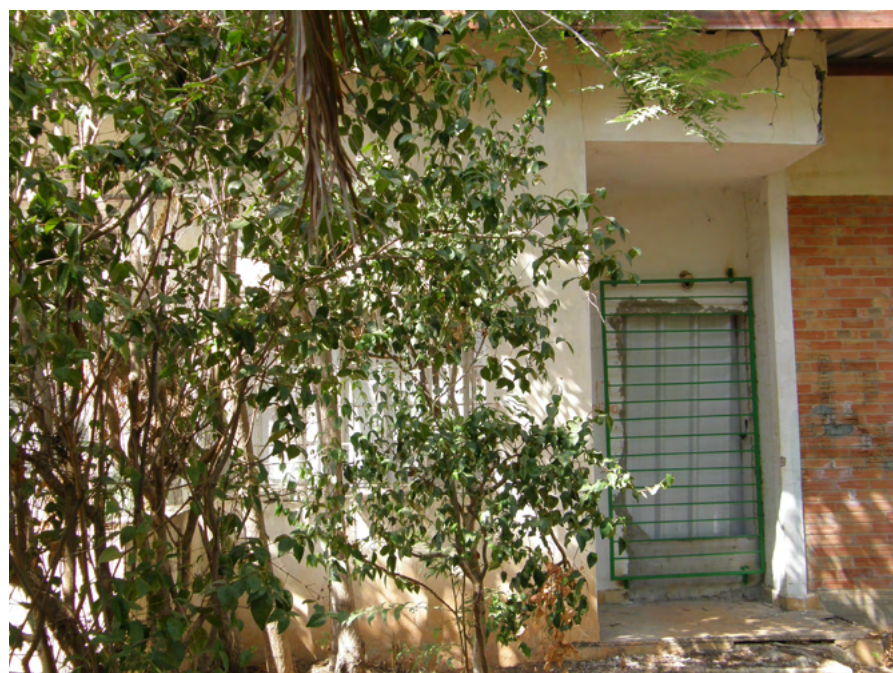
(תמונה פנורמית מעובדת)

תוספת מאוחרת שלא מופיעה בשרטוטים של ההרחבה אך מופיעה בתמונות ההיסטוריות של המבנה שניתנו באדיבות משפחת יפה, בעבר קונסטרוקצית הברזל החזיקה גג אסבסט וסגירה ארעית עשויה פלסטיק

הכניסה הראשית לבית המורחב

את חזית המבנה מעטר קיר לבנים אדומות. ככלל, השימוש בלבנים אדומות הוא נדיר בישראל, זהו אלמנט המשמש הן כחומר לבניה והן כאלמנט דקורטיבי. שימוש בו מאפיין את עקרונות הבניה המודרניסטית בה דגל רכטר בתקופת תכנון המבנה

עמוד 118	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	---	--	---	--

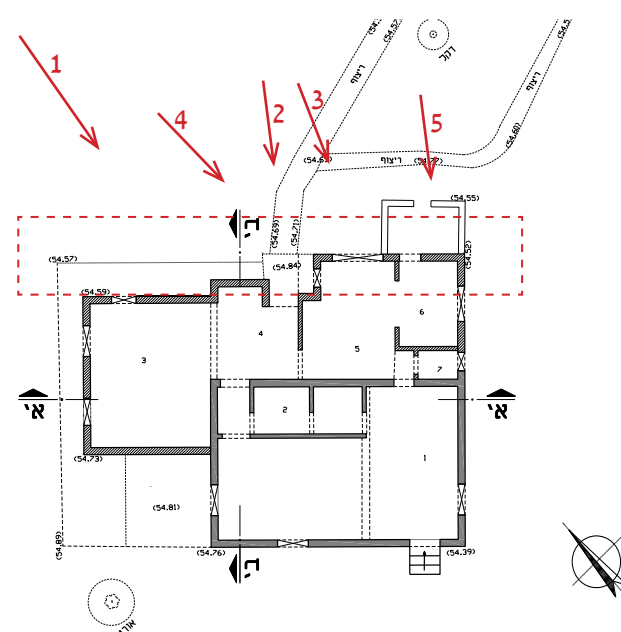
3. חזית צפונית מבט אל דלת הכניסה לבית המורחב

2. חזית צפונית מבט מכיוון מזרח, מבט אל דלת הכניסה של מבנה שלב ב'

1. חזית צפונית - מבט אל כל החזית

5. תקריב אל התוספת המאוחרת

4. תקריב אל מבואת כניסה להרחבת הבית

עמוד 119	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

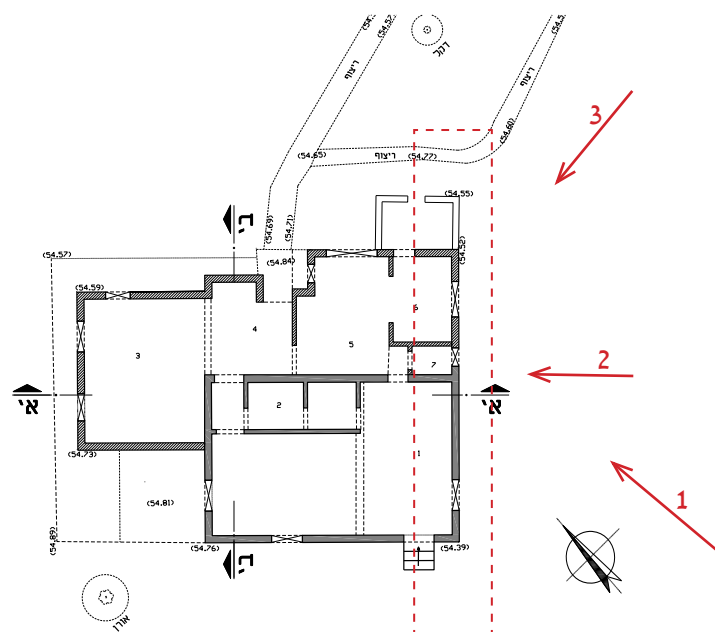
קונסטרוקציית ברזל עימה סגרו את המרפסת.

2. מבט לפינה הדרום מערבית של המבנה המורחב. בעבר מרפסת זו היתה סגורה

3. סדק במקום שבו נמצא החיבור בין המבנה החדש לישן

1. חזית מזרחית

מבנה מקורי שלב א'

הרחבה שלב ב'

עמוד 120	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	---	--	---	---

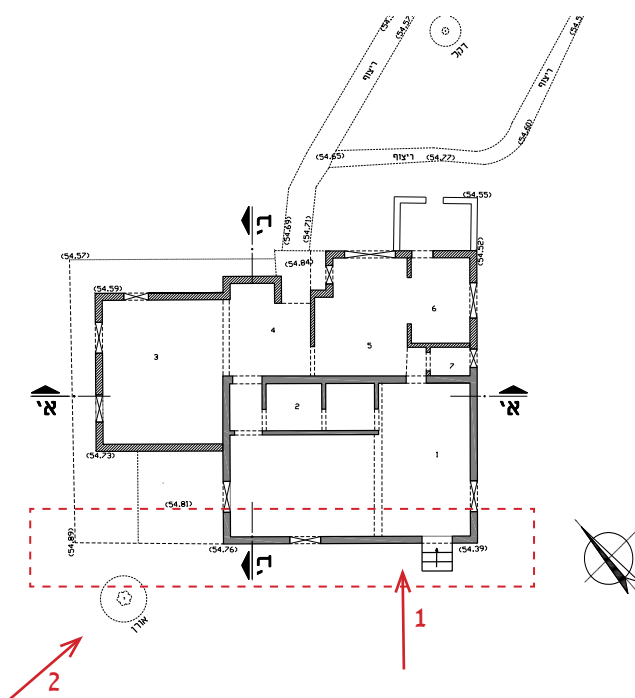
2. חזית דרומית - עץ האורן שנשתל ליד המבנה צמח לממדים עצומים

1. חזית דרומית. נראה החיבור בין שני המבנים

הרחבה שלב ב' - החלל המקורה שמש את מרים לחממה נסיונית.

מבנה מקורי שלב א'

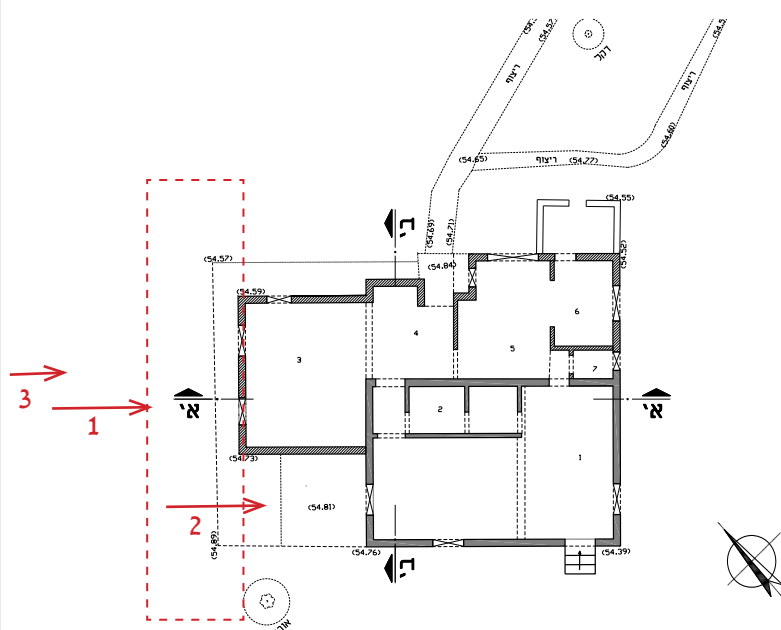
עמוד 121	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן - אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	---	--	---	--

3. החזית והעץ

1. חזית מערבית

תוספת מאוחרת להרחבת הבית

2. מבנה מקורי עשוי לבני סליקט
תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

"גן מנשה"

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד הגן
דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק
מצב קיים

תאריך
אוגוסט 2014

עמוד
122

3. מבט לכיוון מזרח אל מיקום פתח הכניסה המקורי.

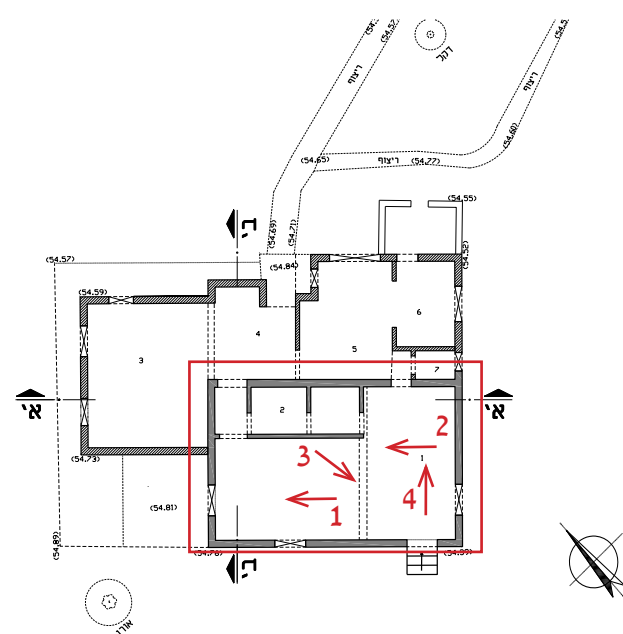
2. מבט לכיוון חלל הרחצה - החלל עבר שינוי אך הקירות נשתמרו במיקומם המקורי

1. מבט לכיוון מערב - חלל מרכזי שלב בניה ראשון - מיקום הפתחים לפי תוכנית מקורית

4. מבט לכיוון צפון אל דלת המקשרת בין שלב בניה א' לשלב בניה ב'

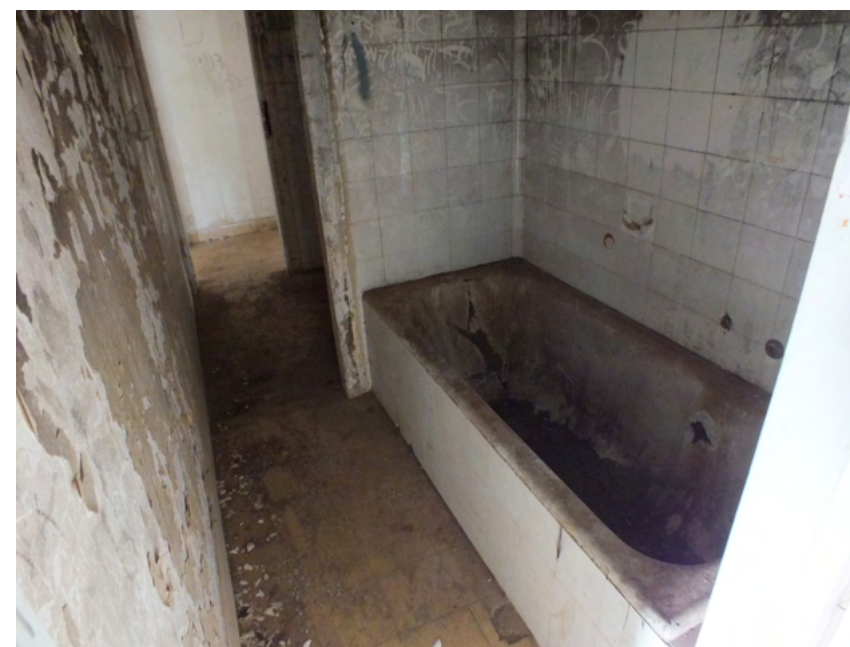
עמוד 123	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

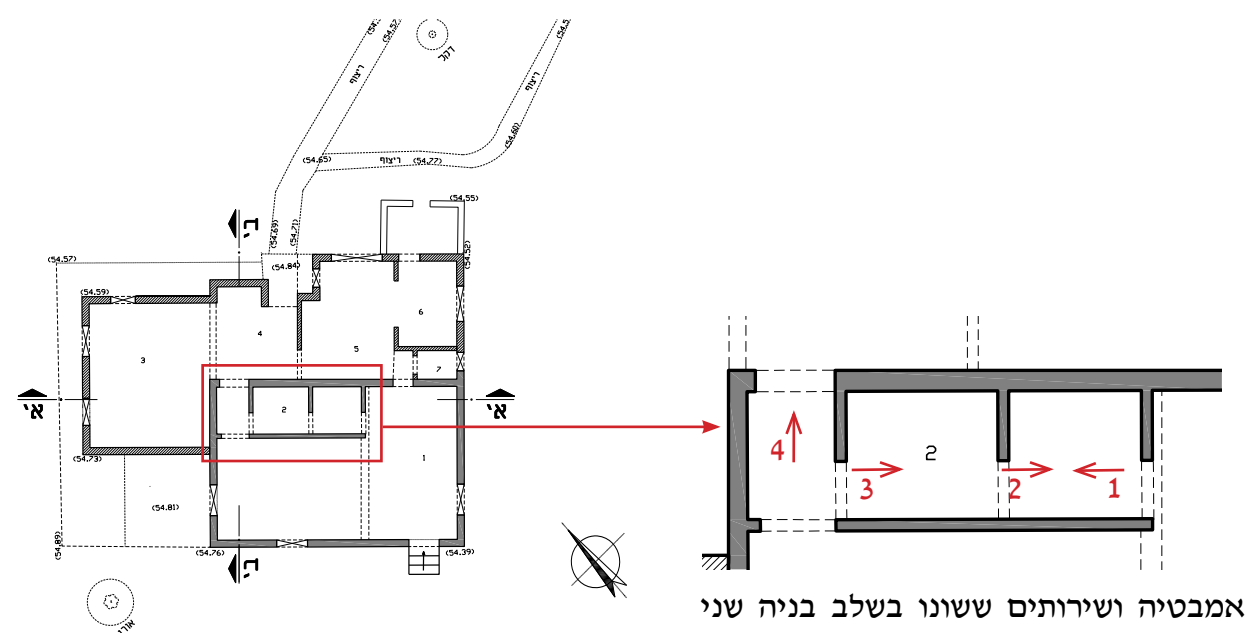
3.

2. (צילום: איל יפה)

1. (צילום משמאל: איל יפה)

4.

עמוד 124	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	--

חלל מרכזי בבית המורחב. על פי הערכת המתעדת היתה בחלל תקרת רביץ שנותרו ממנה קורות עץ בלבד. כעת החלל פתוח עד הגג.

1. מבט לכיוון מזרח אל חלל הכניסה של המבנה המורחב (תמונה פנורמית מעובדת)

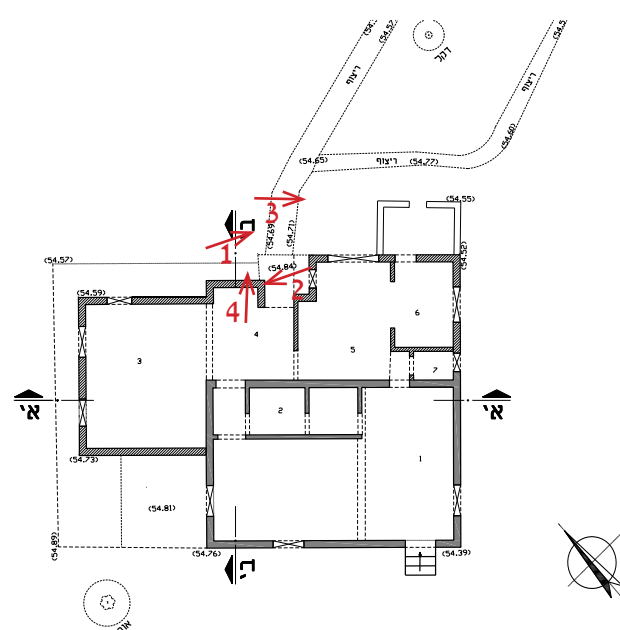
2. מבט לכיוון דרום מערב. ניתן לראות את הקונסטרוקציה של הגג בבירור. מצד שמאל, קיר בלוקים מאוחר

3. מבט מכיוון מזרח אל חלל הכניסה של ההרחבה, ומצד שני נראה פתח המחבר בין המבנה הראשון והמבנה המורחב

4. מבט לכיוון צפון. בתמונה נראה שקיר הבריקים האדום אינו קיר תומך

"גן מנשה"

אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה

אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן

דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק
מצב קיים

תאריך
אוגוסט 2014

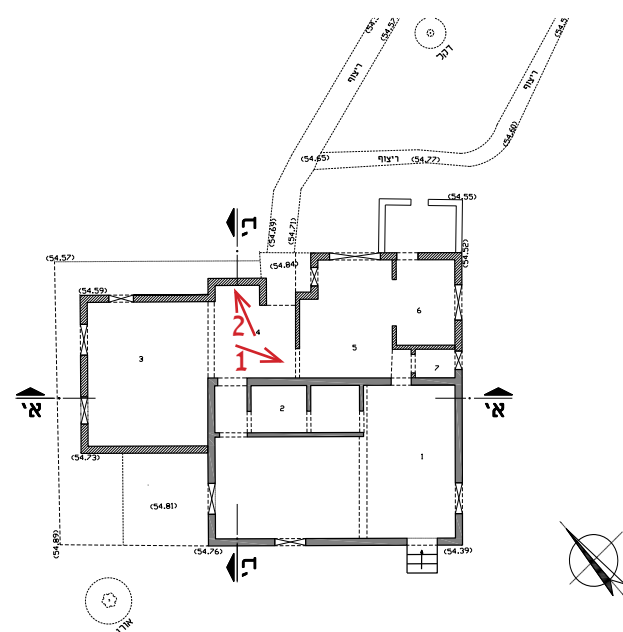
עמוד
125

1. מבט לכיוון מזרח

2. מבט לכיוון צפון אל הנישה שליד דלת הכניסה

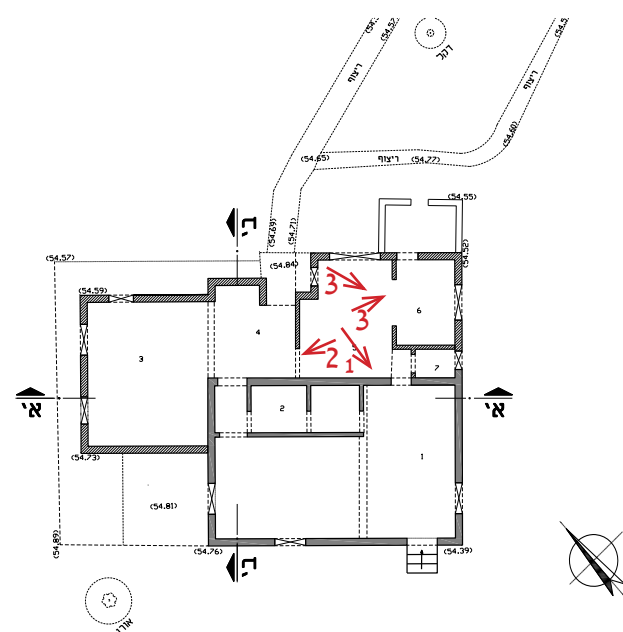
3. מבט לכיוון צפון מזרח

2. מבט לכיוון דרום מערב

1. מבט לכיוון דרום מזרח

3. מבט לכיוון צפון

עמוד 127	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	---

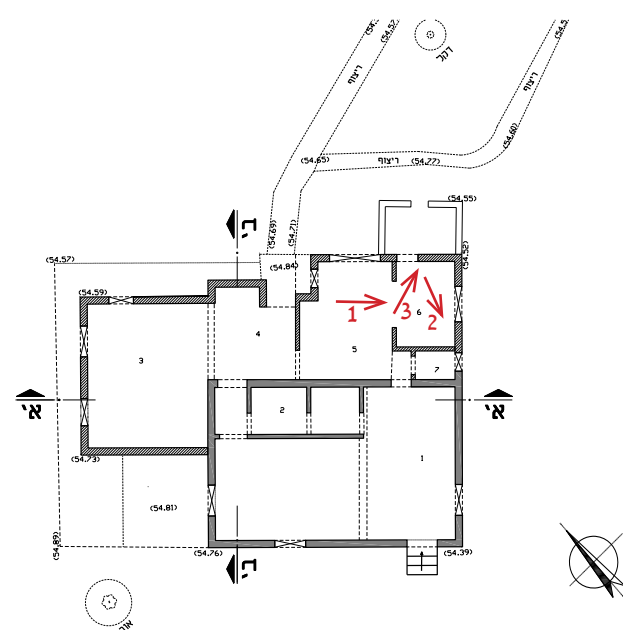
1. מבט לכיוון מיקום המטבח, חזית דרום מזרחית

2. מבט לכיוון דרום - מיקום מטבח

3. מבט לכיוון מזרח - המטבח

4. מבט אל כל החלל

עמוד 128	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מצב קיים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	------------------	--	--	---	--

1. חלל הגג מעל ההרחבה

2. חלל הגג מעל החלק החיצוני (חממה)

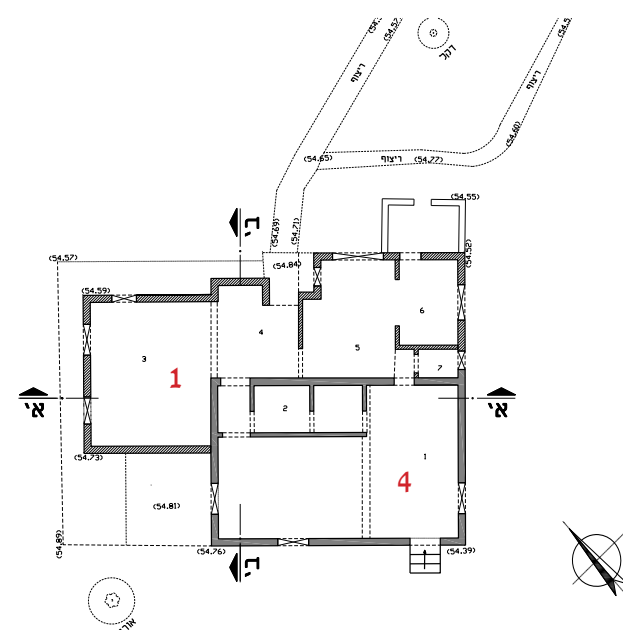
3. חלל הגג מעל איזור המטבח

4. איזור בריכת המים על הגג, הידועה מסיפורי איל יפה

4. בריכת המים

* הצילומים באדיבות איל יפה

"גן מנשה"
אדריכל זאב רכטר
אדריכל גנים יצחק קוטנר
אדריכל נוף ליפא יהלום

תיעוד המבנה
אדר' ענת ברלוביץ'
אדריכלות, שימור
anatberlo@gmail.com

תיעוד הגן
דוד ערן- אדריכל נוף
טל: 09-4944047
zeranim@zahav.net.il

הפרק
מצב קיים

תאריך
אוגוסט 2014

עמוד
129

סקר צמחיה	
א. פתיחה	
גן מנשה הוא גן ותיק, גדלים בו עצים מפוארים וייחודיים - הן מבחינת גודלם והן מבחינת מצבם הטוב, יחסית לגילם.	
חשוב מאוד לשמור מכל משמר על שכיית חמודה ייחודית זו.	
יש לנהוג במשנה זהירות בעבודה בקרבת העצים, הגנה על גזעי העצים, הימנעות מפגיעה בענפים, ובמערכת השורשים. כל נזק הנגרם לענף, לגזע, או לחלק ממערכת השורשים, עלול לגרום להחלשת העץ הבוגר, ניוון ומוות.	
לכבוד הוא לי לעבוד במקום זה ולהיות שותף בשימורו של האתר בכללו ובשימור העצים בפרט.	
ב. בדיקה וכלים	
מבט מקיף ובוחר של העצים, בחינת נטיית העץ, איזון ושיווי משקל של נוף העץ, בריאות כללית.	
בדיקה של הנוף העליון, איתור זיזים לא מטופלים, ענפים שבורים, ענפים היוצרים חיכוך עם ענפים סמוכים, פצעים ישנים וריקבונות.	
בחינת הקרקע בסמוך לגזע, סימני תפיחה והתרוממות הקרקע.	
בדיקת אזור צוואר השורש ואזור התחתון של הגזע, איתור ריקבונות ופצעים ישנים.	
חיפוש וזיהוי זוויות חיבור בעייתיות - בעיקר בענפי השלד המרכזי ובענפים העיקריים בצמרת העץ.	
ג. הנחיות כלליות לשימור ואחזקה	
ג-1 אמצעי זהירות כלליים	
עד הבאת כל העצים למצב בטיחותי תקין ומאושר מומלץ למנוע גישת מבקרים לגן וילדים בפרט.	
יחול איסור על הבערת אש בכל חלקי הגן.	
נדרשת חוות-דעת הנדסית של קונסטרוקטור לגבי קשירת הכבלים שבוצעה בעבר ולגבי התמיכות והקשירות שיבוצעו בעתיד.	
ג-2 גיזום	
ג-3 הגנה על העצים ושורשיהם	
באזור שבו מתרכזת מערכת השורשים של העץ לא תותר עבודה ודריכה והשטח יישמר נקי ומגודר.	
חישוב הרדיוס המגן יהיה לפי הנוסחה הבאה:	
רדיוס המגן שווה לקוטר הגזע (בגובה 1.30) כפול מקדם של 15.	
דוגמא: קוטר הגזע 50 ס"מ כפול 15 (המקדם) שווה ל- 750 = 50*15 ס"מ. כלומר רדיוס המגן יהא 7.5 מטר. במילים אחרות: עיגול בקוטר של 15 מטר כשהעץ במרכזו יגודר!	
הגדר הרצויה תהא מרכיבי עץ עמיד בגובה נמוך (כ- 60-50 ס"מ). אין להשתמש בחומרים משמרי עצים רעילים לשורשי עצים.	
בעצים בעלי נוף מטיפוס "צריפי" - חישוב הרדיוס יהיה לפי מחצית גובה העץ.	
כל עבודות הגיזום, טיפול במערכת השורשים, קשירה, תמיכה וכבילה של העצים, יהיו תחת פיקוח של איש מקצוע ויבוצעו באמצעות בעל תעודת "גוזם מומחה" ממושרד החקלאות. למבצע בפועל של העבודות יהא ניסיון של שלוש שנים לפחות, בביצוע הפעולות הנדרשות. על המפקח לאשר מראש את המבצע ולאמת את כישוריו וניסיונו.	
הגיזום יתבצע באמצעות מנוף או טיפוס ("סנפלינג). יחול איסור על השימוש בדוקרנים לטיפוס על העץ.	
אין לבצע גיזומי חידוש (גירדום) וגיזומי הרמת נוף, אלא אם נכתב במפורש לעשות כן.	
סניטציה קפדנית בכל נוף העץ, הסרת זיזים.	
הפחתת משקל - על ידי גיזומי הסחה. אין לבצע גיזומים מסיביים - המקסימום המותר הינו הפחתה של 10-15% מנוף העצים.	
הפחתת משקל של ענפי מים - על ידי גיזומי הקצרה של כשליש מאורכם.	
דילול ענפים היוצרים זוויות חיבור חדות או חלשות (יציאה של מספר ענפים מאותה נקודה).	
בשום מקרה, לא יבוצע דילול ענפי שלד וענפים גדולים - כל הגיזומים יהיו בשולי הענפים.	
היה ונדרש גיזום מעין זה, הוא יתבצע אך ורק על פי הוראה מפורשת ובכתב של המפקח.	
חובה למרוח במשחת עצים את כל הפצעים שקוטרם 3 ס"מ ומעלה.	
המריחה - בקפדנות - על כל פני הפצעים, במשחה "נקטק", או, ביילטון".	

כל שטח רדיוס המגן יחופה בשבבי עץ (ולא זרעים), בשכבה שעובייה 15 ס"מ. סביב הגזעים יושאר מרווח בלתי מחופה של כ - 10 ס"מ.

בעצי הפיטולקה דו -ביתית - לחישוב רדיוס המגן יימדד קוטר בסיס הגזע (בגובה הקרקע) ויוכפל במקדם של 5.

ג-4 השקייה

נדרשת התקנת מערכת השקייה בטפטוף. לכל עץ יש להתקין מעין "שבלול" של צנרת מטפטפת, באופן שיורטב גוש השורשים העיקרי של כל עץ.

יש לפצל את המערכת לפי צריכת המים של העצים.

נכון למועד הסקר, בוצעה מערכת השקייה בטפטוף, אך הרטבת השטח מוגבלת לתחום המידי סמוך לעץ ואינה מופרדת להפעלות לפי צריכה ייחודית של העצים.

לדוגמא: טכסודיון דו -טורי זקוק למנות מים גדולות ותכופות במהלך הקיץ, לעומת אורן הצנובר (=א. הסלע), או אורן קנרי, אשר יסתפקו בכמות הגשם העונתית (במידה וירדה הכמות הממוצעת).

השקיית -עזר בקיץ לעצים, היא בעלת חשיבות עצומה לעמידותם וגדילתם לאורך שנים ארוכות.

ד. תיאור העצים והמלצות ביצוע- הנחיות ייחודיות

מספור העצים בדו"ח מופיע לפי המספור בטבלת הסקר.

כל העצים הינם לשימור, אלא אם צויין אחרת בתיאור העץ.

עץ מספר 1 אלון הגלעין

- עץ גדול ומרשים, מצב טוב והינו חיוני.
- עץ רב -גזעי, חלל פעור בצומת ענפי השלד בסמוך לקרקע, קיים ריקבון המתפשט כלפי הקרקע.יש לבצע ניקיון של החלל מעלים ומענפים, הרחקת החומר הרקוב עד לשכבת מידור יבשה.
- לאחר הניקיון , יש לרסס בחומרים קוטלי פטריות ולקבל החלטות להמשך טיפול בהתאם לממצאים.
- ביצוע של סניטציה קפדנית, פצעי גיזום ישנים יש לנקות, במקרים מסוימים נדרש לבצע חידוש חתכים , מריחת משחת עצים.
- גיזומי הפחתת משקל באמצעות גיזומי הסחה בלבד.
- תמיכה וקשירה - בשל החלל והריקבון בחלק התחתון של העץ יש לבצע תמיכה של הענף הצפוני באמצעות קורה וקשירה של ענפי השלד באמצעות כבלים.

- יש לנסר את עמוד החשמל הנמצא בסמוך לעץ, תוך השארת "גדם" לתיעוד ההיסטורי של אספקת החשמל לאתר.

עץ מספר 2 פיטולקה דו-ביתית

- עץ גדול מרשים ,תפיחת השורשים האופיינית למין מרשימה, מצב מצוין.
- דילול ענפי מים הגדלים בחובו של העץ ועל ענפי השלד, פצעים לא מטופלים יש למרוח במשחת עצים, דילול ענפים בצמרת העץ הסבוכה.
- שורשים פגועים - גיזום השורשים , ריסוס בחומרים קוטלי פטריות ומריחת משחת עצים.
- ניקיון - עקירה של שיחי הפיטנגו (זרעים) הסמוכים לעץ , השיחים מסתירים את יופיו של הגזע.
- תיחום - יש ליצור מתחם סגור (תיחום פיזי) מסביב לכל מערכת השורשים והגזע ,השורשים רגישים מאוד לפגיעה ולריקבונות.

עץ מספר 3 קתרוסית (מין לא מוגדר)

- שיח גדול / עץ קטן , מצב בינוני , גרעון מים מתמשך גורם לנייון העץ.
- בנוסף - עקולית משרישה מטפטת על העץ וגורמת להחלשתו.
- יש לעקור את העקולית בכל האזור - למעט השארתה כמטפס מוגבל (עם מגביל שורשים בקרקע) - לפי תוכנית שחזור הגן. אומנם סילוק העקולית הינו עבודה קשה ולעיתים סייזיפית ,אך חיונית לבריאות ושגשוג הצמחייה מסביב.
- השקייה - יש להשקות באופן דחוף את העץ.
- גיזומי סניטציה מינוריים, ומריחת הפצעים.

עץ מספר 4 זית אירופי

- מצב טוב, חיוני, קיים חלל בגזע העץ.
- יש לנקות את עצת העץ היבשה, ריסוס בקוטלי פטריות והמשך טיפול (מריחת זפת קרה) לפי החלטת המפקח.
- גיזומי סניטציה, הפחתת משקל מינורית.
- קשירה בכבלים של שני ענפי השלד.

עץ מספר 5 זית אירופי

- מצב בינוני, עץ מגוררס, חלל בגזע העץ.
- דילול ענפים משפתי החתך , בחירת ענפים שיהוו את שלד העץ , טיפול בחתך, ניקיון ומריחת משחה.

עץ מספר 6 טכסודיון דו-טורי

- עץ גדול ומרשים, לדעתי אחד הגדולים בארץ.

תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	הפרק נתונים סטטוטוריים	תאריך אוגוסט 2014	עמוד 131		
--	--	---------------------------	----------------------	-------------	---	--

- מצב בינוני. נראה כי גרעון מים מתמשך גורם לצמיחה דלילה והזדקנות מהירה של העץ. קיימים חורי נקרים בענפי השלד – מחלישים את העץ.
- יש לבצע קשירה בכבל של הענף הצפוני לגזע המרכזי, בשל זווית חיבור חדה.
- קיים סדק בתחתית הגזע, יתכן ומרמז על פגיעה וריקבון נסתר בעומקו של הגזע.
- נדרשת בדיקה באמצעות מקדח, בדיקה שתאפשר להעריך את עומק הסדק והתנגדות העצה בעת הקידוח, במידה ולא ניתן להסיק מסקנות חד משמעיות, יש לבצע בדיקה באמצעות מכשיר רזיסטוגרף, הבודק הימצאות חללים נסתרים בגזע.
- גיזומי סניטציה.
- השקייה, דישון וחיפוי – יש לפרוס קווי השקייה נוספים מסביב לגזע, קוטר מעגל ההשקייה יהיה לפחות 8 מטר, מרווח בין שלוחות הטפטוף 30 ס"מ, מרווח בין הטפטפות 30 ס"מ, ספיקת טפטפת 2.3 ל.ש. יש לעגן את השלוחות באמצעות יתדות.
- ניתן – לחילופין – להשקות באמצעות מתזים.
- דשן בשחרור מבוקר יוחדר לקרקע ידנית מתחת לטפטפות.

עץ מספר 7 אלון הגלעין

- עץ קטן/בינוני – סביר שהינו זריע ולא ניטע עם הגן.
- מצב מצוין, עדיין ניתן לעצב את ענפי השלד באמצעות גיזום – חשוב לבצע כל עוד הענפים בקוטר קטן.

עץ מספר 8 אורן הצנובר (א. הגלעין)

- עץ גדול ומרשים, מצב טוב מאוד.
- ענף שלד משמעותי דולל בעבר, הפצע ללא רקמות הגלדה, אין סימני חדירה של מזיקים.
- פצע לא-מטופל בענף המזרחי עקב קריסת ענף – יש לבצע בדיקה של הפצע – האם קיימים תהליכי ריקבון וגודלו של הפצע יחסית לקוטר הענף.
- בוצע כבל, הקושר את הענף המזרחי לענף השלד המרכזי – למתוח כבל נוסף בין הענף המערבי למרכזי.
- יש לבצע בדיקה של הכבלים הקיימים, בלאי, חיזוק נעלי הכבל, התאמה למשקל הענפים.
- ביצוע של הפחתת משקל באמצעות גיזומי הסחה בלבד – באורן הגלעין נדרשת מיומנות והבנה של אופן צמיחת הענפים בקבלת ההחלטות למיקום הגיזום.

עץ מספר 9 אורן הצנובר (א. הגלעין)

- עץ גדול, מרשים, מצב טוב מאוד. עץ רב גזעי – שלושה ענפי שלד.
- קיימת קשירה של ענף לגזע המרכזי. מומלץ לבצע קשירה של הענף הצפון-מערבי לגזע המרכזי וכן קשירה של הענף המזרחי אל הגזע המרכזי.
- הקשירה תבוצע בשני מקומות – בחלק התחתון והן בחלק העליון.
- יש לבצע בדיקה של הכבלים הקיימים, בלאי, חיזוק נעלי הכבל, התאמה למשקל הענפים.
- גיזומי הפחתת משקל כמפורט בעץ מספר 8.
- עץ מספר 10 אורן הצנובר (א. הגלעין)

- עץ גדול, מצב טוב מאוד, קיימת קשירה של ענפים לגזע המרכזי, ממליץ לבצע קשירה של שני הענפים המתפצלים מהענף המרכזי.
- יש לבצע הפחתת משקל באופן דחוף מהענף הדרומי.
- יש לבצע בדיקה של הכבלים הקיימים, בלאי, חיזוק נעלי הכבל, התאמה למשקל הענפים.
- גיזומי הפחתת משקל יתבצעו כמפורט בעץ מספר 8.

עץ מספר 11 זית אירופי

- מצב טוב/בינוני, הסרת הנצרים, סניטציה, טיפול בפצעים, הפחתת משקל מינורית.

עץ מספר 12 אורן קנרי

- מצב טוב מאוד, דילול זיזים, בוצעו גיזומים מיותרים בעבר, הרמת נוף וגיזום ענפים.

עץ מספר 13 אורן קנרי

- מצב טוב מאוד, פיצול של ענפי שלד (שני מובילים), יש לבצע גיזום הקצרה בכדי להפחית משקל ולחץ על זווית החיבור בענף הצפוני, מיקום הגיזום יקבע בשטח על ידי המפקח.

עץ מספר 14 אורן קנרי

- מצב טוב מאוד, פיצול של ענפי השלד (שני מובילים), יש לבצע קשירה בכבל של שני הענפים. יתכן ויהיה צורך בשני מקומות לאורך הגזעים, דילול זיזים.
- הערה כללית – בעצי אורן קנרי יש לבצע לעיתים גיזומים בענפים לטרלים ("אופקים"), המתארכים וצוברים מסה גדולה – זאת בכדי למנוע שבר בעת רוחות חזקות.

עץ מספר 15 סיגלון עלה-מימוסה

- עץ פגוע, מצבו גרוע /בינוני, מנוון בחלקו, סימני קריעת ענפים, ודילול ענפים גדולים ללא טיפול בפצעים, גרעון מים מתמשך גרם להזדקנות העץ וניונו.
- לא ניתן לבדוק את מצב הגזע ואת אזור "צוואר השורש" בשל צמחי העופרית המכסים אותם.
- יש לעקור את השיחים בקרבת העץ.
- יש לבצע בדיקה קפדנית של כל ענפי השלד לכל אורכם, ביצוע של גיזומי סניטציה, חידוש פצעים. הפחתת גובה תבוצע לפי שיקול המפקח.
- קשירה של ענפי השלד לפי החלטת המפקח לאחר הגיזום.
- לפרוס קווי טפטוף נוספים, להשקות ולדשן כמפורט בעץ מספר 6.
- החלטה באשר לעתידו תתקבל גם לפי מיקום הבניין העומד להיבנות.

עץ מספר 16 אורן ירושלים

- עץ גדול, מצבו טוב, בוצע הרמת נוף – מיותרת – לגובה של 12-10 מטר.

עמוד 132	תאריך אוגוסט 2014	הפרק נתונים סטטוטוריים	תיעוד הגן דוד ערן – אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	---------------------------	---	--	---	---

- קיים כבל הקושר ענף אל הגזע המרכזי. יש לבצע קשירה של שני ענפי השלד המרכזיים, בחלק התחתון ובחלק העליון של הענפים.
- לא ניתן לבדוק האם קיימת "תפיחה" של הקרקע בכיוון מנוגד לנטיית העץ בשל שיחי העופרית.
- יש לנקות את השיחים לבדוק האם קיימת בעייה של התרוממות הקרקע בשל נטייתו של העץ - במידה וכן תשתננה החלטות לגבי עתידו של העץ.
- גיזום הפחתת משקל.
- החלטה באשר לעתידו תתקבל לפי קווי הבניין העומד להיבנות.

עצים מספר 17-18-19 קליסטמון הנצרים

- עצים קטנים, מצב טוב, סניטציה וטיפול בפצעים.

עץ מספר 20 ברוש בכות

- מצב טוב, העץ זקוק להשקייה, נדרשת עקירת שיח ער אציל, שצמח לידו (זריע).

עץ/שיח מספר 21 ער אציל

- אופי שיחי רב-גזעי, מצב חלש - התייבשות וניוון מתקדם, מספר ענפים מתים.
- המלצה - עקירה

עץ/שיח מספר 22 ער אציל

- אופי שיחי רב-גזעי, מצב חלש - התייבשות וניוון מתקדם, מספר ענפים מתים.
- המלצה - עקירה

עץ מספר 23 אקליפטוס

- מצב טוב, עץ רב-גזעי, הגזע המרכזי דולל בעבר עד לקרקע, הענפים הקיימים פרצו לאחר כריתת הגזע.
- יש לחשוף ולנקות את מרכז העץ סמוך לקרקע, בכדי לבדוק האם קיים ריקבון משמעותי.
- לאחר הביצוע, יינתן פתרון האם יש צורך בקשירה של ענפי השלד.
- הפחתת משקל מינורית באמצעות גיזומי הסחה.

עץ מספר 24 אלמוגן רחב-עלים

- מצב - חלש מאוד. יובש בחלקי העץ השונים, העץ סובל מחוסר מים מתמשך, הזנחה לאורך שנים.
- המלצה - עקירה

עץ מספר 25 אלמוגן רחב-עלים

- מצב - חלש מאוד - יובש בחלקי העץ השונים, העץ סובל מחוסר מים מתמשך, מנוון, הזנחה לאורך שנים.
- המלצה - עקירה

עץ מספר 26 אלמוגן רחב-עלים

- מצב - חלש מאוד - יובש בחלקי העץ השונים, העץ סובל מחוסר מים מתמשך, הזנחה לאורך שנים.
- המלצה - עקירה

עץ מספר 27 אשל הפרקים

- עץ גדול, מצב בינוני/טוב, נפגע בתחתית הגזע משריפה, וכן נראה שבר ענפים בעבר, אשר גרם פצעים אשר לא טופלו. יש לבדוק מה עומק חדירת הרקבון אל תוך הענפים והגזע.
- לנקות את האזור מסביב לעץ מעשבייה ואשפה שהצטברה במשך השנים.
- לבצע גיזומי הפחתת משקל, טיפול בפצעים, סניטציה קפדנית, קשירה של שני ענפי השלד.

עץ מספר 28 ברוש בכות

- מצב טוב, העץ זקוק להשקייה.

עץ מספר 29 קליסטימון הנצרים

- מצב טוב, גיזום סניטציה, השקייה.

עץ מספר 30 קליסטימון הנצרים

- מצב טוב, גיזום סניטציה, השקייה.

עץ מספר 31 גרוויליאה חסונה

- מצב בינוני/ טוב. קיימת זיבת שרף מכיבים קטנים בגזע.
- גיזומי סניטציה, הפחתת משקל מינורית מקצות הענפים, השקיית העץ במהלך הקיץ.

עץ מספר 32 גרוויליאה חסונה

- מצב בינוני/ טוב. נפגע משריפה בתחתית הגזע, קיים פצע לא מטופל באזור הפגוע.
- יש לטפל בפצע בהקדם האפשרי בטרם יחל תהליך של ריקבון. ליישר את שוליו באמצעות מפסלת, ריסוס נגד פטריות ומריחת משחה.
- הפחתת משקל מינורית מקצות הענפים, השקיית העץ במהלך הקיץ.

עץ מספר 33 קוארינה דקיקה

- מצב חלש - עץ מגורדם, נפגע משרפה, עלוב.
- המלצה - עקירה

עמוד 133	תאריך אוגוסט 2014	הפרק נתונים סטטוטוריים	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רבטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	---------------------------	--	--	---	---

עץ מספר 34 קזוארינה דקיקה - הגזע שרוף, מגורדם, מת. - המלצה – עקירה עץ מספר 35 קזוארינה דקיקה - מצב – חלש מאד – עץ מגורדם, פגוע משריפה בגזעו , ללא תוחלת חיים משמעותית. - המלצה – עקירה עץ מספר 36 קזוארינה דקיקה - מצב טוב/בינוני, סניטציה, השקייה. עץ מספר 37 קזוארינה דקיקה - מצב בינוני, בקע עמוק לאורך כל הגזע, מהווה סכנה בטיחותית. - המלצה – עקירה עץ מספר 38 תות לבן (זריע) - מצב בינוני – מבנה השלד מיוחד ומעניין, טיפול בפצעי גיזום ובריקבונות, דילול ענפי מחובו של העץ, הפחתת משקל מינורית. - ניקיון שיחי האספרגוס, חשיפת כל אזור הגזע המרכזי. - העץ ממוקם ממש על קו הגבול המזרחי של הגן. שימורו ייבדק עם תוכנית השיקום של הגן ועם תוכנית הפיתוח של הפארק הסמוך. עץ מספר 39 קזוארינה דקיקה - מצב טוב, סניטציה, השקייה במהלך הקיץ. עץ מספר 40 אורן ירושלים - מצב טוב, הפחתת משקל מינורית, לא לבצע הרמת נוף. עץ מספר 41 אורן הצנובר (א. הגלעין) - מצב טוב מאוד, תיקוני פצעים וזיזים, הפחתת משקל, קשירת ענפי השלד. עץ מספר 42 אורן הצנובר (א. הגלעין) - עץ גדול, מצב טוב/בינוני. - קיים פצע גדול כתוצאה מתלישת ענף משמעותי בצומת הענפים, חשוב לטפל בפצע ככל האפשר, להחליק את שוליו, לרסס נגד פטריות. - הפחתת משקל (ראה אופן הגיזום בעץ מספר 8) דילול הזיזים , טיפול בפצעים . - קשירה בהקדם של ענפי השלד באמצעות כבלים, בכדי למנוע שבר עתידי. עץ מספר 43 קרית הפקאן	- עץ מגורדם. מצב גרוע , מנוון ויבש, ריקבון משמעותי בגזע המרכזי. בבסיס הגזע יש מקבץ פטריות גנדרמה. - לאחר התחלת השקיות סדירות (2013) – מתחיל להתאושש. - המלצה – מעקב אחר השתקמותו וטיפולו כעץ זמני. מומלץ לנטוע בקרבתו (אך במרחק סביר) עץ פקאן צעיר – בכדי לשמור את הרכב העצים המקורי ומיקומם. לאחר מספר שנות התפתחות העץ הצעיר – מומלץ כי ייכרת העץ הזקן. עץ מספר 44 פיטולקה דו-ביתית - עץ מפואר, מצב טוב מאוד. - דילול ענפים שבורים, דילול ענפי מים, סניטציה, מריחת משחה על כל הפצעים. - הגנה על מערכת השורשים (ראה עץ מספר 2) עץ מספר 45 פיטולקה דו-ביתית - עץ מפואר, מצב טוב מאוד. - לצערנו, נגזם העץ גיזומי הקצרה כמעט בכל הענפים, חבל – גיזום זה חושף את העץ לחדירה של פתוגנים. - נדרש טיפול בהתפרצות הענפים החדשים על -ידי גיזומי דילול. - לבצע גיזומי דילול של ענפים שבורים, סניטציה, דילול ענפי מים, מריחת משחת עצים על כל הפצעים. - יש להגן על מערכת השורשים והגזע. - שני העצים סמוכים זה לזה ויוצרים מראה נהדר וייחודי. עץ מספר 46 תמר קנרי - מצב טוב מאוד, דילול כפות יבשות. - לאור התפשטות מהירה של חדקונית התמר האדומה ונזקיה החמורים, נדרשות פעולות מניעה סדירות לדקלים בכלל ולתמר הקנרי במיוחד. עץ מספר 47 אורן הצנובר (הגלעין) - עץ ענק, מרשים במיוחד, ממוקם בראש הגבעה צמוד למבנה. מצב טוב מאוד. - גיזומי הפחתת משקל (ראה הנחיות לביצוע עץ מספר 8), תיקוני פצעים ושבר ענפים, קשירה (מיידיית) של שלושת ענפי השלד – בכבלים. עץ מספר 48 תמר מצוי - תמר מצוי – מצב טוב , דילול כפות יבשות. עץ מספר 49 תמר מצוי - מצב טוב, דילול הנצרים בתחתית הגזע, דילול כפות יבשות. עץ מספר 50 ושינגטוניה חסונה
---	--

- לפי מידות הדקל ספק אם ניטע במועד הקמת הגן או במהלך טיפוחו - סביר שהינו זריע.
- מצב טוב מאוד.
- המלצה - לשקול כריתה/שימור - לפי ניתוח תוכנית הצמחייה המקורית.

עץ מספר 51 תמר קנרי

- מצב טוב מאוד, דילול כפות יבשות.
- לאור התפשטות מהירה של חדקונית התמר האדומה ונזקיה החמורים, נדרשות פעולות מניעה סדירות לדקלים בכלל ולתמר הקנרי במיוחד.

עץ מספר 52 אורן ירושלים

- מצב טוב, הפחתת משקל מינורית, לא לבצע גיזומי הרמת נוף.

עץ מספר 53 אורן ירושלים

- מצב טוב, הפחתת משקל מינורית, לא לבצע גיזומי הרמת נוף.

עץ מספר 54 פיקוס השדרות

- זריע, בעל מבנה שלד לקוי - רב-גזעי לא מטופל. מצב טוב מאוד.
- במידה ויושאר במקומו יאפיל בבגרותו על כל העצים סביב ויגרם לניווט.
- המלצה - כריתה (עקירה עלולה לגרום לנזקים לרכיבי פיתוח קיימים).

עץ מספר 55 וושינגטוניה חסונה

- לפי מידות הדקל ספק אם ניטע במועד הקמת הגן או במהלך טיפוחו - סביר שהינו זריע.
- מצב טוב, דילול כפות יבשות.
- המלצה - לשקול כריתה/שימור - לפי ניתוח תוכנית הצמחייה המקורית.

עץ מספר 56 וושינגטוניה חסונה

- מצב טוב, דילול כפות יבשות.
- המלצה - לשקול כריתה/שימור - לפי ניתוח תוכנית הצמחייה המקורית.

עץ מספר 57 סבאל פלמאטו

- מצב מצוין, דילול כפות יבשות.

עץ מספר 58 תמר קנרי

- מצב טוב, דילול כפות יבשות.

עץ מספר 59 תמר קנרי

- מצב טוב, דילול כפות יבשות.
- לאור התפשטות מהירה של חדקונית התמר האדומה ונזקיה החמורים, נדרשות פעולות מניעה סדירות לדקלים בכלל ולתמר הקנרי במיוחד.

עץ מספר 60 תמר קנרי

- מצב טוב, דילול כפות יבשות.
- לאור התפשטות מהירה של חדקונית התמר האדומה ונזקיה החמורים, נדרשות פעולות מניעה סדירות לדקלים בכלל ולתמר הקנרי במיוחד.

עץ מספר 61 בוהיניה מגוונת

- עץ מנוון, מגורדם, ענפים יבשים.
- המלצה - עקירה

עץ מספר 62 דורנטה מצויה 'מגוונת'

- שיח שגדל למימדי עץ קטן - תופעה נדירה. סובל מגרעון מים. מצב חלש.
- גיזומי סניטציה, השקייה קבועה במהלך הקיץ.

עץ מספר 63 סיגלון עלה-מימוסה

- עץ מנוון, ענפי שלד יבשים, עץ מגורדם.
- המלצה - עקירה

עץ מספר 64 זית אירופי

- מצב בינוני - העץ גורדם בעבר. ענף שלד משמעותי סולק בעבר וריקבון חדר והתפשט כלפי מטה לכיוון הקרקע. לנקות את חלל הגזע, בדיקת הפצעים וטיפול בהם לאורך כל הגזע.
- שבר ענף משמעותי בגובה של כ- 4 מ', חורים בגזע בגבהים שונים.
- דילול נצרים חלקי מתחתית הגזע - יש להשאיר מספר מועט של נצרים הפונים לכיוונים שונים בכדי ליצור תחליף עתידי לענפי השלד הראשיים.

עץ מספר 65 זית אירופי

- מצב בינוני, הגזע המרכזי חלול. לבצע ניקיון בחלל הגזע, דילול נצרים וענפים.
- יש לעצב את העץ מחדש - בחירת ענפים לאורך הגזע וטיפוחם.

עץ מספר 66 אלה ארץ-ישראלית

- עץ קטן - כנראה זריע? מצב טוב, אך גדל קרוב מאוד לעצים גדולים אחרים - ראה תוכנית.
- המלצה - העתקה/עקירה

עץ מספר 67 זית אירופי

פרק	תיעוד הגן	תיעוד המבנה	גן מנשה		
נתונים סטטוטוריים	תאריך	תאריך	תאריך	תאריך	תאריך
אוגוסט 2014	אוגוסט 2014	אוגוסט 2014	אוגוסט 2014	אוגוסט 2014	אוגוסט 2014
עמוד	עמוד	עמוד	עמוד	עמוד	עמוד
135	135	135	135	135	135

- מצב בינוני, ריקבון בתחתית הגזע, העץ גורדם בעבר, ויש התפרצות ענפים לאורך כל הגזע. - נדרש עיצוב מחדש של העץ, (ראה הוראות עץ מספר 65).
עץ מספר 68 ברוש מצוי - מצב בינוני, עץ בעל מספר גזעים, קרחים מעלים בחלק התחתון של העץ בגבהים שונים. - זקוק להשקייה סדירה. עץ מספר 69 אלון הגלעין - עץ גדול ומרשים, רב-גזעי, מצב טוב, במפגש הענפים קיים חלל הנוצר עקב ריקבון הנע כלפי הקרקע. יש לבצע ניקוי יסודי של המקום, (טיפול כמפורט לעץ מספר 1). - קשירת ענפי השלד, בכדי למנוע את קריסתם בעתיד, הפחתת משקל באמצעות גיזומי הסחה. - לצערי בוצע גיזום הקצרה מיותר של ענף שלד דרומי ??? - גיזום לא-מובן ואגרסיבי, קליפת הגזע קרועה והחתך אינו ישר. לבצע גיזום לחידוש החתך ומריחת משחה. עץ מספר 70 זית אירופי - מצב בינוני, עץ בעל שני גזעים, גורדם בעבר, קיים חלל בתחתית הגזע. - טיפול – ראה עץ מספר 65. עץ מספר 71 תמר קנרי - מצב טוב. - לאור התפשטות מהירה של חדקונית התמר האדומה ונזקיה החמורים, נדרשות פעולות מניעה סדירות לדקלים בכלל ולתמר הקנרי במיוחד. מספר 72 ציקס מופשל מצב טוב, זקוק להשקייה. מספר 73 ציקס מופשל מצב טוב, זקוק להשקייה. גדמי עצים מספר 101 קתרוסית מ.ל.ג. מספר 102 קתרוסית מ.ל.ג. מספר 103 אורן הצנובר מספר 104 ארז הלבנון (מיקום משוער)15

מספר 105 לא ידוע מספר 106 לא ידוע מספר 107 לא ידוע מספר 108 לא ידוע מספר 109 לא ידוע מספר 110 לא ידוע מספר 111 אורן ירושלים : מספר 112 לא ידוע מספר 113 לא ידוע מספר 114 לא ידוע מספר 115 אורן ירושלים מספר 116 לא ידוע מספר 117 לא ידוע מספר 118 קזוארינה שבטבטית מספר 119 קזוארינה שבטבטית מספר 120 לא ידוע מספר 121 לא ידוע מספר 122 מגנוליה גדולת-פרח12 - המגנוליה נחלשה מאוד בשנים בהם לא ניתנו השקיות קיציות סדירות ובנוסף מרצף שנות בצורת. - בשנותיה הטובות מוזכר העץ בסיפוריו של אייל יפה (נכדם של מרים וחיים יפה) על ביקורה של סופיה לורן בישראל - לרגל צילומי הסרט יהודית (1964). תוך שהיא שרועה על ספסל הבטון הלבן - שהיה צמוד לקיר הבטון ולא נמצא בגן - נחה עיניה של סופיה על עץ המגנוליה, בפריחתו הקיצית הבולטת. לבקשתה, אייל (אז בן 4 שנים!) טיפס על העץ וקטף עבודה פרח מגנוליה ריחני. העץ נכרת, לאחר שגסס שנים רבות, בידי מטפל הגן הנוכחי - שי יפה - בשנת 2009(?). יש סיפור על עץ מגנוליה נוסף, אך לא אותר מיקומו. מספר 123 אורן ירושלים מספר 124 אורן ירושלים

הסקר בוצע בידי המתעד ולשם תכנון פעולת שיקום ו/או שחזור ו/או פיתוח תיזרש חוות-דעת מפורטת של יועץ בטיחות וכן חוות-דעת הנדסית לגבי יציבותם של רכיבי הבנייה, כגון קירות ומסלעות. [סקר המבנה יערך על ידי מהנדס ויצורף כנספח]

רכיבי בנייה/פיתוח בגן

א. קירות תמך
קירות התמך מבטון, שנבנו בסוף שנות ה-30 מבטון מזויין, הינם בעובי דק מאוד ביחס למקובל היום. בראש הקירות נבנה כרכוב בטון מורחב, אך בחלקו הוא התפרק או נסדק. כמו-כן סדוקים הקירות- חלקית- במקומות אחדים (עדיין לא כל אורך הקירות גלוי).
נדרשת חוות-דעת הנדסית לגבי יציבות הקירות וכן לגבי פעולות מניעת נזקים ליציבותם.

ב. מסלעות

למרות שמרבית המסלעות הינן בעלות הפרשי גבהים קטנים, הרי "דפנות המערה" תלולים מאוד ולמעשה דומים יותר לקירות מאשר למסלעות. נדרשת חוות-דעת הנדסית לגבי יציבות הקירות וכן לגבי פעולות למניעת נזקים ליציבותם.

ג. העדר מעקי בטיחות

ככלל, חסרים מעקי בטיחות בראשי כל הקירות והמסלעות.

ד. מדרגות

ככלל, אין לאורכם של גרמי המדרגות בגן מעקי אחיזה. כמו-כן אין המדרגות תואמות תקני בטיחות ונגישות.

ה. רכיבי השקייה

במקומות אחדים נראים רכיבי צנרת ההשקייה ההיסטורית בולטים מעל הקרקע ועשויים להוות מכשול להולכי-רגל.

ו. העדר תאורת חוץ

בכל שטחי הגן אין תאורת חוץ כלשהי.

ז. סגירה היקפית של הגן

נכון למועד כתיבת חלק זה של התיק, הגן אינו מגודר ברציפות, וגורם זה מהווה מפגע משמעותי, ככל שהמידע על הגן הולך ומתפשט בציבור.

הצמחייה בגן

א. עצים
למרות פעולות סניטציה ואורתופדיה, שבוצעו בחלק מעצי הגן הגדולים, נדרשות פעולות נוספות להקטנת סיכוני שבר ענפים.
ההמלצות נכללו בסקר העצים- בחלקו האחרון של תיק זה.
חוות-דעת הנדסית ואגרונומית נדרשת גם לבדיקת תקינות הקשירות בכבלים שבוצעו בעצי האורן הגדולים.

ב. שיחים

בגן ישנו שיח גדול- חד-מאבק (אקוקונטרה) הסמוך למבנה שפירותיו דמויי-הזיתים, רעילים.

ג. גן הסוקולנטים

גן הסוקולנטים גודר, לאחרונה, בגדר "מודרנית" ותקינה. בהנחה שהגדר ושעריה (2) לא ייפתחו לציבור- המצב תקין. מומלץ שטיפוס הגדר ומיקומה יוחלף במסגרת עבודות השימור/שיחזור/פיתוח בגן.

מסקנות

1. לאור מכלול המפגעים שצויין לעיל המלצת המתעד הינה לאסור כניסת ציבור כלשהי לשטחי הגן, עד השלמת כל פעולות השימור, השיחזור והפיתוח, אשר יסדירו את המפגעים.
2. כצעד ראשון מומלץ להשלים את הגידור באופן מלא ולהרחיב את השילוט באופן שתימנע כניסה לגן.

תיעוד המבנה	תיעוד הגן	הפרק	תאריך	עמוד
אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	נחונים סטטוטוריים	אוגוסט 2014	137

הגן

הגן מהווה פנינה ייחודית כגן פרטי רחב-היקף, אשר נשמר היטב למרות גילו (77 שנים בהערכה). למרות גילם הרם העצים (ברובם) במצב טוב עד טוב מאוד, שלד הפיתוח הדומם נשמר בחלקו, במצב המאפשר המשך שימור ואף שחזור.

ערך היסטורי – הגן והמבנה בו מהווים עדות פיזית ומוחשית מאוד לפעילותם המשותפת של מנהיגי ופעילי היישוב ויהודים בעלי זיקה, הון וקשרים, בשנות השלושים למאה הקודמת. פעילות זו, שעיקרה הקמת גופים וכלים להתיישבות וחקלאות ורכישת קרקעות בהיקף נרחב, היוותה תשתית להרחבתם של יישובים קטנים והקמתם של חדשים. דוגמה לפעילות זו הינה הקמת אגודת "בני בנימין" ובנק "בני בנימין", אשר פליקס דה מנשה היה מהבולטים בגופים אלה.

מעורבותה של משפחת יפה בהקמת, טיפוח ואחזקת הגן הינה יוצאת-דופן בתולדות גנים בישראל, לא רק במשך הזמן הארוך בו המשפחה טיפחה את הגן, אלא גם במקצועיות והמסירות בה בוצעו כל העבודות בגן. לכך מתווסף מקומה ההיסטורי של משפחת יפה, לדורותיה, בתולדות היישוב לפני הקמת המדינה ולאורך שנים רבות לאחר מכן. גם לאחר העברת הבעלות על הגן לידי שאול אייזנברג ויורשיו נמשכה אחזקתו התקינה של הגן שנים רבות.

ערך נופי – הרצף ארוך-השנים של אחזקה וטיפוח האתר, אפשר לעצים ולחלקים מהצמחייה הנמוכה, לשרוד היטב את התקופה (שנות ה-2000) בה צומצמו מכסות המים במידה ניכרת. העיור המואץ, במרכז הארץ בכלל ובכפר סבא בפרט, מאיים לבלוע את מרבית השטחים החקלאיים, אשר נרכשו ניטעו ועובדו בתקופה הנידונה.

בהיותו שטח פרטי ומבודד יחסית, מטופח בידיים מסורות ומקצועיות במשך עשרות שנים, זכה גן מנשה להגיע עד הלום, במלוא תפארתו ולאפשר המשך קיומו ושגשוגו, תוך פתיחתו המוגבלת לציבור.

המבנה

ערך היסטורי – המבנה הקטן בגן מנשה הוא חלק מווילה שלא נבנתה מעולם בתיכנונו של זאב רכטר. במבנה התגוררה משפחת מרים וחיים יפה אשר תחזקו את הגן בשנים שהיו בבעלות הברון דה מנשה. המבנה מהווה חלק מסיפור המשפחה המפעילה את הגן וברבות השנים סביבתו היוותה מוקד התכנסות של משפחת הבעלים הנוכחי.

ערך אדריכלי – המבנה נבנה בשני שלבים, השלב הראשון הינו מבנה מלבני פשוט שיועד לשימוש משני של חניה לרכב ומגורי השומר הוא נבנה ללא ייחודיות אדריכלית. באמצע שנות ה-50 הורחב המבנה הקטן לבית מגורים בגודל 96 מ"ר ולו שתי מרפסות, אחת מקורה בגודל 10 מ"ר והאחת פתוח (היתה מקורה בעבר) 0.5 מ"ר. ההרחבה נעשתה אחרי שהיה ידוע כי הווילה לא תיבנה ועל כן ניתן לבית אופי ארץ ישראלי מקומי. התוספת המאוחרת תוכננה בפשטות ובחוכמה, כמעט ללא שינוי של המבנה המקורי וללא אלמנטים קישוטיים פרט לחומרי הבניה – לבנים אדומות וקונסטרוקציית ברזל לגג אסבט, ערכיו האדריכליים של המבנה אינם המהות והסיבות לשימור של המבנה. נוכחותו בגן, פשטותו והשתלבותו בנוף המקומי מהווים חלק ממכלול הערכים של הגן כולו.

ערך נופי – בסביבת המבנה קרחת גן שבעבר היה סביב המבנה דשא אך מזה כמה שנים אזור המבנה עקר. מסביב המבנה ניצפות גבוהה לאזור סביב הגן והצמחייה בגבול הקרחת מעצימה את המבנה דרך ניתוק והיפרדות של המבנה מהגן. האיזור סביב המבנה נשמר כזיכרון ועדות לפעילות הענפה של הפועלים בגן, זהו האזור העיקרי בו נשמרת אוירת הגן השקטה והנעימה, המרוחקת מהעיר המתפתחת וממפעל ההתיישבות הגדל בסביבה.

תאריך אוגוסט 2014	הפרק סיכום	תיעוד הגן דוד ערן – אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
עמוד 138					

תכנון וביצוע הגן: ניתוח הממצאים וחשיבותם ההיסטורית תרבותית השפעות ורעיונות עיצוביים בתכנון וביצוע הגן

בהיעדר תוכניות אחרות לגן מלבד זו שנמצאה בארכיון רכטר, ובהסתמך על השתלשלות מהלכי התכנון והביצוע, מותר להעריך כי רעיונותיו וסגנונו של רכטר הם שקבעו במידה מרובה את אופיו העיצובי של הגן.

בתוכניתו של רכטר מוצג רעיון עיצובי שלם לווילה שתכנן עבור הברון, ולגן שיעטוף את הווילה. עבור הווילה והגן המיידי והצמוד לה תכנן רכטר משטח אופקי רחב-ידיים ("במת הגן" – בלשונו של המתעד). למבנה הווילה צורת האות "חית" – פתוחה לכיוון דרום-מזרח. הווילה ניצבת בראש הגבעה, וצפתה לארבע רוחות השמיים. הבחירה להפנות את גן הווילה לדרום-מזרח משקף את העדפתו של רכטר למראה הפרדסים המקיפים את שולי הגבעה ומשתרעים למרחק, ככל שהעין רואה. דגש לכיוון זה ניתן בתוכניתו – מיקום הפרגולה הפינתית (שלא נבנתה) בפינה הדרום-מזרחית של הגן. למי שהיה אמור לשבת בצל הפרגולה היה מבחר מראות- פנימה לגן- לכיוון הגן הצמוד לווילה והחוצה- דרומה ומזרחה אל המרחבים הנטועים והמעובדים של מושב גן חיים, שדה ורבורג וצופית.

בחלק זה של הגן נתחמים אזוריו בקווים ישרים, אך ללא קווי סימטריה. אין גם מאמץ כלשהו בכיוון של גן פורמלי, בסגנון הצרפתי- סגנון שהיה נחלת מתכננים בעלי חינוך והשכלה אירופאים שפעלו בשנות ה-30 בארץ ישראל. כדרך גישה עיקרית לגן קובע רכטר להשתמש בכניסה הנוחה (טופוגרפית) מצפון וקובע דרך אלכסונית- ביחס לדרכי עפר קיימות ולגבולות חלקות הפרדסים של דה מנשה ופרדסים אחרים. בכך ניתן למתקברים לגן (ולווילה) להתרשם ישירות מההתקרבות לאתר, תוך שהדרך מעוטרת בעצי נוי ופינות ישיבה.

בתוך הגן בחר רכטר להוליד את הרכב ונוסעיו סביב "מבנה הנהגים" ולהגיע לתוך "החצר" הסגורה במבנה הווילה. כך מגיעים בעלי המקום ואורחיהם לחזית היפה והמגוונת של הווילה – הגן הצמוד, בריכת המים והמרפסת (הוורנדה) בחזית הווילה.

גם היום, בהיעדר הווילה, מהווה מבט זה את אחד המבטים היפים ביותר בגן (ראה תמונה בעמוד 88). בכל חלקי הגן האחרים מסתלק רכטר למעשה מקווים ישרים ונותן לטופוגרפיה והעדפת המראה והתנועה המתעגלים

לכוון את הפיתוח המיועד. השביל ההיקפי התחתון, שהוא מעין טיילת היקפית, מתעגל למרגלות המדרון המערבי תוך שהוא מתחבר לדרך הגישה הראשית ולמפלסי "במת הגן" במספר נקודות.

גרם המדרגות הצפוני הינו ישר וארוך יחסית, והוא מופיע בבהירות בתוכניתו של רכטר. הוא יוצא דופן בהיותו מהלך ישר של מדרגות ותפקידו לקצר דרך למי שאינו מעוניין לנוע בהיקף השלם של הטיילת. אפשר לראות בכך טביעת יד מובהקת של רכטר בהשוואה למה שתכננו וביצעו יצחק קוטנר וליפא יהלום אחריו. זה אולי גרם המדרגות החשוב מכול "קיצורי הדרך" או החיבורים בין הטיילת התחתונה ובמת הגן והווילה. רכטר תכנן מספר עצים משני צידי גרם זה, עצי האורן הקנרי ואורן הצנובר הגדולים.

ניתן להעריך כי כשהתברר לרכטר כי הווילה לא תיבנה במקום ולאחר היוודע דבר מותו של הברון פליקס דה מנשה), פסקה מעורבותו הישירה בתכנון וביצוע הגן, עד שהתבקש לתכנן את הגדלת מבנה "חדר הנהגים" עבור משפחת יפה. רכטר השלים את תוכנית הרחבת המבנה ב- 1955, והמבנה הורחב ונותר כך עד עצם היום הזה.

להערכת המתעד, היה יצחק קוטנר מעורב בשלבי הפיתוח הראשונים של הגן. שלב זה הגיע לאחר שהושלמו קירות התמך ההיקפיים, בדרום ובמזרח, קיר התמך הפנימי הצפוני וגרם המדרגות הצפוני. קוטנר תכנן וביצע את האזור הדרומי של הגן- גינת הסוקולנטים על שביליה, מדרגותיה ומסלעותיה. הוא תכנן וליווה את הביצוע של קירות התמך הנמוכים בדרום הגן- מתחת לצמד עצי הפיטולקה. הוא גם אחראי לקיר התמך הנמוך התוחם את צידה המערבי של במת הגן.

הבחירה באבן הכורכר היתה טבעית לקוטנר – הוא פגש במקווה הרבה מבנים ורכיבי פיתוח (קירות ומדרגות) מאבני כורכר, וספק אם פגש באזור החוף והשפלה באבן ירושלמית דולומיטית. בעבודתו ליווה קוטנר בצמידות את תוכניתו של רכטר, אשר ללא ספק היתה בידיו.

קוטנר אחראי גם לשלב הנטיעות הראשון. בעניין זה ניצבה לפניו תוכניתו של רכטר, אך זו אינה מציינת שמות עצים או צמחים אחרים. סביר כי העדפותיו של הברון היו ידועות לו- בין בקשר ישיר עימו או בין "בתיווך" אליהו קראוזה, חיים יפה או אחרים. הוא הביא שתילי עצים ממשתלת מקווה ישראל וממשתלות אחרות ומיקם אותם בגן- ברובם לפי תוכניתו

של רכטר. דוגמה אופיינית לכך היא מיקומו של אורן הצנובר הענק ליד המבנה- בדיוק מופתי לפי תוכניתו של רכטר! גם לפי עדותו של ליפא יהלום (להדס רגב), היה זה קוטנר שקבע את מיקום העצים בגן, בעת שבה קוטנר היה "מתכנן הגן".

קוטנר היה עקבי בבחירתו בעצים ירוקי-עד, בעיקר עצי מחט ועצים רחבי-עלים. מספר העצים הנשירים קטן, ונבחרו אלו שהיתה להם תרומה ייחודית בפריחתם המרשימה- סיגלון (ג'קרנדה), אלמוגן (אריתרינה) וכליל חורש.

כבר בתחילת 1943 עבר יצחק קוטנר לבית השיטה ומעורבותו בגן הוגבלה בשל המרחק והיעדר זמן. את מקומו תפס ליפא יהלום, שסייע בידו כפועל בעת שקוטנר עדיין עבד ולימד בבית הספר החקלאי מקווה ישראל. ליפא יהלום עסק בתכנון וביצוע מערכת המסלעות, קירות, שבילים ומדרגות במדרון המערבי. המדרון תלול, והוא הצריך כמויות גדולות של סלעים ואבנים. ליפא העדיף את האבן הירושלמית הדולומיטית הקשה על פני אבני הכורכר הרכות. בדיעבד, ברור כי היתה זו בחירה מוצדקת – המדרגות, המסלעות וקירות האבן הירושלמית שמורות במצב טוב בהרבה ממקביליהם בנויי הכורכר.

ליפא הושפע מעבודתו במשרדו של יחיאל סגל ונטייתו להתרחק מתכנון פורמלי ("צרפתי" בסגנונו) ולהתקרב לרעיונותיו ומראהו של הגן האנגלי. קווי המסלעות והמדרגות מתעגלים בהתאמה רבה לטופוגרפיה של המדרון. היה זה כנראה רעיונו של ליפא לשלב את "המערה הרטובה" ("הגרוטו") בתוך מסלעות המדרון. אמנם מוטיב זה הינו מלאכותי ומיובא – בנוי בידי אדם ויובא לארץ-ישראל מאירופה- אך ליפא יהלום בוודאי ראה מערות עם שרכי שערות שולמית בסיוריו בארץ, בשבע השנים בהם עבד במחיצתו של יחיאל סגל. עבודתו של ליפא יהלום במדרון המערבי תואמת את תחילת התרחקותם של מתכנני הגן בארץ-ישראל מהסגנון האירופי הפורמלי ומהשלכת רצונו השרירותי של האדם על עיצוב סביבתו. הכיוון החדש מתאפיין בסגנון חופשי, סגנון המודרך מאופי ותנאים טופוגרפיים וממתן דרור לעיצוב רך ומתעגל, השם דגש-יתר על חוויות משתנות של משתמשי הגן, תוך תנועתם וישיבתם בגן, ויתר התאמת הגן לסביבתו הטבעית על מגוון מאפייניה.

	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	הפרק סיכום	תאריך אוגוסט 2014	עמוד 139
---	--	---	---	----------------------	-----------------------------	--------------------

ניתוח הממצאים וחשיבותם ההיסטורית תרבותית /

קווים עיצוביים בתכנון הצמחייה

בתוכנית גן מנשה של זאב רכטר צוינו (גרפית) עצים בודדים, מקבצים קטנים וגושי צמחייה, יחד עם שדרות ברושים וגושי הפרדס שהקיפו את הגן. אין בתוכנית שמות עצים או צמחים אחרים. למרבה הצער, לא נמצאה תוכנית צמחיית הגן, שהוכנה בידי אדריכלי הגנים קוטנר ויהלום. אין בידינו תיעוד כלשהו על כוונותיו ומשאלותיו של יוזם ומקים הגן הברון פליקס דה מנשה, אך מותר לנו לנסות את כוחנו בהערכות ובניחושים מלומדים.

אין לנו מידע מוצק על הגנים שעטפו את סביבתו של הברון באלכסנדריה, מצרים, שם נולד וגדל. בהישען על מצבה הכלכלי האיתן של המשפחה, אין ספק כי הגן בביתו (הווילה) היה עשיר בצמחייה- עצים, דקלים, שיחים פרחוניים וצמחי כיסוי עשבוניים.

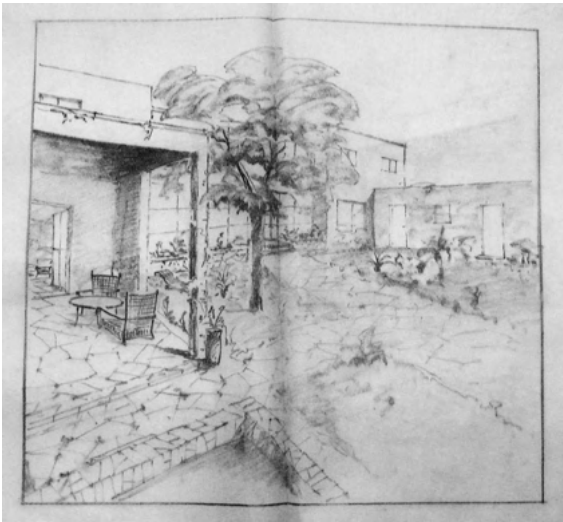
האקלים של אלכסנדריה מאפשר את צמיחתה של קבוצה גדולה של צמחי נוי ממוצא סוב-טרופי ואף טרופי. בהינתן העובדה שעומדים לרשות בעלי הגן המים הנחוצים להשקיה ברוב חודשי השנה, הגן יהיה עשיר ומוריק, פרחוני ומשרה צל רב. יתכן שהיינו מוצאים בו אף נטייה לראוותנות, כצפוי במשפחות בעלות עמדה בכירה בקהילה.

האם זה מה שרצה פליקס למצוא בגן שיקימו עבורו סביב הווילה? ידוע כי תוכננה עבורו וילה רחבת-ממדים (אך לא ענקית), תוך מתן דגש מובהק ל"חיי החוץ" של בעליה- חלונות רחבים פונים מחדר המגורים ופינת האוכל החוצה, מרפסת מקורה, גן מטופח במפלס המבנה ופרגולה פינתית גדולה אל מול המבנה.

הנטיעות הראשונות בוצעו קרוב מאוד להשלמת קירות התמך ההיקפיים, הקיר הצפוני של במת הגן- כך נראה מצילום האוויר של 1944. במועד נטיעות זה (1939-1942 לפי הערכת המתעד), אמנם היה פליקס כבר חולה, אך סביר שעדיין ניתן היה להתייעץ עימו, להציע רעיונות ולקבל הסכמתו לביצוע.

בחירת שלד העצים נוטה במובהק לעצים ירוקי-עד. ירוקי העד והדקלים היו אמורים להבטיח את המופע הירוק והיציב של הגן- מופע שהיה חשוב במיוחד על רקע מרחבים לא- מעובדים או מעובדים בגידולי בעל בסביבת הגן.

חשוב לציין כי בתצפית מגבעת גן מנשה לכל הכיוונים נראו בעבר גושי פרדסים רבים- רובם צעירים ומיעוטם בוגרים (ראו מפת הסביבה משנת

פרספקטיבה של הווילה
מקור: ארכיון משרד רכטר

1942 עם שמות גושי הפרדסים בסביבה) אבל יתכן כי בעיני רוחו של פליקס דה מנשה, שביקוריו בארץ היו ספורים, הארץ ברובה שוממת והוא ביקש לראות את סביבתו הקרובה ירוקה ורעננה.

מבין מיני העצים ירוקי-העד, המחטניים (אורן, ברוש, טכסודיון וקזוארינה) מהווים את שלד העצים ואף תופסים את מרכז הגן. 31 עצי מחט ניטעו בגן, אך לא כולם שרדו. הם ניטעו בעיקר בחלקה הגבוה של הגבעה. אלו עצים עם פוטנציאל צמיחה לגובה שיסייעו להגביר את הרושם של גבעת הגן למרחוק. בבחירה זו יש, כנראה, גם כוונה לעצב בגן מופע ים-תיכוני עם רמיזה לעצי המחט של איטליה- הברושים (ברוש מצוי ובכות) ואורני הצנובר. אפשר לדמיין את הווילה מוקפת באורני הצנובר, אורן ירושלים, מקבץ הקזוארינות במזרח - העצים היו מצלים על המבנה, אך זה היה צל נעים, ולא כבד כצל פיקוסים עבותים.

הדקלים נועדו לחזק את הקשר בין הגן ובעליו למולדתו, אלכסנדריה, והם מחזקים את ייחודו של המקום על רקע סביבתו, מעין נווה מדבר בסביבה נוכרית.

ריבוי השיחים ומיקומם בגן בשולי "במת הגן" מצביע על כוונה להשתמש בהם כמחיצות חיות ("גדרות חיות"). בכך מסייעות מחיצות אלה בהגדרת שטחים לשימוש ומראה. גדרות חיות שימשו שנים רבות בגנים האירופים ההיסטוריים ובמיוחד באלה שנבנו בסגנון פורמלי.

גן הסוקולנטיים עם מסלעות ומדרגות אבני הכורכר, הוא כנראה, פרי רוחו של יצחק קוטנר- שהיה הראשון לבצע עבודות פיתוח וגינון באתר לאחר שהושלמו הקירות ההיקפיים. כיליד שווייץ ובעל השכלה וניסיון

בעבודה האדריכלית שם, יתכן כי נמשך לאקזוטיות של קבוצת הצמחים הסוקולנטיים: קבוצת צמחים הונה מאוד מהצמחייה של מולדתו וכן מן הצמחייה הארץ-ישראלית שראה בטבע סביבו. בגן הבטני של מקווה ישראל נשתלה חלקת צמחים סוקולנטיים ואין ספק כי קוטנר הכיר היטב חלקה זו. סביר גם כי ניתן היה לקחת חומר ריבוי מהחלקה, שכן ריבוי וגטאטיבי של הסוקולנטים, בהכללה, הינו קל.

לדברי ליפא הוא החליף את קוטנר ושינה כיוון. הוא השתמש באבן ירושלמית (לפי ליפא - אבנים וסלעים שהונחו בצד תוך עבודות הפיתוח של בית-החולים הדסה בירושלים) למסלעות, קירות, מדרגות ולבניית הגרוטו ("המערה"). לצמחיית המדרון המערבי, שבפיתוחו עסק, הוא השתמש בשיחים ממוצא ואופי ים-תיכוני- הדס, פיטוספורום (שאינו ממוצא ים-תיכוני, אך משתלב בה היטב), הרדוף, קתרוסית ואחרים.

קשה לדעת האם הנטיעה והשתילה של פיאות הגן בצד דרום ומזרח נעשו על-פי הנחיית מתכנן. בשלב הזה (1943 ואילך), כבר החליף ליפא יהלום את יצחק קוטנר בכל מטלותיו. ליהלום היה ידע נרחב בצמחייה- צמחיית נוי ובר כאחד. יחד איתו פעלה, כזכור, מרים יפה, שהייתה ידועה בחריצותה ובדעתנות שהפגינה. אמנם בני המשפחה זוכרים התבטאות כגון: "נשאל את ליפא"- מה שמצביע על כך שהיה עדיין קשר עם ליפא יהלום. אבל להיטותה של מרים לפתח ולהעשיר את הגן וקשרי המשפחה הענפים שלה ברחבי הארץ, בוודאי שאפשרו המשך פעולות הנטיעה והשתילה גם ללא ליווי צמוד של אדריכל גנים.

לסיכום, ניתן להעריך שאת מירב הקרדיט לבחירת העצים ומיקומם בגן יש להעניק לזאב רכטר וליצחק קוטנר. במה שקשור לצמחייה הנמוכה- גן הסוקולנטים משוייך לתרומתו של יצחק קוטנר.

כל מערכת הצמחייה הנמוכה והעשירה של הגן, שבימיו הטובים של הגן הכילה מעל 100 מינים שונים (ועוד כמה מיני זנים שונים באותו מין) היא תוצאת שקדנותם ופעלתנותם של מרים וחיים יפה, בתכנונו והדרכתו של ליפא יהלום.

בשנים האחרונות לשיבתה ועבודתה של משפחת יפה בגן (בשנות ה- 60 המוקדמות) היה הגן בשיאו - המדשאות בשיא היקפן וירוקות תמיד, צמחיית נוי עשירה (הצמחייה הוותיקה יחד עם "היבוא" המואץ של צמחי נוי כתוצאה מעבודתה של רות בנימין בחוות הנוי בעמק חפר) והעצים במלוא תפארתם, אחרי כ- 20 שנות טיפוח והשקייה בשפע.

תיעוד הגן	תיעוד המבנה	"גן מנשה"	
דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
הפרק	סיכום	תאריך	עמוד
		אוגוסט 2014	140

פוטנציאל שיקום הגן /

מה משתקם ומה לא?

מן המפורסמות, כי בעת השלמת ביצוע גן ("מעמד המסירה" בלשון המ־קצועית של היום) יהיו רכיבי הפיתוח בגן במצבם המיטבי. רכיבי הפיתוח יאפשרו שימוש מיידי בהם ואינם זקוקים ל"תקופת התבגרות" כלשהי. מאותו מועד, יחל תהליך הבליה שלהם. הבלייה נגרמת מתהליכים טבעיים כמו גם משימוש תקין ולא-תקין בהם.

לגבי הצמחייה (למעט המדשאות) המצב הפוך - בעת מסירת הגן יהיו רכיבי הצמחייה קטנים במידותיהם, לא יכסו את שטחי הקרקע שנועדו להם, ותרומתם הנופית תהא מוגבלת מאוד. המדשאות כאמור יוצאות דופן, בכך שבעת השלמת הגן הן מוכנות לשימוש ותהליכי הבליה והשחיקה שלהם מתחילים יחד עם הפיתוח ולצערנו- במקרים רבים- הרבה יותר מהר.

רכיבי הפיתוח אינם מסוגלים להשתקם בכוחות עצמם. אבנים שנשמטו מקיר אינן מתרוממות ומעגנות את עצמן, וקיר תמך שקיבל נטייה מלחץ הקרקע אינו מתיישר. צמחים, לעומת זאת, אכן "יודעים" לשקם את עצמם- בגבולות מסויימים, ואם מסירים מהם את גורמי הבליה וההזדקנות המואצת, יש להם יכולת מפליאה להשתקם. לתופעה זו יש כמובן גבולות טבעיים, וקיימת שונות מרובה בין מיני הצמחים.

שיקום רכיבי הדומם (הפיתוח)

למעשה אין מגבלות העלולות להשבית את יכולתנו לשקם את הדומם בגן. יש בידינו מידע מספק הן לגבי האלמנטים והן לגבי החומרים ואופני הבנייה. הטכניקות ואופני הביצוע של הגן בתקופת הקמתו אמנם השתנו, אך ביסודם של הדברים הידע קיים וגם החומרים ניתנים להשגה בימינו. יוצאי-דופן בעניין החומרים הן אבני כורכר, אשר כרייתן החוקית הופסקה. עדיין ניתן להשיג את הכמויות שיידרשו לשיקום, הן אינן גדולות במיוחד.

תקני הבנייה, הנגישות והבטיחות העדכניים הם מגבלה אשר הופכת את כל הפיתוח הקיים בגן לבלתי-תקני. לאור מצב זה סביר כי יהיה אילוץ לחלק את פעולות השיקום המתוכננות לחלקי גן בהם השיקום יהא תואם-תקנים עדכניים במלואם. חלקי גן אחרים יכילו, בהסכמה וברשות, מגבלות נגישות ובטיחות.

בקירות אבני הכורכר נדרשת עבודת שיקום, תוך שימוש באבני כורכר דומות. הכמות הנדרשת להשלמה אינה גדולה. לגבי קירות הבטון- לאחר

שתושלם בדיקתם ההנדסית, סביר כי יידרשו חיזוקים מסויימים. ניתן לתכנן את החיזוקים הנדרשים באופן שלא יפגע במופעם המקורי של הקירות. לרוב הקירות יידרשו מעקי בטיחות תקינים, ורצוי שאלו יותקנו בגב הקירות ובמנותק מהם, באופן שהצמחייה שתישתל לאורך הקירות, תשתפל מטה וגם בין רכיבי המעקים ובכך תטשטש את קיומם.

לאור המלצות ההנדסיות הכרחיות, ניתן בוודאי לשקול דרכים נוספות לשימור קירות הבטון המקוריים ושילובם באמצעי בטיחות עדכניים, כגון חפירה זהירה בגב הקירות להפחתת גובה התימוך ובניית קיר חדש נמוך להשלמת התימוך שהוחסר מהקירות המקוריים. בכך תיפגע רצועת הצמחייה (בעיקר שיחים ומטפסים) הצמודה היום לקירות ויהא צורך לחדשה.

אזור מסלעות אבן הגיר הקשה הוא כאמור במצב טוב ואין ניכרים סימני התמוטטות, גלישה או סחף. לצורך חידוש תנועת הולכי-רגל בשבילים ובגירמי המדרגות בין המסלעות יהא רצוי להשלים שכבת מצע סוג ב' מעורבת בחמרה ומהודקת. טיפול דומה מוצע לשבילים באזור הכורכרי של הגן, שם חידוש השבילים יהא בשימוש בכורכר גרוס ומהודק.

השביל הקשתי התחתון, אשר כאמור, נבנה במקור באבני כורכר (ב"שיטת הסולינג") ושוליו לבנים אדומות מחימר שרוף, מעוגנות בטיט בטוני, ניתן לשיקום תוך הפיכתו לשביל בטון כורכרי עם שוליים דומים למקור. בכך יהא שביל זה נגיש ובטיחותי ויאפשר גישת מבקרים לחלקי הגן הנמוכים, וגישה למקומות מעניינים בגן כגון "הגרוטו" וקרבה לעצי הענק בגן והפירותולקות, אלו הגלעין, אורן הצנובר, והליכה בשולי גן הסוקולנטים.

בגרם המדרגות הצפוני יהא סביר לבצע תיקונים בבטון לבן מעוגן עם "קוצים" קדוחים לאבני המדרגות ולהשלים מאחזי יד. גרמי מדרגות אחרים ישוקמו כדוגמת ביצועם המקורי. יתכן כי ניתן לוותר על מאחזי-היד על-מנת לשמור אותם במופעם המקורי- צנועים ומוצנעים- בהיותם חלק מפרויקט שימור ייחודי.

השלמת רכיבי פיתוח חסרים, לפי התיעוד, מחייבת התייחסות מורכבת להיקף השיקום המתוכנן, למועד/תקופה בגן לגביו מתייחס השיקום ולמגבלות פונקציונליות ותקניות של הפיתוח החדש. יתכן כי יהא עדיף לוותר על השלמת רכיבים אשר בנייתם, בהתאמה מלאה לדרישות עכשוויות, תביא ליצירת אלמנטים שאינם תואמים את רוחה ומופעיה האופייניים של תקופת הקמת הגן וחייו הראשונים.

שיקום רכיבי הצומח

בשנתיים האחרונות זוכים כל העצים ומירב הצמחים האחרים להשקייה באמצעות מערכת טפטוף. למרות זאת, יש חשש לשרידותם של מספר עצים קטן ומספר שיחים קטן. מכאן מתחייבת פעילות מקצועית רצופה שתכלול הרחבת שטח ההרטבה של מערכת ההשקייה שהותקנה, דישון וטיפול בפגרים בצמחים. במקביל יש להיערך למניעת דריכה והידוק בסביבת הצמחים.

היות שתוחלת החיים של מיני העצים והשיחים השונים בגן אינה אחידה, יתכן כי לא יהיה ניתן לשקם את מקצת הצמחים. מיקומם של הצמחים הללו בגן מתועד, ובעתיד ניתן יהיה לשקול אם לנטעם מחדש. לגבי פעולות השיקום הנדרשות לעצים ולדקלים, ראו דוח האגרונום המצורף.

לגבי צמחים מקבוצות צומח אחרות (מטפסים, עשבונים, סוקולנטיים וצמחים מעוצים בחלקם)- מקבוצות אלה נותרו שרידים חלקיים בלבד. כצפוי, חלק ניכר ממיני הסוקולנטים שרדו היטב, וכך גם מקבוצת המטפסים. רוב הצמחים העשבוניים נעלמו.

* ב"שיקום" הנדון בפסקה זו אין הכוונה להחזרת מצב צמחיית הגן לקדמותה, אלא בפעולות נדרשות להמשך צמיחתם התקינה וכל מין צמח לפי תכונותיו) של צמחי הגן הקיימים. לשיקום זה יש פוטנציאל הצלחה גבוה, אך תנאי לכך הוא שהפעולות תחלנה מייד! שיחזור הגן, על-פי הרכבו ומבנהו ההיסטורי, יידון בפרק המלצות השימור.

תיעוד המבנה	תיעוד הגן	הפרק	תאריך	עמוד
אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	סיכום	אוגוסט 2014	141

המלצות שימור ושחזור / רעיונות עיצוביים לקראת תכנון
’וביצוע התערבות שימורית ותוכנית תחזוקה בגן

מה לשימור?

גן מנשה תוכנן, בוצע ותוחזק כיחידה שלמה, בלתי-מפוצלת ומנותקת במידה רבה משטחי הפרדסים שהקיפו את רוב פאות הגן (ראו צילום אוויר משנת 1944 ו-1949). היות שהגן תוכנן כמכלול מבנים, פיתוח וצמחייה, לא ראוי לקבוע איזה אזור או רכיב חשובים יותר מאחרים.

המרחב האופקי בראש הגבעה (”במת הגן”) מתייחס ל”מדרון המערבי”. “המשולש הצפון-מזרחי”, בו הצמחייה תוכננה ובוצעה בצפיפות גבוהה מתייחס ל”במת הגן” הפתוחה. וכך הלאה, אזורי הגן מתייחסים זה לזה. שילובם כמכלול הוא שיוצר איכות ייחודית למקום (”רוח המקום”). למרות חסרונה של הווילה, אשר תוכננה ולא נבנתה בלב הגן, רק שימור מלא של הגן כיחידה יאפשר את המשך קיומה של עדות פיסית וחיה של גן פרטי, רחב-מידות וייחודי מאוד בתולדות הגנים בישראל.

למרות האמור לעיל, עובדה היא כי המימצאים בגן אינם ממוקמים/פזורים באופן אחיד בשטחי הגן. באזורים מסויימים, מצב הצמחייה טוב יותר ומידות העצים מרשימות יותר. לעומת זאת יש אזורים שבהם כלל לא נמצאו שרידי פיתוח.

באזור “המשולש הצפון-מזרחי” לא נכללו בתוכניות הגן רכיבי פיתוח, למעט בריכת שחייה ומושבים בנויים לאורכה (לפי תוכנית זאב רכטר). היות שבררכת השחייה לא נבנתה, נותר האזור כולו לצמחייה. לפי תוכניתו של רכטר היה אזור זה מיועד להוות אזור צפוף-צמחייה, מעין מסה ירוקה כנגד האזור הפתוח עם הווילה במרכזו.

מבחינת מיני הצמחים באזור זה, נראה כי למעט בקרבת הברכה המתוכננת, נבחרו מיני עצים ושיחים בינוניים וקטנים- בחירה שאפשרה לצופף את הנטיעה ובכך לרזז את קבלת המופע הרצוי של מסה ירוקה וצפופה. למעט אורן ירושלמי גדול-מידות, לא נמצאו באזור זה עצים גדולים באופן יוצא-דופן- מה שאולי מרמז על ביצוען המאוחר יותר של עבודות הגינות באזור. בהיעדר רכיבי פיתוח ועצים גדולי-מידות (למעט אורן ירושלים יחיד, אך נטוי!) מוערך אזור זה כפחות רגיש, בהשוואה לאזורים אחרים בגן.

על רקע מיעוט גנים פרטיים היסטוריים בישראל, בולטת חשיבת השימור בגן מנשה ובמיוחד שימור כל רכיבי הפיתוח ההיסטורי: מערכת הקירות לסוגיה, המדרגות והשבילים, המסלעות והגרוטו (”המערה”). ייחודו של

הפיתוח בגן עולה, תוך שאנו מבחינים בשילוב עבודות וחומרים (בטון, אבן כורכר ואבן גיר קשה-”אבן ירושלמית”)- עדות למעורבותם של מספר גורמים מקצועיים (תכנוניים וביצועיים) בהקמת הגן. מסיבות אלה יש להגדיר את כלל רכיבי הפיתוח- בכל מקום בו הם נמצאו בגן- כראויים לשימור מחמיר. יש לתת תשומת לב מיוחדת לקירות ההיקפיים. קירות אלו נמצאים בגבולות הגן ומחוץ להם מתוכננות (כבר בזמן הקרוב) פעולות פיתוח ובנייה בידי בעלי הנכסים הסמוכים. יציבותם של הקירות בעייתית כבר כיום בשל תקני בנייה שונים במובהק. כל פיתוח, ובמיוחד שינוי מפלסים בקרבתם, תנועת כלים וציוד מיכני-הנדסי בקרבתם או שינוי במידת רטיבות הקרקע בקרבתם עלול לגרום לנזקים כבדים ואפילו להתמוטטותם. ראוי שיינתנו הנחיות הנדסיות מפורטות ומיידיות לפעולות אסורות ומותרות בקרבת קירות אלו.

לגבי הצמחייה- בהכללה, כל העצים הבוגרים ראויים לשימור מחמיר. “שימור מחמיר” בהקשר של עצים פירושו “שימור אקטיבי”- היינו מכלול פעולות מקצועיות שיש לנקוט, לאורך שנים רבות ובצמוד לכך להימנע מדריכה, שינוי משטר הנגר העילי, הימנעות מכל פעולות חפירה ומילוי בסביבתו של העץ. לגבי עצים גדולים “סביבת העץ” תוגדר כשטח המכסה כ 100% עד 150% מהיטל נופו של העץ על הקרקע. מהכללה זו יש להחריג מיני עצים פולשניים, כדוגמת האיילנתה, אשר ספק אם ניטעה בין עצי הגן המקוריים. כך גם לגבי הרוביניה בת-שיטה, בקרבת המבנה והפרקינסוניה בדרום-מזרח הגן. קיים עץ פיקוס השדרות, בקרבת גינת הסוקולנטיים, אשר לפי מימדיו נראה כזריע. בשל מימדיו העתידיים רצוי להעתיקו או לכרתו.

עצים באזור “המשולש הצפון-מזרחי”- יתכן שיש מקום לבצע העתקות על-מנת לאפשר מרחב מחייה גדול יותר לעצים ובהתאמה לתוכניות פיתוח עתידיות באזור זה. יצויין, כי כל נושא הטיפול בעצים הבוגרים כפוף גם לחוק התכנון והבנייה- תיקון 89 והוראות/נוהלי פקיד היערות הארצי.

אמצעי השימור

לשימור אלמנטים צמחיים, בהשוואה לאלמנטים של פיתוח דומם, נדרשים אמצעים שונים באופן מובהק. לגבי צמחייה נדרש מכלול פעולות- “שימור אקטיבי מתמשך”. הפעולות הנדרשות כוללות פעולות אחזקה וטיפול, סדירות ורצופות, תוך הפעלה רצופה של מומחי צמחייה ובמיוחד מומחי טיפולים משמרים בעצים בוגרים. ראוי לעיל בדוח האגרונום.

תשומת-לב מיוחדת חייבת להינתן לפעולות מניעה מקצועיות וסדירות בדקלי התמר הקנרי- דקל אשר הולך ונפגע במקומות רבים בארץ מנזיקה הקשים של חדקונית התמר האדומה. המזיק פשוט ממית דקל קנרי, זה אחר זה!

לגבי שימור רכיבי פיתוח, נדרש בשלב ראשון להעריך הנדסית את מצבם. הפעולות לשימורם יכללו, לאור חוות-הדעת ההנדסית, פעולות לייצוב ומניעת המשך הבלליה הטבעית והבלליה הנגרמת משימוש המבקרים בגן. סביר כי “ייצוב” רכיבי פיתוח מחומרים רכים (יחסית), כדוגמת כורכר, לבני חרס (”טרה קוטה”) ודומיהם כולל שיחזור/שיקום ברמה מסויימת. מכך נובע כי יש חפיפה מסויימת בין שימור לבין שחזור רכיבי פיתוח שונים.

ככל שיתוכננו פעולות ייצוב/שיחזור, יעלה הצורך לשקול מציאותם של חומרים/רכיבים זהים למקוריים וכן את אופני הבנייה הנהוגים כיום, בהתייחס לכוונה לקבל את המופע המקורי המבוקש. כחלופה לשחזור “דומה” למקור תעמוד בפני המתכננים הגישה של שימוש ברכיבים ואמצעים שונים במובהק מהמקור, כך שניתן יהיה להתרשם חזותית מהרכיבים המקוריים (למעשה משרידיהם) ויחד עם זאת לקבל רכיבים תקינים, הנדסית ותפקודית, בהתאם לדרישות הנדסיות ותקניות עדכניות.

נדרשת הקצאת כמויות מים הולמת לאחזקת צמחיית הגן - הקיימת וזו שתושלם. לפי הנחיות משרד החקלאות נדרשת כמות שנתית של כ- 650 מ”ק/דונם לאחזקת גן אינטנסיבי וגן שמשולבות בו מדשאות, עצים ודקלים, ושטחי שיחים וצמחי כיסוי). להיקף משוער של כ-10 דונם שטחי גינות יידרשו לפחות 6500 מ”ק מים לשנה. בשל ערכה הרב של הצמחייה בן נדרשת היערכות להקצאת תוספת מים למקרה של בצורת מלאה או חורפים של עצירת גשמים ממושכת.

* להערכת המתעד הסתיימו עבודות הפיתוח (של רכיבי דומם) בגן בשנת 1944-1945. סביר כי ממועד זה ואילך נמשכו רק פעולות נטיעה/שתילה בגן.

	”גן מנשה” אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	תיעוד המבנה אדר’ ענת ברלוביץ’ אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	הפרק סיכום	תאריך אוגוסט 2014	עמוד 142
---	--	---	---	------------------------------	-------------------------------------	----------------------------

שחזור הגן / קווים עיצוביים של תכנון הצמחייה

מספר גורמים משתלבים יחד ותורמים הדדית להגדרתו של גן מנשה כאתר ייחודי:

- ייעודו, הקמתו ואחזקתו כגן פרטי
 - מעורבותה העמוקה של משפחת יפה בהקמת הגן וטיפוחו
 - מידותיו של הגן
 - תקופת תכנונו וביצועו
 - מצב הפיתוח והצמחייה בגן
 - מיעוט מצער של אתרים דומים בישראל
- צירופם של גורמים אלה נותן תשובה חד-משמעית לשאלת השחזור- חשוב וכדאי מאוד לשחזר!

ביסוד השחזור יהא צורך להחליט על המועד אליו מתייחס השחזור. בעשרות שנות הגן חלו בגן שינויים, בעיקר בצמחייה ובצמחייה, בעיקר במדשאות ובשיחיות. נראה שמעת שהובהר למחזיקי הגן (משפחת מרים וחיים יפה) כי הווילה לא תיבנה, נמשכה הנטיעה והשתילה לפי שיקוליהם. כך בוצעו מדשאות- יתכן על-פי הנחיות יצחק קוטנר וליפא יהלום. כמו-כן נבנו מבני עזר לבעלי-חיים (תרנגולות, עזים).

לדעת המתעד, השחזור הראוי יכלול את מירב האלמנטים שבוצעו- דומם וצומח. אזורי הגן החשובים לשחזור הינם "במת הגן" ואזור "המדרון המערבי" הכולל את גן הסוקולנטים. אזורים אלו מכילים את מירב רכיבי הפיתוח שנמצאו (או שרידיהם נמצאו) ואת מירב העצים הגדולים והייחודיים בגן. בהחרגת המשולש הצפון-מזרחי ממשימות השחזור לא תהיה פגיעה משמעותית במכלול הנופי וההיסטורי של הגן.

ככל הנראה, בוצעו באזור זה נטיעות ושתילות של צמחייה נמוכה יחסית (עצים ושיחים), ונראה שלא בוצעו באזור זה שבילים, כדוגמת השבילים באזורים אחרים של הגן. כמו-כן לא בוצעה בריכת השחיה, המופיעה בתוכנית הגן הכללית של זאב רכטר- ממש בפינה הצפון-מזרחית. פיתוח ובנייה באזור זה – ראוי שיכללו "מעטפת" עצים מהמינים המקוריים, כך שתשמר נראות הגן למבטים מחוץ לו. על הנראות להישאר בולטת, כך שיישמר המופע הנופי המרשים ויוצא-הדופן בסביבה. באזור במת הגן ראוי, לדעת המתעד, לתת ביטוי סמלי לווילה שתוכננה ונבנה ממנה רק חלק קטן.

מבחינת שחזור הצמחייה, יש צורך לבחון לאיזו תקופה בגן מיועד השחזור. כאמור, העצים הינם המרכיב המרשים והיקר בכלל הצמחייה בגן. יחד איתם צריך להינתן מקום חשוב לגינת הסוקולנטים. העובדה כי העצים וגינת הסוקולנטיים שרדו את תקופות העדר האחזקה (ובעיקר ההשקיה) וגם את רצף שנות הבצורת של השנים האחרונות צריכה לשמש לכולנו לקח חשוב לגבי מהלך חייהם של מיני צמחי נוי שונים בגנים בישראל.

על-מנת ליצור קשר מובהק בין רכיבי הפיתוח המקוריים בגן והצמחייה בו ראוי כי שחזור הצמחייה יתייחס, בעיקרו, לתקופה בה הוקם הגן- היינו שנות הארבעים של המאה ה-20. אמנם תהא בכך הגבלת מבחר הצמחים לאותו מגוון מוגבל מאד (בהשוואה למצאי צמחי הנוי של תקופתנו), אך תהא בכך העצמה של מאפייני הפיתוח והצמחייה לתקופה מסוימת מאוד. היות שיש בידנו רשימות צמחי נוי במדריך למשתלות (ראה מקור מס' 23 ברשימת המקורות), לא יקשה להשלים את הקרחות בגן במגוון צמחים אופייני לתקופה ההיא.

לעניין הגושים הגדולים של עופרית הכף, לדעת המתעד ראוי להקטינם, בהתאמה למידותיהם המקוריות ולשמור אותם, במופעם המקורי, כגדרות חיות באמצעות גיזומים תכופים. המדשאות מציבות בפנינו קושי מסויים, בעיקר בשל העובדה כי הן התרחבו מאוד מאותו מועד בו הובהר כי הווילה לא תיבנה. עם זאת, המימדים הנרחבים של המדשאות, בסוף שנות החמישים ובשנות השישים, היו מופע גנני ונופי יוצא-דופן ועוד בגן פרטי. יתכן כי הבאר הפרטית, שהופעלה ומימיה השקו את גוש פרדסי הברון דה מנשה, אפשרה להעמיד לרשות הגן מי-השקיה בכמות ועלות לא מוגבלים.

שחזור המדשאות ראוי שיעשה בעיקר באזור במת הגן- האזור שהתפנה למטרה זו עם ביטולה של תוכנית הווילה. להערכת המתעד, חשיבות שחזורה של המדשאה צפונית- במידותיה המירביות, פחותה. טבעי שמול השחזור המלא- בייחוד לגבי טיפוס גינות כמדשאה- יעמדו שיקולי עלויות אחזקה ועלויות מים. היות שהווילה לא נבנתה, ובעלי הגן המקוריים לא הגיעו למימושו ולהנאה ממנו, עדיף- לדעת המתעד- שהשחזור יוגבל לרכיבים הייחודיים בגן- רכיבי הפיתוח (קירות, סלעיות, מדרגות) שנבנו או תוכננו אך לא נבנו ולרכיבי הצמחייה המהווים את שלד הגן.

בתוך מכלול השיקולים לגבי היקפו ותכולתו של השחזור, עומדת המשאלה הקסומה של הגשמת מלוא מידותיו ומורכבותו של הגן. אך היות ורכיבים

עיקריים בתוכנית הגן לא נבנו- הווילה, הפרגולה הפינתית בפינה הדרום-מזרחית, והבריכה בפינה הצפון-מזרחית- יתכן כי האותנטיות מחייבת להיצמד למה שכן נבנה. מציאת שיווי-המשקל בין מירב האותנטיות וככל שהיא נשענת על עדויות אמינות), לבין שיקולי שחזור ואחזקה אתר, בכלים ובעלויות של תקופתנו, הינה עניין עדין. אלמלא מגבלות תקציביות- יתכן שהיינו רוצים "להקפיא את הזמן", ולשחזר אחד לאחד אתר שלם, כמופעו לפני עשרות שנים. אבל תוכניתו המלאה של הגן מעולם לא מומשה. ככל שאנו יכולים להעריך היום, הגן הוא תוצר משותף של שלושה מתכננים ומשפחה אחת שהקימה וטיפחה אותו, אך את ייעודו ההיסטורי המקורי הוא מעולם לא מילא.

היות שהגן הוגדר כגן לשימור והתב"ע הרלוונטית מעניקה לציבור זכויות ביקור, ראוי להוסיף למאמצי השיקום והשחזור גם מערכת שילוט, להדרכת המבקרים. חשוב שהאמצעים יהיו צנועים במימדיהם, אך לא על חשבון שלמות המידע ואיכותו הגרפית. השילוט המוצע יכלול, בין השאר, חלקי תוכנית הגן, כפי שמצויינים בתוכניתו של זאב רכטר, שמות העצים וגילם המשוער, ושלטי הדרכה למבטים פנורמיים מהגן לסביבתו.

ראוי שעיריית כפר סבא ובעלי הגן ישתפו פעולה, לקיים בגן פעילויות הדרכה ולימוד. בין הנושאים החשובים מוצעים ההיסטוריה של היישוב העברי בתקופת הקמת הגן ושנותיו הראשונות והיבטי תחזוקה ארוכת-טווח של גנים ובמיוחד עצי נוי.

לנושא ניצול זכויות הבנייה שהוענקו לבעלי הגן יצויין כי המלצת המתעדים היא כי מיקום כללי למימוש הזכויות יהיה במשולש הצפון-מזרחי, מיקום בו המבנה והעבודות הבנייה והפיתוח ישפיעו במידה פחותה על הגן.

תיעוד המבנה	תיעוד הגן	הפרק	תאריך	עמוד
אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	סיכום	אוגוסט 2014	143

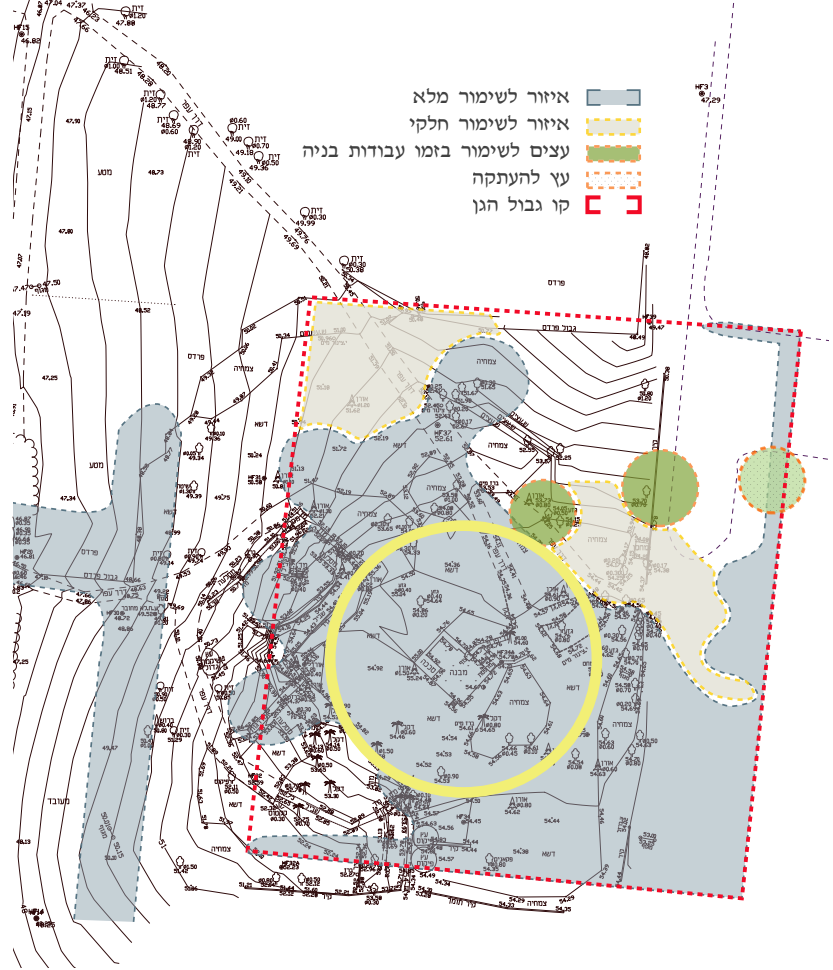

המלצות שימור ושחזור – “המבנה שבגן – בית משפחת יפה”

במסגרת שינוי הייעוד של הגן- “מגן פרטי” ל”שטח פרטי פתוח”, ועל מנת לשמר את רוח המקום ולחזק את זכרון הגן והשותפים בהקמתו ואחזקתו לאורך השנים מומלץ, בין יתר המוצע בחלקו של - הגן - בתיק זה:

לשמור על האיזור בו ממוקם המבנה, (המסומן בצהוב למטה במפת הרגישות) סביבת המבנה והמבנה עצמו ללא שינוי פרט לחידוש המבנה ותחזוקה כדוגמאת המוצע להלן.

מפת הרגישות הוכנה כמסמך תכנוני מנחה הממפה את האיזורים הרגישים בגן, ניתן לראות כי המבנה נמצא באיזור במת הגן בלב האיזור המיועד לשימור מלא.

הנחיות לשימור פיסי של המבנה

- 1. גג-
הגג המקורי היה גג אסבסט מונח על קונס' צינורות ברזל ברוח חקלאית של התקופה בה נבנה. אסבט הינו חומר מסוכן והשימוש בו אסור. המראה של גג האסבסט אופייני בנוף הארץ ישראלי ויש לו תרומה לרוח המקום של המבנה וסביבתו הקרובה.
- שחזור גג בדוגמאת אסבסט כולל מערכת מרזבים ובידוד
- טיפול בקונסטרוקציית הגג למניעת חלודה והמשך אחזקה שוטפת תקופתית לפי הנחיות יועץ ברזל מומחה לשימור.
- שחזור תקרה קלה בפנים מבנה שלב ב'

2. טיח-

- על מנת לשמור על האותנטיות במראה המשוקם של המבנה יש לשמר את החומר המקורי כמה שניתן ולהימנע מיישום חומרי בניין שאינם תואמים את החומר המקורי.
- טיפול בנזקי טיח מקורי ללא פירוק מלא של הטיח המקורי והשלמת טיח כדוגמאת מקור באיזורים הנחוצים

3. קונסטרוקציה -

על פי סקר הנדסי והנחיות מהנדס אזרחי.

4. פתחים-

- פרט לפתח ה"גאראג'" שנסגר בחלקו הפתחים המקוריים שרדו, עם זאת הנגרות והפרזול המקוריים לא שרדו את השנים. הערכה כי הפרט אינו ייחודי מאפשרת גמישות בשיחזור הפתחים.
- התקנת דלתות חלונות ותרססים ברוח המקום, על הפרט להיות עדין ופשוט.
 - שחזור פתח דלת הגאראג'

5. לבנים אדומות-

השימוש בלבנים אדומות הוא נדיר בישראל, זהו אלמנט המשמש הן כחומר לבניה והן כאלמנט דקורטיבי. שימוש בו מאפיין את עקרונות

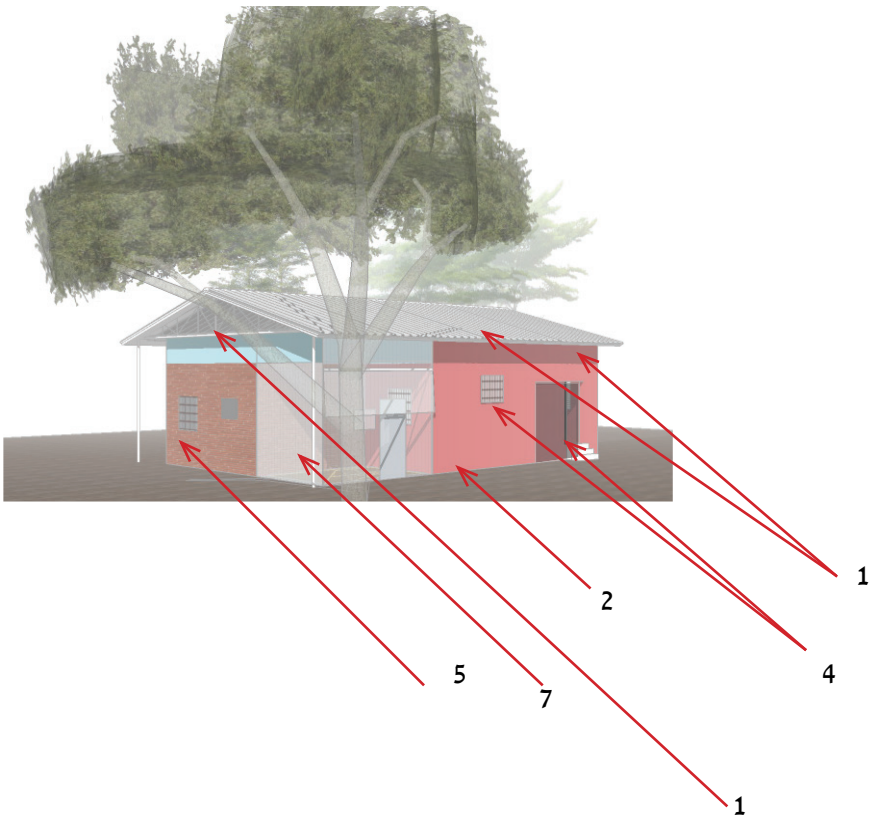
הבניה המודרניסטית בה דגל רכטר בתקופת תכנון המבנה

- טיפול תחזוקה ושימור בקיר לבנים אדומות לפי הנחיות יועץ מומחה.

6. ריצופים -

- במבנה שלושה סוגי ריצוף מקורי (ראה פרק מצב קיים)
- שימור של הריצוף הקיים - טיפול במרצפות חולות, ניקוי וחיפוי בחומר מגן, ניתן לכסות את הרצפה המקורית בתנאי הבטחת שימורם המלא מחת החיפוי החדש.

7. ניתן לשחזור את חממת הניסוי של משפחת יפה

עמוד 144	תאריך אוגוסט 2014	הפרק סיכום	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	---------------	--	--	---	--

סיכום

מההיבט התרבותי- היסטורי יישאר תמיד גן מנשה גן יוצא-דופן מבחינות רבות. הוא לא צמח כשלב מתקדם בהתפתחות גנים פרטיים בארץ-ישראל, אלא הגה, יזם ומימן אותו יהודי עשיר מאלכסנדריה. אומנם היו לברון פליקס דה מנשה קשרים הדוקים עם דמויות מפתח בארץ, אך פעילותו נעצרה באחת עם מחלתו. אפשר לדמיין את הגן כאחוזתו של בעל פרדסים אמיד, המעוניין להקים את ביתו בלב פרדסיו. הבית ("הווילה") לא נבנתה, והפרדסים הפכו למגדלי מגורים - נותרו הכוונות והחלומות....

קשה לראות את הגן בהשוואה לרצף גנים דומים במאפייניהם, מהסיבה הפשוטה שאין רבים כאלה. מספר הגנים הפרטיים בגודל גן מנשה- כדוגמת הגן של הלורד רוטשילד במורד ראש פינה, הווילה של הלורד מלצ'ט לחוף הכינרת, הווילה של חיים וורה וייצמן ברחובות, הווילה של האפנדי עבדולג'בן בבית דגן- הוא קטן. מאפיינים מובהקים בעיצוב (סגנון ומוטיבים של גנים פרסים ומוריים) ניתן לראות בגני אפנדים ערביים.

במעט הגנים שבעליהם יהודים קשה לראות בגנים אלה קווים משותפים או רצף התפתחות בסגנון, בחומרים, באופני הבנייה מובהקים. והיות שלא נבנה בגן מנשה מבנה מגורים מרשים, הוא נותר כגן שבעליו הרשמיים/ החוקיים נטשו את כוונותיהם להיות משתמשי ושוכניו. שנים רבות מי שטיפחו והחזיקו אותו (משפחת מרים וחיים יפה) היו גם אלה שנהנו ממנו, יחד עם בני משפחתם הענפה. הציבור, בדרך כלל, היה שותף מוגבל להנאות אלו. בפי ילדי שכונת עליה, של כפר סבא, כונה הגן - "הגן של מרים וחיים" וכן "גן הקסם", "הגן הנעלם" ו"גן עדן". כצורך השעה שימש הגן יעדים משניים (לגבי גן), אך שימושים חשובים, כמקום תעסוקה לחברי הכשרות קיבוצים (שלא היו להן עדיין משבצת קבע) וכמקום בו קויימו פעולת הגנה על היישוב היהודי, לפני הקמת המדינה. צירוף איכויותיו הפיסיות ומכלול העדויות על איך הוקם המקום, תוחזק ומי פעל בו וכיצד עושה את גן מנשה לאתר יוצא דופן וראוי לשימור, שחזור וטיפוח מסור.

ראוי לציין את הגן כדוגמה יוצאת דופן של יצירה אדריכלית היסטורית (בהתייחס להיסטוריה קצרה (יחסית) של עשרות שנות תכנון ובנייה בארץ ישראל המתחדשת), בידי אדריכל זאב רכטר - אדריכל שמירב פעילותו היה תכנון מבנים דווקא ולא גנים. הגם שלא נמצאה תוכנית הגן בידיהם של בני משפחת יפה, אין ספק כי תוכניתו של זאב רכטר היתה בידי מקימי הגן והם נצמדו לעיקריה בהקפדה יתרה.

אפשר גם להתייחס לתרומתו הייחודית של הגן - במצבו הנוכחי הטוב- יחסית, בעיקר מבחינת העצים- בכך שהוא מציג לפנינו דוגמה של כיצד יכול להיראות גן לאחר עשרות שנות טיפוח אוהב ומסור. בהתחשב בנטייה הכל כך ישראלית לוותר על רכיבים פיזיים בני שנים לטובת "פיתוח מודרני חיוני", חשוב כי יהיו בפני הדור הזה והדורות הבאים דוגמאות מאירות עיניים ומחממות לב, של ממד הזמן בגנים - הזמן שנוצל היטב בידי מקימיו, באמצעים מוגבלים ותקופה קשה, זמן שהניב מקום קסום ומשרה רוגע ויופי.

בהיבט השיחזור והשיקום של הגן אני ממליץ כי כל רכיבי הפיתוח (הדומם והצומח) יהיו לשימור ובחלקם ישודרגו. כמו כן המלצתי היא כי ניצול זכויות הבניה ימומש בחלק הצפון-מזרחי של הגן. שימור הגן מורכב מכמה רמות של גמישות מול החמרה בנושאי שימור. על מנת לפרט את דרגות השימור הדרוש בגן יש להבהיר את החזון העתידי לגן בהקשר של כפר סבא המתפתחת וחזון בעלי הקרקע לשימוש עתידי בגן. יש לקחת בחשבון את אחזקת הגן, שהתשתית המנהלית לה השתנתה (וכגון מכסת אספקת מים, טיפול בצמחייה קיימת פיתוח השטח לצרכי הנגשה וכן הלאה), מערכת היחסים בין הגן ובינוי סביבו משפיעות על הנצפות מהגן וכיוצא מכך על רוח המקום ברחבי הגן.

הבנת משמעותו ההיסטורית של הגן והמבנה בו נובעת ממכלול שלם של היסטוריה שעברה בגן, הקשר שלה לעיר כפר סבא ובפרט הסיפור של המשתמשים בגן והחשיבות שלו בזהות האישית שלהם, אלו מרכיבים את ייחודיות הגן עליה מתבקש לשמור למען הדורות באים.

- איזור רגישות גבוהה
- איזור רגישות נמוך
- איזור רגישות בינוני
- עץ להעתקה
- קו גבול הגן על פי תצ"א משנת 1944

פרק	תיעוד הגן	תיעוד המבנה	גן מנשה	
סיכום	תאריך אוגוסט 2014	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
עמוד 145	תאריך אוגוסט 2014	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	

אני החתום מטה ענת ברלוביץ מס' ת.ז. 034460469
מצהיר בזה לאמור:

1. אני ערכתי תיעוד מקדים/ תיק תיעוד לתוכנית מס'.....
לאתר גן מנשה.....(שם האתר)
2. אני בעל ההכשרה והמומחיות הדרושים לערוך מסמך זה, לפי המסמכים המצורפים בזה
3. אני ערכתי את המסמך בעצמי ובסיוע יועצים נוספים כמפורט להלן:

שם היועץ תחום מומחיותו והכשרתו הסעיפים במסמך שבהם סייע
היועץ
א.
ב.
ג.

4. אני אחראי להכנת המסמך ולתוכנו, לרבות הנתונים וההערכה המופיעים בו.
5. אני מאשר כי למיטב ידיעתי המקצועית, הנתונים נכונים ותואמים את ההנחיות שנתן מוסד התכנון
ביום.....
6. הצהרה זו ניתנה ביום 9/12/13.....

אני החתום מטה דוד ערן מס' ת.ז. 005042231
מצהיר בזה לאמור:

1. אני ערכתי תיק תיעוד לתוכנית מס'.....
לאתר גן מנשה
2. אני בעל ההכשרה והמומחיות הדרושים לערוך מסמך זה, לפי המסמכים המצורפים בזה ויש לצרף מסמ-
כים המעידים על ההשכלה והניסיון המקצועי של עורך המסמך).
3. אני ערכתי את המסמך בעצמי ובסיוע יועצים נוספים כמפורט להלן:

שם היועץ תחום מומחיותו והכשרתו הסעיפים במסמך שבהם סייע היועץ
א. דרור ניסן מומחה עלים וגוזם מומחה הכנת סקר עצים בוגרים

4. אני אחראי להכנת המסמך ולתוכנו, לרבות הנתונים וההערכה המופיעים בו.
5. אני מאשר כי למיטב ידיעתי המקצועית, הנתונים נכונים ותואמים את ההנחיות שנתן מוסד התכנון
ביום.....
6. הצהרה זו ניתנה ביום 9/12/13.....

.....
חתימת המצהיר

.....
חתימת המצהיר

אתרי אינטרנט:

מפת GIS אתר עיריית כפר סבא

Jpress ארכיון עיתונות יהודית היסטורית מקוון

"אז ועכשיו" אתר האינטרנט של הצלם יובל נדל

ספרים ומאמרים:

"ימי כפר סבא, הכפר שהיה לעיר", דן גלעדי, הוצאת אריאל י-ם, 2011

"אלפיים שנה בכפר סבא", יוסף קולודני, הוצאת עיריית כ"ס

"עיר לחיות בה", מרדכי נאור, כ"ס בת 100, הוצאת משרד הבטחון 2002

"כפר סבא 1903-1953", הוצאת המועצה המקומית, 1953

"כפר סבא", שלמה אנגל, 1973, הוצאת עיריית כפר סבא

"קיבוץ+ באוהאוס" 1976

אבא אלחנני "האדרכילות הישראלית במאה ה- 20", הוצאת משרד

הבטחון, 1998

עבודה סמינריונית "זהויות ואדריכלות, מקרה בוחן: בתי עם בא"י, מיטל

פומרנץ, אוניברסיטת ת"א, 2009

ארכיונים:

תיק הבניין בעיריית כ"ס

ארכיון כפר סבא

המוזיאון הארכיאולוגי לתולדות כפר סבא

ארכיון מכון לבון לחקר תנועת העבודה

ראיונות:

עמירם מילר, סגן ראש עיריית כפר סבא

ירדנה ויזנברג מהמוזיאון הארכיאולוגי

מיכל טל, מנהלת לשכת ראש העיר, כפר סבא

נחום אברוצקי, מותיקי העיר

1. הדס רגב- ירקוני, "מגמות בעיצוב הגנים בשנות ה-30 בארץ ישראל והשפעתן על גן הברון מנשה ושימורו", עבודה סמינריונית לתואר שני במח' לידיעת הארץ, אוניברסיטת בר אילן, 2001.

2. הדס רגב- ירקוני, תרשומת ראיונות עם יוסף סגל וחנה יפה, 2001 - לא פורסם.

3. חנה שטראוס, ראיונות עם צאצאי משפחת חיים ומרים יפה, 2010-2013 לא פורסם.

4. ארכיון פתח תקוה, חומר (תוכנית) משנת 1939 .

5. ויקיפדיה- קריית מטלון, 2013.

6. שטראוס חנה, ראיון (מתומלל) עם דוד קשטן, גבעת ברנר, 1995?- לא פורסם.

7. כרם הלברכט, ז"ק מתניה, דנה משיח-גורדון, בתוך פרוספקט התערוכה "זאב"- רשימת העבודות של זאב רכטר, 2009.

8. רן שחורי, זאב רכטר, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1987.

9. ויקיפדיה- יצחק קוטנר, 2013.

10. ליסובסקי נורית ודולב דיאנה, "תבנית נוף- הגנים של ליפא יהלום ודן צור", הוצאת בבל, 2013.

11. ויקיפדיה- ליפא יהלום, 2013.

12. פגישה בגן- 31.05.2013, בהשתתפות בני משפחת יפה (דני יפה, אסנת קיזלשטיין ואייל יפה- נכדיהם של מרים וחיים יפה.

13. עירית עמית-כהן, "החידה מאחורי הברושים, חוות וחברות מטעים במישור החוף בתקופת המנדט", הוצאת מאגנס, 2006.

14. עירית עמית-כהן, "בין מזרח למערב: הברון פליקס דה מנשה- עסקן יזם וציוני", קתדרה 114, עמ' 98-71, 2005.

15. פגישה בבית רוטי ואורי מתתיהו- 14.06.2013, בהשתתפות בני משפחת יפה (חגי יפה, רוני מתתיהו, נורית, והדס תמיר- נכדיהם של מרים וחיים יפה.

16. שי יפה, סיור בגן 20.04.2013

17. אמנון בר-אור- אדריכלים, סקר תיעוד מקדים לגן מנשה, 2006- נמצא במוזיאון כפר סבא.

18. יצחק קוטנר, מכתב לעירית תל-אביב, 1941- לא פורסם.

19. סיפורי חברים ותיקים, קיבוץ גת, בארכיון הקיבוץ- לא פורסם.

20. יאיר אביגדור, אדריכל, ייעוץ לגבי מיקום הווילה, 2013

21. יצחק קוטנר, אסופת חומר תכנוני ותכתובת בנושא הגנים/הנטיעות בשדה אליהו, אוניברסיטת הארווארד, ארה"ב, 1942- לא פורסם.

22. ויקיפדיה- זאב רכטר, 2012

23. דוד צירקין- צפריר, מדריך למשתלות, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1940.

24. דוד צירקין-צפריר, רשימת צמחי נוי ויער, ארכיון עין חרוד מאוחד, 1925- לא פורסם.

25. ויקיפדיה- דוד צירקין-צפריר, נובמבר 2012.

26. תחנת הניסיונות עמק חפר ("חוות הנוי")- רשימת מקבלי שתילי נוי, 1953-1954, ארכיון יד טבנקין, רמת אפעל-לא פורסם.

27. פורטל:אתרי מורשת בישראל, גן הברון דה מנשה, המועצה לשימור אתרים.

28. רות אניס, איילה משגב, בתוך: שימור גנים ואתרי נוף היסטוריים, החברה להגנת הטבע, 1998.

29. ידידיה ש. , גידול ציטרוסים, הוצאת מצפה, בשיתוף ביה"ס החקלאי מקווה ישראל, 1930.

30. אינטרנט- אתר המועצה המקומית קדימה-צורן, 2013

www.kadima-zoran.muni.il

עמוד 147	תאריך אוגוסט 2014	הפרק מקורות	תיעוד הגן דוד ערן- אדריכל נוף טל: 09-4944047 zeranim@zahav.net.il	תיעוד המבנה אדר' ענת ברלוביץ' אדריכלות, שימור anatberlo@gmail.com	"גן מנשה" אדריכל זאב רכטר אדריכל גנים יצחק קוטנר אדריכל נוף ליפא יהלום	
-------------	----------------------	----------------	--	--	---	---